

EGAN

PATXI EZKIAGA

**Iñaki Olabeagaren
arkadia**

PATRI URKIZU

**Maria Dolores Agirre eta
Euskal Antzertia**

IÑAKI ZUBELDIA

**Gazteak poeta
bihurtzen direnean**

Kritikak eta erreseinak

2003-3/4

AURKIBIDEA

AZTERKETA LITERARIOAK

Patxi EZKIAGA, Iñaki Olabeagaren arkadia	5
Patri URKIZU, Maria Dolores Agirre eta Euskal Antzertia	27
Piarres XARRITON, Euskalzaleen biltzarra (1901-2003)	55

SORKUNTZA

María Dolores AGIRRE / Patri URKIZU Michael V. GAZZO A hatful of rain / Txapela bete eurl	73
IBAIERTZ, Poetaren désilusioak Pello OTXOTEKO, Hartzak ere irristatzen dira	

ITZULPENAK

Migel Angel ELKOROBEREZIBAR, Hilobi bat	145
--	-----

HAUR ETA GAZTE LITERATURA

Iñaki ZUBELDIA. Gazteak poeta bihurtzen direnean. Oñatiko kasu harrigarria	151
---	-----

ADABAKIAK

Luis Mari MUJICA. Euskara zifra eta zalantzen artean	177
Pako SUDUPE. Euskaltzaleen biltzar berritua	181
Itziar MITXELENA. Aiako Harria eta euskara	189

KRITIKAK ETA ERRESEINAK

Iñaki ZUBELDIA. <i>Sorgin bat ikaragarri polita.</i> (MIRAUCOURT, Christophe)	195
Iñaki ZUBELDIA. <i>Pako belearen bihurrikeriak.</i> (IRASTORZA, Mikel)	197
Iñaki ZUBELDIA. <i>Mikela igela.</i> (ARÀNEGA, Mercè)	199
Iñaki ZUBELDIA. <i>Zuriñek beltza izan nahi du.</i> (CALLEJA, Seve)	201
Iñaki ZUBELDIA. <i>Mirari hegalaria.</i> (ITURBE, Aimar)	203

EGAN

Mazé Salvador Cermeño fclps

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO "BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Salla
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta
Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin.

ERREDAKZIO BATZORDEA

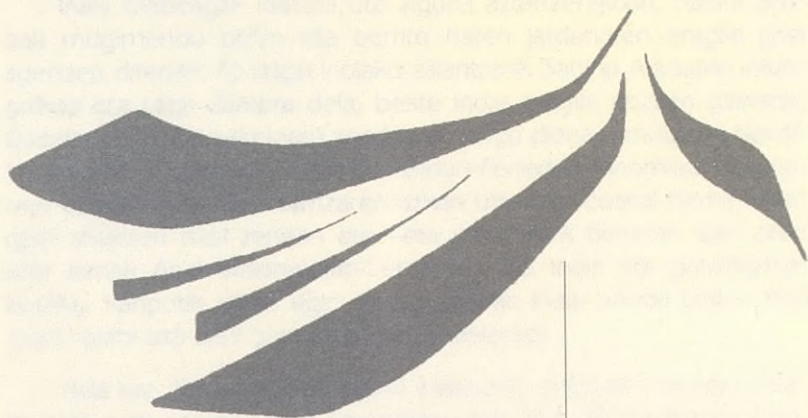
Zuzendaritza eta Idazkaritza
GILLERMO ETXEBERRIA eta LUIS MARI MUJICA

Administraria
BIZENTE ZARAGUETA

Bokalak
JOSE Mª URKIA
JUAN GARMENDIA LARRAÑAGA
ABEL MUNIATEGI

ISSN: 0422 - 7328. EGAN
Legezko Gordailua: S.S. 289/1958
Inprimategia: FASPRINT - DOMOSTIA

Itxaki Olabeagaren arkadia

**AZTERKETA
LITERARIOAK**

Iñaki Olabeagaren arkadia

Patxi EZKIAGA

Iñaki Olabeagak idatzita utzi ziguna aztertzerakoan, badira zenbait mugimendu behin eta berriro haren jardunaren eragile gisa agertzen direnak. Ez dago inolako zalantzarik Sabino Aranaren *Jaungoikoa eta Lege Zaharra* dela, beste indar eragile guztien gainetik, Olabeagaren bizitzari oinarri sendoa emango diona, irmotasun handiko oinarria. Horregatik, bere *Euskaldun-Fededun* binomioaren bigarren osagarria Iñakiren bizitzaren azken urteetan Euskal Herria ikaragarri ahultzen hasi zenean ere –eta urte haiek benetan izan ziren urte larriak Anai Iñakirentzat– errua ez dio inoiz ere paradigmari botako, kanpotik eraso egin dioten zenbait indar arrotzi baizik. Hori guztiz garbi utzi nahi genuke hasiera-hasieratik.

Hala ere, lerro hauetan beste abiapuntu nolabait ezberdin batetik ekin nahi genieke bere kosmobisioaren eta olerkigintzaren parametroi; hain zuzen ere, Arkadiatik eta Herriminetik.

Arkadia eta Herrimina elkarrekin doaz Iñaki Olabeagaren barne munduan. Beharbada, esango genuke Arkadiak suposatzen duen Aberriaren idealizazioak Herrimina sortarazten diola, eta Iñakirengan Herrimin hori urruntasunaren Erosekina lotuta dagoela. Iñakik zenbat eta gehiago idealizatu bere Aberria, zenbat eta Arkadiaren antzekoago imajinatu nahi, orduan eta urrunago ikusten baitu eredutik, batik bat, hasieran aipatu dugun paradigma pott egiten ari dela ohartzen denean. Orduan, Iñakik erbestean ikusten du bere burua, herriaren alienazioak sorturiko erbestean.

Modu guztiz garrantzean adieraziko digu bere *Euskal Erri gaxoa* poeman:

*Zer ari gera euskaldunok
Ezurrari muiña kentzen?
Zer ari gera euskaldunok
Gogoaren bizia iltzen?*

(Biotz Iturritik, or. 44)

Bestalde, esan dezagun Herrimiñari buruz hitz egiten dugunean, normalean bere indar zentrifugoa soilik hartzen dugula kontuan, Lurretik urrundu den bihotza ostera Lurrera erakartzen duena. Ahantzi egiten dugu Herriminak berarekin daraman mugimendu diastolikoa, Lurretik ateratzeko joera.

Azterketa labur honetan, fenomeno bikoitz honen azpian azaltzen dena azpimarratu nahi genuke, luzaroan lñakirengan eta gu guztiongan, seguru nago, eragin handia duena. Urruntzearen, erbeste-
teratzearen emozionalizazioaz ari gara, arimaren erbesteratze proze-
su hau horretarako emozionalki egokia den lurralde batean ematen
baita, batik bat, eta beti ere paradoxa baten pean. Zera honetan
datza paradoxa: egia dela gizon-emakume erbesteratuan indar han-
diz sortzen dela hain beharrezkotzat jotzen duen lurretik aldentzeko
irritsa; baina, era berean, aldentzeko irritsa bezain bortitza dela, edo
bortitzagoa agian, urruntasun horrek sortarazten dion Herrimina, ia
jasangaitza izateraino.

lñakik horrela zioen bere buruarekiko:

*Zoaz urrutira;
Amets egin,
Biziki.
Jakin, ez dala
Amets gabeko
Bizirik..."*

Ondoren, ordea,

*Illun dut biotza, -idatziko du Olabeagak-
Illun bildurgarria;
Izuz, kezkaz,
Atsekabez
Oso betia...*

(Gogoetan, or. 67)

Esango nuke Anai Iñakirengan erbesteratze hau, bihotzaren migrazio hau –Iñakik migralari gisa ikusi baitzuen betiere bere biziamaren galera sinbolikoaren aurreko erreakzioa dela, ezin baitugu ahantzi “Ama” kontzeptupean sar daitezkeela, sartu behar ditugula Olabeagaren kasuan, ama lurra, ama euskara eta ama Jainkoa, *Euskaldun-Fededun* paradigmaten triptikoa, arketipo izateraino.

Nik uste, denoi haurtzaroan gertatzen zaigun bezalaxe, Iñakiri ere, batik bat Bilbon emango duen bizitzaren amaiera aldean, *errealitateen mundu objektiboak* ikaragarriko urradura sortzen diola ordu-ra arteko bere arketipo –eta barka iezadazue adjektibo hau erabiltzeagatik– aurrelogikoan, Iñakiren ariman, nola haurrenean, ametsa eta errealitatea, nia eta inguruko mundua bat eginda baitzeuden.

Une historiko batean (Iñakirengan, esango nuke, euskara batua-aren arazoa eta postmodernitateak sorturiko sekularizazioaren arintasuna lotzen dituenen), onartu nahi ez den mundu objektibo hori sartu egiten da, gorputz arrotz erraldoia baillitzan, egituraketa ordura arte ziurtagarri eta zirrikiturik gabean, amaren umontzi samurrean.

Halakoetan zenbait erreakzio gerta daiteke. Alferrik bizi izan dela ondorioztatu duen gizon-emakume bentzutuaren porrota da bat; orduan, izenik gabeko boxeolari zahar baten modura, hormetatik erauzi egiten dira antzinako borroken kartelak eta armairuko bazter batean gorde, goante gorriekin batera.

Haatik, bada beste erreakzio mota bat, enkajatzeko kuraia sekula galdu ez duenarena. Gizon-emakume hauek sare berri batez inguratzen dute ezin baztertu duten errealitate objektiboaren mundua, errealitatea mozorrotzeraino. Sare hori Arkadiaren arlo guztiei aplikatu dakieke, lurrari nahiz euskarari, arimari, mitoei zein naturari. Sare horri horizonte urdinaren urruntasuna deitzen diot, bizi, maite eta borrokatu den Arkadiarekiko lotura ontogenikorik gabe ezin eman daitekeena.

Bigarren hau da Iñakiren erreakzioa. Azkenaldian inguratzen zuen iluntasun ikaragarriagatik ere, Iñakik badaki ez dela koadrilatorra alferrik igo eta bere zahartzaroko momentu etsipengarrietan ere, logelako hormetara begiratzen du: han daude zintzilik Beasaindik, Zarautzik, Sestaotik eta Bilbotik egotzi zuteneko konbateen kartelak, eta han hamabost asaltoak betiere zutik eman zituen gizonaren goanteak, odolez haina malkoz jantziak.

Ñakiri, horizontearen gailur urdin hau, oroimen zaharren urruntasuna, kontsolagarria izango zaio. Horregatik kantatu zuen:

Zabal ezazu zure luze osoan

Nere biotzaren mina.

Itxaso,

Itxaso,

Zaude bare

Luzaro...

(Gogoetan, or. 28)

Nik uste dut urruntasunaren *urdintasun* hau izan dela poeta asko, Olabeagak hain maite zuen Emeterio Arrese, adibidez, beren baitatik besteengana bultzatu dituen. Gogoan dut bai Rilkerentzat bai Novalisentzat, ezagunenak aipatzeagatik, lurraren sabelean bilatu behar den lore urdin zoragarria dela maite izan dituzten emakumeen sinboloa.

Eta uste dut guztiz oker egongo ginatekeela urruntasun urdin hori irudi poetikoa besterik ez dela pentsatuko bagenu. Heideggerek zerbaitegatik definitu du gizon-emakumea *urruntasunaren izakia* gisa.

Honek esan nahi du zenbaitengan poliki-poliki atrofiatzen doan irriatsak iraun egiten duela Olabeaga bezalako gizon-emakume migrariengan, iraun, herriminen indar izugarriaren bitartez. Beraz, ez da nostalgia etsipendua soilik; are gehiago, bere mina eta guzti, indar biltzailea da, sortzailea, zentrifugatzailea, gure bereizgarririk definigarrienaren Iturrian egongo dena, samurtasunarenean.

Azalpen honi egitura bat emateagatik, honako bost arlo hauetan garatuko dugu:

- a) Euskara eta Arkadia
- b) Arkadia eta Euskal Lurra
- c) Arkadia honetako natura
- d) Arkadia politikoa edo Euskal Arkadia eta arima
- e) Arkadia honetako Jainkoa

Ordu mordo beharko genuke ibilbidea xehetasun guztiz egin ahal izateko. Beraz, biderako ikurrak besterik ez ditugu eskainiko.

1.- Euskara eta Arkadia

Olabeagarentzat euskara da Arkadia horren ezaugarriarik nabarmenena. Begira zen zioen Anaien arteko gogojardunak euskaraz egin ziren lehenengo urte haietako bati buruz:

*Nork esan ikusten dedana?
53 salletar euskaldun
gogojardunak euskeraz egiten.
Ixilduko naiz...
Bertsorik ez...
Eskerrak Jaunari,
Besterik ez...*

(Biotz Iturritik, or. 94)

Iñakik euskara nabarmendu egin nahi du hizkuntza guztien gaitetik, *eredugarri* egin arte. Horregatik idatzi zituen lerro hauek Basurko zenari eskainitako poema batean:

*Lur bedeinkatu ontan egin zitun zañak;
Sakon-sakon, mamiraño sartu erroak.
Gure izkuntza
Garbi-garbia,
Baserri oiturak
Bertso pollitenetan jarri zituen danak.*

(Gogoetan, or. 9)

Euskara izango da *Euskal Herriarekin komunioan* bizitzeko modurik egokienetakoa. Begira zer zioen Zarauzko ikasle ohiei eginiko lehen bertsoan:

*Zuen txartela atzo artuta,
Emen nauzute aurrian,
Nere esker ona agertu naian
Gure euskera maitian.
Aspalditik ezautzen dezute
Zer daramadan barruan,
Txikitatikan neri entzunda
Egi utsa agirian:
Kristau eta Euskaldun izateko
Zuen bizitza guztian.*

(Gogoetan, or. 26)

Beraz, *euskarak eta fedeak* Olabeagarentzat askatu eziniko kopiloa osatzen dute, guretzat definigarria dena. Honako bertso hauek Begoñako Amaren omenez idatziak dira.

*Bai Ama, Euskal Erriko seme gera;
Arrastaka gabiltz aspalditik ona.
Galtzen euskaltasuna,
Ukatzen Kristo laztana.
Erruki gutzaz, Ama!*

(Gogoetan, or. 36)

lñakiren azken urteetan, Arantzazuko Biltzarraren ondoren, batasunaren arazoak hartuko duen bidea gatazkatsua izango da gure olerkariarentzat, eta ez du inoiz ere lortuko euskara batua bultzatu zuen mugimendua eta batuaren beharra bereiztea. Postmodernitatearekin batera jo gintuen sekularizazioa eta euskara batuaren arzoa bat eta bera izango ziren lñaki Olabeagarentzat, infernuko indarrek sorturiko zerbait bere bizitzako paradigmaren bi zutarrak koloka bizioan jartzeko: *euskara eta fedeak –euskaldun fededun*.

Ausartu ere ausartzen gara esatera hau dela bere idaztietako leit motiv-a, Jainkoarekin eta Ama Birjinarekin batera; eta, behar bada, esan daiteke bere barru-barruko fede erlijioso hau, presentzia bizigarri gisa bizi zuena, gure Herri honen kosmobisioarekin estu-estu loturik ikusi zuela. Horrela zioen bertso esanguratsu hauetan:

*Jainkoak bakar bakarrik
Aita-ama tarte, egin gaitu euskaldun... (Gogoeta, or. 24)*

*Zatoz gugana, bai, arren zatoz;
Gaur dugu zure bearra.
Sortu gure Euskal Erri maitean
Sinismenaren su garra.
Etsai aundiak sortu zaizkigu,
Burrukalari gogorak:
Sinismena ta gure euskera
Gordetzeko degu gura.
Isuri gure biotz barruan
Bearra dugun indarra.*

(Maite Dedana, or. 109)

Horregatik, bere ikuspegiaren arabera, euskara, barrutik eta kanpotik jasaten ari den eraso ikaragarriak, bermatu egingo dizkio Iñakiri *hizkuntzarekin dituen lotura afektiboak*. Hemen, erruz ekar genitzake puntu hau argi diezazkigukeen aipuak. Dozenaka daude. Oso esanguratsua da *Nire 75 urteburuan*, nolabait bere hilburuko gisa har dezakegun poeman –hori baita berak argitaratutako guztien artean azkena– bi ahapaldi hauek sartu izana, bere bizitza borobildu ahal izateko edo.

*Nere Aberri maite,
Biotz barruan eraman;
Naigabetan artu parte,
Ekin bere alde neketan.
Euskera zabaldu naian
Lan gogor urte askotan.
Askatasuna lortu arte,
Iraun, ekin lanetan...*

(Biotz Iturritik, or. 103)

2.- Arkadia eta euskal lurra

Zenbait arlo ezberdinetan banatu nahi genuke gure aurkezpenaren zati hau, -aipatu besterik egingo ez baditugu ere- guztiz garrantzizkotzat jotzen baitugu. Olabeagak esparru honi emango dizkio bertsorik oparoenak eta, sarritan, baita inspiratuenak ere, euskarari eta fedeari haina, horiekiko batasun bereiztezinean irudikatzen zue- nez gizon-emakume euskalduna lurrean.

Lehengoa, *ARKADIA ETA MITOAK* izango litzateke.

Northrop Frye-ri jarraituz, batik bat bi adiera ezberdinetan har genezake MITO hitza. Lehenik eta behin, gaur egun gehien erabiltzen den *zentzu degradatuan*, *a posteriori* egindako emozionalizazio gisa, zirrarak ukitutako jendetza martxan jartzeko gai dena. Halakoetan, ideia edo ideologia dator lehenik, gero mitifikazio prozesuan jarriko dena. Horrexegatik, hasiera-hasieratik mito ez izateagatik deitzen diogu mito degradatua. Halakoen artean jarriko genituzke erromantizismo garaian sortutako nazionalismo gehienaren ikurrak; hortxe ere, ilustraziotik sorturiko progresoarena, marxismotik jaiotako proletar-goarena, orain gutxi arte modan egon den gaztediarena, mugimendu askatzaile gisa ulertuta, eta puri-purian dagoen globalizazioarena.

Īnakiren kasuan esango nuke euskal nazionalismoaren sorreraren inguruan hausnartutako mitogintzari aplika dakiokela, Foruen defentsaren eta gerra zibilaren ondorengo zapalkuntzaren inguruan sortutakoari. Honekin ez dut esan nahi txarra denik, ezta beharrezkoa ez denik ere. Askotan herri batek bere nortasuna defenditu ahal izateko derrigorrezko izaten du mitogintza prozesua eta ez dago herri bakar ere halako prozesuan sartu ez denik. Oro har, prozesu hori aspaldian burutu zuten estatu ahalguztidunek begi txarrez hartzen dute artean estatu izan nahiaren bidean sartuta dauden nazioen ahalegin gisa ikusten dutenean. Espainiaren kasua, adibidez, Euskal Herriarekiko. Boteretsuenen zinismo ikaragarria.

Beraz, mito berria aipatu dugu lehenik. Baina bada mito mota zaharrago bat, hasierakoa izateagatik, pentsamendu mitikotzat jotzen dena. Mito zahar hau historia bera baino lehenagokoa da eta, jainkoen eta gizonen arteko oposizioan gertatzen den bezala, historiaren fundatzailea da. Eta, dudarik gabe, birbizitua izan daiteke, berraktualizatu. Prometeo, Luzifer, Luzbel dira, beste zenbaiten artean, mito zahar horien adibide. Faustoren mitoa izango litzateke mito zahar horien aktualizazioa.

Olabeagak erabiltzen duen mitoa, hasieran aipatu duguna da, ez bigarren hau eta gure historiako azken urte hauetan hartu dituen zenbait aldaera ekarri dizkigu gogora bere olerkigintzan. Aipatu baino ez ditugu egingo.

- a) Augusti Chaoren *Azti Begian* etorri zitzaigun Euskal Herriaren *antzinokotasunarena*.
- b) Aspaldiko kontu bati dagokiona, ez ordea, euskaldunen artean bakarrik, castellano zaharren historian gurean baino ondorio beldurgarriagoz erabili baitzen: *odol garbitasunari* buruz ari naiz. Esan beharrik ez dago, Īnakik Sabino Aranari jarraituz,

*Ene aberri laztana
Jausi zara erbestepian,
Obea eriotza da.
Zeure basotik
Atzo igoten zan
Eskari ona zerura;
Gaur erdaldunak sartuta
Axia ere biraoz bete da,
Zelan ondiño il etzara?*

kantatzen duenean, erasopean dagoen herri zapaldu baten egitate historikoa defendatzeko kantatzen duela, aurretik –beste batzuek bezala– milaka eta milaka judu eta morisko erasotu eta egotzi gabe.

Olabeagak, zoritxarrez, ez zuen Esteban de Garibaik aipatzen zituen beste hiru euskal mitoak kantatzeko aukerarik izan: *kantabris-moarena*, *Jaun Zuriarena* eta Gipuzkoako armarrarena: *Bardulia fidelissima, nunquam superata*. Soberan zekien zer-nolakoa den azken mendeotako gure historiaren haria. Baina ez dio muzin egiten herriaren mitologia tradizionala erabiltzeari, *Mari dela-eta*.

Indargabea beti sortzealdea.

Asiera kaxkarra, eutsi eziña.

Aurraren inguru etsai taldea;

Iturrietan Mari sorgiña.

(Maite dedana, or. 56)

3.- Arkadia honetako natura

Edo paradisia esan beharko ote dugu? Olabeagak mugarik gabeko abentura gisa ikusten baitu natura, Jainkoaren isla gisa, posibilitateen horizonte amaierarik gabea. Eta ez da batere harritzekoa Iñakik jainkotze puntuan dagoen natura horretatik, itsaso nahiz baso, atera nahi ez izatea, denbora gerarazi nahi izango balu bezala.

Euskal Arkadiako naturak, bere aniztasun eta edertasun ikaragarria medio, hautatzeko askatasun ia infinitua eskaintzen dio, momentuko barne egoeraren arabera. Gogora dezagun hautatzeko askatasun hori, Kierkegaardengan larrimin bihurtuko zela, halako suertez non larrimina bera *askatasun-zorabio* gisa definitu baitzuen. Natura horrekiko komunio harremanak, ordea, Iñakiri ez dio zorabiorik sortarazten, babesaren segurtasuna baizik.

Eta natura horren sinbolorik boteretsuenak aipatu beharko bagenitu, nik honako hauek aukeratuko nituzke beste guztien gainetik, beharbada bere kosmobisioan horiexek direlako boteretsuenak, esanguratsuenak.

HAIZEA

Haizea, alde batetik, Titanei dagokien indar elementala da, indartsua. Bestetik, ordea, hatsaren sinboloa da, Izpirituarena, zerutik sortu den eragin espiritualarena. Horregatik azaltzen dira haizeak Jainkoaren mezulari gisa Salmoetan zein Koranen.

Gogora dezagun Pertsia zaharreko tradizioetan haizea dela munduari eusten diona, kosmosaren oreka erregulatzen duena.

Bestalde, Shelley erromantiko ingelesak, maisutasun handiz iradokitzen digu grekoen mundu mitologikoa: Akilon edo Boreas (ipar haizea), Austro (hego haizea) Euro (eki haizea) eta Zefiro (arratseko eta mendebaleko haizea), nahiz eta, erromantiko gehienek bezalaxe, haizerik indartsuenekin loturik ikusten duen bizia.

*Oi mendebaleko haize basati,
Espektroen xarmalari.
Edonon ari zaren izpiritu,
Suntsitzaile eta salbatzaile: entzun, oi entzun!
Oi, kontrolaezin hori,
Mendekaitz, bizkor, harro!
Izan zaitetz, izpiritu bortitz hori,
Nire izpiritul! Ni izan zaitetz, odol beroko.
Eraman itzazu nire gogoeta hilak
Unibertsoaren gainetik
-hosto lehorrak bailiran-
eta azkar ezazu sorkuntza berri bat!...*

lñakik ere ikuspegi bikoitza zuen haizeari buruz: bortizkeriarena eta laztanarena.

*Neguko aize otz zakarrak
Billusten ditu
Gure basoko zugaitz danak
Ezur biurtuz.
Lapur biotz gabe batek lez
Ostruak ostu
Adar aulak erruki gabez
Zirt ta zart moztu...*

(Maite dedana, or. 8)

Baina horretaz gain, maitasunez kantatzen dio haize bigunari ere.

Zitu biltze aroa
 Zera zu.
 Aranak ta pikoak
 Gozatu.
 Udariak, sagarrak
 Marduldu.
 Zuri-beltz mats mordoak
 Anpatu.
 Txorua ta lapurra
 Zaitugu...

(Maite dedana, or. 27)

ITURRIAK

Denok dakizuen bezala, ur bizia darion iturriaren sinbolismoa, lorategian sortzen den iturburuaren bitartez adierazten da hobekien. Iturburu hori, Biblian bezala, Bizitzaren Zuhaitzaren oinetan sortzen da, paradisuaren erdian, gero espazioaren lau muturretara abiatuko diren ibaiei bizitza ematen dielarik. Horrelakoa da Olabeagarengan ere iturria, *bizitzarena*, *hilezkortasunarena*, *gaztetasunarena* eta *jakituriarena*.

Hau benetan azpimarratu nahi nuke, gure Iñakirengan indar handiz sumatzen baita, batik bat zahartzaroan idatzitako poemetan, egarri hori, nostalgiko bihurtzen duena, guri ere sarritan gertatzen zaigun modura, bihotzaren begiak atzera begira jartzen ditugunean.

*Urduri goaz, illunpe, zorion egarriz;
 Guazen gaur arin, ase gaitezen benetan,
 Gozotasun eta edertasun beterik,
 Egun, sortzen zaigun iturri gardenean...*

(Biotz Iturriak, or. 88)

Egia da Iñakik beste behin ere sublimatu egin dituela bere antsiak eta iturriari Ama Birjinaren irudia eman diola, anbrosia hori, hidroezti hori, gaztetasun berreskuratuaren edari jainkotiarra baliatzen. Egia esan, sublimaturik ez balego, niri behintzat irudi ikaragarri erotikoa irudituko litzaidake.

Ez nuke aipatu gabe utzi nahi Iñakik iturriaren sinbolismoari ematen diola irlandarren artean duen zentzu sendakaria, hots, *Dena* jainkosaren leinuko gizon zaurituek *Mag Turedoko* osasun iturrian

edaten zutela hurrengo egunean berriro borrokarako prest egon zitezten, eta *Diancecht* jainko sendagileak munduan diren belar sendakari guztietatik bat jarri zuela iturburu horretan.

Beraz, ez da harrigarria Olabeagak iturburuaren sakralizazioa egi-tea, ur birjinariena.

IBAIA

Olabeagaren poesian ibaia formen lasterketa da, emankortasuna, heriotza eta berriztapena, emaria –berak hain maite zuen Nerbionen kasuan bezala- heriotzarena haina baita bizitzarena.

Itsasorako bidea aipatzen du gehienetan, baina baita iturburuetarantzkoa ere, ertzetarainoko zeharketa bezalaxe.

Utziezadazue esaten, sinboloaren zentzurik sakonenean itsasoratzea berezitasunik ezara itzultzea dela, Nirbanara jotzea; atzerako bidaia, berriz, hastapenetara itzultzea da, Iturburu jainkotiarra. Zeharketa, bestalde, hastapena eta helmuga bereizten dituen sinbologia da, bizitzarena, bizi garen bitartean harrapatuak gauzkaten fenomenoena, gurea egin nahiko genukeen baldintzarik ezarena.

Honela zioen Iñakik 1957ko abuztuan idatzitako poema batean:

*Putzu dirdaitsu antzo
Dager erria;
Ibar medarren zearka
Zillar aria...*

(Gogoetan or. 19)

Eta geroxeago:

*... erdian, Nerbion ibai zabala
olio-begi du ugari:
itxasontzi, gabar, batel, txalupa,
Bizkaiko urre-iturri.*

(Gogoetan, or. 15)

EGUZKIA

Polibalentea eta kontraesanez betea, Iñakirentzat epifania uranikoa da, ernalkorra, erre eta hil badezake ere.

Eguzki hilezkorra egunero irteten da eta gauero jaisten hildakoen erreinura; berarekin eramán ditzake gizon-emakumeak ilunabarrera eta akabatu; baina badu infernua zeharkatu eta hurrengo

egunsentiarekin berriz ere bizitzara ekartzeko indarrik. Zeregin bi-koitza, beraz: sikoponpo erailea; hierofante hastapenlaria. Horregatik zioen *Upanishad* zaharrak: eguzkiak sortzen ditu eta eransten bere haurrak. Nor ez da gogoratzen Lizardiren bertso hauekin?

*Izotz ondoko eguzki,
Meguaren barre,
Olerkariak noizbait
Hiri gorazarre...*

Iñakik bere modura kantatzen zion:

*Udazkeneko eguzki,
Gaur, il baño len
Ikusi zaitut margoz berri
Zeru garbian...*

(Gogoetan, or. 20)

ILARGIA

Olabeagak eguzkiarekiko erlazioan aipatzen du. Iñakik erritmo biologikoen sinbolo gisa ikusten du ilargia, eta bere bizitza sortze eta heriotzaren lege unibertsalaren pean dago: historia patetikoa du, gizon-emakumeona bezalakoa, baina bere heriotza ez da inoiz beti-koa.

Hastapeneko formetara egiten duen amaigabeko itzulera honek, amaigabeko periodizitate honek, bizitzako erritmoen astro egiten du eta bere etorrera ziklikoaren pean dauden arlo kosmiko guztiak kontrolatuko ditu: urak, euriak, landareak, emankortasuna... perretxikoak barne.

Horrela zioen *Biotz Iturritik* liburuko bertso batean:

*Il-bete
Ilargi
Borobil.
So neri
Gauero,
Pil-pil
Agertzen
Arpegi...D
Argia nai,
Iluna aurki...*

(or. 61, 54)

Hala ere, esan dezagun badirela beste bi sinbolo Inakik bereziki maite zituenak eta aipatu besterik egingo ez ditugunak, oraingo lerro labur hauek baino azterketa zabalagoa merezi dutelako: *basoa* eta, batez ere, *itsasoa*. Beste baterako utzi behar.

4.- Arkadia politikoa edo euskal arkadia eta arima

Herder-ekin hasi ziren alemaniarrek *Herriaren espirituari* buruzko gogoeta egiten. Horrekin, herri bakoitzak jatorrizko, berezko zuena jaso nahi zuten, halako moldez non folkloreak, usadioek eta ohikunek osatzen zuten historikoki sustraiturik dagoen edozein entitate-
ren izaera. Benetan eta egiaz bizituriko herriaren bizimoduak eta herri horren jakituriak adierazten dute beronen izpiritua, muina, esentzia.

Hala ere, badakigu zein erraz pasa daitekeen herrikoitasun jatorrenetik axaleko tipikokeria txobinistara. Ikusi besterik ez daukagu bigarren gerrate karlistaren eta lehen mundu gerraren arteko gure zenbait bertsolariren emana. Horrekin ez nuke inola ere jeneralizatu nahi, baina, oro har, adibidez Ameriketarako bidea hartu zuten bertsolarien artean tipikokeria da gehien nabarmentzen dena.

Dudarik ez dago, batik bat erromantizismo garaian hasi zitzaigula sartzeko kanpotik etorritako pentsaera mota berri hori, nahiz eta ez dakigun noraino jo ditzakegun fenomeno horren lekuko gisa Inaki Olabeagak maisutzat zeuzkan zenbait euskal idazle: Arresebeitia eta Emeterio Arrese, besteak beste. Baina badakigu Schlegel anaien ondoren etorri ziren Fernan Caballerok, Alarconek, Galdosek, Mesoneros Romanosek eta Peredak ezarritako estiloak oihartzun handia izan zuela Txomin Agirrerengan. Seguruenik, *GAROAREN* eta *KRESALAREN* eskutik etorriko zitzaion eragin hori Olabeagari.

Fenomenoa hor dago. Ez dago ukatzerik. Hurrengo pausoa da, ordea, pertsonaren joera definitzen duena. Batzuek, hain irmoki ainguratutako bizimodu idiliko horretatik ihes egitearren, aldaketara joko dute. Gogoratu Larrak zioena: "Bizitzeak soilik ez nau kezkatzen, bizituz bakarrik alda bainaiteke." Larraren kasuan balio subjektiborik gorenena ez da bizitza bera izango, baizik norberaren trszendentzia. Horregatik, bizitza aldaketa horretarako, trszendentzia horretarako baliagarri ez zaionean, bere buruaz beste egingo du.

Olabeagaren kasua guztiz alderantzizkoa da. Badirudi bizitza al-daketa une luze edo labur batez jasan beharreko zerbait dela, behin amesturiko aldaketarik ezara itzultzeko. Esan nahi dut Iñaki, oro har, gustura sentitzen zela Arkadia idiliko horretan.

Iñaki aita itsasgizon eta ama baserritar baten semea da eta zorionekotzat jotzen du bere burua, mendeetan zehar gure Herrian hain sustraiturik egon diren bi bizimodu horien –itsasokoaren eta baserrikoaren– kode etiko eta moralak bereak egin ditzakeelako. Iñakik ez dauka inolako zalantzarik kode horiek behin eta berriro erakutsi dutela guztiz baliagarriak direla Jainkoaren begiradaren pean bakean bizi nahi duenarentzat. Begira nola definitzen zuen *Maite dedana* liburuko olerki batean oraintxe aipatu duguna:

*... Euskal kutxa den baserria
utsik...*

(or 23)

Eta begira nola deitoratzen zuen, hasieran behintzat, Txomin Agirreren Arkadia errural hori galdu izana:

Ene txokoa... nola nik abestu?

Lantegi aundi, kebide,

Labe arrigarri, ke beltza usu...

Orixe det aurrez aurre.

Goizetik lantegi-txistu bizia

Zorrozki langille deika;

Arrobi dunbots, ontzi karraxia,

Trenen burrunba, zarata...

(Gogoetan, or. 14-15)

Hasieran arrotz egiten zaio. Iñakik berak aitortzen du modu oso iradokikorrean:

Ta erriko argiak

Meri diz diz.

Ez dizuet erantzungo,

Ez det ulertu nai

Zuen izkuntzarik...

(Gogoetan, or. 21)

Modu oraindik gogorragoan kantatzen du hori bera bere *Maite dedana* liburuko *Gogoetak* poeman:

*Maite det
Maite detena,
Ta beste dana
Meri gutxi ajola.
Banun nik krisallu bat,
Berari esker
Zenuten argi.
Bañan zeñek ostu dit
Izpi txorta?
(or. 11)*

Jarraian esaten digu antzinako basoak direla euskal Arkadia erruralaren sinboloa, horietatik direla lapurtu dioten krisailua, izpi sortak.

Poliki-poliki, ordea, Iñakik ulertu egingo du, bigarren Sabinok bezala, halabehararen deia eta Euskal Herriaren irudi berria, industrialagoa, maitatzen ikasiko du, hain bihotzekoa zuen Nerbion ibaiari eginiko kantuan adierazten duen bezala.

*Ibaizabal menperatu ta gero
Or zoaz, geldi-geldi, itxasoruntz;
Mendi oñei musu oparotsu
Eman ta eman, maitemindu lez, ero.
Bilbo-uri suarren, odol bero
Daramanen zain nagusi zaitugu.
Ez gorriz, bai oriz zara margotu,
Gizon asmoak lagunduz ederto.*

(Gogoetan, or. 25)

Nik ez dakit bizitzaren amaiera aldean Olabeagak nola elkartu zituen Euskal Lurraren bi ikuspegi horiek, bere azken poemetan bene-benetan bere bizitzaren ardatz izandakora itzultzen baita, beste zenbait gai baztertuta: Sabinoren euskaltasunaren *EUSKALDUM-FE-DEDUM* paradigmara eta Iñakik hain barru-barrutik maite zuen fededun izateak bere kasuan suposatzen zuen triptikora: Salletar Anaia-bokaziora, Ama Birjinagana eta Jainkoagana.

Bestalde, esan dezagun Iñakirentzat Euskal Arkadia kontzeptua karga politiko handi batez beteta dagoela. Iñaki Olabeagak Euskal Herri libre eta bateratua zuen amets. Ez dago dudarik. Nahi adina aipu ekar ditzakegu gogora.

*Bidasoa ibai maitagarriak
Ez gaitzan laban zorrotz lez zatitu.
Izate ta izkuntza batekoak
Gaitezen beti gu danok euskaldun.*
(Maite dedana, or. 18)

Begira nola ikusten zuen garaiko egoera politikoa.

*Elortza eusko-kementsu jaunari
Zazpi urteko espetxe.
Matesako lapur zitalei,
Orra! Etxeetan aske.
Ogia eskatu
Ta tiroak artu.
Egun, orra langilleen diadarra.
Ferrolen bi gizon il: naiako negarra.*
(Maite dedana, or. 52)

Eta geroxeago, gurera itzuliz:

*Gaur ere esan bear:
Yopu bizitza daramagu,
Katez lotuta anak, buru,
Nere buruan ezin sartu,
Nola bizi garen aiñ lotu.
Arranoa bear izan!
Txakur lotuan etxolan.
Oartu bai, nola geran.
Lotan zauden gazte, esnatu,
Len-baitlen loturak askatu.*
(Maite dedana, or. 53)

Gogoan ditut Iñakik eta on Claudio Gallastegik zuzendutako Etxeberriaren hiletaren hurrengo eguneko mezan Iñakik San Antonen irakurritako bertsoak:

*Euskal Herriko etsaiak
Burua altxata arro,
Plazatan eta kaletan
Egun dira jauntxuago.
Poliziz ta guda tresnaz
Erria beterik dago.*

(Biotz Iturritik, or. 50)

Eta esan dezagun lñakik heriotza guztiak deitoratzen bazituen ere, leialtasunak adierazteko orduan lehentasunak oso zeuzkala garbi.

Eta uste baino askoz gutxiagotan ekartzen dizkigun bere bizitzako pasarteek ere ildo horretara garamatzate, Herri honekin hil arte maitemindurik zegoen gizonarengana. Egiaz egoki dakizkioke idazleari berari, berak Basurkori eskainitako bertsoak:

*Zerua laño beltzez illundu zitzaigun;
Anai-burruka gogorra ekarri zigun.
Urantzu laga,
Beste aldera
Miñ negarrez jo zun.
Euskal txoria arkitu zan benetan illun.*

Gaurko aurkezpen xume hau bukatzeko, azken puntura joko dugu.

5.- Euskal arkadiako Jainkoa

Denok dakigu erlijioa izan zela lñakiren bizitzako arlorik nagusiena, halako moldez non bizitzako beste arlo guztien bertebratzailea izan zen, gure olerkariak den-dena unitate bateratu gisa ulertzen baitzuen ardatz horren inguruan. Eta hori, lñakiren kredoan gure azken aurreko hitz sagaratuak: AMA eta HERIOTZA (denbora) nahiz azken-azkenekoak, JAINKOA eta BIZITZA (eternitatea) elkarri lotuta daudelako, batasun zentzuemale batean. Eta ama eta bizitza aipatzen ditugunean, herria eta herri kultura aipatzen ditugu, kultur eredu bateratzaile horretan bizitzak ez baitu zentzurik amarik gabe, herririk gabe eta herri kulturarik gabe. Hiru umontzi fundatzaile horiek galduz gero, errorik gabe gelditzen gara eta, ondorioz, hegorik gabe, eternitaterik gabe.

Iñaki Olabeagak hau barru-barrutik bizi zuen. Olabeagak badaki sinesteko momentuan, sinemenaren objektuaz ohartzeaz gain, objektu hori sinestedunaren errealitate izatera pasatzen dela. Halakoe-tan sinestea da errealitatearen zentzua. Olabeagak horrela ikusten zuen.

Gogoan dut W. James poetak ideia horren harian idatzi zuena: gure hilezkortasunaren frogarik ziurrena gure erraietako hilezkortasun irrika izugarrian daukagula.

Bere erara, zer beste adierazi nahi izan zuen Antonio Machadok, askatasunean eta esperantzan sinesteaz aparte, sinemenean ere sinesten zuela baiesten zuenean?

*... bila ibili arren,
Jainkoa ezin harrapa dezakedanean jaiotzen da fedea,
Daramagun eta egiten den Jainkoa...*

*... en una fe que nace
cuando se busca a Dios y no se alcanza,
y en el Dios que se lleva y que se hace...*

Berrogeita hamar urte geroago Jose Ortega i Gassetek kontra-jarri egiten zituen ideiak eta sinemenak, eta demostratzen salatu zen zer-nolako garrantzia duten sinismenek gure existentziaren oinarrietara jotzerakoan. Ortegaren ustez, sinemenak dira "gure bizitzaren kontinentea" eta sinismen horiek "garen ideiak" gisa hartu behar dira; eta ez "ditugun ideiak" bezala.

Gure sinismenek errealitatea egituratzen duten sinboloak oparitzen dizkigute, logikatik urrun, mekanikatik harandi, esanahiaren, zentzuaren, esperantzaren ofertorioa. Azken batez, gure oihalaren egitura, paisaia eta hitza, gure Joan Mari Irigoienen *mundu bat haratago*.

Atsegin dut intuizio hori zuekin batera Juan Ramon Jimenezen hitzetan entzutea.

*Zein ongi datorkion bihotzari
Bere lehen habia!
Zer-nolako ilusio alaiez
Itzultzen den, hegaka, bertara; zer-nolako ardurarik ezaz
Etzaten den adardura oparoan,
Fedez, bakez, ahanzturaz inguratuta.*

*Qué bien le viene al corazón
Su primer nido!
Con qué alegre ilusión
Torna siempre volando a él; con qué descuido
Se echa en una fresca ramazón,
Rodeado de fe, de paz, de olvido.*

Iñakik bere modura adierazi nahi izan zigun hori guztia. Orduak eta orduak beharko genituzke aztertzeko, baina uste dut posible dela hitz gutxitan bere unibertso erlijioso adieraztea.

Nazaretoko Jesusekin bat eginda, Iñakik osatu egingo du aipatu ditugun poeta eta pentsalarien ikuspegia, ikuspegi horri, Iñakik barru-barrutik bizi zuen arlo etikoa erantsiz, Olabeagak betiere ezten gisa sentitzen baitu bere poema batean adierazten digun zentzu etikoa.

*Egun danak joan ta, ez al nago
Urte Berri ontan esku utsik?*
(Biotz Iturritik, or. 6)

Hasteko, esan dezagun gure olerkariak indar handiz bizi izan zuela GAUAREN ESPERIENTZIA bere *Biotz Iturritik* hartutako bertso hauen arabera.

*Baditut nere bizitzan
Egunak
Illunak;
Ezer garbi ikusten bertan.
Jainkoa ixillik dago.
Zer egiñ?
Nola egiñ?
Kezketan buruz jo nago.*
(or. 18)

Iñaki ardi galdu sentitzen da, bekatari. Baina zalantzarik gabe, esan dezakegu, oro har, idazleak duen Jainkoaren esperientzia eta irudia, ikaragarri ederra dela. Barkatuko didazue, laburpen gisa 12 puntuko Dekalogo baten bitartez eskaintzen badizuet.

Iñaki Olabeagarentzat, Jainkoa:

- a.- sortzaile da eta gu, Jainkoaren langile gara.
- b.- Iturri da, eta gu iturri horretako ura gara.
- c.- Zutabe da, eta gu anai-arrebentzat euskarri.
- d.- Maitasun-labe da eta gu anaiarentzat maitasun txingar.
- e.- Alaitasun da, eta gu anai-arrebentzat irribarre.
- f.- Zuzenbide da eta gu, anai-arrebentzat zintzotasun.
- g.- Argi da, eta gu besteentzat errainu.
- h.- Euskaltasunaren aita/ama da, eta gu aberri horren zabaltzaile.
- i.- Babes da, eta gu penatuarentzat aterpe.
- j.- Edertasun da eta gu bere ispilu.
- k.- Sendakari da, salbatzaile, eta gu besteentzat sendagai gara.
- l.- Itxaropen da eta gu etsituentzat etxe,

“Gogoetan” liburuko 23, 40, 42, 44, 45 eta 67 orrialdetan ikus daitekeen bezala, eta Biotz Iturritik liburuko zenbait poemetan.

Eta bukatzera noa. Niretzat, eta hemen gauden beste zenbaitentzat esanahi berezia duen Iñakiren bertso batekin eman nahi nieke amaiera gaurko lerro hauei, bere izaeraren ispilu direlakoan. Berak bakarrik daki zer ez zitzaion kostatuko lerro hauek idaztea, bizitza osoa Euskaldun-Fededun paradigman alde borrokan eman eta gero. Beharbada, momentuko porrot iragankor gisa ikusi zituen, baina ez dago dudarik bere bihotzaren zabala erakusten dutela eta Herri honi zion maitasun aparta.

*Euskal arloetan
Bestiak ni baño
Aurrerago?
Obeto.
Ta ez zaitetz mindu.
Gure euskerak dana
Bearko du.
Ez aztul*

Biotz Iturritik, or. 57)

Maria Dolores Agirre eta Euskal Antzertia

Patri URKIZU

Maria Doloresi esker onez

Maria Dolores Agirre

Badakit alde zuretik lan honen izenburuak ez duela arrakasta handirik izango. Alegia, komunikabideetako norbaitek aipatzen badu –gauza arraroa– ez duela *Antzertia* esango *Antzerkia* baizik, azken mende laudenean borrokatzen aritu arren *antzerti* ‘arte teatral’ / *antzerki* ‘pieza teatral’ bereizketaren alde alferrik izan baita.

Honela bada, Maria Dolores Agirre eta euskal antzertiaz, errezil-darrak teatroa egiteko zeukan moldeaz, antzeaz eta trebetasunaz arituko gara bereziki lan honetan, eta hemendik aparte norbaitek beste xehetasunak nahi baditu aurki ditzake ere Lurdes Auzmendik idatzitako *Maria Dolores Agirre (1903-1997)* liburuxkan, zein Mikel Atxagak zuzentzen duen *Bidegileak* bilduman agertu baita 2002. urtean.

Lan hau Maria Doloresen jaiotzaren mendeurrena dela eta, *EGAN* aldizkariak eskatuta plazaratzen da. Iaz, Marzelino Soroaren, teatro berriaren aitzindariaren (1848-1902) hiletaren mendeurrena zenez eskatu zidaten ere hitzalditxo bat gaiaz Debako *Orai* antzertaldekoek eta obra osoaren edizioa prestatu ondoren hor gelditu da zoko batean plazaratu gabe. Agian noizbait euskal editore eta erakundeak ohartuko dira euskal antzertiaren garrantziaz eta antzerkien bilduma osatuko da, bitartean hemen hel diezaiogun Maria Doloresen lanari.

Errezildarra dugu Maria Dolores Agirre eta bere jaioterriko esareri ‘nekez jaio eta errez hil’ dioenari kontra egitearren edo bizi luze eta oparoa izan zuen. Etxeberri izeneko etxean jaioa, sei urtetik hamabira bitartean herriko eskolan ikasi zuen, eta osaba apaizak euskalzaletu. Berari diot entzuna nola Errezildik Tolosaraino astoarenekin eta oinez joaten ziren larunbatero feriara barazkiak eta beste saltzera, eta nola saldutako lehen arrautza dozenaren sosez arkupe-tan bertso paperak saltzen zegoen bertsolariari erosten zizkion, eta etxerako bidean kantatzen eta buruz ere ikasten.

Hamalau urte zituenean Errezildik Donostiara maistra ikasketak burutzera joan zen eta hemen gelditu zen jada betirako. Eujenio Lasheras mediku donostiarrekin ezkondu zen 1924an eta bi seme-alaba izan zituen: Maria Dolores, Mariaren Lagundiko moja, eta Eujenio, medikua aita bezala.

Esan dugunez maistra karrera egin zuen euskal letretan eta heziketan beste emakume ospetsuak izango zirenekin batera: Jule-ne Azpeitia, Katalina Elizegi, Elbira Zipitria...

Donostian Udalaren babesean martxan zegoen Abelino Barriola eta Toribio Alzagak eraikitako *Euskal Izketa eta Iztunde ikastola*, urtero antzertiren bat edo beste antzetzten zuena eta hauengana inguratu zen Maria Dolores, euskararako eta antzertirako jaidura eta afizioa handia izaki nonbait, eta zuzendariarekin ongi baino hobeto konpondu zen beti.

Bere etxean euskarazko klaseak ematen hasi zen iragarki bat ipini ondoren auzoko denda batean. Ikasle ospetsuak ere izan zituen: Antonio Agirre kontsula, Karlos Santamaria, Migel Castells notarioa, Orkolaga medikua, eta Bilbotik Donostiara egunero etortzen omen zen notario bat. Euskara irakasteko bidelagunotaz baliatzen zen: abestiak, irrati-saioak, bertsolarien emanaldiak eta antzezlanak. Irakurgaien artean gogoko zituen Fernando Amezketarraren kontakizun barregarriak, Txomin Agirrerren *Garoa*, elizako otoitz-liburuak... Laurogeita hamar urte zituela eta oraindik euskara irakasten jarraitzen omen zuen.

* * *

Mila bederatziehun eta hogeita hamabian Donostiako Udalak Toribio Alzagak zuzentzen zuen *Eusko Iztunderako* lan postu bat atera zuen eta oposizioak lau egun iraun zituen lau ariketa hauekin: a) lehen egunean itzulpena: *Don Kixoter*en zati hautatu bat euskaratzea, eta *Gero*-ren beste bat gaztelaniaratzea; b) bigarren egunean Euskarari buruzko idazlan bat; c) hirugarrenean, eskola klase bat eman ustezko ikasle-talde baten aurrean, eta d) laugarrenean, Shakespeare-ren testuak errezitatzea. Epai-mahaiak 1932ko uztailaren 2an sinatu zuen akta, non ageri baitzen Maria Dolores Agirre zela irabazlea, eta jada 1933ko otsailean ekin zion lanbide berriari.

Errepublikara garaiako bizitza oso mugitua izan zen era eta arlo guztietan, jakina denez, eta euskal kultur mugimendua gero eta indar handiagoa hartzen joan zen, lekuko direlarik, Poesia egunak eta Antzerti egunak, hauek 1934-1935 eta 1936. urtean zehar ospatu zirelarik. Bertan Euskal Herrietako hainbat eta hainbat antzetzaldek parte hartu zuen sutsuki. Honen kronika irakur dezakegu, argi

eta garbi, adibidez, Antonio Labaienek zuzentzen zuen *Antzerti* aldizkarian, eta *El Día*, Donostiako egunkarian.

Gerra hasi zelarik, faxistek oraindik bereganatua ez zeukaten lurraldeetan antzertiak biziki iraun zuen, eta horrela 1937an sortu eta hil zen *Eguna* aldizkariak dioenez, Bilboko Euzko Gaztedijak antzeztu zituen adibidez Soroaren *Ezer ez ta Festa*, Pearse-ren *Iru Gudari*, Yeats-en *Megarrez igaro zen atsua*, Sabino Aranaren *Libe...* beste askoren artean Manu Sota, Lauaxeta, Emakume Abertzaleen Batzak nabarmendu zirelarik lan eta ikuskizun hauetan.

Gerra zibilean, Bigarren Mundu Gertan eta oro har 40. hamar-tean, hots, garai latz haietan ez zen noski antzezkizunetarako giro onik, baina Iparraldean eta erbestean, halere, jarraitu zuen honek bere bizi urria erakusten. Honela, *Gure Herria* aldizkarian, *Herrian* eta *Eskualdunan* agertzen dira noizbehinka albisteak herri honetan edo hartan hau edo hura antzeztu dela adieraziz, edota teatro laburtxoren bat plazaratuz. Adibidez, Léon Leonek *Gure Herria*-n argitaratu zituen *Haurrak azken hitza bere* (1939), *Eguberri-ipuia* (Herria, 1947).

Mexicoko desterruan Jokin Zaitegik argitaratu zuen 1946an *Sopokel'en Antzerkiak*, Prometeo berri bat baillitza bere sorterritik urrun euskal kulturaren suzi zahar-berria piztu nahian. Berak geroxeago *Euzko Gogoa*-n Guatemalan sortutako aldizkarian joango zen argitaratzen ere Euskal Herrian argitaratu ezin zen antzertia. Erbestean, beraz, plazaratu ziren, Eskilo, Sofokles, Shakespeare, Benavente... Zaitegi, Amezaga, Ibiñagabeitiaren esku iaio eta itzulpen ederren bitartez.

Barnean ahaleginak egiten ziren katakunbetako aroa deitu izan zaion horretan, eta, adibidez, Nemesio Etxaniz Deban izan zelarik, *Alostorrea* izeneko antzetzaldea sortu zuen eta 1947an Abeletxeren, hau da, Manu Ziarsororen *Gabon Gabonetan* antzeztu zuten. Augustin Zubikaraik esaten digunez 1949an Miarritzen Euskal Lore Jokoak antolatu zirelarik antzerkiek ere izan zuten bertan lekua, eta zortzi lan aurkeztu ziren gainera. Ez zen eman lehen saririk baina beste hauek saritu zituzten: Pierre Larzabal *Urxilotar horiek* lanagatik, Jean Lousteau *Amaren heriotzea*-gatik, eta J. Uarrain, alegia, Jon Etxaideren ezizena, *Amaiur* antzerkiagatik. Bakarrizketarik ere izan zen.

Halaberetsu, 1949an Azpeitiko Nekazari Alkartasunak eraturik antzerki norgehiagoka irabazle Maria Dolores Agirre gertatu zen

Aukeraren maukera azkenian ... okerra obrarekin. Lan hau hurrengo urtean argitaratu zen *Egan* aldizkarian¹.

Honela hasten zuen bakarrizketa berrogeiren bat urte zituen etxekandere dotore batek:

Ene! Auxen da atarramentu ta buru austia! Ez da gure etxian giro oraingo aldiyan. Meskame berriya bear da, ezin inun arkitu alako... egokirik. Egokirik...! Izan egin bear! Bai al dago ba! Ara! Tajuzko bat azaltzen danerako, hamaika itxuragabeko ikusi bear dituzu. Ia txantxetan galdetu onelako bati.

Noski, obra hau gertuago dago Joxe Artolaren *Motxa Errian* (1935) eta beste euskal antzerkigileek (Biktoriano Iraola, Ignazio K. Nuñez, Alfonso Zabala, Juan Bautista Ayerbe...) idazten zituzten bakarrizketatik Jean Genet-en *Meskameak* (1947) obraren estetikatik baino.

Euskal Iztundearen bigarren aroa 1953an hasi zen berriro, eta oraingoan Maria Doloresen zuzendaritzapean, 1941ean hil baitzen Toribio Alzaga. Lehengo bideari eutsi zion, noski, eta bai Santo Tomas bezperan bai Done Sebastianenean Donostian antzeztu zituzten 50eko hamartean hauexek izan ziren:

Urtea	Antzerkia	Antzerkigilea	Antzokia
1953	<i>Ramuntxo</i>	Loti / Alzaga	Kursaal
1954	<i>Andre Joxepa Tronpeta</i>	Alzaga	Antzoki zaharra
1955	<i>Mutilzar</i>	Alzaga	Antzoki zaharra
1956	<i>Bost urtian</i>	Alzaga	Antzoki zaharra
	<i>Ezer ez ta festa</i>	Soroa	Antzoki zaharra
1957	<i>Lagun txar bat</i>	Barriola	Victoria Eugenia
1958	<i>Lurdesko Lorea</i>	Ghéon / M.D. Agirre	Victoria Eugenia
	<i>Au dek maltzurkeria</i>	M.D. Agirre	Antzoki zaharra
1959	<i>Doilorra</i>	Molière / Elizondo	Antzoki zaharra
	<i>Goi argi</i>	Barriola	Antzoki zaharra
1960	<i>Eun dukat</i>	M. Lekuona	Antzoki zaharra
	<i>Damu latza</i>	Larzabal	Antzoki zaharra

Hamabi obra ezberdin zortzi urtetan. Eta hauen artean bat, Henri Ghéon-en *Lurdesko lorea*, Garzia Elustondok euskaratua eta

(1) Maria Dolores Agirre, "Aukeraren maukera azkenian ... okerra", *Egan*, Donostia 1950, 2, 27-31.

Andre Joxepa trompeta

Teatro Principal

21 de Diciembre de 1.954 — Santo Tomás

6'30 tarde

10,45 noche

REPRESENTACION de la fantasía
cómico-musical, original de
Don Toribio Alzaga.

ANDRE JOXEPA TROMPETA

Organizada y patrocinada por el CENTRO DE ATRACCION Y TURISMO, interpretada por el Cuadro de Arte de la Academia de la Lengua y Declamación Vasca del Excmo. Ayuntamiento, con la colaboración del grupo de baile de la Schola Cantorum de Ntra. Sra. del Coro.

REPARTO por orden de aparición en escena

Oleskarria	Sr. MONTES
Pello	Sr. BARRIOLA
Andre Joxepa Trompeta	Sra. ORCOLAGA
Ixxira	Sr. BEORLEGUI
Txagein	Sr. ECEIZA
Potxolo	Sr. ARRIETA
Baso Jaun	Sr. BARRIOLA
Iz-Lamiña	Sra. ARRUABARRENA
Mañu	Sr. TOLARECHIPÍ
Kaxilana	Sra. AGOTE

PRECIOS

	TARDE	NOCHE
Bataca	90,00	15,00
Bataca delantera entresuelo	30,00	15,00
Sillón de entresuelo	16,00	12,00
Delantera de principal	13,00	10,00
Sillones de principal	13,00	10,00
Delantera de Galería	11,00	9,00
Galería	10,00	8,00

NOTA.—Venta de localidades desde el jueves día 16 en las taquillas del Teatro Principal.

IMP. GORRIBI—SAN SEBASTIAN

Andre Joxepa trompeta-ren
agerraldia eta esku-programa

Mutilzar

Teatro Victoria Eugenia

TELÉFONO 1-15-55

FIESTAS DE SAN SEBASTIAN

Patrocinadas por el Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián e interpretadas por el Cuadro de Arte de la Academia de la Lengua y Declamación Vasca del Excmo. Ayuntamiento, bajo la dirección de MARIA DOLORES AGUIRRE, tendrán lugar las siguientes representaciones:

Sábado, 19 de Enero

A las 6'30 de la tarde

El juguete cómico en tres actos, original de don **Toribio Alzaga**:

«MUTILZAR»

REPARTO (por orden de aparición en escena):

«Mai Krux»	Srta. Arruabarrena.
«Miel Mai»	Sr. Eguilegor.
«On Patxio»	Sr. Tolarechipi.
«Kontxexi»	Srta. Agote.
«Xalome»	Sra. Moraiz.
«Kondo»	Sr. Beorlegui.
«Joxpa Akiña»	Sra. Echániz.
«Joxe Austin»	Sr. Eceiza.

Mutilzar-en programa

SALON AÑORGA

1957
JULIO
22

Representación

7
TARDE

del juguete cómico en tres actos, original de Don Toribio Alzaga

Mutilzar

Será interpretado por el Cuadro de Arte de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián

REPARTO
(por el orden de aparición en escena)

Mari Krux.....	Srta. Arribarrena
Miel Mai.....	Sr. Egilegar
On Patrizio.....	Sr. Tolarechipi
Kontxexi.....	Srta. Apaolaza
Xalome.....	Sra. Tolarechipi
Kondo.....	Sr. Otegui
Joxpa Akiña.....	Sra. Echaniz
Joxe Austin.....	Sr. Eceiza

NOTA IMPORTANTE.—No se permitirá la entrada a los menores de 14 años.

SALON NOVEDADES - Vergara

SABADO, 14 de ENERO de 1956

7,15 tarde S 10,15 noche

Organizado por la Sociedad SAGAR - PE e interpretado por el Cuadro de Arte de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián

REPRESENTACION

del juguete cómico en tres actos, original de D. Toribio Alzaga, actuando los colosos del Teatro Vasco Sres. EGUILLEOR Y BEORLEGUI.

MUTILZAR

REPARTO
(por orden de aparición en escena)

Mari Krux	Srta. ARRIABARRENA.
Miel Mai.	Sr. EGUILLEOR.
On Patrizio.	Sr. TOLARECHIPÍ.
Kontxexi.	Srta. APAOLAZA.
Xalome	Sra. MORAIZ.
Kondo	Sr. BEORLEGUI.
Joxpa Akiña	Sra. ECHANIZ.
Joxe Austin.	Sr. ECEIZA.

Mobiliario,cedido por la Fábrica de Muebles de D. Martín Guridi.

VENTA DE LOCALIDADES en la taquilla del Salón Novedades, desde el jueves, de 7 y media a 8 y media de la tarde.

Bost urtian

TEATRO PRINCIPAL

21 DE DICIEMBRE 1956 **SANTO TOMAS** 6,30 TARDE
Y 10,30 NOCHE

PRESENTACIONES DEL TEATRO VASCO

Organizadas y patrocinadas por el CENTRO DE
ATRACCION Y TURISMO a cargo del Cuadro
Artístico de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DE-
CLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento
de SAN SEBASTIAN

1.º - La comedia en dos actos, original de D. Toribio Alzaga

BOST URTIAN

— REPARTO —

Axun — Srta. Arruabarrena	Pantxo — Sr. Beorlegui	Sr. Beorlegui
Dámasa — » Moraiz	Txilborra — » Eguilegor	» Eguilegor
Terexa — » Agote	Patxio — » Gurruchaga	» Gurruchaga
	Lukax — » Eceiza	» Eceiza

2.º - El juguete cómico en un acto, de D. Toribio Alzaga

EZER EZ TA FESTA

— REPARTO —

Kaximira — Sra. Echániz	Xoluerdi — Sr. Beorlegui	Sr. Beorlegui
Antoni — Srta. Arruabarrena	Juxto — » Sr. Montes	» Sr. Montes
Batixta — Sr. Eguilegor	On Martzelo — Sr. Tolarechipi	» Sr. Tolarechipi

www.CORREO-E.ESPAÑA

Bost urtian eta Ezer ez ta festa-ren eskuprograma

berak orraztua eta osatua. Musika Leon Urretak taxutua, eta orkestra zuzendari Xabier Bello Portu. Ghéon ez zen ezezaguna gure artean, zeren Donostiara etorria zen gerra aurretik hitzaldi bat ematera, 1935ean hain zuzen *Centro de Cultura Femenina* delakoaren gonbitez bertako antzetzaldeak agertu zuelarik *La parade du Pont du Diable*, zein jada Joseba Markiegik itzulia zuen honen *Txerrenzubi'ko gertaria* (Antzerti 3, 1935).

Henri Léon Vangeon-en ezizena da Ghéon (Bray-sur-Seine, 1875-Paris 1944), zein jada hogeita bi urterekin bere lehen poema liburua argitaratuta, Gideren lagun mina zen eta *La Nouvelle Revue Française*-en sortzaileetarikoa dugun. Jean Copeau-rekin 1913az geroztik Vieux-Colombier antzokiko animatzailea, *Compagnons de Notre Dame* antzetzaldeak plazaratu zituen bere hainbat eta hainbat obra, fede kristauan eta herrian erroturiko antzerkiak. Eta hauek ingelesera, alemanera, polakora, italianora, flamenderara, kroatera, katalanera eta euskarara ere itzuliak izan ziren. *Saint Gilles* antzerkiaren estreinua egin eta minbizi batek eraman zuen handik aste batera, 1944eko ekainaren 13an. Bere hiletetan katabutaren jarraitzaileen artean ez zihoazen berrogei pertsona. Laster ahantzia izan zen, beraz.

Lourdes'ko lorea, antzerkiak Bernardetxoren bizitza aurkezten zuen, hots, *Lourdes'ko gertakizun-edesti egikorra*, bost ekitaldi ta amabi irudi laukitan. Ez zen bertan kantarik ere falta, hala nola bukaerako *Ave, Ave, Ave Maria, Agur, Agur Agur Maria*. Teatro erlijioso sinboliko baten aurrean gaude, beraz.

Nemesio Etxanizek Andima Ibiñagabeitiari idatzitako gutun batean hauxe zioen kexa moduan:

Bost urtian eta Ezer ez ta festa eman zizkiguten. Beorlegi ta bere lagun zarrak ez dute antzerki berririk nai (1956-XII-23)

Nemesio euskal munduaz oso apaiz kezkatua zen, eta artista benetakoa bezala Martzelino Soroa eta Toribio Altzagaren antzezlanak zaharkituak iruditzen zitzaizkion eta zerbait berrixeagoaren alde ageri zen. Hau dela eta 1958an *Antzerkiak* izeneko liburutxoa plazaratuko du bertan lau lan hauek ageri direlarik: *Gabak zekarren eguna* (Arantzazuko saria, 1956), *Maite ere neurritz*, *Zotzean bizia* eta *Gabon zauria*. Drama historikoa, ohiturako jostailuak eta eguberrietako koadroak. Hots, komedia, eta drama realista, sinbolista eta historikoak.

Hirurogeiko hamartea, mugituagoa eta biziagoa izango da dudarik gabe zeren *Jarrai* antzetzaldea sartuko da jokoan (1960-1965), Pedro Muñoz Seca, Victor Ruiz Añibarro, Tennessee Williams, John Priestley, Joaquín Cavo Sotelo, Enrique Jardiel Poncela, Eugene O'Neill eta Henrik Ibsen oholtegiratu baitzituzten. Baina ikus dezagun zer lan zuzendu zituen hauen artean Maria Doloresek:

Urtea	Antzerkia	Antzerkigilea	Antzokia
1961	<i>Zorigaiztoko eguna</i> <i>Beorraren ostikoa</i>	Barriola / Olaizola Monzon	Antzoki zaharra Antzoki zaharra
1962	<i>Amal</i> <i>Etxahun</i>	Tagore / M.D. Agirre Larzabal	Antzoki zaharra Antzoki zaharra
1963	<i>Txalupak jaberik ez</i>	Casona / M. D. Agirre	Victoria Eugenia
1964	<i>Zurgin zarra</i> <i>Garo usaia</i>	Monzon Karraskedo	Antzoki zaharra Antzoki zaharra
1965	<i>Ori'ko txoria Ori'n</i>	Lázaro / M. D. Agirre	Antzoki zaharra
1966	<i>Txapela bete euri</i> <i>Inpernuko dirua</i>	Gazzo / M. D. Agirre Larzabal	Antzoki zaharra Antzoki zaharra
1967	<i>Irugarren itza</i>	Casona / M. D. Agirre	Antzoki zaharra
1968	<i>Iturri-Agor</i> <i>Ez zan atejoka etorri</i>	F.G. Lorca / M. D. Agirre Calvo Sotelo / M. D. Agirre	Antzoki zaharra Antiguo
1970	<i>Beste ertza</i>	Lopez Rubio / M. D. Agirre	Iparragirre (Tol.)

Hona nola ikusten zituen Etxanizek bai *Jarrai* bai lztunde eskola-koen antzekizunak Ibiñagabeitiari eta Zaitegiri 1962an igorritako bi gutunetan. Lehena:

JARRAI taldekoak or dabilta bere lanetan aurrera. Neure euskeralbena *Ito ... edo ezkondu* (R. Añibaroren *Mujeres en Berrigorria*-rena) izenekoa Gabon egunean bota zuten eguardian Donostiko Antzoki zarrean. Jendea bapo etorri zan. Aurreko igandean erderazko antzerkira baiño gehiago behintzat... Jorrailean botako dute *Kristalezko iruditxoak* 'El zoo de cristal' en euskeralbena. Gure jendea ez tet ortarako gerturik dagoenik (1962-II-2).

Eta bigarrena:

Abendua'ren 21an Lartzabalen ETXAHUN bota zuten, Mª Dolores Agirrerren taldeak; eta 23'an JARRAI taldeak *Ertzaña etxean*², on

(2) John Priestley (1894) ingelesaren *An inspector calls* (1940) 'Llama un inspector', 1951ko maiatzaren 25ean Teatro Español-en aurkeztua.

Manuel Lekuonaren iloba gazte batek euskeratua. Oso ederki azkenengo au. (1962-X-1).

Ikus dezakegunez ez zetorren bat Etxaniz gazteek hartzen hasiak ziren bideekin antzertian. Tennessee Williams (1911-1983) amerikar antzerkigilearen obra, drama psikologiko-errealistari ausartegi eta gehiegixko zeritzon. Honek izugarrizko arrakasta izan zuen Broadway-en *The Glass Menagerie*-kin, eta bere obrak zinera iraganik Kazan eta beste zenbait zuzendari bitarteko hoberentsuentzat jo ditzakegu: *Desio deitu tranbia* (1947), *Zinkezko teilatu gaineko kate-mea* (1958), *Iguanako gaua* (1962)... Honen formula beti berdintsua izan da, alde batetik gai ausartak aurkeztea eta bestetik hauek konbentzio formalak errespetatzea, antzerkia ongi fabrikatzea.

Eta zer antzerti zuzentzen zuen bitartean bada Maria Doloresek? Azter ditzagun batez ere berak burututako itzulpenak: 1. Ghéon; 2. Tagore; 3. Casona; 4. Lázaro; 5. Gazzo; 6. Lorca; 7. Calvo Sotelo; 8. López Rubio; 9. Guerrero; 10. Buero Vallejo; 11. Pío Baroja; Beraz, zortzi gaztelaniazko, bat frantsesa, bat bengaliarra eta beste bat amerikarra. Eredua eta eragin nagusia nondik datorren garbi dago.

1962an aurkeztu zuen Rabindranath Tagoreren *Amal*. Kalkutan jaiotako eta Santiniketan hildako idazle indiar honek (1861-1941), Europan eta Ameriketean ibili ondoren eskola berezi bat sortu zuen, Vizvabaharati deitua, non gazteek argia, airea, natura bilatzen duten, hala nola esku-lana eta adimenaren bilakaera harmonikoa. Nobel saria poesian, obra oparoa du: kankak, antzerkiak, eleberriak, filosofia eta erlijiozko saiok, hala nola kritika eta politikakoak. Ortziaz daukan ikuspegia panteista da, antzinako Upanishads delakoen araberakoa.

Nobel saria 1913an jaso zuen *Amal eta erregeren gutuna* plaza-ratu urtean. Oso hedatua izan zen Espainian bere obra eta euskaraz ez ezik³, gailegora eta katalanera ere itzulia. Hona, adibidez, nola

Gurean Julian Lekuonak itzuli zuen.

(3) Pío Baroja, *Altzate'ko jaun* Felipe Yurramendik euskaratua eta Rabindranath Tagorek *Amal* Aguirre'tar Maria Dolores'ek euskaratua. Donostia, Edili, 1984.

Arantxa Garaialde andereñoa Amalen paperean & Josemari Etxebeste Agurearenean

CLUB DE TEATRO
DE
SAN SEBASTIAN

Comisión de Cultura del Excmo. Ayuntamiento

En el Teatro Principal de San Sebastián a las 11
y cuarto (en punto) de la mañana del Domingo
día 25 de Febrero de 1962.

Homenaje a Rabindranath Tagore

1.ª Parte Bi egintzetan eraturako antzerki ituna:

A M A L

Donosti'ko Ayuntamiento'ko antzeslari taldeak
jariko du

BANAKETA

antzeslariak azaldu ala:

Madhav	Arruabarrena
Sendagilea	Alba
Agurea	Echeveste
Amal	Garayalde
Esneketaria	Ecurra
Kalezai	Amilibia
Nagusia	Tolarechipi
Sudha	Aranzabal
Mandataria	Bereciartua
Sendagil bigarena	Eceiza
Nexka - mutikoak eta abar	

itzultzen duten Bonifacio de Ataun "Sabiaga"k eta Maria Doloresek bukaera:

Sendagilea: - Zer esan nai diok?

Sada:- Auxe, eman zion itza bete dula Sudha'k. (Sabiaga)

...

Sendagilea: - Esango ez zionat, bada!... Zer nai ukene esatea?

Sada: - Esaiozu Sada'k ez dula iñoiz aztu, gogoan izan dudala beti...

Ikusten dugenez saiatzan zen Maria Dolores hitanoa erabiltzen eta bizitasuna bere elkarrizketei ematen. Hona Rosa Arruabarrenak, *Madhav* antzezten zuenak nola oroitzen duen garai hura! "Donostiako Udalak igande goizetan Antzerki Kluba deitzen zuena antolatatu zuen eta Donostiako talde guztiek zeukaten aukera antzeztan prestatu eta emateko. Maria Doloresen taldeak joan eta *Amal* presatatu zuen orduan, eta suertea izan zuten: *Amal* oso polita da, poesia purua, gero dekorazioak eta oso politikak jarri genituen, eta beno, suertea izan genuen. Egun berean *Club Vasco de Campingek* ere obra bat antzeztu zuen, Tagoreren beste bat hain zuzen, baina haiena oso tristea omen zen, oso grisa. Eta gurea zen: zelosia batzuk, kolorez erabat blaitua. Lehenengo euskarazkoa antzeztu zen eta ondoren gaztelaniazkoa, eta ikusleen artean Larrialdien Etxeko zuzendaria zegoen eta Maria Doloresi deitu zion zorionak emateko, esanez ez zuela uste euskaraz obra hori egin zitekeenik".

Laudorioak baino ez omen zituzten entzun, antza denez, eta Maria Dolores oso gustura geratu omen zen.

1963an Alejandro Casonaren *Txalupak jaberik* ez aurkeztu zuen *Euskal Iztundeak*. Alejandro Casona, Alejandro Rodriguez Alvarez en ezizena (Besullo, Asturias, 1903-Madrid, 1965), Arango haranean izan zelarik maisu hasi zen haur antzerkiak egiten eta testu klasikoak moldatzen. Errepublikara garaian *Teatro Ambulante* edo *Teatro del Pueblo* delakoa zuzendu eta bertarako antzerki batzuek idatzi zituen, hala nola *Sancho Panza en la Insula*. 1932 Sari nazionala eman zioten *Flor de leyendas* obragatik eta 1934ean *La sirena varada* oholeratu zuen, garai hartako antzerti giroan berritze gogoan adierazten zutenak. Erbesteratu zelarik lehenik Mexicoko *Prohibido suicidarse en primavera* (1937) estreinatu zuen eta gero Buenos Airesen kokatu zen, hemen jokatu zirelarik *La dama del alba* (1944), *La Barca sin pescador* (1945), *Los árboles mueren de pie* (1949), *Siete gritos en el mar* (1952), *La tercera palabra* (1953), *La casa de*

los siete balcones (1957). Bere antzerkietan errealtatea eta fikzioaren arteko borroka agertzen da, mundu poetiko hobere baterantzko ihesaldia, ametsaren benetakotasuna... 1962an itzuli zen Espainiara eta arrakasta handiz eman ziren bere antzerkiak, hala *La barca sin pescador*, zein jada 1950ean zinera eramana zuen Mario Sofficik Pedro López Lagar eta Sabina Olmosen eskutik.

Izan zituen, ordea, kritikariak Espainian. Adibidez, Fernandez Santos, zeinek *Primer Acto* errebistan (1966) eskuindartzat eta estetika 'mediocre'duna, eskaseko bezala jo zuen. Oso mindu zuten Casona kritika haiek, eta eztabaida luzea izan zuen kritikariekin. Aurretik bere jaiotze mendeurrenean Oviedoko unibertsitateak bere obra aztergai hartuta Biltzar bat eraturik du.

Casonaren familiako batzuk ere etorri ziren 1967an aurkeztu zenean *Irugarren Itza* euskaraz, zein 1953an Buenos Aireseko Teatro Odeón-en eta 1964ean Madrیدهko Marquina antzokian taularatu izan zen, eta idatzi omen zioten Maria Doloresi antzezte lanagatik, zoragarria izan zela eta ez zeukala Madriden ikusitakoaren inbidiarik.

1965ean, alegia, Antonio Labaienek bere *Teatro éuskaro* obra bikia plazaratu urtean antzokiratu zuen ere Maria Doloresek *Ori'ko txoria Ori'n*. Esku programak argi eta garbi dioenez Fernando A. Lozano delako batek gaztelaniaz idatzitako *La ciudad no es para mí*-ren euskal bertsioa. Hirurogeiko hamartean Salamankan ikasten genuenok jada bagenekien seudonimo batez bere burua estaltzen zuen antzerkigilea Fernando Lázaro Carreter irakasle ospetsua zela, geroago Real Academia Españolako zuzendari urte luzez gertatuko zena.

Beste aragones batek, Pako Martinez Soriak eraman zuen antzokietara obra, hala nola Pedro Lazagaren zuzendaritzapean zinea. Hemen *baturre*, arlote baina maitagarri baten irudia hartzen du, arrakasta izugarria izan zuelarik bere garaian. Maria Doloresen zuzendaritzapean arlotearena Jose Mari Etxebestek burutu zuen. Eta, noski, Calaciervatik, hots, Aragoitik Madridera doan Agustin hori leku horietan kokatua egon ordez Euskal Herrian ageri zaigu.

Kritikak honakoa esan zuen antzezlanaz:

Ikusleek txalotu zuten lana, bai egokitzapenaren merituengatik, eta baita interpretazioarengatik ere. Azken kasu honetan ere txalogarriagoa da, izan ere aktore ez profesionalek ezaugarri sako-neko pertsonaiak interpretatzeak esan nahi duen ahaleginagatik. Urtero Santo Tomas egunez edozein generotako obrarik ga-

rrantzitsuenak antzetzeko ardura zaila beren gain hartzen badute, alde batetik da euskararen tratamendu eta zabalkundearekiko sentitzen duten maitasun handiagatik eta adierazpen artistikoekiko daukaten sentiberatasun bereizagatik.

Urte berean *Euskal Izkera eta Iztunde Ikastolak* bere urre eztaiak ospatu zituen (1915-1965) eta Iñaki Eizmendi "Basarri"k, besteak beste, bertso hau eskaini zion Maria Doloresi egindako lanagatik:

Zaude pozkidaz Don Toribio
 Betiko atsedenetan,
 Jarraitzaleak badituzu, bai
 Gure Euskalerra onetan,
 Euskera buru jasotzen ari
 Zaigu Donostian bertan.
 Emakume bat badegu emen
 Txalogarria benetan,
 Zure tokian exertzen dana
 Aspalditxoko urtetan.
 Maria Dolores Agirre ari da
 Etengabeko lanetan,
 Euskal Iztunde maitagarria
 Etzaude esku txarretan.

1966an *Txapela bete euri*. Obra hau Michael V. Gazzok idatzita-ko testu baten egokitzapena da. Amerikar idazle eta aktore honek Fred Zinnemann-en eskutik *A Hatful of Rain* 'Un sombrero lleno de lluvia'⁴ filma ekoizle 20th Century Fox zela plazaratu zuen 1957an. Oscar-ik eta Cannes-en saririk ere irabazi zuen. Gazzo, -eta ez Gazzel Maria Doloresen eskuizkribuan ageri den bezala hala nola Koldo Mitxelena kulturuneko liburutegian-, Piscator-en⁵ ikaslea, oso aktore ospetsua da Ameriketan eta *Aitajauna II* filmean Frank Pen-

(4) Michael V. Gazzo, *Un sombrero lleno de lluvia: comedia en tres actos*. Madrid, Alfíl. D.L. 1960.

(5) Erwin Piscator (1893-1966), antzerti gizon alemana, Central Theater eta Berliner Volsbühne zuzendu ondoren, lan politiko-dramatikoeekin, Brecht eta Grosz karikatragilearekin lan egin zuen. Parisen denboraldi bat eman ondoren Estatu Batuetan New York-en Dramatic Workshop zuzendu zuen 1939tik 1951ra. Bere plazaratze lanen artean Gorki, Tolstoi, Schiller, Strindberg, Sartre, Genet... daude.

CINE-TEATRO "AITOR"

— ERNANI —

10 de agosto de 1966

7,30 de la tarde y 10,30 de la noche

TEATRO VASCO

A cargo del Cuadro de Arte de la Escuela de la LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián.

Comedia de Fernando A. LOZANO, traducida al euskera por MARIA DOLORES AGUIRRE.

1966'ggo. Dagonillak 10

Arratsaldeko 7,30 eta gabeko 10,30'tan

EUSKAL ANTZERKIA

Donosti'ko Ayuntamentu'ko EUSKAL IZTUNDE TALDEA'k jarriko dizute.

FERNANDO A. LOZANO'k egin eta AGIRRE'tar MARIA DOLORES'ek euskeratutako antzerkia.

"ORI'KO TXORIA, ORI'N" (La ciudad no es para mí)

Autorizada a mayores de 16 años

REPARTO

LUTXI Ezkurra-Uranga
PILO Etxaniz
SARA Aleman
CAROLINA Agote
GENO Arrieta
BELEN Aristi
AUSTIN Etxebeste
GUSTI Alba
APAIZA Amilibia
ALKATEA Alkorta
SENDAGILLEA Altuna
BENANTZIO Eceiza
MOGO Aranzabal

BANAKETA

Amasei urteik gorakoentzat

124884 - Peka y Gali, 12 - San Sebastián - 1966

Ori'ko txoria, Ori'n antzerkiko eskuprograma

TEATRO PRINCIPAL

9 de septiembre de 1966

7,30 de la tarde y 11 de la noche

FIESTAS EUSKARAS

TEATRO VASCO

Organizado y patrocinado por el C.A.T. a cargo del Cuadro de Arte de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián.

Comedia psicológica, primer premio en el concurso teatral último organizado por "AGORA" y original de PIERRE LARZABAL.

ANTZOKI ZAARREAN

1966'ngo. Iraila'k 9

Arratsaldeko 7,30'tan eta gaueko 11'tan

EUZKO JAIETAN

EUSKAL ANTZERKIA

Donosti'ko C.A.T.'k eratu ta Ayuntamentuko EUSKAL IZTUNDE TALDEAK jarriko dizute:

PIERRE LARZABAL antzerkigileak egindako sikologi-antzerkia. Agora'k orain urrena eratu zun txapelketan, lenengo saria irabazitakoa.

INPERNUKO DIRUA

REPARTO

POR ORDEN DE APARICION EN ESCENA

PEPE Alkorta
PAKO Amilibia
ANJELI Aleman
KONTXI Uranga
PEREZ Etxebeste
PEDRO Irigaray
SANTXEZ Barriola

BANAKETA

ANTZERZ-LEKUAN AZALDU ALA

124884 - Peka y Gali, 12 - San Sebastián - 1966

Autorizada a mayores de 16 años

Amasei urteik gorakoentzat

tangeliren paperean Hollywoodeko Oskarrerako hautatua izan zen. Bere gidioia da ere Michael Curtizek Elvis Presley abeslariarekin zuzendu *Istilua King Creole*-n.

Txapela bete euri, Madriden 1960an Eslava antzokian aurkeztua, drama gogorra da eta drogen mundu ilun eta tristea aztertzen du, heroinarena hain zuzen. Hemen protagonista gerlatik etorri eta eritegian drogazaletu da, eta bere zaletasuna estali egiten dio aitari eta emazte erdibidean denari. Ezagutzen duenak soilik benetako egoera anaia da, zeini eskatzen dion dirua drogak erosteko eta zeinek bere egoeraz ohar dadin lortzen duen, eta familian laguntza bilatzera duen bultzatzen.

Kritikak (alegia, Antonio Labaienek) oraingoan hau esan zuten:

Egokitzailleak zailtasun izugarriak gainditu behar izan ditu antzezlan hau euskal antzerkiarekin, eskenatoki, antzeztalde eta abarrekin bateragarri egiteko: baina guztietan airoski atera da. [...] Erdal antzertia euskaratu behar den edo ez dabiltzanei, nire iritzia bai sendoa dela esango diet. Ezpai gabe honelako antzezlanek gure antzerkia asko jasoko dute.

Obra honekin kritika zenbaiti kasu eginez, alegia, modernitate eza, Jarraikoez egiten zuten antzeko obra batekin erantzungo du, Broadway-eko erreperitorioari helduz lan egingo du. Arthur Millerren *Bidaianta baten heriotza*-ren estiloan.

Garai hartan, hots, bere memorietan Adolfo Marsillach-ek ongi adierazten duen bezala Zentsurarekin borrokatu behar izaten zuten antzerkigile askok eta obra honekin ere, besteekin bezala, adibidez, Lezoko *Allerru* taldeak 1971an lortu zuen Jose Luis Gurrutxagak egindako eskaera bati baimena eman baitzion garaiko *Ministerio de Información y Turismo* delako Probintziako Delegatuak.

1968an Federico García Lorca-ren *Yerma* antzokiratu zuen. Lorcaek Argentinara 1933ko urrian joan baino lehen obra honen bi lehen ekitaldiak idatziak zeuzkan, eta itzuli zenean 1934ko abenduaren 29an Margarita Xirgú-ren konpainiak estreinatu zuen Madrideko Teatro Español delakoan. Garaiko prentsa erreakzionarioak ez zuen onartu baina 1935ean Bartzelonan irailean aurkeztu eta berrogeita bost egunez iraun zuen bertan.

Lorca, gero eta gehiago interesatu zen egoera politikoaz, errealtate gertuaz, Casona, ordea, gero eta erretiro minberago baterantz

abiatu zen. Jose Monleonen iritziz⁶, hasieran burgesia espainolak Casona antzerkigile madarikatu bezala eduki zuen, errepublikanoen alde jokatzearatik, ez baitzen konturatzen bere autore txalotuenek (Victor Ruiz Iriarte, José López Rubio eta Edgar Neville) poetika bera zerabilzela, hau da, mundu ikuskerari iheskor bera adierazten zutela beren antzerkietan. Ameriketara Casona errealtatetik at bazegoen, bere desterruan aurkituz giza arazoetatik urruntzeko arrazoiak, Espainiako antzerki gizon hobereenek ihes egiten bazuten Nevilleren hitzetan, libreki giza arazoetan parte hartu ezin zutelako zen. Omen.

Yerma, Iturri-agor, Maria Doloresen itzulpenean, tragedia bat da, laborantza munduan kokatua. Gizon antzu baten ondorioz emakume baten antzutasuna ageri duena, zeini ez zaion gelditzen ezkontzaz kanpo hazia bilatzea baizik. Baina hau ez dio inolaz ere onartzen garaiko giro estu eta gogorak, ez eta bere heziketa zorrotzak, 'lo primero de mi casta es la honradez' baitio. Hor daude, ordea, barne gogo, grina eta instintoak bakean uzten ez dutenek, eta gizona ezin badu engainatu hil egin dezake eta hala egiten du, une berean haurdun gelditzeko aukera guztiak hiltzen dituelarik.

Miguel Azpiazu kritikariak *Unidad de la Tarde* (1968-I-22) egunerokoan esaten zuen Maria Doloresen aurkezpena oso txarra izan zela, irri eta barre gehiegi zeuzkala bertsioak, eta hau Lorcaen izpirituari traizio egitea zela, antzokiratzen hura vodevil batengandik gertuago baitzegoen poema tragikotik edo benetan zen tragediatik baino.

Hirurogeigarren hamarteko zerrenda eman dugunean, *Iturri-Agor*-ekin batera, Joaquín Calvo Soteloren *Ez zan atejoka etorri* eman dugu. A Coruñan jaioa, gazterik joan zen Madridera bizitzera. Lege ikasketak burutu eta urte askotan izan zen Liburuaren Ganbara Ofizialeko idazkari. Baina ofizio honetaz aparte urtetan idatzi zuen ABC-n, Akademikoa, antzerki mota asko idatzi zuen, hala nola, poetikoa (*Cuando llegue el día*, *Cuando llegue la noche...*), historikoa (*Plaza de Oriente*, *El proceso del Arzobispo Carranza...*), soziala (*La muralla*, *La herencia*, *Criminal de guerra...*), umorezkoa (*Tánger*, *La visita que no tocó el timbre*, *Nuestros ángeles...*)

(6) José Monleón, *Treinta años de teatro de derecha*. Tusquets editor. Barcelona, 1971.

Calvo Sotelok, batez ere *La muralla* obrarekin, burgesiaren konportamendua eta moralaren hastapenen artean zeuden kontraesanak aurkezten ditu, eta horrexegatik, bada ere, sistemaren barne-tik eginiko kritika hau kalitate artistiko handikoa ez izan arren, dokumentu sozio-politiko gisara baliagarria da benetan.

Beraz, garbi dago garai hartako antzezmoldeen eta jokaeren ezberdintasuna autore bera antzeztean ere, zeren *Jarrai* antzeztal-deak *La Muralla* jokatu zuen bitartean Maria Dolores Agirrek zuzendutako Eusko Iztundeak *Ez zan atejoka etorri*. Batzuek salaketa antzerki bat, eta besteek irrigarria. Honek bi anai mutilzaharren ixtorioa kontatzen zuen, haurtxo bat topatuz atarian.

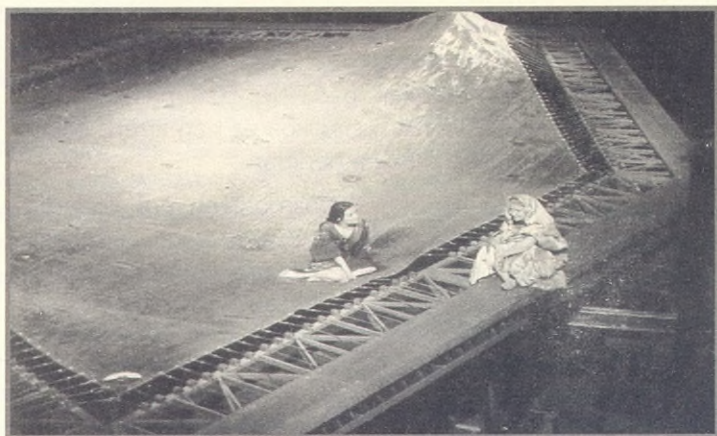
Madriden 1949an jada estreinatua zen.

1968. urtea ospetsua da noski, Pariseko ikasleen iraultzagatik, baina gurean ere izan zen mugimendurik eta gorabeherarik ere. Esate baterako, Fraga Iribarneren Ministerioak Iparragirre Poesia Saria eman zion Gabriel Arestiri, epai-mahaiaren aho batez. Urte horretan ere aurkeztu zen arrakasta handiz Baionako antzokian Pierre Larzabal eta Telesforo Monzonen zuzendaritzapean *Matalas* antzerki historikoa.

Maria Doloresek 1970. ean José López Rubio antzerkigilearen *La otra orilla / Beste ertza* aurkeztu zuen Tolosako Iparragirre antzokian Madriden adibidez, besteak beste, Strindberg-en *La Danza Macabra* aurkezten zen bitartean. Hau, *Antzerti* taldeak aurkeztuko zuen 1984. urtean, Zarauzko Lizardi taldeak *Txapela bete euri* antzeztu zuen urte berean.

1970ean Donostian *I Festival Internacional de Teatro Independiente* delakoa ospatu zen, baina frankismoaren azken urteetako zentsurarekin topatu zen eta azkenean Franzisko Ruiz Ramon antzerti historiagileak dioen bezala mugimendu haren gailurra eta hondamendia ere gertatu zen, manifestuak teatro antzezpina hil baitzuen.

José Luis López Rubio [Motril (Granada)-1903, Madrid], ezaguna egin zen umorezko autore (*Buen Humor*) eta ipuingile gisara (*Cuentos inverosímiles*). Nobelagintzan eta zinean aditua, teatro munduan batez ere bere *Celos del aire* (1950) antzerkiak izan zuen arrakasta handia. Ondoren etorri ziren *El remedio en la memoria* (1952), *La venda en los ojos* (1954) Sari nazionala, eta *La otra orilla* Madriden

Federico García Lorca-ren *Yerma*, Nuria Espert-en konpainia,
Victor García-ren zuzendaritzapean eta
Fabián Puigcerver-en eszenografiaz

TEATRO PRINCIPAL

20 de enero de 1968
A las 5 y 7,30 de la tarde

FIESTAS DE SAN SEBASTIAN TEATRO VASCO

Organizado y patrocinado por el C. A. T. a cargo del Cuadro de Arte de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián, que representará el poema trágico en tres actos y seis cuadros, original de FEDERICO GARCIA LORCA, traducido al euskera por MARIA DOLORES AGUIRRE.

ANTZOKI ZAARREAN

1968'go. Iibeltza'k 20
Arratsaldoko 5 eta 7,30'tan

DONE SEBASTIAN JAIETAN EUSKAL ANTZERKIA

Donosti'ko C. A. T.'k eratuta, Ayuntamiento'ko EUSKAL IZTUNDE TALDEA'k jarriko dizute, FEDERICO GARCIA LORCA olerkariak egin eta AGIRRE'tar MARIA DOLORES'ek euskeratutako iru egintza ta sei laukidun eresi-olerki lazgarria.

Y E R M A

ITURRI-AGOR

Autorizada a mayores de 16 años

REPARTO / BANAKETA

Amessi urtetik gorakoentzat

Yerma	Arruabarrena	2.º Neskatxa	Etxeberria
Maria	Aleman	Ema	Alba
Atsoa	Arrieta	Kotatak	Arizti ta Randez
Dolores	Agote	Emakumea	Etxaniz
1.º Lixiba-jotzailea ..	Hubegun Aldalur	Joan	Etxebeste
2.º * * *	San Sebastian	Bitor	Alba A.
3.º * * *	Laborda	Arra	Ezeiza
4.º * * *	Uranga	1.º Gizonezkoa	Alkorta
5.º * * *	Garayalde	2.º *	Rezola
1.º Neskatxa	Uranga	3.º *	Altuna

IZARRA - Peña y Sola, 12
San Sebastián - Inoio 1968

Yerma / Iturri-Agor-en eskuprograma

1954ean Teatro de la Comedia-n estreinatu zuena. Molière, Wilde, Miller, Williams, Sherwood, Montherlant, Camus eta beste ere itzulia da.

Neville, López Rubio eta Ruiz Iriarte kritikaren iritziz antzerkigile iaio, trebe eta abilak dira, gaiaren ezereza edo arintasuna (amodioa, zeloak, ohiko bukaera zorionezkoaz) gainditzen dakitenak ofizio on batekin, elkarrizketa bizi eta egitura, aroztegi ongi eraikiaz. López Rubio, gainera bere lan hoberenetan besteen gainetik agertzen zai-gula duintasun bat emanez garaiko gaztelaniazko teatrogintzari.

1971ko abenduan eta 1972ko urtarrilean beste lan bat aurkeztu zuen Maria Doloresek. Oraingoan euskal gai bat, *Iparragirre*, Juan Guerrero Urreistik burutua eta berak ohi bezala itzulia.

Juan José Guerrero Donostian jaioa zen 1901ean, musikarien familia batean. Bere aita Murtzian jaioa, musikari militarra zen, eta beraz, Santanderrera bidali zutenean han kokatu zen. Juanitok hamar urterekin bazekien klarinetea eta pianoa jotzen eta Musika Bandan ere parte hartzen zuen, hamaika urtez bere lehen konposizioa burutu zuelarik. 1921ean aita jubilatutakoan Musika bandako zuzendari izendatu zuten. 1934ean konposizio ikasketak burutu zituen Madrideko Goi Kontserbatorioan eta 1935ean pianokoak Bizkaian. 1958an Madriden finkatu zen inoiz ere Kantabria ahortzi gabe. Kantak, komediak eta zartzuolak moldatzen zituen eta Gerardo Diegorekin zuen adiskidantzatik sortu zuen *Pico de tres mares* himnoa, eta urte berean *Iparragirre* Teatro Zaharrean aurkeztu zena. Gerrero herri kantetan bilatzen du bere goi-arnasa eta iturria, polifoniak eta harmoniak estali gabe benetako aire herritarra eta aldiz lortzen duen lirrikotasuna azpimarratzea.

Javier de Aramburu antzerki kritikariak obra komentatzerakoan azpimarratzen zuen garaiko *La Voz de España* egunkarian teatralki eskasa eta indargabea zela lana, Etxebeste jauna beti ohi bezala ongi aritu zela Iparragirreraren paperean, kantak oso modu xalo eta politean abestu zituela, baina *Zibilak esan naute* kanta famatua abes-terakoan garbizaletasunaren zentsurapean erabili ohi zuela, *Zibilak esan dute* zuzendu (?) nahiz testu orijinala.

1973an urtarrilaren 20an, Done Sebastian jaietan Antzoki zaharrean aurkeztu zuen *Ilunpe goritan* Maria Doloresek. Alegia, Buero Vallejoren *En la ardiente oscuridad*.

La Muralla (Jarrai)

Joaquín Calvo Soteloren

La visita que no tocó el timbre / Ez zan ate-joka
etorri antzerkiko eskuprograma

Iparraguirre Antzokian - Tolosa'n

1968'go Garagarrilla'ren 24'an - Arratsaldeko 5 eta 8'tan

EUSKAL ANTZERKIA

Donosti'ko Ayuntamentu'ko EUSKAL IZTUNDE TALDEA'K jarriko
dizute Joaquín Calvo Sotelo'ren antzerkia, M.ª Dolores Aguirre'k euskeratua.

“EZ ZAN ATE-JOKA ETORRI”

Reparto - Banaketa

Jon... Joxe Mari Etxebeste
Xanti... Guratxe Altuna
Emma... Mirentxu Ezkurra

“LA VISITA QUE NO TOCO EL TIMBRE”

Comedia en tres actos original de Joaquín Calvo Sotelo, traducida al
euskera por M.ª Dolores Aguirre, y que será puesta en escena por el Cuadro
de Arte de la ESCUELA DE LA LENGUA Y DECLAMACION VASCA
del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián.

24 de Junio de 1968 - A las 5 y 8 de la tarde

TEATRO IPARRAGUIRRE - TOLOSA

(Autorizada a mayores de 14 años.)

Imp. Tapia - Mayor, s/n - TOLOSA - 3.000 ej.

Antonio Buero (Guadalajara, 1916) antzerkigile errealista zen-baitekin batera (Sastre, Olmo, Muñiz, Rodríguez Méndez, Martín Recuerda...) gerraondoko teatrogizon garrantzitsuenetakoa da. Bere lehen obra *Historia de una escalera*-k (1949) bide berri bat irekitzen du Espainiako teatrogintzan, eta *En la ardiente oscuridad* (1950) lanean lehen aldiz itsutasunaren arazoa aurkezten du. Hau izpiritua-ren itsukeriaren irudi zaharra da eta gisa honetara errepikatu eta sakonduko du *El concierto de San Ovidio* (1962) antzerkian. Bere beste obra batzuek drama historikoak izango dira, hala nola, *Un soñador para un pueblo* (1958), *Las Meninas* (1960), *El sueño de la razón* (1970) Goya gaitzat hartuz...

Existenzialismoren bidetik jotzen du Buerok, Camus, Anouilh eta Sartrearen antzerkien oihartzunak aurkitu izan dizkio kritikak eta berak aitortu. Garbi dago, itsu konkretuen gainetik, Bueroren obrak itsutasunaren sinboloa darabilela, gizakion akats orokor moduan, argiak eta ilunak egia eta honen eza irudikatzen duten bezala. Jean-Paul Borel kritikariak adierazten eta azpimarratzen duen eran, eritasunen bat sufritzen duten Bueroren pertsonaiek (itsu, gor, zoro...) badaukate bigarren edo seigarren zentzu berezia egiazkotasunean, benetakotasunean sakontzen laguntzen diena, axalkeria eta itxurakeriaren gainetik.

Maria Dolores 1973an jubilatu zen Euskal Iztunde eskolatik, baina ez zen horregatik besoak besarkatu eta deus ere egin gabe gelditu, zeren jarraiki zion euskarazko klaseak emateari eta itzulpen-gintzari, eta honela 1979an Pio Barojaren *Jaun de Alzate* eleberria itzuli zuen Felipe Yurramendirekin batera, eta abenduaren 21ean Antzoki zaharrean aurkeztu.

Obra hau ikusitakoan Antonio Labaienek honakoa idatzi zuen:

Ez dut uste Pio Baroja bere Jaun de Alzate zoragarria idatzi zue-nean burutik pasatuko zitzaionik egunen batean osorik bere herri-ko hizkuntzan jarri eta bere jaioterrian, Donostian antzeztua izan-go zenik [...] . Itzultzaileek testuari traiziorik egin gabe, egilearen zenbait aldrebeskeri eta aipamen gozatu egin dituzte.

Eta ez zen ahantzia izan, noski, ezen 1994ean *Bagera* donostiar elkarteak omenaldia eskaini zion, hainbeste urtez euskararen alde egindako lanagatik (euskara irakasle, irratsaiogile, antzerkigile eta

ANTZOKI ZAËEAN TEATRO PRINCIPAL

1973'ngo. ilbeltza'k 20
arratsaldeko 5 eta 7'30'tan

DONE SEBASTIAN JAËETAN

EUSKAL ANTZERKIA

Donosti'ko C.A.T.'k eratu ta bertako Ayuntamiento'ko EUSKAL IZTUNDE TALDEAK azalduko dizute, BUERO-VALLEJO'k egin eta Agirre'tar Maria Dolores'ek euskeratutako antzerki au:

20 Enero 1973
a las 5 y 7'30 tarde

FIESTAS DE SAN SEBASTIAN

TEATRO VASCO

Organizada y patrocinada por el Centro de Atracción y Turismo, a cargo del Cuadro de Arte de la ESCUELA DE LENGUA Y DECLAMACION VASCA del Club de Teatro perteneciente a la Comisión de Cultura del Excmo. Ayuntamiento de San Sebastián.

Obra en tres actos de BUERO-VALLEJO, traducida al euskera por María Dolores Aguirre y titulada:

IĻUNPE GORITAN

BANAKETA

Elixe
Ander
Kepa
Nekane
Karlos
Jone

Antzes-lekuan azaldu ala:

Garayalde
Altuna
Isasa
Laborda
Ecelza
Huegun

Mikel
Espo
Iñaki
Alte
Paulo
Peplte

REPARTO

Otaegui
Etxeberria
Etxebeste
Barriola
Rezola
Arrieta

18 urtetik gorakoentzat

G. IZARRA - Peña y Gofa, 13
San Sebastián - Enero 1973

Para mayores de 18 años

Antonio Buero Vallejoren

En la ardiente oscuridad / Ilunpe goritan obraren eskuprograma

Altzateko jaun (1979-XII-21) antzestu zutenak eta Maria Dolores Agirre

zuzendari...) eta halaber 1999an Gipuzkoako Aldundiak Anton Abbadia saria oparitu zion, zendu ondoko omenaldi gisara.

Guk ere hemen gure ahalegintxoak egin dugu bere obra hobeto ezaguna izan dadin, noizbait erakundeak ohartuko direlakoan gure historia hobeto ezagutzea zein garrantzitsua den eta bideak, -hots, azterketa eta argitalpenetarako behar diren sosak, Maria Doloresek itzuli lanetatik soilik Baroja eta Tagore baitaude argitaratuak-, ipiniko dituzten esperantzan, eta Antzerti ondarea gal ez dadin.

ANTZOKI ZAĖEAN

1972' gga
Iibeltza'k 20

DONE SEBASTIAN JAIETAN

Arratsaldeko 5 eta 7,30 tan

Donosti'ko C. A. T.'k eratu ta bertako Ayuntamiento'ko EUSKAL IZTUNDE TALDEAK Euskal Antzerkia jarriko dizute.

JUAN GUERRERO URREISTI'k egin eta AGIRRE'TAR MARIA DOLORES'ek euskeratutako

TEATRO PRINCIPAL

20 de Enero
1972

FIESTAS DE SAN SEBASTIAN

A las 5 y 7,30 de la tarde

Representaciones de Teatro Vasco, organizadas por el C. A. T. de San Sebastián, a cargo del Grupo de Arte de la ESCUELA DE DECLAMACION VASCA del Ayuntamiento de San Sebastián.

Antología Lírica Teatral de JUAN GUERRERO DE URREISTI, traducida al euskera por MARIA DOLORES AGUIRRE

I P A Ā A G I R Ė

REPARTO — BANAKETA

EDESLARIA	REZOLA
IPARRAGIRRE	ETXEBESTE
MUTILLA	ANTERO
PATXI	EZEJA
PELLO	OTAEGI
ITXUA	REZABAL
ITXU-HEKKA	ONKOLAGA
MARKESA	ISASA
KAROLINA	LABORDA
PAPILLINI	ALKORTA
MIKEL	BARRIOLA
MANOLI	GARAYALDE
PEPITA	ARRUABARRENA
ALTUNA	ALTUNA
ANJELA	URANGA
PETRA	BERISTAIN

Dantzari, abeslari, erritar eta ebar.

(2020, Peko y 841, 13 - San Sebastián)

Juan Guerreroren
Iparragirre,
Maria Dolores
Agirrerren
eskuprogramaz

Tolosa-ko Iparragirre Antzokian

1970-go Garagorrilla-ren 24-an,
5-eta 8-etan

Donosti-ko Ayuntamentu-ko
EUSKAL IZTUNDE TALDEAK
jarriko dizute

"BESTE ERTZA" - La otra orilla

José López Rubio-rena, Aguirre tar
M.ª Dolores-ek euskeratua.

24 de Junio de 1970,
a las 5 y 8 de la tarde

será interpretada por el Cuadro
de Arte de la Escuela de la Lengua
Vasca del Ayuntamiento de San
Sebastián, la comedia en 3 actos

original de José López Rubio y tradu-
cida al euskara por M.ª Dolores Aguirre.

BANAKETA - REPARTO

Batzuek	Ana	Amaya Labarida	AMAYA A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO A. IZQUIERDO
Los unos	Leo	Jon Etxeiza	
	Martin	Izomila Alkorta	
	Jalme	Garutza Altuna	
	Ibañez 25	Etxabeste	
	Ibañez 13	Alba	
Besteak	Errupie	Etxaberrio	
Los otros	Diego	Retola	
	Pelixa	Etxoniz	
	Maurizio	Landaberria	
	Diruzaitzaia	Barruola	
	Apelagorria	ELOLA	

ITZ - IDATZIAREN "ZABALKUNDE-BIDEAK" TECNICAS DE DIFUSION
TOLOSAN, FRANTZISKO-tarren, 1.

Imp. Topia, -TOLOSA- Mayor, 4/a - V-70 - 3.000 ej.

Maria Dolores Agirre
bere Euzkal Iztundea antzez-taldearekin

Euskalzaleen biltzarra (1901-2003)

Piarres XARRITON

Urrietako azken igande honetan, Etienne Salaberry zenaren mendeurrenak biltzen gaituelarik haren sorterrian, ez gaude oroitu gabe Heletako herri honetan berean Eskualzaleen Biltzarrak elgarretaratu zituela behin ere egin zuen baino lagun gehiago, hots, 800 euskaldunetz goiti, 1957an iraileko egun eder batez:

Herriaren izenean ongi etorria egin zuena, Aintziburu jaun mera izan baldin bazen, eta ihardetsi zion Eskualzaleen burulehena Louis Dassance Uztaritzeko jaun auzapeza, ez dugu zeren ahantz Etienne Salaberryk berak eman zuela mezako predikua: Irakurtzen baldin badugu *Gure Herriak* orduan argitaratu zuen prediku hura, ikusiko dugu zer zen eta menturaz zer den gaur egun oraino Garrako apez zenaren mezua: *Lehenagoak ez ahantz. Gerokoez oroit*, eta beraz, *Eskualzaleen Biltzarra izan dadila, Eskual Herriaren adarra!*

LEHENGOAK EZ AHANTZ !

Lehen urratsak, 1901etik 1904 arte

Euskalzaleen Biltzarra deitu batasuna, 1901eko irailean Hendaiian eta, 1902ko irailean Hondarribian, Iparraldeko eta Hegoaldeko 30-40 bat lagunek egin zituzten bi bilkuretarik jalo zela, gauza jakina da, baina aitortu behar da, bilkura horietan parte hartu zutenek ez zituztela denek gauzak berdin ikusi. Ondorioz, bilkura horiek utzi itxura egiazkoa arrunt nahasia etorri zaigu.

Bizkitartean, mendeurrenkari, gaiaren inguruan Manex Gohene-txek, Mikel Zalbidek, Joseba Agirreazkuenagak eta beste zenbait ikerlek egin azterketei esker, gauzak apur bat argitu zaizkigu.

Battitta Larzabalek dioen bezala, *kanpoko historiaren eraginez*, XIX. mendean, sekulakoak pairatu zituzten alabaina gure Euskal Herriek, bai Hegoaldean bai Iparraldean. Eta ondorioz, orduan erraiten zen bezala, beren ustez norbait ziren guztiek edo bederen beren sorterriaren zorteaz axolatzeko astia eta gogoia zutenek, aitortzen zuten, bai zinez *euskara eta euskaltasuna galtzen ari zirela*.

Adostasun zabal horren ondotik zetorren galdeari ordea, hots zergatik bada galtzen ari ziren euskaltasuna eta euskara, ez zioten denek berdin ihardesten.

Lehenik eta talde batek asmatzen zuen euskaltasuna eta euskara, berenaz eta, naturalki, zoazela suntsitzera, euskal kultura zaharkituz geroz ez baitzen on mende berrien ezohiko mugimenduei jarraitzeko eta euskara bera hizkuntza "aglutinantea" izanez, bere inguruko gaztelania, ingelesa, frantsesa edo beste hizkuntza analitiko guztiak ez bezala, ez baitzen gai abstrakzioaren mundu berrian sartzeko... Horra adibidez zertsu zioen Julien Vinson bezalako euskalari erdaldun batek.

Horra zergatik Euskal Herrian berean, Hendaiaiko lehen bilkura baino zenbait egun lehenago, Migel de Unamuno jakintsu handiak eskatu zien bere herritar guztiei uko egin ziezaioten arren beren aitzinekoen euskarari, *zeren euskara itotzen ari baita eta ez da nehor salba dezakeenik: Ez ote dakigu bada herioa dela biziaren legea?*

Ez zen ordea Unamuno, aburu horretako filosofo bakarra munduan: Sozialisten artean, Karl Kautsky Txekiar arnegatuak idatzi zuen honela: *Jakin behar da nazionalitateen hizkuntza guztiak, etxe barneko ohikuntzen mailara eroriko direla eta gehiago baliagarritasunik ez duten etxeko altzari zaharrak bezala zokoratuko ditugula*.

John Stuart Mill, liberalismoaren profetak berriz zioen: *Espere-rientziak erakusten du nazionalitate bat urtzen ahal dela beste baten baitan eta honek hura irents dezakeela. Nork erranen du gainera, Nafarroa frantseseko euskaldun batentzat ez dela hobe frantses nazioaren partalier izaitzea eta frantses herritartasunaren abantailaz gozatzea, ezen ez eta bere mendi kaskoetan zaldun harro ibiltzea,*

iragan mendeetako hondakin erdi-basa iduri, bere buru hertsiko asmaketak hausnartuz, mundu osoko itzulian parte hartzeko orde?

Beste herritar argitu askok bizkitartean ikusten zuen euskararen eta euskaltasunaren gaitza ez zela sendaezina, baina behar zela iturrietara jo, sendagailua aurkitzeko gisan. Eta, une horretan, zorigaitzez, bi talde nagusitan zatitzen ziren gure herriko aitzindariak:

Batzuek, alabaina, frantses eta espainol politika gaiztoaren gain emaiten zuten orozlehen gure herriaren eta hizkuntzaren beherakada eta beraz abertzaletasunaren pizteari emaiten zioten lehentasuna. Hauek ziren adibidez, Sabino Arana Goiri bizkaitar gazteak sortu berri zuen *Euzko Alderdi Jeltzalea*-ren jarraitzaileak, Broussain, Constantin eta beste bizpahiru lagun gazteen salbuespenarekin, gutiz gehienak Hegoaldekoak.

Beste batzuek aldiz, Oihenart handiaren zuhur-hitz bat gogoratu, errepikatzen zuten "*Burutik dela hasten arraina kirasten*" eta alderdi politiko ezberdinetan ibilirik ere, Azkue, Campion eta Urkijo bezala Hegoaldean, Guilbeau, Hiriart-Urruty eta Zalduby bezala Iparraldean, euskararen beraren lantzeari, ortografiaren finkatzeari, akademia baten eraikitzeari eta gero euskara eskoletan sartzeari emaiten zioten lehentasuna.

Dena dela, 1901eko irailean, XIX. mendeko Abbadiaren Lore Jokoetako Batasunaren ondotik eta, nolazpait haren aurka, Iparraldean 1890eko hamarkadan jaio zen *Eskualdun Elkargoaren* izenean eta, Arturo Campion nafatar historialariaren eta Gratien Adéma Zalduby kalonjearen onespenearekin, Martin Guilbeau medikuak bidali deiari aski ederki ihardetsi zioten, Hendaiaiko lehen bilkurara etorri ziren 35 bat lagunek, bai eta, berak ezin etorriagatik, eskutitzez biltzarraren asmoekin. bat egin zuten beste 15 euskalariek.

Julien Vinson baztertu ondoan, hiru batzordeetan bildu ziren euskalariek egin zuten iduriz lan onik, eta gero, azken bilkura nagusian, onartu zen alde batetik euskal ortografiari buruz Sabino Aranak proposatu urtebeteko lan programa eta bestetik euskararen indarberritzeko xedetan, Iruñeko Estanislao Aranzadik proposatu elkarte berri baten sortzea *Fédération Littéraire Basque* probisionalki deitu zena.

Zorigaitzez ondoko hilabetetan nahigabeak gertatu ziren, Sabino Arana eritu baitzen, bilkuretara joaiterik ez zuen izan, Guilbeau, Zal-

duby, Azkue, Broussain, Aranzadi eta beste lagunekin harremanak bakandu eta azkenean mindu ziren.

Iparraldekoek beren ortografia aldatzeari uko egin zioten. Eta Espainiako gobernuak Sabino Arana preso sartuagatik, Martin Guilbeauk eta Gratien Adémak bigarren bilkura batera Hondarribira deitu zituztelarik, 1902ko irailaren 11an, euskaltzaleak, Mikel Zalbidek bildu lekukotasun apurren arabera, Frantziako gobernuak elizako egituren aurka hasi batailarengatik menturaz, Iparraldeko euskaltzaleen arteko haserreak eta hausturak nagusitu ziren.

Bilkura hartarik atera probetxu bakarra izan zen *Fédération Littéraire Basque* delakoari *Eskualzaleen Biltzarra*-ren izena emaita eta haren oin-arauak finkatzea.

Hortik landa, ondoko urtean berean, 1903an, badakigu gaitzak eraman zuela Sabino Arana. Iparraldean berriz, Francière deitu Pabeko jaun prefeta elizetarik beretarik euskararen ohiltzeko erabakien hartzen hasi zelarik, Hiriart-Urruty apezaz jazarri zitzaion gogorki bere astekari *Eskualduna*-ren armarekin, Broussain, Constantin, de Saint-Jayme eta herrigizon askok beren gaitzespena adierazi zioten prefetari baina *Eskualzaleen Biltzarren* idazkariak, Guilbeau medikuak eta honen hurbileko bizpalau gorrik ez zuten protestarik sinatu nahi izan.

Ez da beraz harritzeko 1904ko irailaren 29an Irungo herrian egin zen bilkuran *Eskualzaleen Biltzarreko* idazkariak eta buruzagiak, hots, Guilbeauk eta Adémak kargua utzi baldin bazuten. Hauen orde, Martin Landerretche apezak hartu zuen behingotz idazkaritza eta Arturo Campion nafarrak lehendakaritza, laguntzaile zituztela Charles Petit, Serapio Mugika, Juan Carlos Guerra eta Léon Hiriart diruzaina.

Lehen mundu gerla aitzin, 1904etik 1914ra

Urte berean, Donostian sortzen baitzen elkarte berri bat *Euskal Esnalea* deitua eta Arturo Campion lehendakari bera hautatu zuena, bazirudien, une batez, bi elkarte euskaltzaleak bat egitekotan zirela. Bizkitartean 1905ean *Eskualzaleen Biltzarrak* Biarritzen egin zuen bilkuran beren ezin etorria jakinarazi zuten Campionek eta Zaldubyk. eta beste izen batzuk agertu ziren laster, Eskualzaleen elkartearen lehen lerroetan.

Horra nola, Georges Lacombe idazkari lagun izendatu duten Biarritzen, diruzain Hondarribian 1906an eta buru-orde Kanbon 1908an. Ordutik hara Jean de Jaurgain historialariak buruzagitza hartu duelarik eta Julio de Urquijok *Revue Internationale des Etudes Basques* aldizkari ospetsua abiatu, Martin Landerretcheri esker, urtez urte izanen ditugu, gerla jin arte, gure Biltzarraren berriak, bai eta laster, haren itzalean, Baionan Lacombek eta Broussainek, Azkue, Urkijo, Henri Gavel, Jean Etxepare, Julien Heguy eta Albert Leon sortuko duten *Cercle d'Etudes Euskariennes* delako akademiatoxorenak ere.

1911ko eta 1912ko urte haietan Georges Lacombek bera Donostiako biltzarrean burulehen jarriko dutelarik, aspaldiko Pierre Broussain Hazparneko auzapeza, Jean Etchepare, Etienne Decrept, Pierre Lhande idazleak, Abeberry, Sagaspe eta Errecart errientak eta beste kide berri asko biltzen ditu elkarteak dituen 219 kideen artera.

Badirudi zinez indarberritu dela *Euskalzaleen Biltzarra* eta Georges Lacomberi esker harremanetan sartu baldin bada kanpoko euskalari ospetsuenekin, hala nola Schuchardt, Uhlenbeck, Van Eys, Linschmann, Winkler, Trebitsch eta Vinson berarekin ere, ez ditu horrengatik ahantzi euskararen alde euskal herrian berean egin daitezkeen urrats xeheak.

Hala nola 1913an, irailaren 23an, Lapurdiko Getarian Etienne Decrept jaunak hartzen duelarik Lacomben eskutik Biltzarraren zuzendaritza, badituen berri onak emaitako: 42 kide berri sartu dira elkartearen, Errecart Sohutako jaun errientak jakinarazi du Ipar Euskal Herriko eskola publikoetan errient eskualdunek frantsesa irakasteko euskara erabiltzen ahal dutela, urriaren lehenetik haste, eta nola jadanik Biltzarrak herrietako haur, istudiante eta apezgaiantzat euskarazko primak antolatzen dituen, oraindik aitzina Hazparneko auzapezaren emaitza eder bati esker araberako sariak eskainiko zaizkie urtero euskal lanetan zein gehiagoka lehiatuko diren bikario eta irakasle gaztei.

Beste xede bat ere aipatu zen oraino bilkura berean, hau da Euskal Museo baten antolatzea Baionan. Zorigaitzez 1914an Donibanen Garazin egitekoa zen ondoko biltzarra Gerla Handia iragan arte luzatu behar izan zen.

Lehen mundu gerlaren ondotik, 1919tik 1923 arte

1914-1918ko Gerla Handiaren ondotik, 1919ko buruilaren 30ean, Donibane Garazin, egin zuen *Euskalzaleen Biltzarrak*, Etienne Decrept eta Martin Landerretche, gerla aitzineko buru-lehen eta iskribari ber-berekin, 1914eko gerlaz geroz bere lehen bilaldia.

"*Euskalzaingoko edo Euskal Akademiako hamabietarik bat*" hautatu berri den Landerretche baxenabartar jaun apez horrek, bere euskara doi bat dorpean idazten duenaren arabera eta *Maitena*, *Amatxi*, *Semetxia* opera aipagarriengatik ezagutzen dugun Etienne Decrept jaunak frantsesez eman hitzaldiari esker, izan dugu aspaldiko egun horren berri.

Ohartzten gara bada gerla aitzinean erakundeak bere kide zeuzkan Euskal Herriaren bi aldeetako 100 / 200 kideetarik ez duela ahurtara bat lagun baizik biltzen orainko biltzarrean. Bestalde, gerlan berean edo gerla denboran hil diren adiskideak aipatzen direlarik ez da Iparraldeko izenik baizik entzuten.

Erabiltzen diren gaiak ere, eskualde honetako gaiak dira soilik: haurren eskoletan, gerla aitzin, euskal sariketak hasiak baitziren, Sohütako Jean Errecart eta Bidarteko J.-Baptiste Abeberry errient kide zenduek, frantsesaren irakasteko, euskara baliatzen baitzuten, edo Baionako Seminarioan euskarazko zeingehiagokak abiatuak baitziren, horiek orok berrindartzea merezi zuten.

Bizkitartean hor dira ere, Hegoaldetik jinak jadaneko, *euskaldunak euskaldunarentzat duen amodioari doakonaz*, azken gerlatean beren anaitasuna erakutsi duten Tolosako bi abokat gazte, Ixaka Lopez Mendizabal eta Jose de Eizagirre. Bazkal ondoan Ixakak irakurriko ditu zenbait neurtitz eta haren lagunak emanen du su eta karzerioen mintzaldia, *entzule guzien esku-zarta ezin isilduek saristatu omen dituztenak*.

Nola ez aipa ordea, goizeko bilkuran gertatu bi datu adierazgarri: Batetik Biltzarraren burulehenak, bere solasaldian gerlako hilak, bereziki Clément d'Andurain, Mauleko ziberotar euskal idazle suharra eta beste lagun zenduek gogoratu ondoan, hitz gogorak bota ditu bai *Gerlaren pizten jolastu diren gaitztaginentzat*, bai *Gerlaren ospatzen ezin isilduak diren zentzugabeentzat*.

Laster ordea, besoa gerlan galdu duen eta Clément d'Andurain zenaren lagun mina izana den Georges Lacombe, Euskalzaleen Biltzarraren burulehen ohia, hitza hartzera doalarik eta *Pariseko gobernuak aipu omen baitu Frantziako eskualde berezietan (sic) berezi baten uztea, gerlari ohi ausarta menturatzen delarik galdetzeraz, ez ote laiteken haizu gure Euskal-Herrialdearentzat zer-bait berezi eskatzea eta ahalaz ardiesteaz*, une horretan, hain zuzen sartzeko da Mauleko Jaun Suprefeta eta hau ere mintzatzen da bere aldetik, labur mozten diola solasa hizlariari. Orduan, dio eskribariak, Buru-lehenak erraiten du Jaun Suprefetaren xede bereko laitekeela. Ez da beraz harritzeko, ondoko urtean, Uztaritzen, Etienne Decrept jaunak zuzendaritza utzi baldin badio, nori eta Jose Eizaguirre, Tolosako abokat gazteari.

Ez da bizkitartean uste izan behar hautu hori bihurtune politikoa baten seinale izan zela: Bi urteko pasarte labur baten ondotik, 1922an, Maulen, Jose Eizaguirre lehen-buruak buruzagitzaz utzi zion berriz Jean Etchepare Aldudeko jaun mirikuari. Eta orduan, Baionan *Gure Herria* aldizkari berria sortu zuen taldeari, hots, Frantziako Aberrri Handitik kanpo asma ez zezaketen euskal aberri xumeko gerlari ohien belaunaldiak hartu zituen behingotz *Euskalzaleen Biltzarraren* giderrak.

Jean Etcheparen ildo motza (1923-1927)

Euskalzaleen Biltzarrak, 1955ean, bere lorean, bildu zituelarik bizpalau ehun lagun, kolore guzietakoak, Telesforo Monzon, Manu Sota edo Oxobitik hasita, Piarres Etchebarne, Erramun Idieder edo Jean Ybarnegaray-eraino, orduan gazte ginen Michel Labéguerie, Jean Hiriart-Urruty, Joseph Camino edo nihaur bezalako zenbait gazte barne, Lekorne edo Mendiondo-ko herrian, Jean Etchepare hazia izan zen Erlandenekoa etxe paretaren gainean oroitarri eder baten jartzeko xedetan, gogoratzen zait Elizalde Zerbitzarik honela hasi zuela bere hitzaldia: *Andereak eta Jaunak, Eskualzale adixkideak...*

Ahantzia zukeen apez xaharrak, 28 urte lehenago, eta Aldudeko mirikuaren buruzagi denboretan, *Andereak* espreski baztertu zituela

bere bilkuretarik *Eskualzaleen Biltzarrak*. Ez ote zuen Irungo alardearen itxura zerbait ba urte hailetako gure Biltzarrak ?

Dena den, zuzen zebilen Gerezieta euskaltzaina hortik landa erran zuelarik honela: *Bertzeak bertze, hau aitortu behar dugu: gure Biltzarraren aita, Etchepare jauna izan da. Duela 55 urte sortu zen Eskualzaleen Biltzarra. Egia huna haatik: hainitz urtez Eskualzaleen Biltzarra amets pollit bat izan da bakarrik eta, urtetik urtera, hogoi lagunentzat bazkari ontto baten estakuru maitagarria. "Bazkalzaleen Biltzarra" erraiten zioten mihi gaixto batzuek. Jean Etcheparek egin du Eskualzaleen Biltzarra bere lan ezin ukatuzkoekin: ehun bat herri eta herrixketako haurren idazki maitagarriekin, Uztaritzeko, Mauleko eta ez dakit nungo ikastegi handieneko ikasle bihozdunen kondaira eta pertsuekin, apezgeien beren itzulkunde eder eta predikuekin, egun bezalako bilkura ederrekin".*

Ez da dudarik hitz gutiz solas hauek, labur eta zuzen biltzen zutela *Eskualzaleen Biltzarraren* historia, XX. lehen mende erdian bederen eta menturaz mende horren lehen hiru laurdenetan, 1976ean hilen baita, alabaina, *Gure Herria* ixilduko den une berean, Louis Dassance, Jean Etcheparen lagun eta jarrartzale leiala, beihalako Biltzarraren lehen lehendakari iraunkorra eta 1980an berriz, Michel Labéguerie, Dazantzaren ordeko Uztariztarra.

2001eko mendeurrenkari, Sabino Arana Fundazioak eskaturik, Mikel Zalbidek, *Euskalzaleen Biltzarraren* iturriez eta hastapenez egin duen bezalako lan funtsezkoa osatu nahiko duenak, XX. mende osoko euskal kulturaren edo hobeki erraiteko euskarazko kulturaren historiaz, aurki ditzake Baionako Euskal Erakustokian, aita zendu-eta, Pierre Dassance, Louis zenaren semeak han sartu zituen Kultura erakunde xaharraren artxiboak.

Altxor horretan badaude lehenik, 1923tik hara, urtez urte, Biltzarreko kideen zerrenda luzeak: 400 lagunetara, ez ordea behinere Etcheparek amestu zuen bezala 600etara, heltzen direnak. Kide horiek gutiz gehienak Iparraldekoak dira: Iparraldean "beren burua norbaitentzat daukaten" guziek, behin edo beste ager bat egin behar baitzuten urteko Biltzar horietara.

Baina, lehen ez bezala, "frantses aberriaren gerlari ohiak" 1923an botereaz jabetuz geroz, Nafarroatik, Gipuzkoatik, Arabatik edo Bizkaiatik zetozenak, buru bakan batzu besterik ez ziren, nahiz

hauek guziz jarraikiak, hala nola, Ixaka Lopez Mendizabal eta Jose Eizagirre-ren ondotik Irigaray eta Labayen eta gero II. mundu gerlatik landa Monzon eta Manu Sota. Lekuko hauei esker, Biltzarraren zuzendaritzan, eta zuzendaritzak egiten dituen urtarteke bospasei bilkuretan izan ohi da beti, Zuberoako, Baxenabarreko eta Lapurdiko miriku, notario, apez, auzapez arduradunen aldean Hegoaldeko jakile bat edo beste.

Gure artxiboen arabera, urtez urte emendatuz doaz, bai kopuruz, bai kalitatez, herriko eskola pribatu ala publikoetan egiten diren euskal itzulpen edo kontaketak. Martin Landarretchek hasi lana, euskaltzain haren aulkia hartuz geroz eta berrogei bat urtez, Zerbitzarik berak du bete, Biltzar egunean lehenik eta euskaldun astekarian gero emaiten zituela, umore handiz, 20, 40, 80 herri eta herrixketarik biltzen zituen 200, 400, 1600, kopien berriak. 1930ean, adibidez, 32 apezek eta beste 14 euskalzale lagunek antolatu zituzten 46 herritako haurren zeingehiagokak. 30 bat urte geroago 80 bat herritako 2000 kopia hurbil utzi zizkion Zerbitzarik bere orde hartua zuen Josep Camino jaun apez gazteari.

Seminario handiko lanak aldiz, Etchepare mirikuak berak zituen atsegin handiz eskuratzen, jorratzen eta gero hoberenak *Gure Herrian* argitaratzen: Piarres Lafitte, Leon Leon, Picochet, Mazeris, Behety, Oltzomendi, Etxegoren, Larzabal eta beste gazteago askoren izenak horrela ziren egin ezagunak euskal irakurleen artean.

Ez dugu erraite beharrik *Euskalzaleen Biltzarraren* egunek ere, herri batetik bestera aldatzen zirelarik, idazle handi bat edo beste ospatzeko gisan, hala nola Dibarrart Baigorriin 1923an, Manex Hiriart-Urruty Hazparnen 1924ean, Axular Saran, 1925ean, Chourio Azkainen 1928an edo Arnaud Abbadie Bitirinen 1929an, gero ta partalier gehiago biltzen zutela eta nolazpait euskal hizlari, kantari eta bertsolari zahar edo berriak ezagutaraziz, bide batez XIX. mendeko Abbadiairen euskal besta handien arrakasta ardiesten.

Jean Etcheparek ordea, bere buruzagigoko bi urteak bete ondoan, kargua utzi nahi izan zuen 1924an eta gero behartu bezala zuten lagunek beste biurteko bat onartzera. Tarte horretan zituen beraz arauak berritu eta, 1926an, Atarratzeko Biltzarrean finkatu. Gero, Frantziako gobernuaren aldetik onarpen ofiziala ardiesteko apailuak zituen prestatu eta, duela bospasei urte doi-doia,

Euskaltzaindiak Frantzian ukan duen onarpen bera zuen *Euskalzaleen Biltzarrak* ardietsi 1927an.

Zinez erran dezakegu, guk ere, Zerbitzarik bezala, Iparraldeko Euskaltzaleen Biltzarraren aita Jean Etchepare mirikua izan dela. Artxiboen azterkatzeko lotsa denak, ikus ditzala, haren idazlanen biltzeko eta argitaratzeko guhaurk aurkeztu dugun liburu sortan, lehen liburukiaren kapitulu nagusiak.

Louis Dassancen sail jarraikia (1927-1959)

Jean Etchepare jarri zelarik 1923an, Baigorriin, *Euskalzaleen Biltzarraren* buru-lehen, Zerbitzarik hartu zuen, erran bezala, idazkarriz eta Diriarik notarioak berriz diruzaingoa, baina baziren ere haien lagun bi buru-orde: bat Albert Constantin, hastapeneko zuberotar sendagilea eta bestea Louis Dassance uztariztar askazgoa ezagun eta zaharreko seme nekazal ingeniaria. Handik lau urteen buruan, Donazarren, 1927an, ez zen beraz nehor harritu, uztariztar buru-orde gazteak hartu zuelarik Aldudeko miriku jaunaren kargua. Eta denboraren buruan, erran genezake zuhurtzia handirekin ereman duela anitz urtez bere saila kargu horretan eta ondotik hartu dituen auzapezgo, euskaltzaingo eta beste guztietan.

Bazituen egia erran, bere ondoan, bere adineko bi adiskide, bi apez gazte, biak guarda semeak, bizi guztian laguntza gaitza eman behar ziotenak: bat ezkerreko beretterra, Oxobi olerkari eta hizlari paregabea, bestea eskuineko beretterra Zerbitzari kontalari eta zirtolaria.

Zerbitzarik errana zuen aspaldian:

*Bizi dadin eskuara
Orain eta gero,
Berma gaiten hortara
Eskualdunak oro !*

baina laburrago eta argiago bota zuen Oxobik: *Gauden gu !* Eta "Gauden gu !" horretan egon ziren, lehen urteetan bederen, *Eskualzaleen Biltzarraren* lanak kudeatzeko, Baionako Farnié ostatuan

biltzen ez zirelarik, Dohoztiriko apeztxera zoazen Dassance burulehena eta haren lagunak.

Baina urteak joan ziren; gazteak ere bai zohitu; hona non Uzta-ritze alde horretan eta Donibane Lohizunen eta Atarratze aldean, gerlari ohien ondotik, 30eko belaunaldia, aurrekoaz bestelakoa agertu zen. Louis Dassance aita familiakoa izanki, konturatzen gara 1933an, Luhuson egiten den *Euskalzaleen Biltzarrera* herriko seme apez bat deitzen duela, Piarres Lafitte hain zuzen, bere ikasle ohi batzuekin *Aintzina* mugimendu berria sortzera doana eta predikualkitik *Zahar eta Berri* gaiaz ebanjelioaren erakaspena bere entzule euskalzaleari adieraziko diona.

Lafitteren paperetarik, interesgarri da jakitea, egun berean, 137 harpidedun egin dituztela "Aintzina"-ren hedatzaile gaztek, bizpahiru ehun bazkaltiarren artean eta Biltzarreko Buruak berak, bere azken hitzaldia bururatu duela oihu eginez: *Jaiki Gazteak !*.

Laster "Aintzina"-ren "Euskalerrizalek" eta *Euskalzaleen Biltzarreko* diruzainak Dominique Dufau Senpereko notarioak, 1935ean, Atarratzen agurtu dituen "Begiralek" eta Hegoaldeko "Mendigoizaleen" bidetik doazen Piarres Lafitteren "Menditarrek", ez ote dituzte beren hegala Parisera edo Gernikaraino luzatu nahiko? Gure "Gerlari ohi" zenbait kezkatzen hasiak dira, Parisen berean, "*Euskalzaleen Biltzarraren*" adar bat sortu delako, bere "Euskal Ikasle" taldearekin eta *Elgar* bere kazetarekin.

Badakigu zorigaitzez, berriz ere gerla eta, gehiago dena, anaiarteko gerla aldi honetan, berriz hor dugula ate joka, gure Herriaren amets eder guziak suntsitzera datorrena: eta, horregatik ez du Louis Dassancek *Euskalzaleen Biltzarraren* elgarretaratzerik antolatzen ahalko 1936an.

Ondoko urtean, 1937an, buruilaren 11n, hona nola Louis Dassancek hasten duen bere hitzaldia Hazparneko trinketeen: *Adiskideak, ez dut erraite beharrik nola eta zertako aurten artino luzatu behar izan dugun gure urteko elgarretaratzea. Ordu hartan Espainia guzian bezala mendiz bestaldeko probintzietan gudu izigarri eta deitoragarri baten suak bazter gehienak hartuak zerauzkan. Gudu hortaz, egun eta hemen nehoiz baino gutiago ez dut deus aipatuko ez eta nehork deus aipatzea nahi. Bakarrik, hala nahi baduzue segurik, Zeruko Jaunari galdeginen diogu zorigaitzezko egun*

horiek labur ditzan eta, berriz ere, bakearen dohaina eta gozoa mundu gaixo hunaraino helaraz dezan.

Bizkitartean, 1938ko buruilaren 15ean, gerlaren erditik ater-arte labur baten asmatzea Euskaldun guztiei zilegi balitzaiku bezala, hona non *Euskalzaleen Biltzarrak* bilkura handi bat antolatzen duen Domintxainen euskararen ohoretan: Goizean mezan, Saint Pierre apezpikuak hiru oren laurdeneko predikua emanen du, bere herritar eta haurride maite guztiei adierazteko Jainkoak neurtu diozkala gizalde bakoitzari bere dohainak, bere mendea, bere eremua eta lana. Ez dute beraz euskaldunek ez euskalzalek, beren arbasoek utzi dohainei uko egiterik. Baliatuko zaizkie bai hemen lurrean bai bertze munduan.

Ohiko lan bilkuraren ondotik, berrehun eta hiruetan hogeita hamabost bazkaltiar elkarretaratzen dira, hor daudela mahain berean jarririk Saint Pierre apezpikuaren eta ohiko honen adiskideen ondoan ziur aski alderdi beretan ez dabilzan Berard, Delzangles eta Ybarnegaray bezalako gizonak alde batetik eta Ciaurriz, Hernandorena edo Orixeren lagunak bestetik.

Bazkaltiar guztiak bazkal artetik ixiltzen dira bai Larralde, Ligueix edo Basarri bertsolariek beren kantu goxo ala saminak ateratzen dituztelarik, bai betiko Oxobik, ortzantza iduri, mihi gaixto batzuen gezurrei ihardesten dielarik, bai azkenean Dassancek berak *Euskalzaleen Biltzarraren* bakezko xede garbiak argi adierazten dituelarik.

Bakea urrun genuen bizkitartean oraino 1938an eta II. mundu gerlaren amaiera igurikatu behar izan zuten Dassancek eta bere lagunak *Euskalzaleen Biltzarra* berriz deitzeko 1946ko udazkenean, Etxahunen herrira, Zuberoko Barkoxera.

Ez dugu ez ahantzia oraino gerla ondoko lehen biltzar hura, gutarik askorentzat lehen biltzarra izan zena. Gogoratzen zaizkit bereziki seminarioko gure lagun apezgaiek sotana soinean Barkotxeko plazan eman zituzten dantza jauzi eta mutxikoak, orduan berek seminarioan ikasirik, udalekuetako *Euskaldun Xoriei* irakasten zizkietenak.

Ondoko urtean aldiz, 1948an, Arrangoitzen izan genuen Biltzarrarekin hitzordua, eta zaharrei gure arrangurak adierazteko parada gazte zenbaitek. Ordutik "gerlari ohiek" deitu zuten Michel Labégue rie gure laguna beren ondora, eta nihaurk ere handik laster, Maulen

irakasle egon nintzelarik izan nuen fagorea, Albert Constantin miriku agurgarriaren beribilean, Larrègle Atharraztar jaunarekin, Baionako bulegoaren bilkuretara joaiteko.

Erran dezaket urte horietan, eta gero Parisetik landa, Euskaldun gazteriarren aholkulari bezala, Zuberoko Santa Grazian 1950ean, Baxenabarreko Donazaharren 1953an, Lapurdiko Mendiondon 1955ean edo eztaikit noiz Mitikilen, gertatu naizen biltzarretan gure buruzagiak lehiatzen zirela gazteen botzaren entzutera.

Bazen bizkitartean dei bat, urte guzietz, gizon berak errepikatzen zuena eta hauxe zen deia: ondoko urteko biltzarraren herria hautatzeko unea heldu zelarik, Teodoro Hernandorena jaunak eskatzen zuen beti gauza bera, hots, Kostaldeko hiri bat hauta zezan Biltzarrak. Baina horrelakorik nehork ez zuen entzun ere nahi. Bazirudien gure euskalzale handienek Kostaldea galdutzat zeukatela eta horrelako abururik nik hasteko ez nezakeen onar. Eskualdunagoak mendiei gora ihesi joan behar zuela hirietarik urrun nik ez nuen sinesten.

Puntu horrek eta beste zenbaitek urrunduko ninduen menturaz nihaur Dassance eta Elissalde eta Labéguerie eta Eppherren taldetik, besterik ez balitzait gertatu 1959ko urtean, hain zuzen, Itsasuko Biltzarrean Michel Labéguerie ene lagunari Louis Dassancek utzi ziolarik buruzagitza. Orduan beraz Hazparneko ikastegiaren buru izendatu ninduten eta, ondorioz, Biltzarraren bilkura berezietan parte hartzeari uko egin nion behingotz.

Baina, ene iduriko, besterik ere gertatu zen 1960ko urte haitan, bihurtune nagusi bat izan balitz bezala, ez bakarrik gure Hazparne sorterriko xokoan, Euskal Herri osoan baizik eta, menturaz, mende ala mundu guztietan.

Michel Labéguerieren aldia (1960-1980)

Dena den, 1960-1980ko Michel Labéguerie gure lagunaren *Euskalzaleen Biltzarraren* buruzagigoan eta ber denboran bere kantagintzan eta bere politikan agertze horrek, bere semeen eta bere adiskide Mixel Itzaina eta Daniel Landarten aldetik hartzen zituen aipamenak izan ditu, haren joaitearen hogeigarren urteburuaren karietara. Ez naiz ni hemen orain sartuko errepikapenetan eta are gutiago jorratze lanetan.

Erranen dut bakarrik Michel Labéguerie Kanboko auzapez eta deputatu edo zenatorea ez dela izan, soil soilik, Uztaritzeko Louis Dassance jaun auzapezaren jarraitzale itsu-itsua, baina izatekotz ere Piarres Lafitte gure irakasle zenaren ikasle fidela. Bere dohain ederrak erabili ditu Bilboko hiriak eskaini dion karrika izenak oroitarazten duen bezala euskal kulturaren zerbitzuko, bai eta ere bere garaian Enbatatiar ala ETA-tiar lagun askoren laguntzeko beharrruedetan.

Urte haietan sortu diren kantu edo bertso xapelketa, ikastola, ikastegi, lantegi, kultura ala politika talde berri askok anitz zor diote ez bakarrik Iparraldean baina Euskal Herri osoan, Bilbotik Iruñea eta Baionaraino Mixel Labéguerie zenari.

Baina bestalde, Dassanceren ildotik eta, Arbotin, 1960an; Arrosan, 1961ean; Uztaritzen, 1962an; Donibane Garazin, 1963an; Donapaulen, 1964an; Maulen, 1965ean; Ezpeletan, 1966an; Baigorriin, 1967an; Azkainen, 1968an; Kanbon, 1969an; Larzabalen, 1970ean; Itsasun, 1971n; Aiherran, 1972an; Saran, 1973an; eta gero berriz Saran eta Hazparnen, Baigorriin edo azkenik Heletan, 1979an, Michel Labégueriek kudeatu ditu ohiko *Eskualzaleen Biltzarren* egun handiak.

Bizkitartean, ene iduriko, Iparraldeko bi eta hiru eskola saretan euskarari bere lekua egiteko asmatu den gauzarik ederrena izan da, 1960an, *Euskaltzaleen Biltzarrak* sortu zuen IKAS erakundea. Horra ezen kolore guztietako irakasle euskaltzaleek berek antolatu duten erakunde bat, euskararen politika soil eta garbiari behatuz, lan harri-garria egin duena, ikastolak berak sortu baino lehen, eta gero ere maila guztietako irakasle pribatu ala publikoek, ikastolakoeekin batean, berrogei urte luzez, eskuz-esku hari izanik. Zergatik ez aitor gainera IKAS erakunde horri zor diola Udako Euskal Unibertsitateak ere bere sorrera?

Baina bego horretan! eta aipa dezagun azkenik zertan gelditu den Michel Labéguerie zenak utzi ondoriotasuna.

Michel Itzainaren aldia (1980-1988)

Michel Labéguerie joan ondoan, haren adiskideek hautatu genuen haren ordezkatzeko, Kanboko auzapez zenaren idazkaria: Michel Itzaina Aldudarra. Hau bera euskal idazle fina, bertsozale amo-

rratua izanki bai eta Xalbador handiaren lagun mina, jarraiki zaio ximenki aitzinekoen sailari.

Lan horretan lagundu duten lagun zenbait bakarrik gogoratuz aipa ditzagun, andere Malharin eta Michel Eppherre zenak bai eta Daniel Landart, Anna Lechardoy, Janpiarre Curutchet eta Janbattit Dirassart. Elgarrekin dituzte antolatu haurren primak, kantu xapelketak bai eta Lafitte auzapez zenarekin Gerezieta Zerbizari erretor zenaren omenaldia.

Azkenekotz erranen dut omenaldi horretarik sortu zela euskal testu sorta berri bat *Euskalzaleen Biltzarraren* kontu emaiteko xedea: Orduan atera zen Zerbizariaren *Azkaine ene herria* eta sail bere-tik gero *Jean Etchepare mirikuaren* idazlanetarik lehen bi liburuak (1985):

Andde Luberriagaren saila (1988-2001)

1988an, Michel Itzainak utzi ziolarik Azkaineko auzapez eta Uz-taritzeko kontseilari orokorrari *Euskalzaleen Biltzarraren* ardua, An-dde Luberriagari gogoratu zitzaion Hendaia Herriko-Etxe xaharrean oroitarri baten ezartzea eta 1990ean beste baten emaita Hondarri-biko Herriko-Etxean, mende hastapeneko bilkuren oroitzapenetan.

Eta gero Euskalzaleen ohiturari jarraikiz omenaldi eder bat eskai-ni zion Azkaingo herriak Piarres Larzabal apez eta euskaltzain herriko seme zenari 1992ko irailaren 26an.

1996eko uztailaren 14an aldiz beste omenaldi bat antolatu zuen *Euskalzaleen Biltzarrak* Alduden, J.Etchepare idazle handi zena-ren ohoretan.

Baina ez da bestarik eskas gaur egun Euskal Herriko bazterre-tan, azkenekotz *Euskalzaleen Biltzarrak* egin duen lanik baliosena iragan urteetan izan da nik uste euskal liburu ederren argitaratzeaz eta hedatzeaz arduratzea.

Horri esker baditugu euskalzaleek eskutan:
Guide de la conversation français –basque
Zerbizariaren *Azkaine ene herria*;
Jean Etcheparen 5 tomoak (1984-1996);

Piarres Larzabalen 7 tomoak (1991-1998),
Manex Erdozaincyren *Hinki Hanka*, (1995);
J.B. Dirassaren *Hegiko Bordatik* (1995);
Pierre Narbaitzen *Kattalinen gogoetak* (1999);
Mixel Itzainaren *Michel Labéguerie* (1999);
Beñat Dagorreten *Beilaria, zertan da gaua?* (2000).

Ez da segur gutiz uztekoa, eta euskalzaleen esker onak hartze dituzte gutartean ditugun Michel Itzaina, Andde Luberriaga eta haien lankideek, baina hainbeste elkarte, erakunde eta talde ari direlarik, zein bere aldetik, hain aspaldian dirauen gure euskararen bataila irabazi beharrez eta etsaiari gaina ezin hartuz, ba ote da oraino *Euskalzaleen Biltzarraren* beharrik?

Gure azken Burulehenak bere kargua utzi duelarik Azkaineko herrikoetxean ginen lau lekukoren aitzinean ez dugu jakin zer ihardets galde horri, baina geroztik Hegoaldeko ta Iparraldeko beste bospasei lagunekin hitzarturik, aitortzen dugu Heletako egun hau antolatzea erabaki dugula Etienne Salaberry-ren mezuaz oroitzuz: *lehengoak ez ahantz!* erran zuen Garrakoapezak eta hona *Euskalzaleen Biltzarraren* historia laburra.

Gerokoez oroit!

Erran zuen ere gure adiskide zenak *Gerokoez oroit!* hemen gaituzue beraz euskalzale multzo bat *Euskal Herriaren adarra entzuteko eta entzunarazteko* xede duena.

Hemen dituzue behin behineko burulehen anderea Edurne Epalza Hebrard, Buruorde Gillermo Etxeberria, Idazkari Piarres Aintziart eta Diruzain Roger Artzubi, *Herria* kazetaren eta Gipuzkoako *Egan* aldizkariaren eta Euskal Herriko Adiskideen lagun bat edo besteekin.

Guziek nahi genuke jakin gaur hemendik aterako ote den ondo-ko egunetan euskararen laguntzeko prest dagoen elkarte sendo bat, aitzinekoen ildoari jarraikiz geroaren menturan. Nahi duenak eman beza bere izenal!

SORKUNTZA

Michael V. GAZZO
A HATFUL OF RAIN
TXAPELA BETE EURI

Itzultzaile: María Dolores AGIRRE,¹
Eguneratzaile: Patri URKIZU¹

PERTSONAIAK

JHONNY	(seme bat)
POLO	(beste seme bat)
AITA	
ZELIA	(Jhonnyren emaztea)
MATHER	(heroina saltzailea)
APPLO	(heroina saltzailea)
TXUTXI	(heroina saltzailea)

(1) Obra hau Estatu Batu etan Fred Zinnemann zuzendariaren pean eman zen 1957an. Madriden 1960ko otsailaren 24ean estreinatu zen Eslava antzokian *Un sombrero lleno de lluvia* tituluz, eta 1966an Donostian euskaraz.

Gure eguneratzea edo bermoldatzea María Doloresek itzuli eta makinaz jotako lanean oinarritu da (Koldo Mitxelena kultur-unea, C-373, F-23), Euskaltzaindiak emandako arauel jarraikiz ortografia mailan, baita morfologia eta adizkera bateratuan, irakurlea lagundu asmoz.

Adibidez: *Alegiñak* > *ahalegiñak*; *artu* > *hartu*; *etzidanean* > *ez zidanean*; *kañabera* > *kainabera*; *leioa* > *leioa*; *mai* > *mahai*; *malladia* > *mailadia*; *Nuevayorko* > *Nueva York-eko*; *Polo'n* > *Poloren*; *Zelia'ri* > *Zeliari*; *zula* > *zuela*... Halere, María Doloresen ukitua mantentzearen eta bere itzulpenari ahalik eta, neurri batean bederen, fidelen izatearren, hainbat eta hainbat hitz eta esaldi bere horretan utzi ditugu, hala nola: *alkarrekin*, *arkitu*, *aterkiakin*, *daramaki*, *errez*, *eskui*, *euki*, *ez bai*, *gainentzekoa*, *hasarre*, *haundi*, *hortarako*, *itxoin eiguik*, *itxoiten*, *jeisten*, *kenduz gero*, *neri*, *ordutikan*, *sartuarazi*, *sinistu*, *surangila*, *ta*, *zai*, *zazpirehun*, ...

LENENGO EKITALDIA

Ikuslearen ezkerretik eskuira, bitzta apala. Atea. Sukalderako ta etxerako. Erosoki jazteko ahaleginak egin arren, arlote xamarra. Sukaldea erdi erdian. Mailadia du. Atze aldean leihoa ta Poloren lo-gelarako atea. Eskuiko aldean, senar-emazteen lo-gela. Inguruan, New York-eko bazter itsusiak. Ezkutazapia altxatzerakoan, mahai inguruan gosaltzen, aita, Jhonny ta Zelia.

AITA: *(Altxa ta mahaitik aldenduaz. Hartu aterkia ta ezin itxi ta irikirik dabil).* Bai jauna, bai. Tresna hau dela ta, hegazkina ere ia ia galdu. Ona berau. Mondarra ote dugu? Japoiko kainabera kirtentzat, Alemaniarrak eratu ta Ameriketan egina. Maltzurra ta berritsua galanta saldu zidana. Dirua ateratzearren hamaika berriketa isuria. Hogeita zazpi dolar kendu ta hala ere abioiak aldegin ez zidanean.

JHONNY: *(Poloren lo gelan dagoen Zeliari)* Zer ari zara hor? Azaldu zaitea.

ZELIA: *(Atean azalduaz)* Leihoa itxi ezinik.

AITA: Hori al da Poloren lo-gela?

JHONNY: Bai.

ZELIA: Lagun nazazu. Goian-behean euria ari du ta .

AITA: Zuen gela zela uste nian eta Polok hemen egiten zuela lo.

ZELIA: Bi lagunentzat, estutxo.

AITA: *(Zeliari)* Mutiltxoari, zer izen jarri behar diozue?

ZELIA: Nexka izango da.

AITA: Nik mutikoa nahi berriz.

ZELIA: Oraingoan etsi beharra daukazu ba. Nexka izango da. Hurrengo... onenean...

AITA: *(Kafea hartu ondoren).* Puf... Bazka, bazka ausnartu egin daiteke. Portugaldik ekarria al da?

ZELIA: Ez ba, Kolonbikoa.

JHONNY: Zenbat kafe-hauts jarri diozu?

ZELIA: Ez dakit zer esan ere. Batzutan gutxi bota eta sendoa, atzo berriz ondotxo zuen eta gaztaina ura zirudien. Ez da erraz asmatzen.

- JHONNY: Ontziak ere asko esan nahi du.
- ZELIA: Ontzian ez dago gora-beherarik. Adur txarra izan nik non-bait hortarako. Ez dut sekulan kafe onik egiten.
- AITA: Ez gaizkitzat hartu.
- ZELIA: Bai zera... Urduri nabil gaur. Buruko mina ta berandu jaiki naiz. Lantegira ere berandu. Bazkal garaian sendagileagana joan behar izan dut. Ez naiz nahi baino lehenago iritsi. Izan ere orain txingurria bezala dabil berebela... Gaur ez nengoen berriketarako, ez .
- JHONNY: Emakumea izaki!
- ZELIA: Ez dago ez bairik. Arretaz begiratu ez gero, emakume, burutik oinetaraino.
- AITA: (*Jhonnyri jardukizuna aldatuaraziaz*) Zeliak dionez, ez omen hoa gau eskolara... Zer ba?
- JHONNY: Hutsa, horra... Aurki hasiko nauzu berriro... Egunez lan eta gauzez ikasten jardute hori, batzu-batzutan astuntxo.
- AITA: Bai hala duk. Ez haut behartu nahi. Hala ere harro harro barreatzen diat. Gobernuak gudariek ikasteko ematen dien errextasuna. Horri esker egingo haiz gizon. Noiz bukatuko ote dituk ikasketak?
- ZELIA: Beste bi urte barru...
- AITA: Gudatean bi urte galdu, hirugarrena gaxotegian... askotxo hire sasoirako. (*Ixil unea*). Oinazeak aldegin al zian? Hobe-to esan oso sendatu al hintzen?
- JHONNY: Bai aita, zeharo.
- AITA: Izan ohi dituk, berpizten diren gaitzak ere.
- JHONNY: Nere burua oso ondo arkitzen dut.
- AITA: Harro, harro naukak, mutil. Izan ere hamahiru egun leize-zuloan sartuta atera gabe. Gose ta egarri izan eta zigortu arren, hire bostetik ez inork atera... Ipi apa, esaten zieat nere lagunei. Orduko argazkiak erakutsi ere bai... Hiri ez ziala inortxok ere hitzik atera.
- JHONNY: Gehiegikeriak, aita... Ahaztu itzazu.
- ZELIA: Lotsakizuna al da ba?
- JHONNY: Utzi hori alde batera.

AITA: Ez duk edonor gauza izaten hortarako... Ni ez behintzat... Bakarren batzuk... Dena dela, honoko hau ez zegoek hasarre.

JHONMY: Entzun dut. Noiz arte jardun behar duzu lelo berarekin. Utzi dezagun.

ZELIA: Gordeta neuzkan egunkariak ere puskatu egin dizkiat.

JHONMY: Arren eskatzen dizuet.

(*Ixilunea*)

AITA: Harritzekoa baina hegazkiratu behar dudan bakoitzean gora larriak jotzen nau. (*Ixilunea*) Bai polita gelditu dela lehen lana egiten nuen edaritegia! Aurre osoa kristalezkoa. Eguzkiak bete-betea jotzen du. Itsasoa ere ederki ikusten da. Lekuaren ederra! Ta bertara dihoazenak: Legegizon, sendagile ta munduko sal-eroslerik ospetsuenak. Ez zen irabazpide txarra... baina nork daki, onenean berriro hartu egingo naute.

JHONMY: Lanari utzi egin al diozu ba?

AITA: Horregatik hasarretu ninduan ba. Hire anaiak ehun aldiz bai gutxienez esan zidaan, bi mila ta bostehun dolar zeuzkala aurreratuta ta hartzeko zernahitarako, ta zer egin nian, eskatutako fidantza jarri ta lanean hasi. Harotzak han ari dituk, joandako hiru aste hauetan.

ZELIA: Hartuko zaituzte berriro.

AITA: Ikusiko bazenute... Sapaiko habeak eta mostradorea, haritzezkoak.

ZELIA: Dirua jarri baino lehen, Polori esan behar zenion... horixe da ba. Behia baino lehenago zintzarria...

AITA: Ez dik aurrenengo saldukeria. Eta hutsa taxuzko lanean ari balitz... Burrukalari alajaina ta kafeteria deitu horrelako leku bati... Ondo ezagutzen dizkiat nik... Baina non hondatu ditu diru hoiek? Ez da ahuntzaren gauerdiko eztula parra parra botatzeko...

JHONMY: Ez zaitetz hasarretu. Ongi ezagutzen dut nik gure anaia. Hark ez daukala esan dizunean ez dauka arditik ere...

AITA: Ez diat ikusi nahi.

JHONNY: Hori gorrotoa da.

ZELIA: Gaur etxeratzen denean nik hitzegingo diot.

JHONNY: Txurrut bat, aita?

AITA: Ekatzak bai. Honek 'e ez dik iruzurrik egiten. (*Edaten du*) Gogoratzen al haiz gure mendi etxe hartaz? Hamaika lan egindakoa... Honoko normanditar zalditzar haiek zuhaitzei erantsi ta ipurditik atera ohi ginunean? Gero lur haiek gorritu. Alde ederra ordutikan honera. Nekazaritzatik ostalaritzara... Siñoritentzat koktel eta nahasketak egitera. Lotsatu egiten nauk, motel.

JHONNY: Zertaz?

AITA: Astean bi aldiz azkzalak txukuntzen zizkidatek.

ZELIA: Jhonny landetxe batean... nekazaritza... Ezin sinistu dut.

AITA: Ederkitxo bizi ez bazen ba.

JHONNY: Bai, horixe...!

AITA: Hi guda-mutil habilela, egon ninduan berriro nekazaritzari emango ote nion... burutik egin zaion mundu txoro hau ikusita. Izan ere gure mendi-etxe hartako patxara hura... Gaurko jendea lasterka bizi duk... lasterregi... Trenak, hegazkinak, berebilak, denak abiaduran... munduko txapel-dun izan nahi, ta zertarako? Seme, pozik joango nindukek ni berriro lurra lantzerara. Burutik ezin uxatu dezakedan zerbait zebilkit... Nola esango nitek... Geroa ausnartu nahi nitek... Jo ta ke gabiltzala ez ote dugu baztertu beharren beharrena?

ZELIA: Egia diozu.

AITA: Aurrerapenak ez dituk txarrak... Hoiel esker atera hituan zuloetatik gure aurrekoak, baina hau ere egia duk: Gu bizi garen garai hau gaitzak jota zegok eta gaitz hori ezagutu egin behar sendatzeko.

JHONNY: Zer gaitzek gero?

AITA: Hutsune haundia ta gu buruz buru gjaudek. Jendeak ez dik ezertan sinisten. Jakintsu usteko sasikoek nahasten gaitzute... Jendea ondoena ostalariak ezagutzen ditu. Ederkitxo hartzen ez badiote ba pultsua...

- ZELIA: Aizazu, ta gure agintariak ostatueta ta jatetxetan egiten al dituzte herri zuzenketak?
- AITA: Baietz esango nuke.
- ZELIA: Askotan entzun izan da hutsune mendean, hutsune-gizaldian bizi garela. Mundua oso nahastuta dabilela, ta gu haurtxoaren zai. Zertarako? Moiznahi guda sortzeko arriskua. Pakean gaudenean ere ertzak zorrotz euki behar. Horrelako bat entzundakoan, odolak irakiten dit.
- AITA: Hori ona da... Gaztea izaki... bere sasoiari. Hori dio italiar esaera zaharrak.
- ZELIA: Neri axola gutxi italiar edo txinatar esaerak. Hauxe bakarrik jakin nahi nuke: Zuk zertaz sinisten duzu?
- AITA: Aintzakotzat hartu duzu, ume. Nik adin hontan zertan sinistu dezaket?
- ZELIA: Bi seme badituzu behintzat eta ilobatxoia ere bidean... Polo ere ez da mutilzahar geldituko... Biloba gehio ere etorriko dira...
- AITA: Egia, oraingoa itxuraz ez da mundua aituko.
- ZELIA: Nik berriz baietz uste. Hau ere gure garaiko gaitza. Senar emazteen arteko uztarriak ez duela irauten eta hala ere inor ez ahalegindu luzarazten. Zoriontsu ezin izan daitezkeen senar-emazteak, zertarako alkarrekin bizi? Lokarriak eten ta kitto. Baina bai, bai, haur urritzeak ere mundua ezereztu dezake... Ez sinismenik, ez helbururik, ez jardun jatorrik. Egoera horrek ez du sortuko haurrik.
- JHONNY: Tira, lasaitu, maite hori... Auzokoei entzungo balizute, izutu egingo lirateke.
- ZELIA: Auzokoei ere ondo letorkieki entzutea. Ez nuke atzera egingo.
(Mailadia argitzen da pixka bat eta eskuzko mailaditik, teilatura dihoan mailaditik bi gizonezko jeisten dira)
- AITA: Emakume ta erdi bazara (Jhonny). Gero baino gero ama zenaren antz haundiagoa zeukak. Ile argia.
- ZELIA: Nik beltzarana zuela uste nuen.
- AITA: Bai, beltzarana zen, baina hala ere alkarren iduri haundia.

(Eskuzko mailadian barrena beste gizonezkoa. Hirurak, bildu ta txumutxuka jardun eta berriro gora dihoa azkena heldu dena. Matherek aterkiakin joaz lagun legun goruntz bultzatzen du. Hiruretan moztakanak, Aplok, poliki poliki Jhonnyren atea jotzen du)

JHONNY: (Irikiaz) Zer diagu?

ZELIA: Sartuarazi itzazu.

JHONNY: Aurrera.

(Mather eta Aplo, atean azaltzen dira. Lehendabizikoa ondo jantzi ta betaurreko ilunak daramazki. Besteak, gabbardina zahar eta zikina daramaki).

MATHER: (Oinetakoengatik) Oinetako zikinak zeramazkigu, Jhonny, ta hemen ongi gatxeudek. Unetxo batean hirekin hitzegin nahi diagu.

JHONNY: Emaztea ta aita ...

AITA: Zer diozue?

APLO: Solairua zikindu dizut, etxeakoandre. Hemendik at hobeto.

MATHER: Bai hobeto. Hator pixka batean. (Aitari ta Zeliari) Beste bat arte.

(Atera ta eskailera buruan itxoiten dute)

ZELIA: Nortzuk dituzu?

JHONNY: Noizean behin, jokoan ibili oi garen lagunak. Diru bila etorriko ziren eta zuen aurrean lotsatu, nonbait. Argazkiak atera ta erakutsi aitari. Banator berehala.

ZELIA: Arretaz ibili, hotz dago ta.

(Jhonny atera egiten da. Argiak moteldu etxe barrua. Eskaileran piztu)

JHONNY: Gaur adur txarrekoa niabilek, motel. Ezin aurkitu izan haut. Non ibili haiz?

APLO: Bai, gaur denak gure bila.

MATHER: Alby, kateatu die.

APLO: Surangila lez, labairdu beharra zeukagu. Leku bakoitzean bi minutu t'alde.

MATHER: Oraingo hontan eraso aldi haundia diagu. Gureak egin dik...! Zortzi egun barru ez zegok hemen, ezta honelako-txe anpoila bat ere... Ezta urretan ordainduta 're.

JHONNY: Nik ez zaukat pa ezer.

MATHER: Ta zer uste duk hik... ni sendagilea naizela, errezetaz ateratzeko? Irabazpideak irabazpide dituk.

APLO: Gaxotegian bai ederki... Baina orain honek ere ordaindu egin behar.

MATHER: Nolatan habil? (*Behatzakin eginez*)

JHONNY: Gaizki... ezta arditik ere.

MATHER: Guztia ez ordainduta 're zertxobait sikira...

JHONNY: Nondik nahi duzue sortzea? Ito behar nauzuela... arrania-na... Diru hori guzia hasialdi baterako gehitxo duk.

(*Eskuzko eskaileratik ezkutatu zena, berriro azaldu da tximu antzera Jhonny zintzilikatu zaio*)

MATHER: Zertako henbilen ba gure bila?

JHONNY: Uste gabean aita azaldu zaiguk. Egun banako batzuetarako. Bitarte hortarako pixkat nahi nikek. Aldegiten duenean, zor hori nola hala ordainduko dizuet.

APLO: Baina zer asmo dituk, pixkanaka ordaintzekoa...

MATHER: Hik igarriko diok, onean ez bada txarrean, behar den dena kitatu behar diguk... Xentimorik utzi gabe.

JHONNY: Burutik egin zaizue... Gaurtik biharrera nondik atera behar dizkiat nik zazpirehun dolar?

APLO: Emaztearen eltxetxoan ez al zegok ezer?

JHONNY: Zoroak... hori aitatzea ere.

MATHER: Txutxi... (*Mailadikoari. Hau ez da mugitzen eta bertatik heltzen dio Jhonnyri lepezamarretik eta mailadiaren aurka estutuz*) Aizak, hamalau! Aixkire zaharrak garela? Ostatur ostatu, baso-erdiak hustuaz alkarrekin ibiliai garela?... Neri bost axola... Entzuten al duk?. Dirua... edo... bada-kik... Patu bostehuntxo bat eta gainentzekoa utzi gerorako... Aska zak... Txutxi...

(*Askatu egiten du*)

JHONNY: Egun hauetan nola moldatuko nauk... zertxobait gabe...

MATHER: Hori hik jakingo duk... (*Zigarrua atera ta erakutsiaz*) Ikusten? Azala kenduez gero hutsa... Gramotxo batzuk... hiri ekartzeko sakelean sartzen dudan bakoitzean... arrixku ederra... hamar urterako espetxea bai...

JHONNY: Eskerrak... Bihar ordainduko diat.

MATHER: Aizak hik gutxienez, eguneko 40 dolar behar dituk... Lan hutsetik ez duk errez osatzen... Egin zak zerbait... zer nahi... baina dirua sortu zak... ohostu, harrapatu behar bada...

APLO: (*Pistola luzatuz*) To...

JHONNY: Zertarako diat hori?... Zuek ez zaudete ongi... (*Behatzakin eginez*)

APLO: Har zak, hutsa zegok eta...

JHONNY: Ezta...

MATHER: Jar zak pa lurrean, baina dirua lortu nola hala...

JHONNY: Entzun zak... egun osoa diru bila zeramakit (*Matherek ostikada ematen dio zurminoan... Jhonnyk karraxiari eutsiarazten dio*) Ez-berriro hasi. Aita etxean diagu... Entzun zak...

TXUTXI: Entzun duk, Mather, aita hemen dutela... Emaiok zerbait bestela honenak egin dik...

MATHER: Aita hemen dutela, gurea ere ibiliko duk nonbait... Oha hi teilatura ta itxoin eiguk...

TXUTXI: Ondo zegok.

MATHER: Bihar goizerako bostehun...

(*Mather eta Aplo badihoaz*)

TXUTXI: Nola hago? Aditu... ez nebilek txantxetan... Sabel gorri hori...! Ikusi izan bahuan arestian dirua zor zion batekin... nola jardun den... Ez egitekoren bat egingo dik... Tira, hartu zak... hutsa zegok eta.

JHONNY: Hik ezer ez?

TXUTXI: Ezta zipitzik ere...

JHONNY: Erdika bat... ba...

- TXUTXI: Neretzat hartuko nikek...
- JHONNY: Uzteko ibili hintzenean... ezin ta nigana jo huan... eta nik neukan guztia eman...
- TXUTXI: Ondo zegok... Joan hadi geroxio... etxean izango nauk...
(Txutxi, esku eskaileratik badihoa. Jhonnyk jetxi ta pistola hartu ta jakearen sakelean sartzen du. Argiak eskaileretan itzali ta etxe barrenean pizten dira.)
- AITA: Basetxeak haundia ez izan arren bizitzeko aina ematen zigun... Baina behin fabrika bat zihoala sail haietan ta sailak legez kentzeko desafioa egin ziguten, ta azkenean etxetik bota. Irteera hil benetan... Hura etxea... maindioa 're neronek egina... Handik pixkatera emazte gaxoa hil.
(Jhonny sartzen da) Zer nahi zien maltzur hoiek?
- ZELIA: Ez didate batere onik egin.
- JHONNY: Joko-lagunak dira.
- AITA: Ta mailadian gelditu arazi? Sartu arazi ba barrena.
- JHONNY: Ez zaio axolarik. Gehiena ere zenbat aldiz ikusiko nituen ba?...
- ZELIA: Nik askotan ba... Willy edo delako horrekin kale ertzean zutik... Beti zeharka begira...
- JHONNY: Ez dituzu gehio ikusiko.
- ZELIA: Kafea hartuko al dugu berriro?
- AITA: Neretzat ez behintzat... Mila esker... Hotelera joan behar dut... Non utzi ote dut...
- ZELIA: Hortxe daukazu...
- AITA: Sei alkandora erosi dizkiat... Lau hiretzat eta bi Polorentzat.
- JHONNY: Jarri ezaizkiozu hiru...
- AITA: Lau hiretzat dituk.
- ZELIA: Bihar gurekin bazkalduko duzu...
- AITA: Futbolerako sarrerak ekarriko ditut
(Badihoa)
- JHONNY: Kontuz mailadian, aita...
- AITA: Bihar arte, seme...

JHONNY: Ondo lo egin...

AITA: (*Geldi unea*) Kanean zehar nihoala, txapela erortzen bazait?

JHONNY: Ez makurtu hartzera...

(*Ohitura zaharra*)

AITA: Zergatik ez?...

JHONNY: Berebilek aurrean hartuta eramango zindukete...

AITA: (*Barrez*) Agur seme, bihar arte...

(*Badihoa aita. Jhonnyk jakatik pistola hartzen du. Bila dabil non ezkutatu ta azkenean kajoian gordetzen du. Sukaldean sartu ta besoa. (Jantziarena) goratzen hasten da. Konturatu ta berriro beheratu. Hurrena nahiko gauzak jasotzen. Aitak ekarritako paketea hartu ta Poloren gelara botatzen du. Une batean badirudi lo hartuko duela. Gogor egin eta aurrera. Fregaderara joan eta ur-zaprastada botatzen du aurpegira. Berriro mahaia jasotzen du. Une hartantxe Zelia sartzen da.*)

ZELIA: Ez dago ur berorik. (*Ixil unea*) Aita joan orduko mututu egiten zara. (*Ixil unea*) Mahaia jaso didazu, bejondaizula. Esnea nahi baduzu, hor daukazu (*Ixil unea berriro*) Gaur goizekoa barkatu... huskeria zen... Ez dakit zer zen ere...

JHONNY: Nik bai ba. Ezereza deitu nauzu.

ZELIA: Zuk ere esatea zenuen lanetik bota zaituztela... Ni ez jakinean joan ta nagusiak txorotzat hartuko ninduen. Lanean ari zaren ala ez, zure lagunak esanda jakin behar al dut ba?

JHONNY: Ez dakit gaur zer nabilen. Egun osoan egindako lana alferrik.

ZELIA: Ta hori dela ta lanari utzi?

JHONNY: Ez zara konturatzen. Bota egin naute, emakumea, bota. Hamabost ardatz jarri ditut tornuan eta milimetro bana luzetxo. Sei hilabete hauetan laugarren lantegia galdu dut.

ZELIA: Eta zer?

JHONNY: (*Agitz*) Non jarriko dut hau?

ZELIA: Goiko apalean.

JHONNY: Ez gero neri oihurik.

- ZELIA: Egin al dizut ba?
- JHONNY: Itxurak hala dira.
- ZELIA: Ondo da. Goiko apalean, ontziak jartzen dira. Esnea izoztegian. Zure oinetakoak gordeak ditut eta Rilmington kaleko 87 garren etxean bizi gaituzu. Hori dena ondo dago. Utzi hori dena ta zatoz, hitzegin egin behar dugu. Aspaldian ez dugu lasai-lasai hitzegin. Bi zentzudun bezala.
- JHONNY: Nahi duzun bezala. Neretzat dena hitzegina dago. Hauxe bakarrik dago erabaki beharra: Bietako batek etxetik joan beharra dauka, baina nor, nik ala zuk?
- ZELIA: Nik esango nuke ba zerbait.
- JHONNY: Esan ba ... tira. Entzungo dizut.
- ZELIA: Ez izaki nahikoa entzute hutsa. Zuk zere aldetik ahalegin-du ta saiatu zaitetz.
- JHONNY: Ez dakit zer esan... Guzia esana dago. Zer gertatzen zait? Ezin hitzegin dezaket... Ezin dut asmatu...
- ZELIA: Ez daukazu inorekin hitzegin beharrik. Zure emaztea nauzu: Alkarrekin bizi ta seme alabak izatekotan ezkondu ginen...
- JHONNY: Hori da sermoial! Ez al dakizu beste zerbaitetaz hitzegiten?
- ZELIA: Ondo da. Hasi gaitezen beste berriak jakiten. Nolakoa da? Ederra? Aberatsa?
- JHONNY: Hori ez da berria, emakumea... beti lelo bera... askotan esan dizut, lau urte ezkondu ginela ta oraindik ez diodala eskurik ere eman beste emakume bati.
- ZELIA: Eta lau urte hoietan, urte bete egin dugula alkarrekin esan daiteke Gaitz da horrelako bizikera. Lotsatu egiten naiz esatez, baina hamaika aldiz amets egin izan dut zu urruti, nigandik urruti etxe berean bizi arren eta gizonezkoaren babesa nahi. Erotuko ote nintzen ere. Baina ez, nere burua menderatzen jakin izan dut eta beste senar emazteak bezalaxe, jolas eta dantza zalea izan arren hementxe egon izan naiz zure zai.
- JHONNY: Ni ere ez nintzen inora joaten.

- ZELIA: Tira ba, nere errua noski. Baina Jhonny, ez daukazu gezurra esan beharrik.
- JHONNY: Nik ez diot gezurrik.
- ZELIA: Ez dizut behinere galdetu nahi izan, gauak non igaro izan dituzun. Hala ere, ni nintzela zure kutun, ta poztu egiten nintzen.
- JHONNY: Eta egia haundia. Zu bakar bakarra maite zaitut.
- ZELIA: Bakarrik uzten nauzu. Bakarrik baino 're okerrago. Gau osoan nere buruari galdezka, non ote zabiltzan. Polo ta biok bakarrik etxean. Biok zu gogoan eta aitatu ere ez. Ez ausartzen. Bakartasuna bera baino 're okerragoa. Ezin gintezke era hontan hirurak hemen bizi etxepe berean. Lehen ez zitzaion axolarik ezer asko ez bazenion ere alkarrekin behintzat. Gogoratzen?
- JHONNY: Honoko astearen azken hura,...
- ZELIA: Hotel zainak ezin sinistu senar emazteak ginenik.
- JHONNY: Eta zu eguzkiak erre zintuen. Nik esan nizun arretaz hartzeko baina.
- ZELIA: Zuri ere bost axola nik esandakoak... Harkaitzetan ez ibiltzeko ta hala ere zerea eta gero aste beteko erren.
- JHONNY: Eta zuk zirkoko klowna zenirudin. Aurpegi guztia zuri zuri.
- ZELIA: Eta musuka harrapatu gintuen agure haren hasarrea?
(Ixil unea)
- JHONNY: Zertarako gogorarazi hori guztia?
- ZELIA: Zer hoberik? Gudatera joan baino lehenagoko astea zen. Zer egingo nuen nik orduan, nirekin euki arazteagatik?
- JHONNY: Geltokian negar egin zenuen.
- ZELIA: Ez jakin, ez, zertara zeneramaten, eta hainbat gutxiago berriz, noiz berriro ikusiko zintudan. Zuk ere negar egin zenuen.
- JHONNY: Bai ta zera ere...
- ZELIA: Bai, leihatila atzetik ikusi zintudan. Irri parre egin nahi ta negarrak irten.

JHONNY: Zer egin bestela: Anderea galdu duen nexka koxkorra iduri.

ZELIA: Maite al nauzu, Jhonny?

JHONNY: Hitzez esan ahal izan baino gehiago. Kalez-kale bila nenbilenean, inork baino hobeto dakit, nik behar dudana, hementxe dagoela lo. Hemen dagoela jakin ta hala ere, zu bilatu nahi zaitut non-nahi.

ZELIA: Bizikera hau eten egin behar dugu, zu Jainkoak jakin, ni hemen bakarrik. Zu zere kasa, ni nerera... Baina berdin zaio... Esaidazu. Zer egin duzu? Lanetik bidali egin zaituztela ta zer?

JHONNY: Gaur goizean esan didazu gu bion arteko zera... urratu egin dela... hori esanda, joan egin zara. Burutik egitea bai al dakizu zer den? Aita zetorrela jakin nuenetik, txistu hotsa belarrietatik aldegin gabe daukat. Deitzeko jotzen zigun txistu luze hura ... Hamaika aldiz esana: Ikastolatik irten ta berehala etxeratzeko, baina ni korrika bolatokira. Handik pixkatera, txistua ni hala ere jolasean. Txistu hotsean antzematen nion, gero baino gero hasarreago zegoela, hala ere, neri bost axola. Hura txistuka ta ni hantxe irabazi arte. Orduan etxe aldera makal makal. Atarira heldutakoan, aitaren egin ... amona zenak hala egina-razten baitzigun trumoiak jotzen zuenean. Etxean sartutakoan. Aita, hauxe irabazi dut... eta zapra, belartzaldekoa, txokoratzen ninduen.

ZELIA: Gaur zer egin duzu? Ez zeunden etxean. Urrutizkinez deitu dut.

JHONNY: Horixe esatera nihoakizun.

ZELIA: Ez dirudi ba.

JHONNY: Ara! Trenean sartuta ta jaiotetxea ikustera joan natzaizu. Hamabost urte izan ez nintzela. Harrez gero hamaika erauntsi bota du. Erotzat hartua izango naute herrian. Hura jakin-mina ... Ate joka hasi ez naizenean, etxe barrena ikusteko. Gutxi egin du. Gero eskolara hurbildu naiz, aitaren txistua gogorazi nahi. Ondoren aita bila, ta honera.

ZELIA: Zure etxera! ...

JHONNY: Bai, gure etxera ta harritzekoa! Gure sortetxetik ateraez gero, askotxo ezagutu izan ditut eta etxe denetan tresna berak izan arren: mahaia, aulkia, leihoa, arrotz aurkitzen dut nere burua.

ZELIA: Hemen ere bai?

JHONNY: Ez dakit zer esan ere. Baina dena dela ez nuke beti hemen bizi izan nahi.

ZELIA: Nirekin.

JHONNY: Sinets zaidazu ta utzi alde batera burutapen hoiek. Nik zu maite zaitut eta zu behar zaitut ... Zugan bizi nahi nuke...

ZELIA: Hori egia balitz...

JHONNY: Hala da ba. Hala ere, gaur gauean irten beharra dut.

ZELIA: (*Bere onetik ez ateratzearren*) Atertu du. ... Leihoak irikitzea hobe.

(*Mailadian algara hotsak eta azkenik Poloren ahotsa eskailera igoaz*)

POLO: Non zarete? (*Barrendik*) Etxe ormak ere jiraka zabiltzak.

JHONNY: Helduiek beroiei.

ZELIA: Lagun egiozu, eskailetan bera erori ez dadin.

(*Jhonny atera egiten da ta anaiari heltzen dio, edan xamartua dator ta.*)

POLO: Tira, jantzi ta goazen dantzara... Ibili azkar, Zelia. Solairua ere koloka al zegok?

ZELIA: Lotsatu egin behar zenuke. . .

POLO: Ez dakit zer diozun... mozkor ederra harrapatu dut.

JHONNY: Heldu, ia, honeko aulki horretaraino.

POLO: Zertarako nikek lotsa alegia... Utzi nazak, anai... Noren alde eman behar duk hire botoa... Mis Ameriketa alde?

JHONNY: Ez zekiat oraindik.

POLO: Nik honez gero 23 aldiz eman zioat nere botoa ta zer? Ezta begiratu ere.

ZELIA: Hartu hau...

POLO: Ez, ez, eskerrik asko, kutun... Kafe horretatik ez... Ez nago horren txorabiatua... E... arretaz oinetako hoiekin

narru bigunekoak baitira. Tira, jarri diskoren bat. Baina ona. ... Koinata, jarri soinua ta goazen dantzara.

ZELIA: Erantzi ta oheratzea onena.

POLO: Hara, beste argi iturri... Goazen dantzara. Bigarren bizitzako andrea ikusi? Azpi jantziak beti leihoan zabaltzen ditu, ez euki nonbait aldagarririk. Egunero sortzen duen ixkanbila... Baina ez axolarik... Berak kendu, garbitu, zabaldu ta jarri... Guzia leihoan.

ZELIA: Erantzi ta oheratu.

POLO: Erantzi ta zure aurrean, ez horixe. Lotsatu egiten naiz... Gainera heste sobrantea apendizitis izan nueneko ebakia ere hementxe daukat. Hau da ormaina. Denok ditugu ormainak Jhonnek ere bai, galanta bizkarrean. Hamairu egun leiza zuloan igaro zituenekoa... Zelia, hona hemen, nere anaia... Honen adiskideak, nere... ez, ez, honenak ez dira nere adiskide.

JHONNY: Ixil hadi, motel.

POLO: Ixilikakoa. Nere anaiak ez du bihotzik.

JHONNY: Goazik, txorakeriarik asko esan duk eta.

POLO: Aizak, gizatalde ergel hori berriro hemen ikusten badiat, driskilatu ta kito.

JHONNY: Ixildu hadi behin betiko.

POLO: Mututu nauk... Hire antzera jokatuko diat... Honi, inork ez salatuarazi, ordea... Ez izenik, ez abizenik, gudari taldearen gutxiago berriz, hitzerdirik ere ez. Ez zioat gure agureari esango.

JHONNY: Ahaztu zak eta ohera.

POLO: Hik arrazoi... ahaztu ditzagun guztiak... ez zeukagu ezeren eta inoren beharrik. Hona narru goxozko oinetakoak, eta Paristik ekarritako gerrikoa. Non da nere gerrikoa? Mila esker, aingerutxo, ez iduri baina aingerutxoa.

ZELIA: Ondo lo egin.

POLO: Ez kupidatu nitzaz... Horra nahi dudan guztia berton... Guzia ez... neurrira egindako jazkirik banu... Horrelakotxe batekin lo hartuko nuela uste...

(Jhonnyk bere lo gelara eramaten du ta badator.)

JHONNY: Gehitxo edan du.

ZELIA: Hoztu ez dadin hauxe botako diot gainera. *(Poloren lo gelan sartzen den bitartean, Jhonnyk pistola atera kajoitik eta gorde egiten du. Badator Zelia.)* Mora zoaz?

JHONNY: Kalera egurastera. Ez jantzi berokirik bakarrik joan nahi dut. Bakar- bakarrik, nere buruakin.

ZELIA: Zer ba?

JHONNY: Ez dakit pa. Buruko kezka hauek hausnartu egin nahi ditut. Hortarako bakarrik onena.

ZELIA: Ez dizut nik hitzik egingo, baina zurekin joan nahi nuke...

JHONNY: Ezin daiteke. Berehalaxe natorkizu...

ZELIA: Itxoin egingo dizut.

JHONNY: Hasarretu gabe ordea.

ZELIA: Maite zaitut... Jhonny...

JHONNY: Gaur goizean esandakoa ahaztu al duzu?

ZELIA: Ez aitatu horrelakorik. ...Esandakoaren damua sakelean baneuke. ...eta senar emazte arteko uztarri gozoa ez ahultzearren nik egin ditudanagatik medailarik emango balute, pixuaren pixuz, solairua zulatuko nuke. Bota begiratua, inguratzen gaituenengana. Hori dena zuk egina da...zure zurea da.. ni ere zurea nauzu. Ez al zaitu poztan? Zer egingo zaio ba. ... Zoaz gizona... Hementxe aurkituko nauzu... Baina ez ahaztu... gaurko hau izango dela zure azken irteera.

JHONNY: Barkatu.

ZELIA: Zer dirudizu eskua morroiloan jarrita. Zoaz eta hor konpon.

(Jhonny atera egiten da. Eskailerara iritsitakoan gelditu egiten da. Bera ere badihoa beste aldera eta gelditu egiten da. Biak une berean egiten dute, atzera bezala baina barrenean itotzen dute asmoa ta Jhonnyk eskailera jeisten du, ta badihoa.)

ILUNA

BIGARREN LAUKIA

Goizeko ordubiak aldera. Ilun. Urrutiko zakurraren zaunka entzuten. Pixkanaka Poloren gelako atea irikitzen da Bata soinean duela agertzen da. Balantzaka sukaldeko atera inguratu eta zorramenez edan ...Argiak pizten dira.

- ZELIA: Ez zazu horrela edan. Urdaileko mina egingo dizu.
- POLO: Bietako bat aukeratu behar: Urdaileko oinazea edo ega-
rriak ito. Eta Jhonny?
- ZELIA: Ez dago hemen. Irten egin da.
- POLO: Nirekin hasarre oraindik?
- ZELIA: Badituzu kopetan bi azal... Lotsatu egin behar zenuke...
lotsatu... Aitari itzal gehiago ez izatea... Horretxek hasa-
rnatzen nau...
- POLO: Ba. ..horri nigatik bost axola. ..Hemen baitauka bere
bihotzeko kutuna. ...Jhonny. Nik burutu behar izan dut
hemen, nik ez daukat ez hasarratzeko eskubiderik ezta
min hartzekorik. ...Badakit ez naizela gizon ikasia; BAÑA
BATXILLERRA behar al du ba gizonak gizon izateko Ez naiz
behinepein lotsagaldu bat eta.
- ZELIA: Hori bekaizkeria da.
- POLO: Zerena? Beti horrela izan gaituzu. ..Ez dut nik gure aitakin
beste hartu emanik izan. Gainera ez aita bakarrik... Ahaide
denek berdin jokutzen dute... Ezaguera dudanez gero,
denak nere bizkar parre.
- ZELIA: Ez duzu aita maite... Aurreratu al diozu agindu zenion
dirua... Esan zuen ...
- POLO: Badakit gehiegi 're zer esan zuen. Nik ere hori bera nioen,
baina diruak hegan egiten du. Haiek ere, hego aldera
txinarrekin batera. ... Zaldi apustuan jokatu ta galdu egin
nuen. Hori guztia. ...Ez dauzkadala, esandakoak ez
dauzkat eta kito.
- ZELIA: Galdetu bakarrik egin dizut.
- POLO: Eskerrak ba... Aitak ere, lanean ari naizen lekura joan eta
badirudi mundu berria begiz jo duela. Ez omen da hara
edatera bakarrik joaten... Mostradore inguruan egon ohi

dira berrogei bat emakume, zeran...zai...ta neri ez dela jentea edatera bakarrik joaten... A zer nolako argi iturri...

ZELIA: Zer gertatu zaizu Polo...Ez zaitut behinere horrela ikusi.

POLO: Edan egin dut.

ZELIA: Bai, bai. ...ez daukazu esan beharrik.

POLO: Ez ote daukat gogoak emandakoan edaterik? Bultzagaia behar al da ba edateko ala?

ZELIA: Anaia ere ez duzu lehen bezala maite.

POLO: Jueza dirudizu. Nor? Nola? Non?

ZELIA: Gorroto diozula dirudi.

POLO: Orain ez behintzat. Hori lehenago zen ...mutil koxkorrak ginenean. Harentzat ziren losintxa denak. Neretzat hutsa. Hura beti etxez etxe ahaideak eraman ohi zuten ni berriz beti etxe zuloan. Hazi ginen. ...gizon egin. ...Behin batean esan zidan: hi ta biok bakarrik gaituk gure gurasoen ondo-rengo. Alkartu gaitezen ba inork ez gaitzan banakatu. Harrez gero besterik da.

ZELIA: Ez dit inoiz horrelakorik esan.

POLO: Beste gehio ere gorde dizkitzu! Aitatzaz gaizki esaka jardutea ez baita atsegin.

ZELIA: Esaidazu, zer gertatzen zaio Jhonnyri?

POLO: Galde zaiozu berari, zure senarra da ta ni utzi pakean.

ZELIA: Haren berdina zu ere. ...Begiak itxiez gero, nork asmatu bietako zeinekin nagoen, lo gelan?

POLO: Galde, galde zaharrari, hark esango dizu nor naizen ni... Ni Polo ezereza bihurrietan bihurriena... Gogoan ez baditu ba oraindik nere astakeriak... Ederki oroitzen da harrika eman niola behin berebilean zihoan txoferrari. Beste batean maindioari su eman. Ikastolara joan orde z piper egin...Ni ez bainaiz Jhonny. ... Hura nere anaia ta aingerutxo horrek azkenean, ni garbitu egingo nau. ...Ikusiko duzu...

(Zeliak basoka ura botatzen dio Polori aurpegira)

ZELIA: Barkatu....

POLO: Denak berdin nere aurka zu ere bai ...ta ni denentzat...

(Lo gelan sartzen da)

ZELIA: Ez zaitez joan Polo... Zatoz nirekin. Bakar bakarrik nago ta...Esaidazu zerbait.

POLO: Ez.

ZELIA: 'Arren eskatzen dizut. Bakar min honetan. ...*(Polo irtetzen da)* Opiltxo hauetako bat?

POLO: Ez.

ZELIA: Nik bai ba.

POLO: Tira, ekatzu ba bat. Lantegian ongi?

ZELIA: Jhonny bota egin dute.

POLO: Banekien. ...Zure Lantegiaz galdetzen nizun.

ZELIA: Zergatik ez zenidan esan bota zutela?

POLO: Ni ez nintzen haren nagusi. Ni etxe hontan, arrotz nauzu.

ZELIA: Etxe hontan arrotz eta zure lan tokian borrokalari.

POLO: Nork esan dizu?

ZELIA: Zuen aitak.

POLO: Bart, ez bat eta ez bi, azaldu ez zitzaigun ba barrean... Hasi zen gaizki esaka, ostatua berea balu bezala ta, jabeak horixe nahi. Hortarako nauka ba ni, bat builan da astakerian hasten denean, botatzen nau ni aurrera ta ez da izaten han giro... Hamaika muturreko hartutakoa. Ez dakit ez nork jo nauen, gutxiago berriz norengandik hartu du dan muturrekoa... Ta txerri hori, nere bizkar algaraz.

ZELIA: Zu ahulegia zara horrelako lan traketserako. Utzi egin behar zenuke.

POLO: Utzi? Eta non irabazi, astean ehun ta hogeita bost dolar? Non? Behartsuok inon ez ... Mundura txanponik gabe etorri ta mundu hontatik, zorrez beteak aldegin.

ZELIA: Esan zazu berriro.

POLO: Mundu hontara arditik gabe etorri ta.

ZELIA: Ondo dago, *(Jakintzari)* pilosofo... Ahaztu itzazu... Nik lana egiten dudan lekua etorriko litzaizuke zuri ongi. Gogoan dut gela apain hartara sartu nintzenean. ...Minutuan ehun ta hogeit hitz hartzen nituen idazlasterrean. Orain berriz,

paperak batetik bestera aldatu, harkatzari muturra hautsi ta berriro zorroztu, zerbaitean ari naizela behintzat. ...Atzo lantegiko buru egiten duenak deitu ninduen. Pozik, zerbaiteen lana banuela ta. ... Baina bai zera, bai al dakizu zer nahi zuen? ... Zoriontsu nintzen galdetu, lana gogoko zitzaidan ala ez. Horrela daramazkit bost urte eta sei hila-betik behin galdera berdinak egiten dizkit. Pozik al zaudete? Ezerren beharrik bai? Zoriontsu?

POLO: Utzi egin behar zenuke.

ZELIA: Txoroa behar nuke Ameriketako burni aiza uzteko. ...Ez du inortxok ere uzten. ...Soldataz gainera, urtean hiru hilsari... Senar emazteontzat sendagile... gaxo zain... gaxotegi... ...ta oporketa luzeak. Egunean lau aldiz, hartu dezakezu zer nahi bertako barrean. Hala ere, ez da eguna laburra izaten, aspergarria benetan.

POLO: Ez da txantxa, ez .

ZELIA: Ez dakit, negar ala parre egin...

POLO: Zer ba?

ZELIA: Al dakit pa. Aste osoa joan zait zurekin hitzegin nahirik.

POLO: Gaurko hontan hitzegitez hitzegin duzu ba.

ZELIA: Zu ta biok ondo konpontzen ez bagara ba. Jhonnyrentzat ere ez dago zu bezalakorik... hala ere, utzi egin beharko gaituzu... Lo egiteko lekua bila zazu ta bazkaltzera ta apaltzera etorri.

POLO: Bai e, ta gosaltzera nora jo behar dut?

ZELIA: Gosaria ere izango duzu. Azpi aldagarria ere garbituko dizut baina lo beste nonbaiten egin behar duzu.

POLO: Konponduko naiz bakarrik. Baina nolatan bururatu zaizu aldatze hori? E? Zer dela ta?

ZELIA: Zuk ezkutatu nahi izan arren...Igarri baitizut zure niganako zer hori eta alkarrekin bizi izatea ez da errez.

POLO: Ez derizkiot...

ZELIA: Berriro esaten dizut. .. Ez dugu inola ere hirurok alkarrekin bizi behar. Bihar bertan zoazkigu Bihar gauean aita erteten denean, zu ere bai, haren atzetik Orain ohera nihoakizu...

- POLO: Bai etzan zaitez, nekatua zaude... Burua burkoan jarri ta begiak itxi... Joatea nahi duzula joan egingo naiz, baina gaur gauean behintzat zure ondoan nauzu... Maite zaitudala esan arren, ez didazu entzungo, loak hartuko zaitu ta.
- LUZIA: Luzaroan alkarrekin bizi eta ez dizut sekulan horrelakorik entzun. ... Zertara datoz orain?
- POLO: Edanda nagoelako. Aitzaki polita behintzat, mozkortutakoan ez baitaki batek zer dion. Horrelakoetan zer nahi egin eta esan ditzake. Hoiiek dira nere bihozkadak, zureak jakin nahi nituzke orain...
- ZELIA: Ez dakizkit...
- POLO: Aztertu ditzagun ba. Zelia...!
- ZELIA: Arren!!!
- POLO: Belarrondokoa irabazia dut. ...eman egin behar zenidan. ...Baina apustu egingo nuke berriro laztanduko bazindut ere...
- ZELIA: Ausartu baezpare. ... Hartu ta eraman nazazu zure anaia-
ren logelara... Lehen baino astuntxeago nagoela... Ezur-
berriak ...
(Hartu besoetan eta lo gelara daramala)
- POLO: Ahaleginak egin ditut pa, ez hontaratzeko baina ezin ahal izan dut... Maite zaitut...
(Badihoaz biak, berehalaxe. Polo irten egiten da. Batetik bestera urduri dabil.)
- ZELIA: *(Barrendik)* Oheratu zaitez, Jhonny.
- POLO: Polo nauzu ...Ez ahaztu...
(Polo ohean etzaten da. Iluntzen dihoa ta pixkanaka ezkuta zapia jetxi.)

BIGARREN EKITALDIA

Lehenengo laukia

Biharamuneko goizeko zortziak. Zelia sukaldean ari da. Polo bere lo gelan

ZELIA: Polo, kafea gertu duzu.

POLO: Banoa emakumea.

ZELIA: Hiru edo lau aldiz deitu egin dizut behintzat eta.

POLO: Ondo da. Banoa (*Sukaldean azaltzen pijama lasai bat jantzi...beretzat haundiegia*) Egunon. ...

ZELIA: Baita zuri ere.

POLO: Jakin nahi nuke kafeari zer botatzen diozun. ... zertaz egiten duzun.

ZELIA: Kafea ta urez. Ta utzi ni pakean. Esan Jhonnyri, erosi ditzala hor jarritakoak...afaltzeko behar ditugula. Zuk ere etorri egin behar zenuke ta aitari barkapena eskatu.

POLO: Dirurik ezin aurreratu diodala ta barkapena eskatu. Ostatuan bertan apalduko dut. ...Ez da garesti ta gainera nahi aina naranja-ur .

ZELIA: Afaltzen hemen izango zaitugu.

POLO: Zergatik?

ZELIA: Nik diodalako.

POLO: Ondo da. Hemen afalduko dut. Gaur jaiki orduko, kuadro-dun galtza jantzi ala? Zuk egindako kafea hartuaraztea nahikoa ez dela, denoi aginduka, alajaina. ...

ZELIA: Aldarte oneko?

POLO: Ez ba. Non dabil Jhonny?

ZELIA: Neri galdetzen al didazu?

POLO: Nori ba... Ez al zaizu axolarik? Nere onetik ateratzen nauzu. Gauetz senarra ezta etxeratu ... Gauero etxetik at eta zu ezta mametitu ere ... Etxe honek ero-etxea dirudi.

(Ixil unea)

ZELIA: Aizazu, zera jakin nahi nuke. ..Nere senarrak etxera ekarriarazi zintuenean, ez zidan neri galdetu ere.

POLO: Lasaitu zaitetz, emakumea. Taxuzko etxea aurkitu orduko, banao hemendik. Aste osoa ordaindua dizut, ez da hala?

ZELIA: Bai.

POLO: Ez da zurekin errez asmatzen. Bart berehala joateko... orain berriz, nork daki... (*Aldatuta...ta hurreratu egiten zaio*) Zer darabilkizu?

ZELIA: Neronek ere al dakit ba. Gau osoan ez dut lorik hartu.

POLO: Erotu behar.. ..Bart nere ate ondoraino heldu zara zu, zin egingo nuke.Hura agerraldia.. ..! Zer ote da...batek maite izatea nahi izatea ametsak ere ogi bihurtzen.

ZELIA: (*Gaia aldatuaz*) Esango al zenioke Jhonnyri, pardel hontakoa eraman dezala garbitzera?

POLO: Neuk eramango dut.

ZELIA: Ez, daramala hark.

POLO: Ondo da. Daramala ba Jhonnyk. Jhonnyk! (*Agitz*)

ZELIA: Ez dago agitz esan beharrik.

POLO: Hala da hori ere (*Ixil unea*) Sei hilabete daramazkit etxe hontan. Sei hilabete gau ta egun alkar ikusiaz eta ez dizut sekula hitz erditxo bat esan. Ez nizun esan ere egingo, bart edan xamartua etorri ez banintz. Aspaldi hontan, hitzak burrukan nerabilzkin, barrundik atera nahirik eta azkenean horra. Nere buruari nion: Orena aldegittea. ...ta ez etxe hontatik bakarrik; betiko ezkutatzea bezalakorik ez. Gorde, lehertu egin nahi nuke, bai, maite zaitut eta hala ere amodioa. Bitartean senarra azaldu ere ez. Joango natzaizu. ..Lehenbailehen joango naiz. Utzi nazazu pakean. Utzi nere alkandora besoak. Neronek jetxiko ditut. Ez dut zure laguntza beharrik.

ZELIA: Ixildu zaitetz...

POLO: Hitz hori duzu beti ezpainetan. (*Ixil unea*) Aurki haurtxoa etorriko da, ta egoera ilun honek ez zaitu batere izutzen. Eta zure senarra, zer?

ZELIA: Ez dut maite.

- POLO: Ez da egia.
- ZELIA: Egia da ba ...Orain ez dut maite.
- POLO: Hori badakit nik zergatik diozun.
- ZELIA: Serioski ari natzaizu. Nola maite dezaket begiratu ere egiten ez nauen gizona. Etxeratzen den gau bakarretan, ez zait hurreratzen ere. Nik lo itxura hartzen dut. Hark ez daki nor daukan zai ere. Izan naiteke ni edo Anbotoko sorgina. Hari bost axola. Aurki semetxoa jaioko da, bion semetxoa, ez dit inoiz horretaz hitzegin...Maitasuna... seme-alabak... Hitz hoiak ez diote bihotzjak jotzen. Lehen zu bezain maitekorra zen, orain gureak egin du.
- POLO: Hala ere nik ez nuke itxaropenik galduko. Gizaki guztioi gaizkira jo arren, sustrai onen bat gelditzen zaigu barrenen, eta sustrai on hori gaizkatzen egin behar ditugu ahaleginak. Tira, alaitu .
- ZELIA: Ezin esango diot, ez naiz ausartzen.
- POLO: Maite ez baldin baduzu zergatik ez?
- ZELIA: Arrotz aurkitzen dut. Ezkondu ginenetik gaurra alde ederra. Behar bada horrexegatik ez dut maite.
- POLO: Ziur al zaude?
- ZELIA: Polo, bartkoa ez zen irudipena, ez, zure ate ondokoa neroni nintzaizun.
- POLO: Badakit. Hala ere, ez zenuen adorerik izan barrena sartzeko ez ta nik ere jeikitzeke.
- ZELIA: (*Zakarki*) Ausartuko bagina?
- POLO: Noiz hitzegino duzu harekin?
- ZELIA: Gaur gabean bertan. Hemen izango al zara?
- POLO: Bai!
- ZELIA: Hator lehenbailehen.
- POLO: Ahal dudan azkarrena.
(*Ilundu egiten da*)

BIGARREN LAUKIA

Goizeko hamarrak. Jhonny esku mailaditik dator. Atea iriki ta bere etxean sartzen da

JHONNY: Polo, hor al haiz?

POLO: Baduk etxeratzeko garaia.

JHONNY: Zelia joana al duk lantegira?

POLO: Bederatzitan sartzen duk, eta hamarrak dituk...

JHONNY: Aitak hitzat alkandora batzuk ekarri ditik. Neurritz ondo?

POLO: Ez dizkiat jantzi oraindik. Hire emazteak apari bila joateko esan zidak. ...Hori dena erosteko, afaltzeko behar duela ta.

JHONNY: Nora hoa?

POLO: Enkargu batzuk egitera.

JHONNY: Ezeren berririk?

POLO: Bai, egunkarian irakurri diat Alby harrapatu dutela. Non ibili haiz?

JHONNY: Bazter guztietan.

POLO: Hori non zegok?

JHONNY: Bazter guztietan bai. Hala ere ez diat inoren zantzurik nabaitu.

POLO: Ez hadi kardabatu. Bi egun barru ez zegok ezeren zantzurik.

JHONNY: Oraingo hontan larri ibili ba... Polizia zebilek non nahi. Morfina saltzaileak zeharo ezkutatu egin dituk. Nik hala ere, adur ona izan diat... Geninok gordeko didala esan zidak. Ordu laurden bat barru joango natzaiok.

POLO: Bart nolatan antolatu hintzen?

JHONNY: Txutxik eman zidaan zeukan erdia. Baina hura aitu egin duk, eta azkar ez banoa, aldegin egingo zidak Geninok...

POLO: Konpondu hadi nahi duan bezala. Nerekikoa egin duk. ...Ondorik gabeko putzua agortu egin duk. Ez zeukeat gehio ta ez ta inondik sortzeko dirurik. Baneuka ere, ez nizek emango. Konturatu hadi...

- JHONNY: Hasi al haiz, sermoika? Hogei dolar bakarrik behar dizkiat, besterik ez, haiek gabe ez zidatek emango.
- POLO: Saldu itzak etxe tresnak, zerbait emango diate.
- JHONNY: Ez diat sekula etxe hontako ezer ikutu. Hik ondo dakik hori ta ez diat ikutuko ere.
- POLO: Ez hadi kaskagorra izan ... Entzun ezak. Bart aitak eskatu zizkidan bi mila ta bostehun dolarrak ikusi huan nola ukatu nizkion. Ez zeukeat hirekin gastatuaren damurik, hori ez... hala ere pozgarri ukan, neretzat aitari ematea horrekintxe jardun baituk beti ametsetan. ...Hi hemen hintzen diru eske dehadarka hasi zenean.
- JHONNY: Bai, hemen ninduan eta gutxik egin zian... ia ia esan nioan. ...
- POLO: Hiri diruak ez dik ezer irauten...Ate aurrean berebila uzteak ere beldurtu egiten dit, gutxiena uste dudanean saldu egingo duk eta ...
- JHONNY: Bihar utziko dudala ba... Zin egiten diat... Bihar azkena.
- POLO: Betiko leloa. Bihar hori ez duk behinere iristen.
- JHONNY: Hogei dolar bakarrik ba. Behar beharreko dizkiat.
- POLO: Hogei dolar, baina egunean bi aldiz.
- JHONNY: Nondik aterako dizkiat?
- POLO: Harrapa itzak. ...Kalean dihoan lehendabiziko gizaxoari bu-rua irikiok eta kito. ... Horrela egiten dik Aplok.
- JHONNY: Orduan alferrik ari nauk.
- POLO: Etzan hadi. Lo kuluxka batek on egingo dik.
- JHONNY: Tira (*Pistola ohe gainera botatzen du*) Bart erabiltzearren izan ninun... Kalerik ilunenean gorde ta bateon baten zain... Ez nauk gauza hortarako. Batzutan, agure zaharra huan azaltzen zena. ...Larogei urte bai ta bakarrik gainera. ... Bihotza behar dik gero... Utzi joaten eta hurrena, biko- tea. Utzi haiek ere. Haien atzetik, gazte mozkor bat eta emakumea... Eskua sakelean sartu, honoko horri heldu ta topo egin ... baina ezta adorerik. Zerbait esan behar ta. Sua zigarroa pizteko. Mila esker. Zer itxura ote neukan, ez

- da izutu ere... Gau osoan jota ta ke ibili ta ez diat begirik itxi. Errenditua nagok.
- POLO: Nondik atera duk hori?
- JHONNY: Ez zegoela kargatuta, baina zerbait egiteko. Zazpirehun dolar zor zizkieat ta hil edo bizi sortu beharra zeuzkat bestela nereak egin dik.
- POLO: Zer esan nahi duk?
- JHONNY: Ez al haiz konturatzen?
- POLO: Jarritzak oinetakoak eta goazik azkar.
- JHONNY: Nik berriz korrikari eman? Lehenago 're egin diat nahikoa. ...Gaur ez bada bihar harrapatuko naute. Berdin zaiok.
- POLO: Ez, oroitu. Ez al dakik Willyri zer gertatu zaion?
- JHONNY: Bai bazekiat, baina ez nauk gauza.
- POLO: Burutik egin zaik. Tira, aguro.
- JHONNY: Ezetz, ba.
- POLO: Ez al dakik ba ez daukadala zazpirehun dolarrik hoiei ordaintzeko?
- JHONNY: Hoa norabait, zine batean sartu hadi.
- POLO: Hik zer egin behar duk?
- JHONNY: Hemen itxoingo zieat.
- POLO: Aurre eman.
- JHONNY: Ahal dudana egingo diat. Ez nauk geldirik egongo.
- POLO: Baina hik bakarrik zer egingo duk? Gauza al haiz?... Hil egingo haute.
(Aitak atea jo ta itxoin gabe barrura)
- AITA: Kaxo.
- JHONNY: Goiz etorri zara, aita.
- AITA: Kaxo, Jhonny seme ...
- POLO: Egun on, aita. (*Ixil unea*). Egunonak eman dizkitzut...
- AITA: Egun on.
- POLO: Bartkoa barkatu.
- AITA: (*Jhonnyri*) Nola hago, mutiko?

JHONNY: Bart afaltzera ez etorria barkatu. Berandatu egin zitzaidan. Aita-semeen artean antolatu dezakegu, ez al da hala?

AITA: Arotzarekin hitzegi nahi izan diat, baina alferrik, ez zegok harrapatzerik.

JHONNY: Gosaldu al duzu?

AITA: Goiz osoan leihotik dolar botaka jardunda ere, ez nitek orain galtzen ari naizen aina diru hondatuko.

JHONNY: Limoi ura hartuko al duzu?

AITA: Hau ere baduk ba. Ezin erosi dudan denda bat zahar berritzen hasi nauk.

JHONNY: Bihotz min ederra ematen didazu, baina nik ezin ba dirurik aurreratu, ez daukat eta... sinistu zaidazu.

AITA: Lehenago ez huan horrelakorik esaten....

POLO: Bai, baina joanak joan. Orain ez daukat... Hori dela ta sortu den alkarren-arteko hasarrea gozatu dezagun. Tira, ez al duzu nahi?

JHONNY: Aita, Poloren esanera jarri zaitetz.

POLO: Tira, gaur ez dut lanik eta goazen futbol zelaira... joko polita da.

AITA: Denen aurrean parregarri utzi nauk. Ez dizkitek parre txarrek egingo nere bizkar ...Beti nere semeak goraldtu ezinik, eta hontarako...

POLO: Dirurik ez badaukat, ezin ba sortu...

JHONNY: Eramazak pardel hori.

POLO: Ez diat nahi.

JHONNY: Eramazak, arren.

POLO: Ondo zegok.

(*Badihoa*)

JHONNY: Gaur goiztar zabilta, aita.

AITA: Zer ordutan hasten haiz lanean?

JHONNY: Ez dut lanik egiten.

AITA: (*Ixil unea*) Senar-emazteak ondo konpontzen al zarete?

JHONNY: Bai, zer ba?

AITA: Ez zekiat ba, irudipenak onenean. Zahartzaroko txorakeriak... Egia esan, biok etxean zauzkatet ... hire etxea ez duk haundia baina hirea behintzat ... Semea edo alaba bidean. Hire anaia etxean hartu duk ... Ez zabilzate gaizki... Baina zer demonio egiten dik Polok?

JHONNY: Ez dakit.

AITA: Ez dituk errez jaulkitzen hitzak, arraniana...

JHONNY: Ez gaude zenbait bezala berriketan ohituak...

AITA: Ez duk txarra. ...Horregatitxek behar bada hire berriak gogoko. ...laburrak baina mamitsuak... Agur aita: Nolatan zabilzta... Hemen ondo esan beharko. Aurki arte ba. Egia, ez gaituk hitz jarío...

JHONNY: Ez.

AITA: Hire karta hartzeak on egiten zidak.

JHONNY: Pozten naiz .

AITA: Gogoratzen nauk, txikitan, amak esan ohi zizkizuten sorgin ipuiez. ...Hik guztiak sinisten hizkion... hire anaiak berri ez...Orduan ere ez zineten berdinak.Badituk barren guztia haitzez josia baleukate bezalako iturria dutenak, nik berri ezin asmatu esan behar dena esaten. Hi ere nere antzekoa haiz hortan.

JHONNY: Badaiteke... Behin baino gehiotan gertatu zait zurekin, hitz aspertu bat egin nahi ta ezin asmatu...ta zuk ere beldur nere hitzei.

AITA: Hitz bitan esango diat ba: kezkatu ta beldurtu egiten nauk.

JHONNY: Eskerrik asko.

AITA: Haizen bezalaxe maite haut.

JHONNY: Neri ere hori bera gertatzen zait.

AITA: Bai?

JHONNY: Ondo dakizu. Polo, zu ta hirurok, bat gaituzula... Ez dizut inoiz ezer eskatu baina gaur hauxe eskatzen dizut. Polo datorrenean, esaiozu zerbait, hura ere hartu semetzat gurea da ta.

(Eskua burura daramaki, oinaze kinua eginez)

AITA: Zer duk?

JHONNY: Buru hau ... buruko mina daukat.

AITA: Hik ez al dakik Poloren diruaren berririk ala bai?

JHONNY: Arren eskatzen dizut ... Polo datorrenean...

AITA: Alde horixe bakarra duzue hik ez duala inoiz ezer eskatu.

JHONNY: Polok ere ez, aita.

AITA: Egia ... Orduan ni nauk noski, sekulan ezer eman ez dizuedana.

JHONNY: Neri behin berogarri bat erosi zenidan.

AITA: Berogarria?

JHONNY: Bai, behin batean hartuta denda haundi batera eraman ninduzun. Han neronek aukeratutako berogarria erosi ta ondoren arratsaldekoa egitera.

AITA: Hire anaiak jokatu egiten al dik?... Jokalari bihurtu ote den ...

JHONNY: Ez.

AITA: Orain arte uste nian hirurok bat ginela. Ni, hi ta Polok hirukote sendoa osatzen genian, baina atzokoa entzunda gero ez, ez.

JHONNY: Zuk ere bereak eta bi esan zenizkion.

AITA: Hogeita bi urte bete nituen arte aitarekin bizi izan ninduan, baina nik nion itzala.

JHONNY: Polo bederatzi urte arte bizi izan da zuekin. Ez da berdin.

AITA: Ez. Hori ere hala duk. Nik, bai al dakik zer nahi dudan? Hik bezala jokatu dezala. Hire eskutizak, atsegin zaizkidak, bai, gizon, gizon denarenak baitituk. Hi ere gorriak ikusia haiz, alajaina, ...hura berriz etxetik irten zenez gero...

JHONNY: Ez zen irten, bialdu egin zenuten beste leku batera... Zure karta bat hartzen duen bakoitzean, sartu io gelan eta askotan irakurtzen du. ... Hartu dituen guztiak gordeta dauzka, altxorrik ederrenak balira bezala.

AITA: Bai?

JHONNY: Bai.

AITA: Ez nekien. Ez duk usteko nahita utzi nuela. Ezta jokoan ta mozkorkerian nenbilelako ere...

JHONNY: Ez, ez, hori horrela da, baina sartu zaitez bere barruan eta galdetu, zer bururatu zitzaion, Mixirikordin zegoeneko hartan ohea busti zuelako, jeikarazi, maindirea bustia burutik behera jarri ta gau osoan eskallera buruan euki zutenean?

AITA: Horregatik atera nian, eta izeba-osabengana bialdu. Jainkoari esker, haiek ongietorri ona egin ziotean. Nik ez ba euki bi esku besterik, eta ezin lan egin ta zuek zaitu.

JHONNY: Ondo dago.

AITA: Bi esku bakarrik.

JHONNY: Ondo dagoela.

AITA: Ez hakidak horrela hitzegin. Hala ere ez nauk batere harritzen. Etxe hontara etorri naizenez gero susmo txarra hartu nian. ... nere etorrerak onik ez ote zian egin... eta orain hori bera zioat. Ni etortzeak ez hau poztu?

JHONNY: Inork ezer esan al du?

AITA: Esan ba sikira argi ta garbi. Ez nauzue hemen ikusi-nahi?

JHONNY: Nik ez dizut txalmarik erasten.

AITA: Zeren txalma gero...? Nola hala, moldatu zarete zeon etxean bizi izateko.

JHONNY: Hala da. Baina goizero esnatutakoan, ez genekien non aurkitzen ginen. ...Ez da zuri txalma erastearren, baina elurretan dagoenari oinak hozten zaizkio. Uretara erortzen dena ito egingo da, igerian ez baldin badaki. Aita deitzen dizugu, zuk guri seme... Hitz arinak, hutsak dirudite. Ez daukate oinarririk.

AITA: Ez haiz malmetitzen.

JHONNY: Ez dut sekula zure eskutizik gorde, ez dut inoiz zuretzat dirurik gorde. Eta ez hasi Pologatik gaizkiesaka, nere anaia da ta...

AITA: Eta ni ez al nauk hire aita?

JHONNY: Ez esan arazi nahi ez dudanik.

AITA: Baina zer donario darabilkik? Zer esan duk hori guztiakin? Hi bakarrik al haiz gauzen aztarrana jakin behar duena?

JHONNY: Ez zaitetz hasi, aita, bestela gureak egin du.

AITA: Batzu batzuetan ez dirudizue nere semeak.

JHONNY: Hobe ixiltzea.

AITA: Begiratu arren ez haut ia ezagutzen.

JHONNY: Jakina ba. Orain hurrena ikusi zintudanean gaxotegian nengoen bi egun erabat ikusi ninduzun eta aurrez ikastolatik irten nintzenez gero ez ta ikusi ere. Nola demontre ezagutuko nauzu ba? Hospitalera iritxi zinenean hauxe esan zenidan: "Beltzak igaroko hituan, baina seguru haiz". Bostekoa luzatu edozein adiskideri egiten zaion bezalaxe ta kito. Ederki gogoratzen naiz nere irrikia zu etortzeko... Itxaropenez beterik itxoin zintudan, etxera eramango ninduzulakoan.

AITA: Hotelean bizi ninduan.

JHONNY: Bi egun. ..guztira jota sei ordu ta gero hutsa.

AITA: Hire emaztea hantxe huan.

(Polo sartzen da)

JHONNY: Orduantxe ezagutu nuen nere emazte izango zena. ... Baina zuk eta nik, alkar ezagutzen genuela baziren hogei-tazazpi urte. Ez da berdin.

AITA: Ez, ez duk berdin. Aizak, horren errua ere bota zak nere bizkar. *(Polori)*. Zer gertatzen zaiok hire anaiari?

POLO: Tira, ez larritu. Lasaitu hadi, exeri...

JHONNY: Ez, zutik utzi nazak. ...Zure aurrean nor daukazun esan nahi dizut. Ez, ez zaude oker. Ez da zure seme Jhonny aurrean daukazuna.

POLO: Ixildu hadi, Jhonny.

JHONNY: Esan al nian sarjentuarena. Zakur seme hori...

POLO: Goazen, aita, jiratxo bat eman dezagun... Goazen... Oha.
(Morfinak aldegin une berezia)

JHONNY: Polo, esaiok. Gaxotegian zer ematen ziguten. Hara baziak, sarjentuaren antzera, mutu. Gero gaxozaina etorri, hurrena sendagilea, pijaman besoa jaso ta, zist zulatua... Bat ez nahikoa ta bigarrena ta hirugarrena, behar aina... Bai al

- AITA: dakizu zertaz ari naizen?.. Garrantzi haundiko zerbait esan nahi dizut...
- AITA: Zertaz ari duk?... Ez zioat ulertzen ...Mozkortua al zegok?
- POLO: Joango bazina hobea.
- JHONNY: Esan behar diguzun guztia ... haritz baten kondaira ... mugitzen ote den ala ez...
- AITA: Esan diat neri ez horrela hitzegiteko....
- JHONNY: Entzun, aita, oihuka adierazi nahi dizut zertxobait ... aditzen?
- POLO: Baretu hadi, Jhonny.
- AITA: Banihoak. Bakarrik afalduko diat non nahi.
- JHONNY: Ez horixe. Gurekin afalduko duzu.
- AITA: (*Konturatu da zerbait badela*) Oha hotelera nere bila... Ordu bete barru. ...
- POLO: Ederki, biok joango gara.
- AITA: Oheratu zak. ... Lo kuluxka bat ondo zetorkiok...
(*Aita eskailera burura dihoa ta Polo atzetik*)
- POLO: Ez dago mutila ondo. Ez egin behar horrelakotan jaramonik...
- AITA: Nik uste diat egin behar zaiola.
- JHONNY: Ondo dago sarjento, ondo, bakoitzak bere leloa.... Zuk nahi duzun bezala hartu duzun zenbakia.
- POLO: (*Aitari*) Ordu bete barruan gaituzu zure bila. (*Jhonnyrengana jiratuaz*) Tira, mutil ibili hadi pixkat, ken zak alkandora, izerdi patsetan hago.
- JHONNY: Itxi zak leihoa, dardarka ari nauk.
- POLO: Jhonny, eraman egingo haut... Ez zegok beste biderik (*Urrutizkinera hurreratuta*) Esaidak hartzeko ... esan deitzeko ... Jhonny, entzuten al didak? Erabaki beharra zegok...
- JHONNY: Ez Polo, gaur ez... bihar... Ez ikutu sarjento... ez ikutu... Oraingo hontan bizirik gaituk. Bizitzarako gaituk sarjento.
- POLO: Zer diok? ... Lo nauk.
- JHONNY: Sarjentoa ... non da sarjentoa...?

- POLO: Joan egin duk.
- JHONNY: Zuk ez dakizu zer den beharra, sarjento. Ez ta antzemanik ere. Hau bakartasuna ... bizirik lurperatua... Zuk ez dakizu zer den hori, sarjento.
- POLO: Tira, ibili hadi.
- JHONNY: Ez nauk bakarrik utziko?
- POLO: Ez motel. Hirekin izango nauk. Baina goazik poliki-poliki.
- JHONNY: Ondo nago, sarjento. ...Ondo. Hogei dolar haiekin behar da inork ez euki. Zu oheratu.... nik saiatuko dut... hogei dolarren truk, egingo dizut gaua. Hogei dolar, hogei dolar, sarjento, ta berehalaxe zure mende nauzu. Zer egiten duzu? Nere oinetakoak hartuta nora zoaz? Hogei dolar ustelengatik euki honela gizona. Ez ikutu ...
- POLO: Ekatzak urrutizkina, utzi hakidak deitzen.
- JHONNY: Ni utziz bai al hoa, sarjento? Ez utzi ni hemen... hogei dolar.
- POLO: Hogei dolar baina egunean bi bider...
- JHONNY: Jateko zerbait ... Entzun? Ihes egin zak orain, demonio ustela... Jo nazazue...jo...Ez zaio axolarik.
- POLO: Jainkoaren, Jhonny. Hire anaia nauk, ez sarjentoa. ...
- JHONNY: Tira, jo beldurrik gabe. ...Ez zeukat ezer esateko. Bakarrik nagok. ...Bakar-bakarrik, nire izen eta graduarekin. Hori guztia... nork kendu zizkidak oinetakoak...?
(*Mather ta Aplo sartzen dira*)
- POLO: Garaiz zatozte. Tira, azkar zerbait. Emaiozue lehenbai-lehen, baretu dadin. Nik ordainduko dizuet.
- MATHER: Aizak, aspaldiko lelo zahar horrek ez ziguk parrerik egina-razten. ...dirua behar diat nik.
- JHONNY: Zertan zaudete? Ekin... jo ni. Odola zeridak, baina zer? Jhonny nauk. ...gudateko kaboia.
- POLO: Eman zerbait. Berriz esan behar al dizuet, pagatuko dudala...
- APLO: (*Matheri*) Diru etxeko jabetzat hartu haute, baina guri ez ziguk inork musutruk janik ematen.

- POLO: Hona nere gizon-hitza, ordainduko dizuet, baina zertxobait atera.
- MATHER: Zazpirehunak edo ezerrez.
- POLO: Zin egin nian ba, ez nuela gehio beso horretan txanponik botako, baina... egoera hontan.
- JHONNY: Ez nazazue gehio jo. Ez nuela armarik. ...Ez jakin berriz oinetakoak norik kendu zizkidan...
- POLO: Tira, egin zerbait, torizue (*Diru pixka bat ematen dio*)
- APLO: (*Matherrez*) Makina zirudik.
- MATHER: Hamabost dolarri dagokion pitiña emango zioat, eta gero geroakoak.
- POLO: Dena kitatu arte ez nauk geldituko.
- JHONNY: Jhonny kaboa nauk. Bakarrik nengoela ezin esan besterik.
- MATHER: Patxaran, kabo. Ez larritu. ...Jeneralarekin hago.
(*Jeiki arazi egin du*)
- JHONNY: (*Matherrek hartu ta kanpora daraman bitartean*) Ez diat gero nik ezer esan. Ezta ezertxo ere.
- APLO: Hori duk umorea... Hi jenerala beraz, ja...ja...ja.. Edozeinek esango likek, ez da hala? ta ergela zirudik. ... bai, bai, toki onean. Ingelesak. Gizatzikarrei zerga eraztea bezala, ta gizatzikiak ez izan dirurik. Jhonnyri gertatzen zaiona bera. ...Dirurik ez, baina haiek ahuntzak izan eta ingelesak, inozo tankeran, ahuntz taldeak kendu.
(*Mather badator*)
- MATHER: Herri haundi hontan, berebila nahasketarako bakarrik. Hik ez duk beharrik.
- APLO: Multak ordaintzeko egokia. Hortarakoxe.
- MATHER: Giltzak hor al dituk?
- POLO: Bai.
- MATHER: Agiriak?
- POLO: Baita!
- MATHER: Lehendabiziko erostunari saldu ba... Gaur gaberako behar dizkiat zazpirehun.
(*Mather ta Aplo joaten dira*)

JHONNY: (Irtenez) Joan al dira? Nora?

POLO: Ondo al hago?

JHONNY: Bai, Polo. ...Eskerrak.

POLO: Horra hor afaritako behar direnak... Ekarri itzak... Zaharra-
rengana joan baino lehen, bazeukat zer egina. Futbol ze-
laira joateko bila etorriko gaituk

JHONNY: Hobe diat hemen gelditu.

POLO: Afal garaian ikusiko haut orduan.

JHONNY: Nahi ta nahi ez nere emazteari esan beharra zeukat, baina
nola? Hauxe baduk ba. ... Zer esan jakin eta ez jakin nola.

POLO: Errex... Esaiok xalo xalo, dena den bezala.

JHONNY: Aizak ez duk horren xalo. Nola?

POLO: Honelaxe: Zelia, zaurituta hospitalera jaso nindutenean...

ILUNA

BIGARREN EKITALDIA

Hirugarren laukia

Egun bereko arratsaldea. Argia egitez, kaleko soinu hotsa entzuten da. Baita umeen abes-alai ere. Jhonny mahai zapia jartzen ari da. Garbitokira joateko jiratzen denean, mahai gainean lore sorta ikusiko da. Zelia datorrela sumatutakoan, Poloren lo gelan ezkututzen da ia sartuaz.

ZELIA: Polo.

JHONNY: Esaidazu.

ZELIA: Jhonny. Ostiko jokora joan al da?

JHONNY: Bai.

ZELIA: Hauek lore ederrak. ...ta hau usai goxoa. ...Zer maniatu duzu? Auzoko haur guztiak txoratuta dabilta tiobiboakin. *(Jhonny ixil ixilik eta anka puntetan dator Zeliak ikusi ez dezan eta eskuz begiak estali dizkio)* Zer da hau? Ustegabekoa?

JHONNY: Bai, neu.

ZELIA: Halere, aitarekin joana zinela uste nuen.

JHONNY: Goazen gu ere kalera ta zaldi gainean jiratxo batzuk emango ditugu.

ZELIA: Afaria prantatu behar. Polo aitarekin joan al da?

JHONNY: Bai, goazen azkar.

ZELIA: Nik pixu haunditxoa zaldi gaxoentzat.

JHONNY: Nola igaro duzu eguna?

ZELIA: Besteak bezalaxe. Zer ba?

JHONNY: Entzun izan dizut ez dela egun berdinik.

ZELIA: Tintingorriaren bila noa.

JHONNY: Izoztegian daukazu.

ZELIA: Saldaren bila orduan.

JHONNY: Ontzian daukazu.

ZELIA: Solairua garbitu egin al duzu?

JHONNY: Arrastara bat eman diot. Jazkia garbitzera eraman eta ordularia konpondu.

ZELIA: Baina lanik ez al duzu bilatu?

JHONNY: Ez dut astirik izan.

ZELIA: Jakitearren zen. Besterik ez.

JHONNY: Ura beroa dago ta bustialdi bat hartu zazu. ... Gero bizkarrira igortziko dizut.

ZELIA: Zer gertatzen da? Lore-sorta, solairua garbi, haragia la-bean. Zer ospatzen dugu? Gertaera haundiren bat?

JHONNY: Ez al zaizkizu loreak eder?

ZELIA: Bai horixe. ..Ez nuen gaur horrelako askorik uste. ...Loreak eta alajaina...

JHONNY: Bi bider esan duzu.

ZELIA: Eta zer?

JHONNY: Ez zara hasarratuko.

ZELIA: Utzi dezagun.

JHONNY: Zer?

ZELIA: Berriketa hauek denak.

JHONNY: Orain zer dugu, nere bartko irteera?

ZELIA: Ez.

JHONNY: Asmaketa berriren bat.

ZELIA: Jhonny, gure arteko zerak oraintxe du azkena.

JHONNY: Baina zertaz ari zara?

ZELIA: Orain arte egin ditut ahaleginak...baina alferrik.

JHONNY: Ez naiz konturatzen. Ni berriro asteko asmoetan, ta zer diozu? Benetan ari zatzait? Atzo esan zenidana ondo hausnartu dut.

ZELIA: Gaur gabean banoakizu etxe hontatik.

JHONNY: Lanetik bota nautelako?

ZELIA: Ez da horregatik.

JHONNY: Orduan.

ZELIA: Nere zukanako maitasuna hedatu egin da.

JHONNY: Ta horren lasai diozu.

ZELIA: Ikusten duzu.

JHONNY: Ezin daiteke, ezin... Hitz garratz hoiek esateko ez ta malmetitu ere...

ZELIA: Ez nauzu nere onetik aterako. Bada garaia ta arazo honetan buruz jokatu dut eta ez bihotzez. Zertarako alkar atzietu? Zentzudun bezala joka dezagun. Senar-emazte arteko lokarria eten egin da. ...Zer egingo zaio ba. Ez da zure errua izango baina nerea ere ez.

JHONNY: Egun guztiak ez dira berdinak. Hamaika bider entzun dizut. ...Gainera une hontan ni ta zu baino aurreagorik badugu; gure haurtxoa.

ZELIA: Lau hilabete daramazkit hitz hori entzun nahirik Orain arte hitzerdirik ere ez.

JHONNY: Horra ba azkenean jaulki. Ni ere aspaldi hontan horretzaz hitzegin nahirik nabilkizu.

ZELIA: Ezin ahaztu dut.

JHONNY: Hemen naukazu ba betiko. Hemendik aurrera zeharo aldatua izango nauzu. Aldaketa haundia da. Lehen zu nigana zentozenean, nik atzera egiten nuen. Orain nik arren egiten dizut...entzun nazazu.

ZELIA: Esan ba.

JHONNY: Ez al nauzu ba maite? Ondo ba. Egunen batean eder irizitakoak aldegin nonbait. Nik lehen bezalaxe maite zaitut edo gehiago.

ZELIA: Utzi dezagun.

JHONNY: Bai, konturatzen naiz, orain arte, itsu, gor ta mutu egon naizela. Ba zu, zuk ez jokatu orain era berean. Gure artean hesi latza eraiki dut adierazten zaila, baina oraingo hontan hesi hori ondo ondotik bota nahi nuke, ezin...*(Oso bigundu da Zelia)*... Ez dakit pozaren pozez parre edo beldurra- ren beldurrez negar egin ... Epe labur bat eskatzen dizut, galdutakoa, eskuratu dezadan... Onartzen al duzu?

ZELIA: Zerbait nabaitu nahi al duzu? Ekatzu aguro eskua. Jarri hementxe poliki, *(Sabelean)* astiro. Ohartzen?

JHONNY: Jaingoiko maitea, zer da? (*Ixil unea*) Ez da ezer nabaitzen. Zer gertatu da?

ZELIA: Pozaren pozez higitu egin da... Horixe guztia. Ez da eten gabe higi ohi. Noizpehinka bakarrik.

JHONNY: Berriro mogitzera dihoala igarritakoan esaidazu. Bizi berria nabaitu nahi dut.

ZELIA: Esango dizut ...

JHONNY: Mirari harrigarria. ...hemendik aurrera zuretzat bizikera berria izango da. Benetako miraria... Bizi berria eskuetan eta bihotzean, nere bizikera zahar berritua... urare berria...Ez zara nahi bezain azkar etxeratu... Luzeiritziz euki nauzu, ordularitik begirik kendu gabe.

ZELIA: Ekatzu sudur zapia. ...

JHONNY: Ez zaitut galduko. ...Esaidazu ezetz.

ZELIA: Ez, Jhonny. ...bertan gozo egingo dugu. Mantala hartzera noa.

(*Polo sartzen da*)

POLO: Zaharra ostatuan zegok, goazik...

JHONNY: Hasarre?

POLO: Bai zera. ... Dena ahaztu egin behar dela ziok.

JHONNY: Eguzkiak ere egin hau. Nortzuk irabazi ditek?

POLO: Ez zekiat zeintzuk jokatzen zuten ere.

JHONNY: Ez al zarete ba zelaian izan?

POLO: Zaharrak uste dik ez dela egia nere diru kontua. ... Hor eukiko omen diat nonbait... Txantxetan baina hori ziok.

JHONNY: Nik hitzegingo zioat.

ZELIA: Gaur goizekoa ahaztu, Polo.

POLO: Ondo da. Zuk agintzen duzu.

JHONNY: Zertaz ari zineten?

ZELIA: Hutsa zen.

POLO: Ahaztu hori. (*Jhonnyri*). Zeliari esan al diok?

ZELIA: Orain nere txanda; zertaz ari zineten?

JHONNY: Hutsa horra...

- POLO: Zaharrak itxoin zezakek, baina Zeliak ez ... Jakin egin behar dik.
- JHONNY: Une hontan ez... Esango zioat, baina gero ...
- POLO: Nik gaur gabean etxe hontatik alde egin nahi diat, baina hik esan arte ezin...
- JHONNY: Aita joan arte itxoin zak. Ez dezala hark jakin...
- ZELIA: (*Azken hitzak entzuten ditu*) Ez dezala jakin, zer?
- POLO: Ez diat ba hirekin bakarrik utzi nahi.
- JHONNY: Ondo zegok, utzi gaitzak bakarrik unetxo batean...
- ZELIA: Zertarako? Zer gertatzen da?
- POLO: Ez, anai. Ez nauk ni hemendik joango...nere aurrean esan behar diok.
- JHONNY: Entzun, Zelia. Ez zaitetz beldurtu ez baitu garrantzi haundirik. (*Mailadian aitaren txistu hotsa*) . Aitu. Polok bazeukan aitak behar zuen dirua, baina nik guztia hondatu egin diot. Gastatu. ...Azkenengo xentimoraino.
- ZELIA: Ez dizut ezer ulertzen.
- JHONNY: Entzun ba; nik zertzen dudan zera... Tira, ez dakit... Nik (*Txistua*) . Banoa. Aita da ta.
- POLO: Esalok ba behin betiko.
- ZELIA: Baina zer da esan beharreko hori?
- JHONNY: Kendu hadi aurretik ta utzi hakidak pakean.
- POLO: Ondo zegok. Ez diat nik eragotziko. Ihes egin zak, hoa (*Zelia erdiratzen zaie*).
- JHONNY: Maite, aitak deitzen nau...Utzi joaten, arren eskatzen dizut.
- ZELIA: Esan ba, dena dela ez naiz izutuko ta... mintza zaitetz (*Ahotsak*)
- AITA: (*Ateetan*) Jhonny! Eup, Jhonny!
- JHONNY: Zelia, ez dakit nola hasi ere... Gaxorik hospitalera jaso nindutenean, oinazea kentzeko morfina jartzen zidaten. Zulatu bat nahikoa ez bazen, bestea ta bestea.
- ZELIA: Zer ari zara...

JHONNY: Harrez gero egunero jarri behar izaten dut ta ez behin bakarrik, bi bider ta hortarako diru asko behar.

ZELIA: Medikurengana joango gatzazkio... Zu adoretzu...

JHONNY: Bai, baina aitak alde egindakoan. ...Ez nuke nahi jakiterik.
...

ZELIA: Ta zer axola zaio... Ez duzu lotsatu beharrik... Dena antolatuko dugu.

(Aita sartzen da)

AITA: Non demonio sartzen haiz? Ez al duk entzun behetik jo diatenean txistua?

JHONNY: Ez dut entzun.

AITA: Ez duala entzun. Txikitako jokaera orain ere...Ez zenidaten behin ere entzuten. Nere txistu hotsera herriko katu ta txakur guztiak azaltzen hituan, baina zuen aztarrenik ez. Egia al da ala ez?

POLO: Bai, egia.

AITA: Ba al gara, alabatxo?

ZELIA: Zer? A, bai.

JHONNY: Jhonnyk esan al dik txapelaren kondaira?Artean ume kokorra huan. Nik beti erakutsi izan diot bizi izateko lana egin beharra dagoela. Lurra landu dezala, txapela gora begira jarriaz, eta bukatutakoan, txapela diruz bete izango zuela. Behin banetorren ba, hiritik eta baratzen zuloak egiten ari huan. Galdetu nioan, zer egiten ari zen eta erantzuna: Lanean, aita, lanean. Seme gizajoak, zulo haundia zian egin lurrean ta ari zen erauntsia hezurretaraino sartu zitzaion. Barrura sartuarazi ta txapelaren bila joan ninduan. Egun osoa lanean igaro ta gero, zer lortuko ta txapela bete euri... Harrez gero. Jhonny fidakaitza aurkitzen diat. Baina, zer duzue? Mututu egin al zarete?

(Mahaian exertzen da .)

ZELIA: Polo, eskueran daukazun gatza ta piperra ekar 'izkidazu, arren.

AITA: Gero neri.

JHONNY: Eta hik Polo, gatzarik nahi?

- POLO: Bai, behar diat.
- ZELIA: Gatza jarri niolako ta.
- JHONNY: Berdin zaio. Orain jarriko diogu. Aita, futbol jokoan ondo?
- AITA: Ederki. Ez al haiz joaten hi?
- JHONNY: Ez.
- AITA: Ez litzaikkek ba gaizki etorriko...Egurastu egiten duk bat. Osasuntsu duk. (*Ixil aldia*) Zuek zerbait darabilkizue... Zer gertatzen da hemen? Ezta azken afaria balitz ere...(*Ixil unea berriro*). Ondo zegok. Ni errudun?
- JHONNY: Ez da ezer, nekatuak gaudela, horixe.
- AITA: Berriro lehengo egokerara. ...Ez da hitzak diruz ordainduko balira 're. Esanak dena den bezala.
- POLO: Ez da ezer gertatzen.
- ZELIA: Afaldu dezagun pakean.
- AITA: Ikustera behin etorriko ta orduan, agindutako dirurik ez ematea nahikoa ez dela, hemen beste zertxobaitek kezkatzen naik. Benetan badiozue ez dela ezer, ahaztu dezagun ba. Hutsak ez gaitik menderatuko.
- JHONNY: Zerbait badugu, aita.
- AITA: Esaldak ba.
- POLO: Jhonny.
- ZELIA: Gaxo dagoela.
- JHONNY: Morfina-zalea nauzu.
- AITA: (*Sinistu ezinik*) Zer diok?
- JHONNY: Esana ta entzuna dago.
- AITA: Eta hik bai al hekien?
- POLO: Hasieratik bertatik.
- AITA: Baina nolatan hasi hintzen?
(*Zelia atera egiten da*)
- POLO: Utzi orain, aita.
- AITA: Hire anaiari galdetzen zioat, ez hiri.
- POLO: Baina nik erantzun. ...Utzi zazu pakean.

AITA: Hi nor haiz ni ixildu arazteko? Eta hasieratik jakinik. Noiz hasi huan?

JHONMY: Oraingo txandan zazpi hilabete.

AITA: Oraingo txandan!

JHONMY: Bai, lehendabiziko hasialdian hilabete batzuk izan ziren. Gaxotegitik atera berri hartan. Polori esanda honek lagundu ninduen, grina madarikatu hortatik kentzeko.

AITA: Behin menderatua, beraz?

JHONMY: Bai, behin bai.

ZELIA: Arren ba, Jhonny.

AITA: Jakin behar diat nor den errudun, arazo hontan. (*Polori*) hasierako berriak hik dakizkianez gero, hitzegin zak...esan...

POLO: Nik ez dakit nor den errudun.

ZELIA: Zer irabaziko dugu hori jakinda...onenean ni....

AITA: Zu bere emaztea zara. Ez didazu esango ez zenekienik, lo gela berean...

ZELIA: Eta ohe berean.

POLO: Orain uztea hobe.

AITA: Ulergaitza benetan, semea. Grina madarikatuaren jabe...

JHONMY: Ixildu ba sikira.

ZELIA: Neri nolatan ez zenidan esan?

JHONMY: Esan dizut.

AITA: Hi bezalako mutil batek bere buruari gogorrago ez egi-tea...

JHONMY: Ixildu albazintez eta ez jo ni galdutzat... Badakit nere buruaren berri ta.

AITA: Hil egin bear hinduket...

POLO: Ondo jaloak gaude...

AITA: Lotsarik ez duk nere mahai berean exertzeko.

POLO: (*Gailunduta*) Pakean uzteko.

AITA: Hi hirera.

ZELIA: Arren, ba arren.

JHONNY: Aita lasaitu, agindu egiten dizut ez arrenez eskatu. ...Baretu zaitez edo nik ez egitekoren bat...

AITA: (*Polori*) Ken hadi eragozpidetik...

JHONNY: Eskurik alxtatzen badidazu zuk igarriko diozu ...

AITA: Kendu erditik, Polo.

POLO: Begiratu zertara zoazen.

JHONNY: Hori da. Nik guzia azaldu nahi izan dizut, entzun ba.

POLO: Horrela ez zegok gauza onik...Lehen ere esan diat, geren onetik aterata ez zegok ezer. Ondo egin dugu orain arte ixiltzea. Zer irabazi dugu esanarekin... ezerrez... Ez al dakizu gaxoa dela ...!

JHONNY: Ez nauk. Ez nauk. Ez nauk...

(*Iheska dihoa*)

AITA: Jhonny, etorri hadi ba, etorri.

ZELIA: Jhonny, zatoz.

EZKUTAZAPIA

HIRUGARREN EKITALDIA

Ezkutazapia altxatzean ez dago argirik bizitzan. Armailetan, su-itzal zulotik sartzen den argi erreinua bakarrik. Esku mailadiaren buruan Mather ta Aploren algara hotsak. ...Balantzaka datoz dirudienez. mailadia ezin igorik. Atetik Txutxi.

MATHER: Nora hoa, ergel hori?

TXUTXI: Esan diat lehen ere... Nere laguna duk eta nik ez diat joko.

MATHER: Jhonny! Ni nauk hire babesas...

TXUTXI: Baina ez al huan esan ba...

MATHER: Ixil hadi behin betiko, zozoa...

APLO: Ez zegok etxean.

TXUTXI: Goazemak, goazik...!. Ez al duk ba ikusten etxean ez dagoela?

MATHER: Igo hadi teilatura. Jetxi su zulotik behera ta atea iriki 'iguk... Barrenen itxoingo diagu.

TXUTXI: Ondo zegok.

(Badihoa)

APLO: Etsi ez dezan, pixkaren bat eman.

MATHER: Pixkat eman, bai.

APLO: Aizak, ez nekien horren...

MATHER: Horren zer?

APLO: Horren xeru hintzenik... hik poliki egiten dituk egin beharrik eta era berean, sendo... indarrez...

MATHER: Erdi erditik asmatu duk... Dirudien baino azkarragoa haiz.

(Txutxi sartzen da)

TXUTXI: Ez zegoen atea itxita.

MATHER: Zer ari haiz?

TXUTXI: Exeri egin nauk.

MATHER: Hori ikusten diat. Tira, jetxi hadi kalera ta hago nexka horrekin... Zaitu beharra zeukagu...

TXUTXI: Datorrela ba, Aplo nerekin... Ez nauk harekin bakarrik egon zale. Berehalaxe zeran hasten duk...

MATHER: Eta ez on? Hara beste inozua...!. Horren nexka polita duk eta.

(Txutxi atera egiten da. Urrutizkina deika. Aplok hartzen du)

APLO: Itxoin (*Matheri*) Benino duk (*Urrutizkinean*). Aplo nauk. Ez... ez dela ezer. Hire bizkar parrez ari naizela? Bai zera Matherek ihes egin nahi zia. E...? Ez... Bai. Gaur lau alditan larri ibili gaituk ta ia harrapatu gaituztean. Bai, bagiaudek. Ez duk oraindik azaldu.

MATHER: Ihes dihoan etsaiari urrezko zubia...

APLO: (*Urrutizkinean*) Mather, ni ta diruz usteldutako nexka hori Connecticut-era goazik. Meskaren sendia Europara joana duk. Behean zeukeagu, berebilean zai. Ez motell! Hotelean harrapatu ez, ez zutenean. Gutxi egin zian. ... Zegoen bezalaxe atera behar izan zian. (*Matheri*) Beninok, bidez hartuko dugun ala ez jakin nahi dik.

MATHER: Esaiok baietz.

APLO: (*Urrutizkinez*) Ahal dugunean, Benino. Egon hadi geldirik bertan. Entzun al duk? Tira, ba aurki arte.

(Urrutizkina eteten du)

MATHER: Zer ordu diagu, Aplo?

APLO: Hamaikak.

(Aplok ahopean abestitxoa susmurratzen du. Mather, zutik, ezertxo ere egin gabe. Geldi-geldirik. Neska azaltzen da korrika, Txutxi atzetik duela).

NESKA: Ez nazak ikutu...!

TXUTXI: Ez da egia, ez dut ikutu.

NESKA: Hementxe egongo naiz.

APLO: Zein lekutan zegon hire etxea?

NESKA: Hirian bertan. Herrian irteeran bertan. Baina ez da nere etxea. ...Aita ezkutatu zenean, amarekin ezkondu zenarena da.

APLO: Guri berdin zaigun... Dirua edo hospitala.

MATHER: Txiswsssst!

(Bat batean denak geldi-geldirik minuturen batean. Meska aulki batean exeri da, liluraturik sapaira begiratzen du. Aplok, abestiren bat ahopean, xaxofoi ixila dirudi. Mather, zutik eta geldi-geldirik. Txutxi dirudi konturatu dela zer gertatzen den. ...Txutxi bakarrik konturatu balitz bezala. Denak, droga zaleak dituzue eta haien mendean daude. Denborak hoientzat, halako zera berezia du.. Berak ez dira konturatzen baina beste gainontzekoentzat badirudi makal makal "Relanti" erara mugitzen direla, hutsunean balebiltza lez. Baina bat batean, denen egoera aldatu egi-ten da. Hasten dira hara ta honera, azkar, laisterka, urduri. Matherek exeri ta idazti bat hartzen du. Liburutegian balego bezala, irakurtzen hasten da.)

TXUTXI: Zer egiten diagu hemen?

APLO: Itxoin.

TXUTXI: Zeri itxoin?

APLO: Diru zai giaudek, diru zai.

TXUTXI: Hala ere...

APLO: Hitzetik hortzera hizketan hasten dena gorroto diat, aizak. Zer ari haiz irakurtzen? Beti hortan ari haiz, eten gabe, ari ta ari. Ez al haiz gogoratzen zer gertatu zitzaion Stanleyri?

TXUTXI: Bai horixe, gogoratuko ez nauk ba? Beti irakurtzen ari huan, eta burutik egin.

APLO: Entzun al duk?

MATHER: Bai.

APLO: Hala ere ari ta ari. Jardun ta jardun.

MATHER: Ez al zaik inoiz hire burua hiltzerik egokitu?

APLO: Ez, oraindik gazte nauk.

TXUTXI: Demonio! Ixildu nahi al duzue?

APLO: Bai al dakik?

TXUTXI: Zer...?

APLO: Guztiz itsusia haizela...

TXUTXI: Zer nahi duk ba.

- MATHER: Aplok egia zio, Txutxi. Itsusia haiz, arraiopola!
- APLO: Mather ere itsusia duk eta horri bost axola.
- MATHER: Aizak, lagun garena ta ez hasi lotsagabekeria. Gainera jakin zak hau ondo. ... Kokotean jarri baezpare begi bi, neri errespetoa galtzen hasitakoan.
- APLO: Ez hadi hasarretu.
- MATHER: Hobe baezpare jakinaren gainean egotea.
- TXUTXI: Beti horrela zarete... Hil zazue alkar ta kito.
- MATHER: Aizak, Txutxi... mesede bat egidak...
- TXUTXI: Ez, egidak hik neri. Ez eman neri asmo berririk...Utzi pakean.
- APLO: Ez beldurtu, Txutxi.Txikagora goazik. ...
- TXUTXI: Orain hurrengoan bezala, e? Atso zahar bat zegoan lurreko paperak gurditxo batera bilduaz eta, Txutxi horra egokiera ederra, errairik gabeko gizakiak ere izaki horregatik...
- MATHER: Zer esaten ari haiz?
- TXUTXI: Hik esan hidan, ezin zitekeela bat adarrik adar ibili. Nola hala etorkizunari aurre eman beharra neukala, nere morfina razioa eskuratu nahi banuen. Hik esan hidan dirua non gordetzen zuen sutondo azpiko ladrilupean.
- MATHER: Ahaztu itzak, mutiko. Gaurko ibilaldia ez duk txantxakoa. Connecticut-era goazik, eta han lana egin dezakek. Umezai dirua irabaziko duk.
- (Jhonny azaltzen da. Lasterka etxera igotzen da)*
- APLO: Geldirik! Nora hoa horren presaka?
- NESKA: Hau amets zoragarria. ...
- TXUTXI: Nik atsoa hil behar izan nian,... Jhonny ...Ez nioan minik egin nahi, baina askotan uste ez dena ez zirela gehien ta gehio dirurik emango ta...
- MATHER: Hor al dituk, zazpirehunak? Ekar 'izkiguk, presa diagu ta.
- TXUTXI: Ez al hago ondo, motel?
- JHONNY: Orain ere horrela al zarete?

MATHER: Hi, jetxi hadi berebilera ero horrekin, utzi hau nere kontu-
ra.

NESKA: Ni ez naiz hemendik mugituko.

APLO: Lasaitu zaitetz, moñoña .

MATHER: Eraman zak arrastaka bada ere.

NESKA: Dena argi. (*Irtenez*) Jan, jan zenezakete nahi duzuen
baina gaueko joan etorririk ez badakizue...

(*Badihoa*)

MATHER: Hator honuntz, mutiko. Ez diat minik emango. Ez diat
amorrurik.. Oraingo hontan benetan ziak. Gaxo hago. ...
Zurbiltzen ari haiz. ... Ezagutzen al nauk? Ba al dakik non
gauden?

JHONNY: Zazpirehunak, emango dizkiagu oraintxe.... Denak oso
osorik...Bata bestearen gainean.

MATHER: Agindua zorra duk. ..Bai al dakik nola erabili eskuan
daukadan honoko hau? Hara elurgilo polita... Egia bezain
zuri hago ezarrita... paradisua eta musutruk gainera...
Etxearen bizkar otok...

JHONNY: Ez, ez diat gehiago nahi.

(*Polo sartzen da*)

POLO: Etorri al haiz? Hemen daukak. ...Baina zin egiten dizuet,
nere anaia hil behar badut ere, poliziari salatuko zaituzte-
dala guztiok. Utikan denok, denok ...

MAHER: Arrastaka etorriko zaiguk, oraindik.

(*Badihoaz. Ixil unea*)

JHONNY: Non duk Zelia?

POLO: Bazetorrek berehala.

JHONNY: Zaharra joan al duk?

POLO: Ez, nora hoa? .

JHONNY: Ordu erditxo bat zegok garaia heltzeko. ...Orduantxe hasi-
ko zaidak dardara ta dantza Hotel batera nihoak...Oraingo
hontan saiatu behar diat. Ez diat horrelako bizikera narda-
garririk eraman nahi. ...Oraingo hontan. ...gogor jokatuko
diat.

POLO: Orain hurrengoan bezala, gela batean sartu ta. Bazekiat zer den hori.

JHONNY: Hiru egunean, itxita egongo nauk ezertxore hartu gabe Behin egin duenak egin dezake berriro.

POLO: Ez duk egun oso bat ere gela hortan itxita igaroko.

JHONNY: Hator nerekin eta ikusiko duk. Euki nazak hiru egunean giltzapetuta. ..Hiru egun bakarrik eta sendatua niagok. Baina lehenbailehen.

POLO: Hi hortan hago baina ni ez.

JHONNY: Behin hortaratu nauk, behin egin diat. Egin nezakek beste behin.

POLO: Entzun zak, Jhonny. Hik egin dezakek bi bider, baina nik ahula aurkitzen diat nere burua. Entzun nazak, arren, entzun.

JHONNY: Hurreratzen ari zaidak, Polo. ... Ez zegok ezertarako astirik. ...Goazik aguro.

POLO: Entzun zak ba... Zeliak ondoeza izan duela esan diat, orain ondo zegok... Lasaitu hadi.. Asaldatu egin gaituk, zorionez ez duk ezer izan. Sendagilearen etxean zegok, baina berehalaxe hemen duk. Atsedean hartzeko esan baitzioat..

JHONNY: Egi-egia esaidak. Ondo al zegok... ez gero ni atzipetu....

POLO: Ez oraintxe hitzegin diat urrutizkinez, aitarekin zetorrek.

JHONNY: Zer ziok?

POLO: Berriz ere lehengo leloa zebilkik. Harrituta zegok ea nolatan eman diaten dirua...

JHONNY: Goazik!

POLO: Ez hintzake gauza kale ertzeraino joateko ere.

JHONNY: Ta joan egin behar. Ezin ikusi naute. Ez nitek nahi itxura hontan ikusterik... Gainera oraingoan, behin betirako uzteko zin egiten diat, ez al duk sinisten?

POLO: Bai, Jhonny. Oraingo hontan benetan ziak.

JHONNY: Lagundu nazak ba, azkenengoz... Taxi bati deitu... Azkar... Hau baziak... Ez nazatela ikusi.

POLO: Ondo zegok. Hirekin joango nauk .

JHONNY: Ai nere burua, ai ene...!

(Aita ate joka)

AITA: Polo?... Polo? ...Atea ireki zak.

POLO: Sartu hadi lo gelan eta burutu zak une batean.

(Jhonnyk esana aditzen du)

AITA: Polo! ...

POLO: Banoa...

AITA: Aurkitu al duk? Ikusi?

POLO: Ez, ez dut inor ikusi.

AITA: Zelia berehalaxe etorriko duk. Hala ere gaitzerdi, ez duk ezer izan.

POLO: Hegazkina galduko duzu, aita.

AITA: Bihar izango da baten bat. Norako asmotan haiz?

POLO: Ez dakit.

AITA: Ez aldegin gero orain.

POLO: Utzi nazazu, aita.

AITA: Ez hadi beldurtu. Zer uste duk, anaiarekin hondatu duan diru horren eske hasiko natzaiala. Ez pa. Baina jakin nahi nitek zergatik egin duan.

POLO: Ezin dezaket.

AITA: Zerbait esakiak. ... Adierazi nolatan...

POLO: Esango dizut, baina orain zoaz eta hartu abioia. ...Hau nola hala antolatuko dugu guk. Baina zoaz, arren eskatzen dizut.

AITA: Horixe duk ba, bultzaraztea ... Demonio zakala... Ez diat aita izenik entzun nahi. Aditzen? Nik aldegin eta hi atzetik joango hintzake. Bai ba, aterako haiz, baina ez oinez... behar bada beste batzuk eramango haute.

POLO: Aita.

AITA: Bai, baino nik baino gehio dezakek... Zer ote da zahartzea, ez ezertarako balio.. Nolatan jokatu duk horrela hire anaiarekin?

POLO: Denen berri bazeneki ez zinateke horrela jarriko.

- AITA: Semea haudala gogoratzeak lotsatu egiten niak.
- POLO: Entzun zazu ba. Zu hemendik mila kilometrora bizi zinen... ni berriz hemen gertakizunaren aurrean. ... Zure eskutitze-tan zera zenion, nere anaiaren oinkada bakoitzari eman behar nakiola. Hementxe naukala bere etxean. Eta hoiiek guztiak jakin arazi ta gero zer nahi zenuen, zakurrari baino jaramon gehiago ez egitea? Utzi gizajoa lehertzen, hiltzen, erotzen eta sendagaia eskuetan euki...? Ikusi ez duenak, ezin konturatu daiteke.. Zuk ez dakizu larriaren berri.
- AITA: Adierazi ba neri nola ala...
- POLO: Edonork esaten zizun zure bihotzeko kutuna, edozein gizon xaxtar bezain morfinazalea zela. Eta nik adierazi gainera...? Ez duzu zure bururik ezagutzen. Gainera berri hori adierazteak min ematen zidan aita bati hori esatea. Nik zer egin... zaitu... haur bat bezalaxe zaitu. Inork inoiz zaitu dezakeen bezain ongi. Zuk baino askoz hobeto (*Aitak bellarrendokoa ematen dio*). Gizajoa! Agur gaiztoko gizona benetan. Seme nauzu nahi ez da ere, zure seme.
- ZELIA: Non da Jhonny?
- POLO: Ez dago hemen.
- ZELIA: Zuk badakizu. Ez ditut nik haren lagunak ezagutzen baina zuk bai.... Bart bi etorri zitzaizkigun.
- POLO: Pixkortu al zara?
- ZELIA: Ez. Jhonny aurkitu arte ez naiz lasaituko.
- AITA: Polok badaki non den.
- POLO: Zer ezan dizu sendagileak? Hemen ez zaudete ondo. Hobe duzue aldegin.
- ZELIA: Ni etxe honetan bizi naiz eta ez nau inork botako. Nahi dudanean nerez irtengo naiz. Ez uste izan zalataka ta istilutan hasiko naizenik. Zu zara ondo ez zaudena. Zer gertatzen zaizu? Non da nere senarra?
- POLO: Zai daukat. Ez du nahi zuek ikusterik. Nazkatu ta lotsatu egingo zinateke. Arreta pixkat izan zazue ba. Nere esana aditu. Nik badakit denen berri.

- ZELIA: Zer jakin behar duzu? Benetako alkar maitasuna denean, erantzun egin behar da.
- POLO: Hortantxe ari naiz ba. Eginahalean laguntzen... Grina mardikatu hori eten egin nahi du... ta nik egokiera hori ez galdu nahi.
- ZELIA: Alferrikakoa izango da. Hori ez du sekulan etengo, eta zuk gehiegi dakizu.
- POLO: Une hontan onenean. Ikusi dezagun behintzat.
- ZELIA: Ez jira beste aldera...Buruz buru begira nazakezu. Zuk onez egin dituzu orain artekoak, baina alferrik. Guk ezin egin dezakegu ezer. Hori ez dago gure esku. Hitzegin dudan sendagileak ere horrela diote.
- POLO: Harritzekoa morfina hartutakoan, ez dio inortxok ere igaritzen eta lau, sei ordu barru nork burutu...
- ZELIA: Nolatan jarraitu behar duzue ba.... Beldurtu diren haurrak bezala, alkar besarkatuta?
- POLO: Nik ez diot ezerri beldurrik eta ez bota neri denen errua. Ez dezazula zure burua estuasun hortan aurkitu... Aurki, seme-alabaren bat izango duzu. Egunen batean, oinazez, lurrean zilipurdika ikusiko bazenu, eta zeure esku sendagaia, min hori kentzeko, zer egingo zenuke?
- ZELIA: Eskua luzatuko nioke, oinazea kentzeko, baina gero, oinaze horren oinarria bilatuko nuke, behin betirako kentzeko. Jhonny gabe ezin bizi naiz, maite dut, eta ez nau lotsatzen bere egoera ilun horrek. Ez dut utziko bakarrik. Lagundu egin nahi diot, eta esaidazu berehalaxe non arkitzen den bestela poliziarri deituko diot aurki dezaten...
- AITA: Poliziarri deitu? Gaizkilearen eran haien eskuetan jarri? Eta maite duzula diozu?
- ZELIA: Barkatu baina une hontan, ez zaitut nere senarraren aitatzat jotzen. Garrantzi haundiko arazoa darabilkigu ta ez zara konturatzen.
- AITA: Baina zuk ez diezu deituko...Geok egingo dugu. Geure esku hartu ta sendagile bati deitu ta hark sendatuko du.

- ZELIA: Poliziak bakar bakarrik egin dezake zerbait. ... Ez al da hala Polo? Haiek dauzkate hortarako egokierak, haiek bakarrik.
- AITA: Ezetz ba, Jainkoarren. Ni ere bertan gelditu ta aurki dezaket hemen, irabazpide berria ta denen artean zaituko dugu, sendatu. Baina Polizia ez.
- ZELIA: Hemendik ez urruti, hortarakoxe, gaxotegi berezia daukate Jhonnyren tankerakoak sendatzeko egokia, haraxe eraman behar dugu.
- AITA: Jhonnyren tankerakoak? Zer esaten ari zara? Edonork esango luke Jhonnyri burutik egin zaiola... ez da nere semea hoietakoa...ez...Zeharo beheak jotzea litzateke...
- JHONNY: (*Kanpotik*) Polo! (*Sartuaz*) Bota itzak hemendik azkar... Dihoazela... Ez nazatela itxura txar hontan ikusi...
- AITA: Jhonny!!! Seme...!!!
- JHONNY: Aita... Zaitu nazazu... Ez daitezela hurbildu... Ez utzi hurre-ratzen... Ez nazatela etxetik atera... Ez nazatela eraman
- AITA: Ene ba... badihoakigu... Zer egin, Polo? Zer egin behar da?
- POLO: Ezadi egizue... Denok hemen gjaudek. ... denok hirekin... Ondo heldu... Ez askatu... Estutu gogor... Hamaika bider, euki izan dut nere besoetan estu...
- JHONNY: Minik haundiena zuk ikustea, maite... Horixe ez nuen nahi ba...zuk egoera larri hontan ikustea... Ez nuen nahi inork ikusterik.
- ZELIA: Ikusi zaitugu ba...ta zer axola zaio? Ez dugu gure bururik, atzipetu behar... Sendotu egin behar zaitugu ta ez ibili ezkutuka ta zer duzun asmatu ezinik, txoro eginda.
- JHONNY: Aita, damu dut zuk honelaxe ikusi beharra. Berriro ahorik irikiko banu, gerrikoaz emaidazu, hortzetako bat... Aita... kale zehar zoazela, txapela eroriko balitzaizu...?.Zelia... hala ere maite zaitut... zuk ez ikustearren nik erabili ta egin ditudanak, baina benetan esaten dizut ... egoera ilun honen azkena dela... barkatu.
- ZELIA: Oraintxe bai esan dezakegula, azkena iritxi dela... Poliziari deitu ta Hospitalera eramango zaitugu. Oraintxe deituko

diat. Ezetzak eta eragozpenak alferrik izango dira. Erabaki sendoa hartu dut. Lehen jakin izan banu, baina ez da oraindik berandu, oraindik garaiz gabiltza, bai.

JHONNY: Ondo da. Gezurra dirudi baina egia izan... Gaztetatik hasi ta bati txertatu dizkiote kimu onak "Ez duzu inor hilko", "Ezin zapal dezakek belarrik" eta gero ez bat eta ez bi... beste txertu gaizto baten bidez, egoera larri hau ta ez jakin, nondik eta nola... Deitu zazu, bai, deitu...

ZELIA: (Urrutzikinean) Poliziarekin hitzegin nahi nuke morfinazale bat salatu nahi nuke ...bai... nere senarra... azkar arren... bai...bestela berandutxo izango da, Zelia Popo andrea... Rivington Street ezker aldeko atea ...Eskerrik asko...

Hemen ditugu berehala ...

(Makal-makal ari da, malko garratzak aurpegira behera dituela. Berebilaren SIRENArekin batera, ezkutuzapia.)

OIHALA

Poetaren desilusioak

Ibaiertz

Eneko Loperena bosgarren poema-liburuia argitaratzera zihoan. Azkeneko liburuaren azalak ez zuen marrazkirik, ezta kolorerik, izenburu soila baino. Itxuraz liburu eskasa aterako zen. Eneko poeta etsita zegoen, Euskal Herrian poema-liburuak jalgitzea alferrikako eginkizuna zelako. Gainera, euskal poeten azkeneko antologiatik at utzi zuten. "Hasier Arantzegi hori alu bat duk kritikoetan kontsakratuena dela uste duenetik", "Bere 'laguntxoek' poemak baino ez ditik irakurtzen", "Funtsik ez duten poeta posmoderno, kabriolista, purtzil batzuk baino ez dituk bere gustukoak...", "Mixerableak ba ote zekik zortziko eten edo soneto baten egitura nolakoa den?", "Edozein poematxo espermentalista, lerdo eta txurikapinto laudorioz aipu go-renera ekarriz bere ohore pertsonala baino ez duk ari bilatzen..."

- Hola Eneko, zertan diharduk? Gaur ere zortzikoak egiten? –ekin zion Oier Madinabeitiak poetaren kafetegiko mahaitxora hurbilduta. Eneko Loperena mostradoretik harturiko paperezko serbiletan hirugarren hamalaukoa burutzen ari zen.

Enekok txamarra urdina janzen zuen arratsalde hartan. Bizar aski zikinean ile urdin batzuk, urdaian hirugiharrea bezala, nabari zitzaizkion. Atzazalak erdi janda zeuzkan; alkandora narratsean kafetanta batzuen orbana ikusten zitzaion. Bekokira tximaje harroak nagitasunez erortzen zitzaizkion; ile sarriagoak zituen ezkerreko bekainaren parean. Eskuetan leherturiko boliaren tintaz zikinduta zeukan ezkerreko hatz motza.

Oier Medinabeitia Enekoren lagun mina zen, baina poetetan federik ez zuen. Bere helburu bakarra bizitzan ahalik eta dirurik

gehiena irabaztea zen. Kimikazko karrera amaitua zeukan. Hala ere, maite zuen Eneko poeta laguna.

- Adiskide, gaur goibel aurkitzen haut. Anima hadi pixka bat. Ez egiek jaramonik kritiko txatxuei, saldu batzuk dituk eta.

Enekok une hartantxe *ertza*, *baleza*, *hertsu* hitzei laugarren puntukidea asmaka ziharduen.

“Mekauen! Hemen *ahal-eza* bezalako bat ongi letorkek” –esan zuen berekiko, lehendik jarririko *gentza* sospetxosoa ezabatuz. Enekok ordu luzeak igarotzen zituen kafetegiko zokoan sonetoak, zortziko txikiak eta gisakoak egiten. Maiz, ordea, olerkiak puskatuta altxatzen zen umore txarrez.

- Bazekiat, Eneko, Hasier Arantzegi kritikoaren azken azioa hi euskal poeten antologiatik kanpo uztea izan dela. Ez egiok kasurik, enbidioso pedantea baino ez duk. Edozein purtzileria marginalista, ateraldi experimentalista edo jilipoikeria arroxko eta posmoderno onartzeko prest zegoek eta bere burua gotortzearren; benetako poesiaz ezer guti zekik. “Laguntxoez” zerbitzatzen duk bere bide pertsonala egiteko... –Enekok ez zion ezer erantzun, nahiz oraingoan Oierren hitzei adiago egon-. Alferrik duk Euskal Herri tipi honetan ni bezala bide berezia egiten saiatzea... Berehala izorratzen eta saihesten haute... Hik jarrai ezak hire bidea – Oierrek bizkarrean kolpetxoa emanez poetari. Oierrek, ordea, bere baitan poesia “denbora galtze hutsa” zela pentsatzen zuen, zeharo materialista izaki.

Enekok ahapaldia mamitzen jarraitu zuen ondorengo minututan. Ongi zekien Oierren hitzak, nolabait, sasi-kontsolamenduzkoak zirela, adiskideak ez baitzituen bere poema-liburu gehienak irakurri. Izkribuak baino axolago zitzaizkion *Opel* gorria eta *Mountain bike*an ibiltzea.

Lagunak jarraitu zuen:

- Tira, kafea har ezak hoztu baino lehenago... Gaurkoz nahiko idatzi duk. Estetikaren zantzua nabarmena duk hire poemetan, beste poeta espermentalista horietan ez bezala.

Kafetegiko kamarerak ezaguna zuen Eneko poeta, ia eguneroko kafetxoa (batzuetan gurinez eta mermeladaz lagundua) zerbitzatzen baitzion. Neska ohartzen zen mutila zeharo poesiari emana zegoela, begirada etsia zuela. Nahiz narrats jantzi gure poeta, nes kari atsegin

zitzea Enekoren begi erdi urdinak, eta bere masaila eta kokotsaren linea sotila.

- Eskakizun berezi bat diat –Eneko poetak Oierri boligrafoa mahai gainean utzi eta ezpainetako kafe-liparra eskuaz kentzen zuela—. San Bartolome jaietarako Udaletxeak pregoia balkoitik aldarrikatzea eskatu zidak, eta ordurako olerkiak prestatzen ari nauk. Ni herriko poetarik onena naizela esan zidak alkateak; bost zortziko irakurtzeko eskatu zidak, beste urtetako bertsolarien bertso ustelen orde. Alkatea pertsona berezia duk, gizon aski kultua.

Egia zen, Enekok, Hasier Arantzegi kritikoari ez ezik, bertsolariei biguina eta mesprezua zien, haietako anitz, puntu merkeko bertso ustelen bitartez, Euskal Herriko literaturaren aintzindari bihurtzen ari baitzen. Idi apustu eta harrijasotzaileen herri astoan, bertsolariak euskal kulturaren profeta bihurtzea Enekorentzat penagarria zen.

- Adiskide, ez hadi hain zorrotza izan bertsolariekin. Haiek bere papera betetzen ditek, eta herriak atseginez entzuten ditik.
- Ez. Idi-apustuekin batera, amerikanoen inperialismoaz, neska-txen minigonaz, sateliteen bidaiez, biziaren etsipenaz jarduten ditek “edozertaz” bertso merkeak osatuz... Horiekin kultura egin daitekeela uste al duk? –Enekok zipozki–.
- Ez hadi hain ipurterre jar. Bertsolariak ere kultura-suspertzaille dituk, eta, poeta zaretenok ez bezala, gure plazak euskara entzunez betetzen dizkitek. Nork dik gure artean erakarpen handiagoa?

Eneko irriño maltzur bat egitera mugatu zen. Kafe-kikarako azken hondarra hustu zuen, eta kristal zabaleko eskaparateetik kanpora nagi so jarri. Azken hustualdiarekin inspirazioa berritzuli baitzaion esku xurietan boligrafoa hartu zuen, berriro. Enekorentzat poesia benetako ekintza estetikoa zen. Olerki ongi taiutu, garatu eta neurtuak egiteaz gain, irudien adardurak eta metaforak mamitzea atsegin zitzaion. Poemaren egiturak garrantzia berezia zeukan, ze poeta marginalista zenbaitek mesprezatzen zuen formaren funtsa. Azkenaldian, euskal alorrean olerki oso txaldanak eta sasi-kontzeptualistak ateratzen ari ziren, edozein txatxukeria legezkatat hartuz. Enekori poema *libreak* ere atsegin zitzaizkion, baina poesia horrek ez zuen hainbesteko munduko meriturik –formaren aldetik, behintzat–.

- Oier, hurrengo zortzikoa Arantzegi kritikoak aupatu duen poeta txaldan horietako bati eskaintzen zioat – Enekok aire maltzurrez-. Ziur negok Arantzegi ez dela gauza izanen nire ironiaz ere jabetzeko. –Hau esatean ezpainak hozkatu zituen Enekok.

“Poeta hau ilargian ziagok” pentsatu zuen Oierrek berekiko, “Bere gazteluan bizi duk”.

Enekok, berriro, kafe-kikara ondoan zegoen paperezko serbiletatxotik tiratu zuen. *Ertz, ezetz, gabez, ditekez* gisako hitzak apuntatuak zituen paper-izkinan. Oierrek, oraingoan, zerbeza eskatu zuen edateko.

Oierrek mahaitxoaren ertzean lagunak pregoirako idatzia zeukan lehen ahapaldia hartu zuen eskuetan. Eta astitsu irakurri ondoren:

- Hau duk sormena hirea! Niri ez litzaidakek, hilabete osoan hartan jarrita ere, horrelakorik jalgiko. Fenomenoa haiz! – eta kolpetxo eman zion sorbaldan. Enekok, aspaldian ez eta, atseginenez hartu zuen animo-apur hura. Oier, zerbeza apartsutik likido horaila edatean, mihiaz dastaketak egiten jarri zen nabarmenki-. Aurtengo festetan pregoia egitea eskatu ditek, baina hurrengoan herriko seme *berezi* aldarrikatzea merezi hukek. –Oierrek sudur-punta zerbeza-basotik aparretan bustita atera zuen. Papertxo batez igurtzi zituen likido horailaz bustiriko ezpainak ere. Enekok bozkario disimulatuz so egin zion-. Deskuidatzen bahaiz oraindik probintziako “Lore-jokoetan” eskualdeko “poeta nagusi” izendatuko haute. Epai-mahaian Arantzegi egon ez dadin arduratuko nauk... Hago lasai.

Enekoren amak etxeko gelako atea *kax-kax* jo zuen gaur hartan.

- Seme, ez al duk lorik egin behar. Dagoeneko, goizeko hirurak eta erdiak dituk... Har ezak atsedean pixka bat, ostera erotuko haiz.
- Ez, ama. Aurtengo festetan pregollaria ni neu naiz, eta zortziok atontzen ari naiz, herrian inoiz entzun ez diren bereziak.

“Gizagaixoa!” –amak ahapeka logelara itzuliz. Une hartantxe gure poeta *urdin, astin, dizkin* hitzei laugarren puntukidea bilatzen ari zen.

Hartzak ere irristatzen dira

Fernando Garitagoitiari

Pello OTXOTTEKO

Irristatzen gara maiz
ibiltzearen ibiliaz
aurrera goazenean.
Horregatik nahiago dugu
lautaden barrena
promenadean abiatzea.
Grina ororen ametsa:
orekan egon.
Baina ametsaren helburua
galerara garamatza,
egoera egonkorra
egonkortasun gotorra
egoskortasun gogorra.
Horregatik aurrera goazenean
ibiltzearen ibiliaz
irristatzen gara maiz.
Hankak begiak baino
azkarrago doazenean
eta mingaina burua baino
azkarrago doanean ere.
Baina irristadarik arriskutsuena
ideiak gogoeta baino
azkarrago doazenean litzateke.
Horregatik marruskaduraren beharra,
galga gogoangarria

arinkeria astirotzeko aztura.
Edonolako traba gainditu behar
heldutasun orekatura iristeko
oinarriaren erdigunea
eror ez dakigun
sarri behar dugu
erditze orenen marruskadura mindua
sortze orenen tratatze ondua
lorpen orenen izerdi landua.

Ez dago puntu finkorik
ez translazioan, ez errotazioan
geldirik etengabe denik geratzen,
hala baieztatu baitzidan
Paristik etorritako artista hark
Foucault-ekin Parisen bertan
bere penduluaren erritmoan
hitz egin ondoren.

Helburu orenen irritsa
ez da erdi-puntua,
oreka lortzea baizik.
Gehiegikerian egonda ere,
oreka amets.
Baina osagairik preziatuena,
magikoetan magikoa,
egoera egonkor guztien
gatibu sekretua:
esfortzuaren ahalmen izerditua.
Esfortzuaren izerdia,
ahaleginaren indarra,
marruskaduraren eragina
lantzeko beldarra.

Tinko eta tente
mantenduko ginateke
hauen agerpena
present bageneuka,
ekinez egina
esfortzuaren ahalegina.

Baina gure giza-baldintza
ezin trukatu edo bira,
onartu behar gabezien ekintza;
marruskadurara kondenaturik dugu
gorputz eta arima.
Eta marruskadurak oharkabean
ematen digu zuhurtziaren bidea.

Ez dezagun bada irristadura bila!
Irrist eta mirrist.
Txirrist eta pirrist.
Tinkoki mantendu bihurtu da zaila.
Irrist eta mirrist.
Txirrist eta pirrist.
Maiz inarosten da bizitzaren ganbila.
Irrist eta mirrist.
Txirrist eta pirrist.

Plantigradoak bagina
irristadurak leunagoak lirateke,
baina jakina,
hartzak ere irristatzen dira.

BROWN SUGAR!

Brown Sugar!
Txokolatzeko izpia
zure hats hezean.
Dasta nahi zintuzket
txokolatina bazina lez,
baina ene eskuen hondarrak
ez dira zure irritsa
aseko duen
mingainaren ondarea
birsortzeko adinakoa.

Tempus fugit etengabean
esku artetik irristan,
eta hortaz konturatzearren
ez ditugu mintzak
behatz tarteetan.
Daliren koadroan, aldiz,
denbora urtu egiten da
edabe edangarria bihurtuz,
urturik den denbora
mugiezina
estutu gabe bertan dirau
fin bezain lerden
mehe bezain eme.

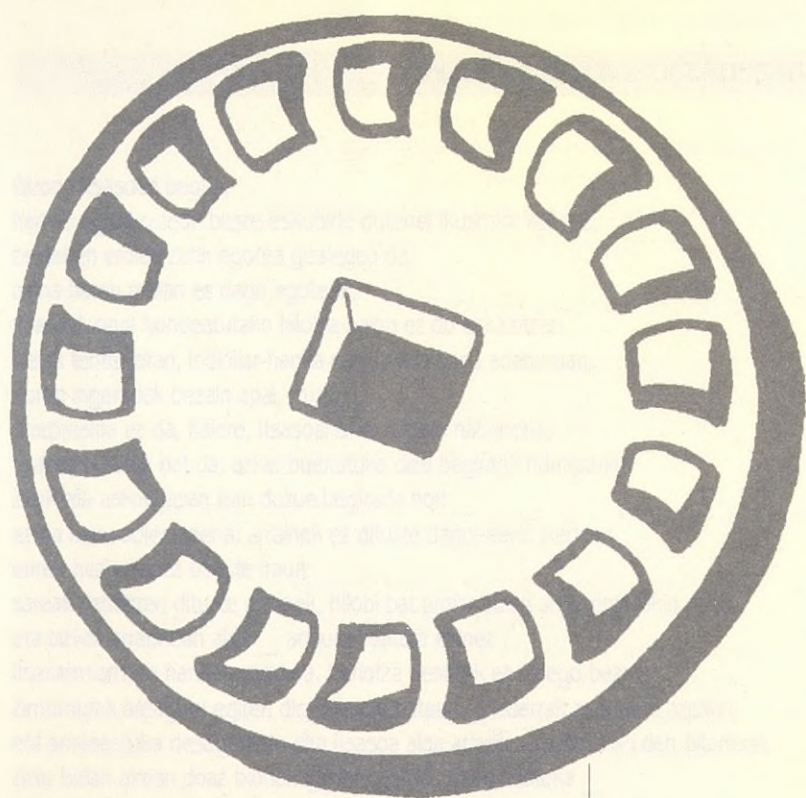
Kalevalaren metrikaren bertsoetan
keynesiarrak bordion ugari topatu
"Honky tonk women" lelopean,
eta maskaraden dantza
harroputz eta ustelean baina
denboraren joan-etorria
aurrera eraman behar
betiere atzekoz aurrera
ergel lelo tentel konjuruari
Sein und Zeit
izaten egon zaitez.

Dena ostotsa, dena orroa.
Dena gorotza, dena garroa.
Garroen estekaz loturik gautza.
Giza garapenaren garroak.
Eta gizakiaren azpildurak
garuneko tolesturen sarguneak baino
ilun eta sakonagoak dira,
izar galduen aterpe beharrean,
hauen nora eze errarian,
Karibdis eta Eszila
labar, hustubide eta estolda direlarik.

Ezin ditugu otoitz sakratuak
kantuz aieratzen diren lez
azukre beltzaranaren garauak
Ortziaren izartegian gehitu,
berriz ere beherantz baitatoz
garro, labar, hustubide eta estoldetara
geurekin batera gorpuztera.
Brown Sugar izatearen ametsa
hori besterik izaten jarraitzen duelako:
ametsaren abestia
bisutsaren ur ezlia.

ITZULPENAK

Nilobl bat

ITZULPENAK

Hilobi bat

Migel Angel ELKOROBerezibar

Gizona itsasoari begira,
hari so egiteko zeuk beste eskubide dutenei ikusmira kenduz;
zerbaiten erdian zutik egotea gizalegea da,
baina haren erdian ez dago egoterik,
itsasoak ongi hondeatutako hilobia baino ez du eskaintzen.
Izelak tente ilaran, indiolilar-hanka esmeralda bana adaburuan,
euren ingeradak bezain apal, mutu;
errepresioa ez da, halere, itsasoaren ezaugarri nabariena;
itsasoa biltzaille bat da, azkar bueltatuko dizu begirada harraparria.
Zeuk eta askok jasan izan duzue begirada hori __
ez da kexu-adierazpena; arrainek ez dituzte dagoeneko ikertzen,
euren hezurrek ez baitute iraun:
sareak zabaltzen dituzte gizonek, hilobi bat profanatzen ari direnik jakin gabe,
eta bizkor arraunean alde __ arraunei batera ekinez
itsasarmiarren hanken modura, heriotza besterik ez balego bezala.
Zimurdurak areagotu egiten dira falange batean __ ederrak apar-sare azpitan,
eta arnasestuka desagertzen dira itsasoa alga artetik xuxurlaka ari den bitartean;
ziztu bizian airean doaz txoriak igerian, gelditu gabe txistuka __
dortokaren oskolak itsaslabarren oinarriek talka egiten die, mugilka beraien azpian;
eta ozeanoak, itsasargi eta kanpai-buien taupaden eraginpean,
ohi bezala aurrera, eroritako gauzak hondoratu beharreko ozeanoa ez ballitzan __
non jira eta buelta eginen balute, ez litzateke borondatez ezta kontzienteki ere izaner

Marianne Moore
(Selected poems. 1935)

Poesia

Neronek ere ez dut gogoko: badira garrantzitsuak diren gauzak
azpijoko honetatik urrun.

Mesprezuz hura irakurtzerakoan, halere,
batek aurkitzen du hantxe
benetakotasunarentzat leku bat behintzat.

Estutu dezaketen eskuak, zabal ireki
daitezkeen begiak, airatu daitekeen ilea
beharrik izanez gero, gauza hauek garrantzitsuak dira

ez interpretazio gorenik erantsiko zaielako,
eurak baliagarriak

direlako baizik. Hutsalak bihurtzen direnean
ulergaitzak izateraino hutsal,

berdin esan daiteke guztiongatik,

ez dugula miresten

ulertzen ez duguna: xaguxarra
buruz behera zintzilik edota janari bila,

elefanteak bultzaka, zaldi basati bat zabuka, otso nekaezina
zuhaitz baten azpian,

kritikari mugiezinak beren azalari eragiten
arkakuso bat sentitzen duen zaldiak bezalaxe,

beisbolzalea, estatistikoa __
ez da onargarria

“negozio-dokumentuak eta eskola-liburuak”
bartzertzea;

fenomeno guztiak dira garrantzitsuak.

Batek bereizi behar du,

halere: gorentasunera sasi poetek arrastaka eramandakoan,
ondorioa ez da poesia,

ez behintzat gure arteko poetak

“irudipenaren

literalistak” izan artean __

lotsagabekeria eta hutsalkerien gaindi,

azterketarako prest;

bertan izango ditugu benetako apoak
alegiatzko lorategietan. Bitartean,
eskatzen baduzu, batetik,
poesiaren zerizan gordina
eta, bestetik, benetakoa dena,
orduantxe bai egongo zara poesiaz interesatuta.

Marianne Moore
(Selected poems. 1935)

HAUR ETA GAZTE
LITERATURA

Gazteak poeta libutzen direnez,
'Ona' da lehen harri garria

HAUR ETA GAZTE
LITERATURA

Gazteak poeta bihurtzen direnean. Oñatiko kasu harrigarria

Iñaki Zubeldia

Sarrera

Norbaitek esan izan balit 15-16-17 urteko gazteen gela oso bat poesiak idazten jar zitekeela eta hori ilusioz beterik eta gozatuz egingo zutela, ez nion sinetsiko. Baina kasu bat ezagutzen dut: Oñatiko MIKEL AOZARAIZA - ELKAR HEZI ikastetxea, non dagoeneko bi poesia liburu argitaratu baitituzte HATSaren PoESIA 2002 eta HATSaren PoESIA 2003 izenekin. Eta, egia esate aldera, aitor dezadan benetan hunkituta utzi nautela gazte horien sentimenduak azaltzeko ausardiak, jatortasunak, sintzeritateak, xalotasunak eta gauzak dotore esateko ahaleginak eta horretarako agertu duten heldutasunak.

Kuriosoa da liburua ireki eta gazte horien aurpegiak zuri begira ikustea, zerbait esan nahian, beren sentimenduak transmititu nahian, erreguka bezala "hemen gaude gu; gazteak gara, baina guk ere badugu zerbait esateko".

Eta bai, noski, hainbeste dute esateko gazte horiek eta hain gauza ederrak, batzuetan tristeak, besteetan sakonak, gehienetan barnekoiak eta zintzotasunez beteak... esaten dituzte, ezen bereganatu egiten zaituzte konturatu ere egin gabe, ia-ia fagozitu beren xarmaren erakarpen indarrarekin. Benetan, "txantxiku" maitagarriok, hunkitu egin nauzue eta nik neukan gazteenganako ikuspegia nora-bide baikor eta itxaropentsuagoetara bideratu duzue.

Eta esaten ari naizena gehiegikeria bat ez dela agerian uzteko, lan honen aurrean hainbat jende egindako iruzkin edo laudorioetatik bi aukeratu ditut. Hona hemen biak:

"Zorionekoak zuek, eskola bideko joan-etorria, bertsoz betetzen duzuelako. Izan ere, bertara joateak, poza eman behar du; zeren poesiari –beraz, arteari, sentiberatasunari– garrantzia ematen dioten irakasleez inguraturik egotea (mundu materialista honetan) abantaila handia da. Ate bat zabaldu duzue makropoesiarantz denon artean. Zorionak! Zuek, "poesiaren pindarra" esna duzuenok oro: poesiaren barrutietara deituak izan zarete. Agian betirako... Askatu dituzue lehen usoak. Eman duzue, beraz, lehen urratsa. Poetak izateko erabakia hartu duzue: aurrera! Denboran zehar, izate eta nortasun kontua bilakatzen da, poeta izatearen kontzientzia. Bakoitzak jakin behar du zertan dabilen mundu honetan... Poesia izan daiteke norberaren loria edo kondena. Pikutara joateko beste modu bat. Sentiberak zarete... Benetan, "Poesiaren xomorroa" esna baduzue, beste guztiaren sekretua lana da. Bakarkako lan isila. Izan egiazko pertsonak zuen baitan, erabakiak hartzerakoan. Poesia askatasuna da, baina baita ere, erantzukizun handi bat. Poeta izateko baimena ez da inon eskuratzen. Pertsonen baitan askatzen da poesiaren deidadar esnalea. Puztu belaontzia eta egin zuen bidaia. Maitatu zuen lana. Begirunez tratatu beste poetak. Baztertu lehia eta bekaizkeriaren bideak, sakondu zuen lana eta idatzi beldurrik gabe. Zuek zarete zuen bihotzaren jabe bakarrak. Ezpela gogortzen den bezala, gogortu, sendotu barrena zuen poesiarekin. Poesiaren taupada horretatik mundua aberatsagoa irudituko zaizue, poesiaren eskutik bizitza hobeto ulertzera iritsi zaretelako". *Gabriel Korta Rekarte*.

"Zuen Hatsaren Poesia eta beste koaderno potolo bat nire mahai gainean daude, joan den hilabete baino gehiagoan. Noizbait erretiratu beharko ditut, baina hemen daude, zuen poemak eta argazkiak bistatik kentzeak pena ematen dit eta. Noizean behin poematxo bat irakurtzen dut eta alboan utzi, berriz hartzeko lekuan. Burua antzu edo nekatua dudanean, diot: "Oñatiko poematxo bat irakurri behar diat". Beti ez didazue inspirazioa ekartzen, baina bai gaztetasun sentibera bat, minbera bat, egarbera bat, nire gogoan ere hortxe bizi-bizirik dirauena. Ez zaitetze denbora gelditzen ahalegindu, aro bakoitza ahalik eta gehien xurgatzen baino. Xurgapen horrek hil artean irauten du. Eta poesia bizia xurgatzeko erarik efektiboena izan daiteke. Zorionak eta aupa, Aozarazako gazteria olerkaria". *Xabier Amuriza*.

Eta ez da gutxiagotarako. Gazte hauen liburuak zure arimako fibrarik sentiberenak ukitzera iristen dira. Mendiko errekatxoetatik behera datorren ura bezain garbiak eta gardenak dira azaltzen dituzten sentimenduak. Badirudi Urbiatik edo Aloñatik jaisten diren errekatxoetako urak busti duela gazte hauen arima eta sentimenduak fresko eta garbi utzi dituela liburuko orrietan hala isuriak izan daitezen. Irakur ditzagun olerki hauetako batzuk:

ARGIA

Zu zara nire argia,
Bakardadean argitzen nauen argia,
Gau ilunetan pizten den argia,
Nire buruan beti piztutako argia.
Noiz itzaliko ote zaren
Beldur naiz, argia.
Jone Arregi

AMETS GoZoA

Atzo gauean zurekin izarrei begira
Atzo gauean zurekin ilargian
Atzo gauean zurekin izarretan saltoka
Atzo gauean zurekin berotan
Atzo gauean zurekin ohean
Atzo gauean ametsetan
Jon Urkia

HEMEN

Hemen dut nire etxea,
hemen nire lagunak,
hemen nire kezkak eta
hemen nire pozak.
Hemen dut nire bihotza,
hemen, Euskal Herrian,
hemen dut bizia,
hemen dut gutzia.
Maite Almeida

ZURE BEGIAK

Zure begiek
ez dute merezi iluntasuna,
zure ileak
ez ditu merezi esku zikinak,
zuk
ez duzu merezi lore sorta bat.
Zuk
mila aleluia merezi dituzu.
Xabier Pascual

Eta zer dago honen guztiaren atzean? Hauxe da zenbaitek egingo duen galdera eta horren erantzunak aurkitzen saiatuko gara interesatuekin hitz egin ondoren.

Hasteko, esan dezadan ikastetxe konprometitu bat dagoela: Oñatiko Mikel Aozaraza - Elkar Hezi ikastetxea eta hor barruan poesia bizi duen poeta handi bat, aldi berean irakasle saiatua ere badena: AS. Eta honen lagun eta poesiaren maitale den Hatsa Elkarteko Auxtin Zamora. Eta hauekin batera poesia dastatu eta poesian sinetsi duten Oñatiko gazteak. Hau dena ulertzeko Auxtin Zamoraren hitz eder eta esanguratsuak ekarri ditut hona:

Poesia hatsa bezalakoa da. Hatsa airetik hartzen dugu, ba-koitzak berea, eta berriz ere airera itzultzen dugu, baina aurretik geurea den zerbait erantsiz. Ihintz fin bat, bustidura ezkutu bat uzten dugu espazioan, eta hori da norbanakoaren berezitasuna, norbanakoak sortzen duena.

Poesia ere hatsa bezalakoa da. Gizarte osoarenak diren hitzak, sentimenduak eta pentsaerak hartzen ditugu eta geure baitako ihintzarekin, sentimenduekin busti, eta berriz kanporatzen. Poesia denona den gauza batetik sortzen dugun zerbait da, eta berriz denei itzultzen zaiena."

Esperientzia hau hain interesgarria iruditu zaigunez, elkarrizketa egin diogu Oñatiko Mikel Aozaraza -Elkar Hezi ikastetxeko Andoni Salamero irakasleari eta bertako poeta gazteei.

ASrekin elkarrizketa

Entrebistatzailea: Iñaki Zubeldia: IZ
Erantzulea: Andoni Salamero: AS

IZ: *Hasteko, Andoni, pozik al zaude Oñatiko gazte hauengandik lortu duzunarekin?*

AS: Bai, zalantzarik gabe. Bost urte luze izan dira poesiararen basoan barruratzen, hango eta hemengo saiakuntzak egiten, ikasle baten eta bestearen bizipenetan sakontzen, lehendik genekizkienak sendotzen, ezezagun zitzaiguna aztertzen. Esperientzia berezia eta zaila, baina, era berean, atsegina izan da.

IZ: *Nola hasi zinen gaztez beteriko gela oso bati poesiarako grina sartzen?*

AS: Esan beharra daukat aspaldidanik izan dudala poesia gustuko eta ez bakarrik poesia, beronekin lotura ezinbestekoa duen kantua. Etxean eta familian asko abestu dugu eta hortik jaso dut, ondorioz, senitartekoengandik ondare preziatu hori. Abestuz tradizioaren sokari eusten dio kanta-riak, kantu bati bizia ematen, taldeka zein bakarka; gainera, garai horretan, haurtzaroan, garrantzitsuak diren sentimena, sentsazioak geureganatzen ditugu eta berauen eraginez, gaztarorako gure barrua gogortzen. Bestetik, Zumarraga-Urretxun, jada desagertua den talde kultural batean, "Hits eta Fits" taldean, beste hainbat taldekiderek buru-belarri aritu nintzen gure bi herriotako kultur giroa bultzatzen. Horretarako, gu baino gehiago zekiten idazle, eskultore, abeslari eta abar ezagutuz eta haiei entzunez, barrua aberasteko eta kultura mailan hazteko bidea aurkitu nuen. Hori dela eta, lehendabizikoz ikasleekin aurrez aurre aurkitu nintzenean, gertutik, haurtzarotik zein gaztarotik, bizi izandako bizipenok kutsatu behar nizkiela otu zitzaidan eta, gainera, nik sinesten nuen hori ezagutarazteko bideak ere urratu behar zirela pentsatu nuen.

IZ: *Zer egin duzu zuk gazteak poesia idazten jartzeko? Erraza izan al da?*

AS: Lehenik, presa bazterten saiatu naiz, presa ez baita urratu beharreko bidean bidaide egokia. Poesia lantzen hasteko, lehenbizi, giro isila sortzen ahalegintzen naiz. Isiltasuna oso lagungarri izaten zaigu ideiak mamitu eta barneratzerakoan, irakurtzerakoan, idazterakoan. Ikasle batek, isilpean, bere barrua deskubritzeko eta barneko ahotsa entzuteko ate ireki bat aurkitzen du. Bigarrenik, onartu behar dut nerabeen lotsak, beldurak etab. kentzea garrantzitsua dela eta irakasleok, guk geuk, lagundu behar diegula ikasleei eginkizun latz honetan. Ezinbestekoa iruditzen zait geuk ikasleokin sentipenak eta bizipenak adierazteko dauzkagun lotsak eta beldurak partekatzea. Poesiak bizidunoi, nerabeoi eta helduoi, elkar ezagutzeko aukera paregabea eskaintzen digu. Hirugarrenik, poesiaren bidelagunik kuttunena, bera gabe ezer ez baita, Maitasuna da eta Maitasun horrek ikusarazten dio pertsona bakoitzari egin beharrekoa maitatu egin behar dela kontzienteki eta kontzientzia osoz. Bi gauza hauek, kontzientzia eta kontzientzia, biziki gogorarazten dizkiet, batez ere egunerokotasunean, ezinegonak eta estualdiak eraginda, delikatua eta xamurra dena, Maitasuna, zabartzen dugulako eta, jakina, zabarturik dagoenean barrua, inork ezin du benetako ezer erditu, barrua bera pitzatua eta zanpatua baitu. Sarritan, poesiak edertasuna kantatu badu, izan gaitezen ederrak barruz eta hori beti gogoan gordez eta gogoratuz, bihotz-mamitik, benetako sortze-lanetan arituko gara.

Hau egitea ez da batere erraza, bereziki, gizakiok, tamalez, egunero gizabidez jokatzeko zer den ahazten dugunean.

IZ: *Nola ikusten zenituen hasieran gazteak: galduta, despistatuta, zalantzez beterik, zentratuta...?*

AS: Gazte guztiak ez ziren berdinak, dudarik gabe. Era berean, sentipenak eta sentimendu mundua azaltzeko ez zuten trebezia berbera, baina zailtasunak zailtasun, beren sentipenak, mundu afektiboa adierazteko aukera askea ematen zitzaizkionean, han sortzen zuten ezer ez zen gutxiesten eta, beti, haiena zena irakurtzen genuenean, begirunez egiten zen eta ez besteek egindako lana zirikatze edo burlatatzat hartzeko. Horrek ematen zien, zalantzarik gabe, konfiantza

eta aurrera jarraitzeko gogo. Prozeduren kasuan, ordea, poesia lantzeko tresnak erakusten nizkienean aurpegi arraroxeagoak erakusten zituzten, baina, teoria eman ondoren, praxian emandako ideia gorpuzten genuenez, gustura aritzen ziren beren jardunean, berriro.

IZ: *Zein pauso eman dituzu emaitza horietara heltzeko?*

AS: Lehenik, bizidun orok poeta bat dugunez geure baitan, hori azaleratzeko, lehen adierazi dugun bezala, maitasunez jokatu behar dutela gogorarazten diet, idatzi beharrekoa maitagarri bihurtu nahi badute. Bigarrenik, idazten duen orok berea eta besteena errespetatzen jakin behar duela adierazten zaie (arretaz entzun). Hirugarrenik, konszienteki eta kontzientzia osoz idatz dezatela azpimarratu eta hau guztia egunero gogoraraziz, ariketa desberdinak egiten ditugu. Hasiere batean, olerkiaren eredura idazten ohituta ez daudenez, olerki laburrak irakurtzen dizkiet, zizka-mizkak bailiren, eta olerki horiek barnean sortzen diena idatz dezaten esaten diet. Jakina, lehenik barruko mundu hori askatzea da helburua eta hitz-lauz izkiriatzen dute eta harritu egiten da bat zein gauza ederrak entzuten dituen gazteen ahotik. Zuk poeta sena ezkutua duten askoren ahotsa entzuten duzu eta antzeman ahala poztu egiten zara.

Hitz lauz beren barrua askatuz doazen heinean, paragrafoak erabili ordez, beste egitura mota batzuk erabiltzen hasten dira (olerkietan ahapaldiak, bertsoak...) eta, ariketa zehatzak eginez, egitura horietara ohitzen joaten gara. Era berean, olerkia bera janzteko, atontzeko osagai eta edergaien berri ematen diet (irudi estilistikoak, errima, neurria...), betiere gogoratuz gelan ikasitakoa olerkietan islatu behar dutela (teoria eta praktika). olerkiak idazten direnean, irakurri egiten ditugu eta hemen, aspaldian, Joxan Artzeren "Mundua gizonarentzat egina da, baina ez gizona munduarentzat" emankizunen entseguetan, irakurtzerakoan, berarengandik ikasitako hainbat lezio eder erakusten ahalegintzen naiz (etenen garrantziaz ohartzea, amaierako leherkarien inportantziaz —ergatiboko "k", esate baterako—, tonua, tinbrea, geldotasuna, isiltasuna...)

IZ: *Hizkuntzako klasea eta poesia uztartzeak ahalegin berezia eskatu al dizu?*

AS: Egia esan behar badizut, ez. Euskarako klasea eta poesia ez baititut bi gauza bereizitzat jo, bakartzat baizik. Euskara ematen dudanean, pentsatu izan dut gure iragana ikasleei irakatsi behar niela orainaldi honetatik. Zahar zaiguna baztertzeko joera makur bat badugu eta, hori baino errespetu handiagoa merezi duenez, lehen egindakoari begiradatxo bat ematea beti da ona eta aberasgarria. Horrexegatik, gure garai bateko zenbait idazlek, hasi Etxeparetik eta gerra zibileko belaunaldira arte, zer utzi ziguten azaltzen saiatu izan naiz. Zertarako? Aldi horretan gertatutakoak ere gure gazteek jakin ditzaten, hauen historiaren zati delako. Hau guztia lehenengo ebaluaketan. Lehenengo ebaluaketan, idazleen testuak aztertu eta mamitu ondoren, erronka bat proposatu izan diet gure gazteei, haiek ere lehenengo ebaluaketan ikasi zituzten idazleen antzera, gai zirela olerkiak idazteko. Horretarako, lehen aipaturiko prozedurak irakatsiz, haiek beren olerki bilduma egiten hasi ziren. olerkiak eginez, liburutegietara joz, olerki liburuak irakurriz, ikasleak ez du ikasi bakarrik idazle kontsokratuek nola idazten duten, baizik eta idazleek eta eurek sorturikoa, nola edo hala, Maitasunari esker erdituriko sortze-lana dela. Poesiaren ederra zurruputzen dute besteen lanetan bezalaxe eurenetan ere eta, jakina, hori guztia euskaraz egiten ari direla konturatzen dira baita ere.

Ikasleei irakatsirikoa, lotura horretatik planteatu nahi izan dut, alegia, gure ikastetxeak aldarrikatu eta defendatzen duen ikaste esanguratsu eta eraikitzailetik.

IZ: *Baliabide asko al dago euskaraz horrelako zerbait egin ahal izateko?*

AS: Egon badago. Liburu eder asko dago bazterretan, argitaletxeek buru-belarri dihardute lanean zer, nola, nori eskainiko, baina honelako esperientziak bideratzeko ez da baliabide materialen falta (liburuak, olerki tailerrak...) bakarrik, beste zerbait bereziagorik behar da: ikastetxean diharduten irakasle, ikasle eta gurasoen erantzuna eta abaroa. Hau lortuz

gero, benetako liburua eta pasarte poetikorik hunkigarrienak eta bikainenak idazten dira.

IZ: *Mikel Aozaraza ikastetxean nola ikusi dute zure eta gazteen lana beste guztiek: klaustroak, gurasoek...?*

AS: Beti izan ditut besoak irekita, adore eta kemen hitzak nirekin, laguntza nire inguruan eta idazten ditudan esker oneko hitzek ezin dute adierazi haiei zor diedana.

IZ: *Zer iruditzen zaizu eskaini diela olerkigintzak poeta gazte hauei?*

AS: Beren barruak askatuz sentimenduak ulertzeko eta eza-gutzeko era aberatsa eta benetakoak izateko aukera aparta.

IZ: *Gustura al daude gazteak lortu duten emaitzarekin?*

AS: Nik baietz uste dut, Hatsa Elkarteari esker argitaratu den liburuan ematen dituzten iritziak irakurri ostean. Gazte bakoitzaren olerki bilduma irakurtzen nuenean, konturatu nintzen ikasleek gogoko zutela beren bihotz-erraietan gordeta zutena libratzea edo jaregitea, horrek aukera ematen zien barrua husteko. Era berean, olerki bildumak bukatu zituztenean beren nahietariko bat: bere gelakideen olerkiak irakurtzea zen, haien pentsaera, munduarekiko eta biziarekiko zuten filosofia aztertzea... Hori ikusten duzunean eta beren ezpainetan ostadarrrik zintzoena..., bada, dena esanda dago.

IZ: *Eta gurasoak?*

AS: Gurasoentzat ohore handia da euren seme-alaben sentiberatasuna ikastetxeak berak garatzen laguntzen duela ikustea, hori etorkizunerako mesedegarri izango baita haientzat eta gizartearentzat; bidenabar, beren seme-alaben lana esker ontzen bada liburu baten bidez, are hobeto.

IZ: *Nola sortu zen poesia horiek liburuan paratzeko ideia?*

AS: Ni urtero, Hatsa Elkartek antolaturiko poesia egunera joan izan naiz, Auxtin Zamorak gonbidatuta. Egun horretan, Euskal Herriko olerkari batzuk biltzen gara, liburu bat aurkeztu da: hemen, liburuan, agertzen dira urte horretan Auxtini, Hatsa Elkarteko koordinatzaileari, guk bidali izan dizkion olerkiak. Aurkezpen xume eta eder baten ondoren,

olerkari guztiok bazkaldu egiten dugu eta bazkariaren ondoren, olerki bana irakurtzen du poeta bakoitzak. Urte batean, gogoratzen naiz ikasleen olerkiak erakutsi nizkiola Auxtini eta horrenbesteko interesa eta mira izan zuen, olerkiok utz niezazkiola eskatu zidala. Baita egin ere, handik aste betera banuen erantzuna: "Andoni, argitaratu egin behar dira olerkiok."

- IZ: *Auxtin Zamorak eta Hatsa Elkarteak eman dizuten laguntza handia izan al da? Zein motatako laguntza izan da?*
- AS: Hasteko entzun egin gaituzte, proiektu hau begirunez aztertu eta onetsi. Guregan sinistu dute, gazte hauei arnasa, behar-beharrezkoa zuten hatsa eskainiz, norbait badirela jakinaraziz. Baita gure ikastetxearekin eta Oñatiko udalarekin batera dirua jarri dute liburuak argitaratu dadin. Jarrera abegikorra eta irekia izan da gure lagunena.
- IZ: *Iruditzen zaizu zuen eskolako esperientzia beste eskola batzuetara ere eraman daitekeela?*
- AS: Eraman behar da eta gehiago, guztion artean lan egin behar dugu hori hala gerta dadin. Poesia ez genuke mugatu behar ikastetxe batera edo talde batera, ordeka zabalak aurkitu behar ditu libre haizatzeko.
- IZ: *Beste zerbait erantsi nahi al zenuke honetaz guztiaz?*
- AS: Bai. Eguneroko bizi honen pasarteetan zenbat une atsegin eta latz utzi ote ditugu nonbait, adierazi gabe, ahanzturaren kutxan baztertuta, zenbat momentu eder bizi gabe, ausardia ukiturik ez genuelako, agian, oraindik, baduzu aukerarik: eser zaitez lasai, behatu, entzun, usaindu, dastatu, sentitu zure ingurua eta barruak esaten dizuna askatu, zorionak egingo zaitu bere, zoriontsu egingo gaituzu geu.
- IZ: *Eta orain galdera pertsonal bat: Zertan da zure poesia liburuak, Andoni?*
- AS: Argitaratu nahi dudan olerki liburuak bizia bera du hizpide. Bizi horren metafora bidea da, bakoitzak eguna hasten denetik ilunabarreraino egin ohi duguna (jaiotzatik heriotzaraino). Bideak erakusten dio bidariari, gizaki bakoitzari, bere bizitzan zehar zein harreman izan behar duen izadiarekin,

izakiekin eta beste gizakiekin azken finean, hauek ere bere ispilu baitira. Bide horren misterioan barneratzeko euskarri duen indar batek lagunduko du azkeneraino: Maitasunak. Hori da guztia.

MIKEL AOZARAZA - ELKAR HEZI ikastetxeko poeta gazteei elkarrizketa

Entrebistatzailea: IZ

Elkarrizketatuak:	Maite Moreno:	MM
	Joseba Aramendi:	JA
	Itsaso Suarez:	IS
	Xabier Pascual:	XP
	Arantzazu Ugarte:	AU
	Alain Anton:	AA
	Maria Peralta:	MP
	eta Andoni Goitia:	AG
	talde osoaren izenean.	

- IZ: *Hasieran erraza izan al zen poesia munduan sartzea?*
- MP: Ez dakit. Nik hasiera batean pentsatu nuen zailagoa izango zela; sentimenduak adierazten nituen lehenengo aldia baitzen, baina gero ia hasi ginenean moldatu egiten ginen eta orduan hobeto joan zen.
- XP: Nik ere gauza bera.
- MM: Nire kasuan hasieran kostatu baino gehiago Andonik eskatzen zigunarekin harritu bezala egiten nintzen eta kosta egiten zitzaidan. Eskolara joaten nintzen eta ez nuen ezer egiten eta larritu egiten nintzen ez nekielako nola hasi, baina gero, egin eta egin, azkenean ikasi egin nuen zerbait egiten.
- IS: Ni hasiera hartan ez nengoen ohituta poesiara eta kosta egiten zitzaidan, baina gero hartu nuenean trukua, konturatu nintzen poesia dela barruan daukazuna ateratzea eta orduan samurra egin zitzaidan, baina hasi arte zaila.
- IZ: *Zer sentitzen zenuten barruan hasiera hartan?*
Hara, zer pijada!

Ez dago gaizki.

Hau ez da niretzat egina.

Ez nuen pentsatzen baina gauza ederrak esaten dira...

Pixka bat gustatzen zait.

Ez zait batere gustatzen.

Uste baino mundu interesgarriagoa deskubritzen ari naiz...

Beste sentimenduren batzuk... (aipatu lasai)

AG: Niri hasieran poesia liburuetan-eta irakurri eta ezezaguna egiten zitzaidan; gero guri idazteko esaten zigun irakasleak eta "zer idatziko dut?", esaten nion neure buruari; gauza eskasak idazten nituen, baina apurka-apurka hobetzen joan nintzen eta gustatzen hasi zitzaidan...

XP: Nik hasiera batean pentsatzen nuen "a, ze txorradal". Niri ez zitzaidan gustatzen. Baina, zu hasten zerenean idazten konturatzen zara poesiak zer edo zertarako balio duela eta esaten duzu "ez dago gaizki", eta aurrera jarraitzen duzu.

AA: Nik hasiera batean uste nuen poesia zela ideiak piloan jartzea eta idaztea, baina nik bakarrik ulertzen nituenak. Zeren, hasieran, nik poesia ez nuen batere ulertzen eta uste nuen poetak berak bakarrik ulertzen zuela berak idatzitakoa. Baina gero gu hasi ginenean idazten, irakurtzen nuen ondokoarena eta hura ulertzen nuen eta konturatzen nintzen gauza haiek niri ere gertatzen zitzaizkidala eta azkenean poesiari gustilloa hartzen diozu.

AU: Niri gustatu egin zitzaidan hasieratik, ze aurretik Lengoaian ere egiten genuen zer edo zer eta niri betidanik gustatu izan zait. Baina hala ere ezezagun moduan neukan, erakarri bai egiten ninduen, baina ezezaguna zen niretzat. Baina, gero, geuk sortutakoa gustatzen hasi zitzaidan.

MM: Norberak idatzitakoarekin zalantza egoten da, baina beste batek egiten duenean, ezaguna baldin bada, iruditzen zaizu ondo dagoela. Eta iguala egiten baduzu zuk, orduan harritu egiten zara eta pentsatzen duzu hura ere ondo egongo dela eta zuk ere baduzula ahalmena horrelako gauzak egiteko.

IZ: *Zaila izan al zen zuentzat poesia interpretatzea eta poesiak gozatzea?*

- MP: Hasiera batean bai. Ez nuen egin inoiz horrelako zerbait eta gauza arraroa zen: paper batean nire sentimenduak azaltzeko forma hori erabiltzea, baina gero hasi ginenean, nahiko gustura aritu nintzen.
- IZ: *Zein izan ziren aurreneko pausoak? Gogoratzen al dituzue?*
- AG: Niretzako izan ziren irakurri eta isilik ulertu zer esan nahi zuen eta ulertze horrekin aukera desberdinak ikusi. Eta gero Andonik esaten zigun "idatzi zer edo zer, sentitzen duzue-na", eta apurka-apurka idazten hasi eta konturatzen zinen gero eta itxura hobea hartzen zuela zure lanak eta horrelaxe egin genuen aurrera.
- IS: Nik hasiera batean irakurri egiten nuen eta autoreak bertan azaltzen zituen sentimenduak nire egoera pertsonalera moldatzen edo egokitzen nituen, eta askotan lortu egiten duzu hori egitea; eta, ondoren, zure sentimenduak ateratzen dituzu eta, nahiz eta lotsa eman, gero eta errazago bihurtzen da. Eta, azkenean, lortu egiten duzu zure barruko sentimendu horiek kanporatzea.
- AA: Hasieran nahastu egiten zara. Poesiak irakurtzen dituzu, baina esaten dizute udazkenari buruz idazteko eta hasi egiten zara, baina gero ez dakizu nola jarraitu. Galduta bezala gelditzen zara. Ez dakizu nola hasi eta nola bukatu behar duzun. Baina gero poliki-poliki ideiak etortzen zaizkizu eta bidea ikasi egiten duzu.
- MM: Lehenengo poesia udazkenari buruz eman ziguten egiteko eta denok galdetzen genuen "zelan, zelan egin behar dugu?" eta esan ziguten "lehenengo deskribatu zuen buruaren irudia" eta denok egon ginen han idazten eta hurrengo egunerako lehenengo aldiz egin genuen zer edo zer.
- IZ: *Zuek esaten duzuenaren eta nik zuen liburuan ikusten du-danaren artean salto izugarri bat dago. Zuen sentimenduak azaltzeko era, eta ez hori bakarrik zuen mundua ikusteko era, gazte batek zein sentimendu ibiltzen dituen barruan, lagunak nola ikusten dituen, mundua nola ikusten duen... hori dena modu harrigarrian adierazita dago zuen liburuan...*
- IS: Nik uste dut guk daukagun poesiaren kontzeptua diferentea dela. Zu jartzen zarenean poesiak irakurtzen edo idazten,

- azkenean poesia da mundu bat bezala eta zuk barruan daukazuna atera egiten duzu.
- AG: Baina ez duzu pentsatu behar gu poeta izateko jaio garela eta dena urten egiten zaigula. Hasiera batean Andonik esaten zigunean idatzi honetaz edo hartaz, ordubete egoten ginen eta jartzen genuen titulua eta gero ez zitzaigun ezertxo ere ateratzen. Pixkana-pixkana egin dugu aurrera.
- IZ: *Zein autore izan dituzue gustuko?*
- MP: Nik uste dut denak direla onak eta ez dela bat bestea baino hobea; desberdinak dira, baina denak onak. Baina bat esatekotan Joxan Artze da oso ona sentimenduak adierazteko.
- MM: Guri lan bat eman zigun: "Egin behar duzue alegoria bat". Eta poesia bat egin behar genuen adibide bezala. Nik hartu nuen "Islada" liburua eta han daude poesia asko. Badaude autore ingeles batenak euskaraz jarrita eta oso onak iruditu zitzaizkidan. orduan konturatu nintzen niri asko gustatzen zitzaidalara haren poesia.
- AU: Niri denetik gustatzen zait apur bat, baina atentzioa deitu zidan Gabriel Arestik, daukalako esaldi bat: "Poesia mailu bat da". Eta horrek inpresionatu egin ninduen eta pentsarazi egin zidan.
- IS: Niri orokorrean denak gustatzen zitzaizkidan, ez neukan bat bereziki gustukoa nuena. Baina, hartzen baduzu autore bat eta haren poesiak zure arazoekin zerikusia daukan zerbait idazten badu, edo idazten duen poesia zurekin identifikatzen baduzu, hobeto ulertzen duzu poesia hori, gehiago sentitzen eta apreziatzen duzu, zure arazoak ere han ageri direlako.
- AA: Niri ere antzeko zerbait gertatzen zait. Nik ez daukat autore bat bakarra gustuko. Bat irakurtzen duzu eta oso ona iruditzen zaizu; beste bat ez hain ona, baina ideia bikainak dauzka... Denek daukate zerbait ona eta zerbait txarra... Baina orokorrean denak dira oso onak, zerbait aportatzen dizutelako.
- IZ: *Eta nola hasten da gazte bat poesiak idazten?*
- XP: Ni hasi nintzen eskolan, Andoniren klasean, udazkenari buruz egin genuen lehenengoa eta gero hasi nintzen poliki-po-

- liki etxean ere idazten eta lagunekin ere idazten genituen olerki batzuk.
- JA: Hemen eskolan hasi ginen. Andonik esaten zigun: "Biharko metafora bat idatzi behar duzue." Eta hurrengo batean: "Gaur idatzi behar duzue alegoria bat." Eta horrela, lana egiten genuen eran, ikasten joan ginen, eta gustua hartzen genion eta azkenean errealitatea idatzi egiten genuen eta batzuetan momentu txarretan burura etortzen zitzaizkizun esaldiak-eta, eta idatzi ez arren buruan edukitzen zenituen eta gero, zerbait idazten jartzen bazinen, bazenekien zer sentitu zenuen momentu haietan eta idatzi egiten zenuen.
- AG: Nire ustez hasieran behartuta hasi ginen. Esaten ziguten "Egin egin behar duzue eta saiatu egiten zinen." Behartuta hasteak ez du esan nahi disgustura egiten zenuenik, zeren eta konturatzen zinen zer edo zertarako balio zuela, ez zela alferrikako lana. Gainera, gero gustatu egiten zaizu eta pozik segitzen duzu.
- IS: Ni eskolan poesiak egiten hasi aurretik, etxean idazten hasi- ta nengoen, momentu batzuetan behar nituelako nire senti- menduak adierazi, bakarrik sentitzen nintzelako edo gaizki sentitzen nintzelako edo nire barruko gauzak adierazi nahi nituelako.
- MM: Lehen momentuetan itomen pixka bat sentitzen duzu hain- beste poesia eta hainbeste metafora... Ez dakizu zelan egin, baina egin egin behar duzu. Baina, gero gustua hartzen joaten zara eta azkenean gustatu egiten zaizu.
- AA: Hasieran polita izan zen paisaia-eta ikusi egin behar genuel- ako eta denok leiho handi batetik begira egoten ginen zerbait ikusteko eta zerbaiti buruz olerkia egiteko. Hasieran euria eta tristura izaten zen poesiako gaia, gero eta gai tristeagoak. Baina gero, bakoitza hasi zen bere gauzak idazten eta asko aberastu zen poesia idazteko gaia.
- IZ: *Gauza kuriooa da, baina jende askok dioena da poesia gehiago idazten dela gaztetan eta, batez ere, tristura edo pena daukazunean, desamodioa sufritzen duzunean edo gertuko norbait hiltzen zaizunean edo amodioaren geziak ukitzen zaituenean...*

- IS: Nik poesia idazten nuen bakarrik sentitzen nintzenean, neu betetzeko. Gustatzen zitzaidan nire sentimenduak adieraztea eta ez hori bakarrik, amodio arazoren bat baldin baneukan edo lagunekin zer edo zer baneukan, ba, poesiaren bitartez adierazten nuen.
- MM: Nik ere idatzi egiten nuen, hau da, arazoak nituenean-eta idazten nuen, baina poesia baino nahiago nuen bestela, prosaz, nire sentimenduak adieraztea.
- IS: Nik uste dut poesia dela bide bat guk barruan sentitzen duguna adierazteko eta askotan lagunekin ezin duzu komentatu eta poesia da bide bat barruan daukazuna ateratzeko eta oso bide ona da, ez badaukazu beste aukerarik espresatzeko edo zure kezkek kanporatzeko.
- AU: Ni ere batzuetan triste sentitzen naiz eta beharra bezalako zerbait sentitzen dut idazteko eta horrela lasaitu edo desahogatu egiten naiz. Lagunekin-eta hitz eginez ez naiz hain ondo lasaitzen edo desahogatzen. Eta egunen batean pentsatzen badut, besterik gabe, "poesia bat idatzi behar dut gaur", ez zait ateratzen. Izan behar du momentu hori emozio berezi bat daukazuna.
- XP: Nik ere, Arantzazuk bezala, idatzi nahi baldin badut zeozer, eduki behar dut barruan zerbait kontatzeko, bestela ez zait irteten. Adibidez, norbaitekin haserre edo gaizki baldin banago, idazten dut poesia bat eta hor azaltzen ditut nire sentimenduak eta horrela hobeto sentitzen naiz.
- MP: Nik pozik nagoenean ere idatzi egiten dut, ez bakarrik triste edo gaizki nagoenean. Horrela, gero irakurtzen dut eta konturatzen naiz pozaldiak ere izan ditudala, ez tristealdiak bakarrik. Horregatik ona da pozik zaudenean ere idaztea.
- JA: Nik ere triste nagoenean edo amodio arazoak izan ditudanean, esaldi batzuk-eta pentsatzen ditut eta gero idatzi egiten dut. Lagunen batek irakurtzen duenean nire poesia hori, badaki ni zelan nagoen edo zelan sentitu naizen. Eta gainera, nik paper horiek gorde egiten ditut eta gero hor egongo dira nire sentimenduak eta bizipenak. Zaharragoa naizenean irakurriko ditut eta jakingo ditut momentu onak eta txarragoak izan ditudala.

- IZ: *Eta gero, konturatu gabe, zeuok poeta bihurtu... Nola gertatu zen prozesu hori?*
- MP: Hasieran oso poliki joan zen. Poesiak idazten genituen eta ikasten joan ginen. Gero etxera joan eta konturatzen zara poesia batzuk onak eta ederrak ere ateratzen direla eta orduan esaten duzu: "Begira zer ginen eta non hasi ginen eta begira orain non gauden eta zer bihurtu garen..."
- AG: Poeta ez zara kolpetik bihurtzen. Egiten duzuna da gauzak adierazten ikasi, zure sentimenduak kanporatu. Guk hasieran ez genekien gauzak esaten, baina lana eginaren poderioz gauzak esaten ikasi egin dugu. Lehen gauza kaxkarra idazten bazenuen, gero, ikasitakoan, zeure buruari esaten diozu: "orain ere ederra idatzi joat ba...!" eta horrela zeure burua animatu egiten duzu.
- MM: Orain hartzen duzu egindako poesia bilduma eta pentsatzen jartzen zara eta ikusten duzu hasieran nola aritzen ginen: "Jo, orain ere poesia egin behar...!" eta askotan ezinean, egin eta egin eta "ez daukat gogorik, ez zait urteten..." Eta orain ikusten duzu poesia multzo bat eginda eta irakurtzen duzu eta gustura sentitzen zara.
- AA: Niri askotan etortzen zait burura jendea nola dagoen triste eta batzuek ez dute idazten eta barruan gordetzen dituzte beren ideiak. Eta nik pentsatzen dut: "Barruan dauzkan ideia horiek denak zergatik ez ditu idazten?" Nik, neure izateko eragatik izango da, baina horrela nagoenean papera eta boligrafoa hartu eta idatzi egin behar izaten dut.
- MM: Nik momentu horietan ez daukat idazteko gogorik. Nik lagunekin hitz egiten dut eta haiei kontatzen diet nire arazoa. Desahogatzeko era bakarra ez da poesia.
- IS: Nik uste dut denok garela kapazak poesia bat idazteko, barruan dauzkagun sentimenduak azaltzeko. Batzuek hobeto egingo dute eta beste batzuek ez hain ondo, baina azkenean denok idatz dezakegu barruan sentitzen eta bizitzen dugunari buruz.
- MP: Neuk ere Itsasok bezala pentsatzen dut. Denok daukagu sentimenduak, eta kapaz izan behar dugu sentimendu horiek adierazteko, lehenengo ahoz eta gero beste modu batera...

- IZ: *Zuek idatzitako olerkietan izugarrizko sintzeritatea nabari da. Zuen arimak, nolabait esateko, hustu egin dituzue. Ez al duzue lotsarik sentitu?*
- IS: Hasten zarenean ez dituzu neurtzen gauza horiek. Denok daukagu barruan zerbait esateko eta, hasieran, pentsatzen jarrita lotsa ematen dizu, baina gero gauza polita da besteek ere jakitea zuk zer pentsatzen eta zer sentitzen duzun eta zu ulertzen zaituztela ikustea eta besteak zure kasuan jartzten direla sentitzea.
- XP: Nik uste dut lotsa sentitzearena tontakeria bat dela. Zuk barruan badauzkazu sentimendu batzuk eta hori azaltzea gaizki ikusita dago, txorrada bat balitz bezala, baina ikusten duzu telebistan Marujita Diaz eta horrelako jendea bere bizi-modua azaltzen eta saltzen, eta zu zabilitza zure barruko gauzak azaltzen eta harro sentitzen zara pixka bat.
- AU: Lotsarena nik uste dut bastante erlatiboa dela. Erabiltzen duzun gaiaren arabera lotsa gehiago edo gutxiago ematen dizu. Niri behin gertatu zitzaidan idatzi nuela poesia bat beste liburu baterako eta irakasleak gelan irakurri egin zuen eta galdetu zidan benetan niri gertatutako zerbait al zen hura eta orduan bai, lotsatu egin nintzen. Bestela nik uste dut ez dela lotsatzeko zerbait.
- AG: Azken batean lotsarena tontakeria bat da. Gutxi edo gehiago denok eduki dugu lotsa, baina pentsatzen jartzen zara eta lotsari begira egon bagina, liburua ez genuen aterako. Baina gu aurrera ateratzeko, nik uste dut inportantea izan dela Andoniren jarrera ere: guk idazten genuen edozer gauza eta Andonik beti topatzen zuen zer edo zer gaizki zegoen, baina zer edo zer ona ere bai: "Hau ondo egin duzu..." eta horrela animatu egiten ginen egindako onari begiratuta.
- AA: Nik argi daukat Andonik ez bazigun proposatu gelan poesia egitea guk ez genuela egingo eta egingo genuela gramatika, aditza, aditz sintagma eta horrelakoak... Eta agian bakoitzak bere poesia egingo zuen, baina ez talde bezala poesia egin eta aztertu eta liburu batean atera...
- MM: Gure sentimenduak azaltzeko jarrera hori nik uste Euskal Herriko gazte gehienek edukiko luketela, baina hori atera egin behar dela. Gure kasuan Andoni izan da hori egin

- duena: "Benga, poesia bat idatzi behar duzue hori buruz edo hari buruz..." eta horrela atera ditugu gauzak. Baina gure gelakoak kapaz izan bagara hau egiteko, nik uste dut beste denak ere kapaz izango direla hori egiteko.
- IS: Maitek esaten duena egia da. Ia dena da gogo hori piztea eta guk Andonirekin suerte hori eduki dugu. Lan bat zen, baina gure sentimenduak adierazteko era bat ere bazen.
- IZ: *Egia esatea nahi baduzue zuen gardentasun horrek harrapatu egin gaitu hainbat jende. Zuek ere kontziente al zineten zuen sentimenduak hain garden azaltzean zuen poesiak puntu asko irabazten zituela, erakargarriagoa egiten zela?*
- AG: Gu oraintxe hasi gara eta ez daukagu kapazitaterik eskatzen zaiguna egiteko; adibidez, esaten dizute: metafora bat egin behar duzue eta gu ahalegindu egiten gara eta sentitzen duguna jartzen dugu eta hor egia derrigorrez egon behar du; sintzeritatea ez dakit zenbateraino den..., espontaneoak bai...
- IS: Nik idazterakoan pentsatzen dut: "Hau niretzat asko izango da, baina beste batzuentzat ez da izango ezer, igual zerbait gehiago erantsiz gero, erakargarriagoa izango litzateke, baina nik idatzi dut sentitzen dudana..."
- IZ: *Gaurko gazteentzat zaila al da sentimendu mundua lantzea, norberak bere barrua ikusi, aztertu eta sentimenduz beterik dagoela ikustea eta hori hitz politen bidez adieraztea?*
- MP: Nire ustez olerkien bidez sentimenduak adierazteko gaitasuna edukiko dute, baina agian ez dute landu. Dena dela, lagun artean eta sentimenduak azaltzeko nik gai ikusten ditut. Hori gure edadean normala da.
- IS: Nik uste dut kapaza badela, baina hori egiten hasteko norbait behar duzu lagunduko dizuna eta esango dizuna: "Hori oso ondo dago, zeren hor zure sentimenduak daude..." Askotan ez dugu jakiten egin duguna ondo dagoen edo besteek ulertuko duten eta horretan norbaitek laguntzen badizu aurrera jarraitzeko animua eta ziurtasuna lortzen duzu.
- XP: Gaur egun dago kristoren montajea: Interneta, telebista... Horrek gazteari kalte handia egin diezaioke, ez diolako uzten

- bere sentimenduak ezagutzen eta gutxiago kanpora azaltzen. Hor muñeko batzuk ikusten dituzu, baina ez dizu aukerarik ematen zure barneko mundua eta sentimenduak ezagutzeko eta kanpora azaltzeko. Gaur egun hori pasatzen da asko.
- AU: Nik ere gaztedia ez dut ikusten horretan gehiegi inplikaturik, baina abagune eta momentu batzuetan ikusten dituzu gazteak horrelako gauzetan sartuta eta hori ikusteak ni poztu baino gehiago animatu egiten nau gehiago idaztera eta gehiago saiatzera.
- IZ: *Barne arazoak kontatzea eta norberaren sentimenduak lagunei azaltzea nik uste dut gehiago ematen dela nesken artean. Zuek esango didazue oker nagoen... Mutilen artean koadrila giroa badago; "Realak zein ondo jokatu duen" eta antzeko gauzak esaten dira, baina barneko arazoak kontatzeko konfiantza hori ez al da gehiago ematen nesken artean?*
- AG: Guk batzuetan horrelako gauzak elkarri kontatzen dizkiogu eta entzuten duzu: "Isilik egon hadi...!" eta barre egiten dugu eta bazilatu eta segi aurrera. Eta neskek, berriz, gauza gehiago kontatzen diote elkarri. Adibidez, bi neska ikusi negarrez ari direla eta konturatzen zara euren arteko arazoak kontatzen ari direla konfiantza osoz.
- IS: Hasiera batean iruditzen zaizu mutilak eta neskak desberdinak garela eta desberdin pentsatzen dugula, baina gero hasten zara mutil batekin hizketan edo bere poesiak irakurtzen dituzu eta konturatzen zara hark ere barruko pentsamendu eta sentimenduak badauzkala eta harritu egiten zara. Baina gero konturatzen zara denok badaukagula zerbait komuna edo berdina hor barruan eta hori poesiaren bitartez kanpora azaldu egiten dela.
- IZ: *Konturatzen al zarete Euskal Herriko gazte askorentzat zuen lana eta ahalegina eredu izan daitekeela? Nola ikusten duzue zeuen burua beste gazteekin konparatuta?*
- MP: Nik uste burua berdina daukagula, baina gaitasuna desberdina daukagu. Guk gaitasun hori hemen topatu dugu, eskolan egiten dugun lanaren bitartez ikasi dugu olerkiaren bitartez

gauzak adierazten. Baina eurek hori beste modu batean egingo dute.

IZ: *Gustura al zaudete egindako lanarekin?*

XP: Zuk barneko sentimendua azaldu egiten duzu eta zuk esan duzu gustura gelditu zarela irakurritakoan eta jende askok ere horixe bera esan du eta hori ikusitakoan oso gustura gelditzen zara zure lanarekin.

MM: Askotan esaten duzu: "Zelako lana egin dudan! Kostatu zitzaidan, baina horrexegatik, kostatu zitzaidalako, gehiago gustatzen zait oraindik."

AA: Niretzako alderdi txarrik ez dauka. Azkenean da bizitzako beste ikuspuntu bat bezala sortu duzula eta horrela hobeto ikusten duzu bizitza.

AU: Satisfazioa denoi eman digu lan honek. Gauza batzuetan lana egiten duzu eta ez da hainbeste notatzen, baina kasu honetan lana egin dugu eta ikusi egiten da lan hori; liburua ere hor dago eta hori denontzat satisfazio handia da eta onura guretzat.

IZ: *Eta zuen gurasoak, irakasleak eta ikastetxea gustura al dau-
de?*

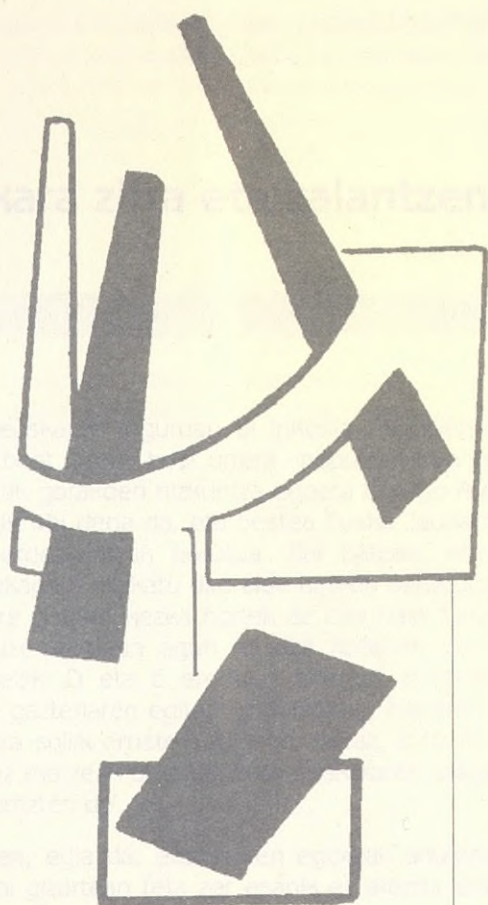
MM: Eskolak asko apoiatu gaitu. Gurasoei-eta grazia egin die eta oso ondo ikusi dute eta herriari ez dakit. Ikastolako lagunak-eta harritu egin dira guk horrelako gauzak idatzi ditugulako eta batzuetan barre egiten digute, baina, badakizu eurek ere barrenean sentimendu berdintsuak dauzkatela. Eta batzuetan sentimendu berdintsuak dauzkatelako edo identifikatuta sentitzen direlako guk idatzitakoekin barre egiten dute: "Begira zer idatzi duen honek...", baina bere sentimenduak ere antzekoak dira eta harritu egiten dira.

MP: Nire ustez inplikazio gehiena irakasleak eduki du, lagundu egin digulako eta eskolak ere bai. Herriak ere ondo ikusi du gure lana. Eta familia pozik dago. Andonik behin esan zigun bizitza honetan hiru gauza egin behar zirela: zuhaitz bat aldatu, liburu bat idatzi eta ume bat eduki, eta guk bat behintzat egin dugu.

- IZ: *Zelako esperientzia izan zen tranpaldo baten gainera igo eta zuen olerkiak jendaurrean irakurtzea, musika eta guzti?*
- MM: Nik parte hartu nuen eta ez nuen halako gauza berezirik sentitu.
- JA: Publikoaren artean ere denetik dago. Batzuk adi-adi entzuten zuten errespetuz, eta bitartean beste batzuk aldame-nekoarekin hizketan eta barrez ari ziren. Nik irakurri nuen bakarrik banengo bezala, publikoari begiratu gabe, eta ez nuen irakurri bakarrik egin, baizik eta saiatu nintzen sentimenduak ere azaltzen.
- IZ: *Eta zuen olerkiak liburu batean bilduta ikustea pozgarria izan al zen?*
- IS: Azkenean ikusten duzu zure lanak fruitua eman duela, zure lanaren zati bat hor dagoela eta hori izan da nota ematea bezala. Eta egin dugun lanak hemendik hamar urtera oraindik inpresio handiagoa emango digu. Esango dugu: "Begira, duela hamar urte zer egin genuen eta nola pentsatzen genuen eta zer sentitzen genuen..."
- IZ: *Liburuan bakoitzaren bi poesia bakarrik azaltzen dira. Beste olerki guztiak gordetzen al dituzue?*
- MP: Gure lanak gordetzen ditugu eta liburuan bi bakarrik agertu badira ere, besteak han dauzkagu etxean eta tartetan irakurtzen ditugu.
- AA: Nik lehen idatzitako poesiak ere gordeta dauzkat (duela bi urte edo horrela idatzitakoak) eta haiek oso onak dira niretzat, zeren eta nire arazoak eta nire sentimenduak daude han. Beste poeta baten olerkiak irakurtzen dituzu eta oso onak izango dira, baina niretzat onenak haiek dira, nire bizia ageri delako. Zuk badakizu noiz idatzi dituzun, zergatik, zer sentitzen zenuen orduan... eta hori izugarria da.
- IZ: *Auxtin Zamoraren eta Hatsa Elkartearen lana nola ikusten duzue?*
- AG: Andonik lan handia egin zuen gurekin eta guk ere lan asko geneukan eginda, baina nik espero nuena baino gehiago baloratu dute, horrelako gogoia jartzeko liburu bat egiteko eta aurrera ateratzeko... Nik ez nuen espero horrelakorik.

- AU: Andonik esan duen bezala, nik ere ez nuen uste hainbeste baloratuko zutenik. Gainera pentsatzen duzu: "Zeinek nahiko du horrelako liburu bat argitaratzea?" Eta ikusten dut premiazkoa izan dela Auxtin Zamorak eta Hatsakoek egin duten lana eta asko apoiatu gaituzte eta eurak izan dira gu lan honetara bultzatu gaituztenak.
- IZ: *ASK batere lagundu al dizue zuen poesiagintzako ibilbide atsegin horretan?*
- IS: Ni Andoni barik ez nintzen kapaz izango egin dudana lana egiteko. Nik hasiera hartan etxean idazten nituen olerkiak, baina hura beste gauza bat zen. Nik uste dut Andoniren laguntzarik gabe ezin izango nuela aurrera jarraitu.
- AU: Baten batzuek ere etxean zerbait egingo zuten lehendik, baina Andoniren laguntzarik gabe ez genuen horrela aurreratuko eta ez zitzaigun burutik pasa ere egingo poesia horrela lantzea eta liburu bat egitea. Laguntza hori guztiz beharrezkoa izan da.
- XP: Niretzako ere laguntza ezinbestekoa izan da, baina hasiera batean (barkatu, Andoni) askotan pentsatzen nuen: "Andoni zoratuta dago." orain konturatzen naiz arrazoa zenuela, baina hasiera batean oso gaizki pasatu nuen.
- MM: Hasieran Andonik izugarritzko garrantzia ematen zion poesiari eta hor aritzen ginen egin, egin eta egin... Ez zen gauza handirik ateratzen, baina gero pixkana-pixkana ikasi egiten duzu eta orain konturatzen zara eskerrak emateko modukoa izan zela ahalegin hura...
- IZ: *Eta olerkigintzak berak zer eman dizue pertsona bezala? Zeozer eman dizue-edo?*
- MM: Nire ustez bai. orain gaitasun handiagoa daukagu hori egiteko eta beti ondo dago zer edo zer gehiago jakitea. Nire kasuan asko zor diot poesiari.
- AU: Neurri batean segurtasuna ere ematen du. Ni betidanik izan naiz erreserbatu samarra, gauza guztiak neuretzako gordetzen ditut eta azkenean dena gordetzen baduzu, okerrago pasatzen duzu eta nik uste dut poesia dela bide bat kanpora urteteko edo, zulo beltz batean baldin bazaude, handik ateratzen laguntzeko...

- IS: Nire ustez lagundu egiten dizu, pentsarazi egiten dizulako zergatik zauden horrela. Zuk sentimendu batzuk dauzkazu, baina poesiak pentsatzen laguntzen dizu, zergatik zauden horrela, zergatik daukazun sentimendu horiek... Niretzat laguntza handia izan da...
- JA: Niretzat poesia izan da bide bat barruan daukazun tristezia hori kanpora ateratzeko. Zuk barruan daukazun hori kanpora ateratzen duzu eta gustura sentitzen zara. Eta izan beharrean bi pertsonen artean, elkarri kontatuz-edo, bada hemen egiten duzu papera eta zure artean...
- IZ: *Zer esango zeniekete Euskal Herriko beste gazteei poesia munduari buruz?*
- AG: Nire ustez zer edo zer esateko daukanak, esan egin behar duela. Eta poesia gauzak esateko bide bat denez, ba lagundu egiten dizu gauzak esaten.
- AA: Nik Euskal Herriko beste gazteak animatu egingo nituzke. Denek ez dute eduki gure aukera liburu bat ateratzeko eta elkarren poesiak irakurri eta elkarren sentimenduak ezagutzeko, baina inoiz ez da berandu eta nik animatu egingo nituzke antzeko esperientziaren bat izatera.
- AU: Nik ere animatu egingo nituzke. Gure adinarekin jendeari poesia gustatu egiten zaio, baina pentsatzen dute zerbait lotsa ematekoa dela eta norbaitek poesia idazten badu ez dio erakusten lagunari eta nik esango nioke azaltzeko lasai sentitzen duena; aurrera egiteko.
- IZ: *Beste zerbait gehitu nahi duzue?*
- AU: Eskerrak eman nahi nizkizueke interesa azaldu duzuen guttiori, bai zuri, Andoniri, Hatsakoei...
- IS: Nik ere bai, eskerrak eman nahi dizkiet honetan lagundu diguten guttiei.
- AA: Hau dena prozesu luzea izan da eta dena azaltzea zaila da, baina eskerrak lagundu diguten guttiei, Hatsakoei, Andoniri eta zuri elkarrizketa hau egiteagatik...

ADABAKIAK

Euskara zifra eta zalantzen artean

Luis Mari MUJICA

Aurten euskaren inguruan bi inkesta nagusien emaitzak jaso ditugu. Bata bost urtetik bost urtera –populazioaren zentsoaren arabera– bi urtetik gorakoen hizkuntza egoera Elkargo Autonomoan eta Nafarroan egin ohi dena da, eta bestea Eusko Jaurlaritzako Hizkuntz Politikarako ordezkariak burutua. Bai batean, eta bai bestean, emaitzak kezkarri bilakatu dira alde batetik behatuta. Bigarrenean, hala ere, gure ustean kezka horiek ez dira hain funtsezkoak, ezen inkestaren luze-zabalean egun ez dira kontuan izan hezkuntzaren bitartez (bereziki D eta E ereduen bitartez) euskaldundua dugun haurreria eta gazteriaren egitate linguistikoa, inkestak 16 urtetik gorakoen egoera soilik ematen duelako. Beraz, 2-tik 16-arteke egitate linguistikoa ez islatzeak biztanleriaren euskararen ezagutza-porzentaia biziki murrizten du.

Dena den, egia da, euskararen egoerak ahulezia nabarmenak dituela euskal gizartean (eta zer esanik ez arazoa erabileraren ikuspuntutik hartuta). Egoera gatazkatsu hori, noski, alde batetik, gizarte osoan euskarekiko jarrera ona oraindik gotortu ez delako da, eta bestetik, populazio abertzalearen baitan ere multzo batzuek euskararen afera edo arazoa hurrengo belaunaldietarako utzi dutelako da, konpromiso pertsonalak berandutuz. Horretaz gain, etorkin edo kanpotiar substratuko populua den kopuru handi batek euskara oraindik ez du gogo onez asumitu (eta, bereziki, industrigune erraldoietan populazio-multzo ikaragarri handiak daude gure hizkuntzaren normalizazio-bidera irten gabe).

Politikoek ere ez dut asumitu behar bezala euskara, Katalunian aiseago gertatu den bezala. Gainera, gure hizkuntzaren izaera ez-erromanikoak gaztelaniar etorkinari (eta bertako baskoari) neke asko

suposatzen dizkio, eta katalana eta galizieraren kasuan ez bezala, bitxitasun horrek urrats astunagoak eskatzen ditu Euskal Herri osoa euskalduntzeko plana bideratzean.

Goazen inkesta ikustera. EUST-ek eskainiak 1996-etik 2001 arteko epea hartzen da, populazioaren zentsutik eginikoaren hurbileko datuetatik. Egia esan, gauza batek harritu gaitu biziki, alegia, lehenengo bosturtealdian, hots, 1991-1996 delakoan, euskarak Euskal Erkidego Autonomoan lortutako, 6 puntuetako irabazpena huskerian geratu dela azken bosturtealdian. Zehazkiago esanda, zifra absolutuetan euskaldun oso aitortzen direnen kopurua orduan 93.205 pertsonetako izan bazen, azken bosturtealdian 20.000 eskasekoa izan da. Zifra honek txunditu gaitu biziki, ezen 1981etik 1991 artera 5 puntu paseak irabazi zituen euskaldungoak, eta azkeneko bost urtetan 2 puntu inguruan ibili da soilik. Garbiago esateko, 1996 urtean hiru probintzietan euskaldungo osoa 636.816. era lritsi bazen, 2001ean 656.980.ra bakarrik igaro da. Zerbait gertatu da lehen 93.205 pertsonetako igoera zena, azken bost urtetako zentsuan soilik 20.000 ingurukoa izateko. Populazioaren multzo handi batek bere burua euskaldun oso multzotik euskaldun pasibo sailera pasarazi du, azken kontzeptuaren alderdi etereo eta zalantzarokoak nabarmen utziz. Hain zuzen, ez dago garbi askorentzat zer esan nahi duen *ia-euskaldun* nomenklaturak (teorian behintzat). Beraz, azken bost urtetan kasik 66.000 bizilagun *ia-euskaldun* (edo euskaldun pasibo) sailera igaro da, lehenengo bosturtealdian (1991-1996.koan) igoera bera 6.000 ingurukoa baino izan ez zelarik. Beraz, multzo handi batek, lehen aldiz, bere burua *euskaldun oso* kontzepturik *ia-euskaldun* taldera pasatu du, lehendiko datu askoen egiazkotasuna kolokan ezarriz.

Datu hauen arabera, EUSTAT-en zifretatik emaitza kezkarria ateratzen da. Alde batetik, hiru probintzietan lehendiko igoeraren inflexioa, eta bestetik guk inkestak erabiltzen dituen kontzeptu batzuen interpretazio ez fidagarria. Egia esateko, kezkatu utzi gaitu EUSTAT-en inkestak, nahiz populazioaren joan-etorriak (emigrazioa) eta heriotza faktoreak ere kontutan izatekoak izan.

Bigarren inkesta Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntz Politikaren ordezkartzarena izan da. Inkesta honen arabera hegoaldeko egungo hiru probintzietako euskaldungoa %29,4koa da, eta Euskal Herri osokoa %25,4koa. Inkesta honen berezitasuna, esan dugunez, 15 urteko populazioaren egitate proportzionalaren gabezia da. Beraz, faktore hori dela eta, bi inkesten batezbestekoa nekezagoa ger-

tatzen da. Gure ustean, beheko belaunaldien (haurreria eta gazteriarren) euskalduntze prozesu sistematikoa (ze euskara D eta E ereduie atxikia dago) aipaturiko inkestan islatua ez egoteak emaitzak askoz murriz eta pesimistagoak bilakatu ditu, lehen bistara. Han zuzen, hiru probintzietan % 29,4 hori % 34.ra ere iristen da kontatu gabeko 200.000 ikasle inguruko kopurua barnean sarturik. Noski, kopurua apalago jarri behar litzateke Nafarroako eta Iparraldeko kasuan. Nafarroan, dena den, inkestak ematen duen % 10,3 euskaldungoa ez da horretan uztekoa, ezen bost azken urtetako haur eta gazteen kopurua 18.000 baino gehiagokoa izan baita. Iparraldean, noski, kopuruak areago urritu behar dira.

Nafarroan, batz besteko euskaldungoa, gure zenbakietan, 70.000 ingurukoa zen 2001 aldera, eta bertan ere (hiru probintzietako eta iparraldeko ia-euskaldunen (edo euskaldun pasiboen) kontzeptua aski aleatorioa eta lasaka bilakatzen zen edozein interpretazio ziur emateko. Nafarroan, gainera, inkestak dioenez, 20.000 hiztunek azken bost urtetan euskara galdu dute, eta hori erabat estonagarria bihurtzen da. Zerbait bitxia eta irrealia deritzagu. Bost urte buruan, soilik, euskaldun den populazioak hainbesteko kopuruak galtzea ez bide da egiaztagarria (bertan ematen diren kopuruaren heienean, behintzat). Hori izatekotan, behar bada, multzoz *ia-euskaldunen* saila kontuan izan behar litzateke (eta, hala ere, txundigarria azaltzen da emaitza).

Zifra hauetatik ikusten da euskararen jabetza gure herrian heren batera ez dela iristen (15 urte arterako populazioa ere kontuan izanik). Beraz, euskarak, bi erakunde politikoetan ofiziala delarik ere, kinka larrian dirau, nahiz igoera zifretan etengabea izan, Euskal Erki-dego Autonomoan, batez ere.

Bestalde, erabileraren proportzioak nabarmenki jaisten dira eskualde guztietan, aspaldidaniko egoera diglosikoaren ondorio bezala. Euskarak urri eta ez tinko darrai populazioegune industrializatu erraldoietan, eta bereziki, lau hiriburuetan.

Euskararekiko jarrerak hobetzen datoz, baina eskandalagarria da demokraziaren ikuspegitik Nafarroan oraindik lurraldeko %40-ak euskara ez onartzea. Hor nabarmen da Nafarroako egitate linguistikoaren alderdi berezia (lurraldea hiru zonalde linguistikoetan zatikaturia egotea, eta Erribera zabalaren aspaldidaniko erdaldungotasun ukaezina). Iparraldean, aldiz, Angelu-Miarritze-Baiona guneak kenduta, euskararen onarpena gehiengoa da, eta bertan gure hizkuntza-

rekiko estimua asko hobetu da.. Bertako arazoek, ordea, euskararen ez-ofizialtasunarekin zerikusi zuzena dute.

Zifrak zifra huts direlarik ere, eta zenbakien basoan ez galtzearen, ondorio batzuetara gatoz. Lehenik, ofizialtasun-egoerak zerikusi garbia du euskararen balantzean. Igoera-prozesuak populazioan ofizialtasunarekin zerikusia du. Beraz, Euskal Erkidego Autonomoan euskarak gora egin du ezagutzaren eremuan, eta, batez ere, azken tradizioan euskaldun ez ziren eskualdeetan (Arabako haranetan, ipar herrisketan, eta, orobat, Bilbo ezkeraldeko guneez batzuetan, non populazioa %0-tik 10.era igo den Barakaldo, Sestao bezalako tokietan). Euskararen ofizialtasuna derrigorrezkoa da hizkuntza sustatu eta gotortzeko. Hortik behatuta, ez dio mesederik egiten Nafarroan egungo hizkuntz-banaketak hiru zonaldeetan (eskualde mistoan, bestalde, tradizionalki, euskaldun izaniko haran eta herri zenbait at dago –eta are okerrago euskal toponimia tradizionala duen eremu zenbait –Irunberri, Tafallaldea, Orbaran, Egoaldea, Urraul biak, eta abar– erdaren zonaldean uztea modu espikaezinean).

Iparraldean euskararen bilakaera negatiboa da, gazteriaren saillean, bereziki. Bertako egoera politikoaren erruz, euskarak oraindik ez du lortu ofizialtasunik, eta Europako demokrazia zaharrenetakoan euskarak bestelako *patois* txastarren funtsa baino ez du Parisko gobernuarentzat.

Euskararen etorkizuna egitate polikoari ere atxiki behar zaio. Ez dira indiferente, beraz, hizkuntza baten onerako lurraldeko gobernari eta politikoen jarrera eta jokabideak, diglosiaren fenomenoak zerikusia handia baitu gizartean politikarekin ere. Hala ere, populazio beraren jarrerak ere kontuan hartzekoak dira.

Gure ustean, azken inkestetan, batez ere EUST delakoan, zer-bait bitxia eta kezagarria azaldu da aipaturiko zifra batzuen inflexioan; kezagarria da euskaldun oso kontzeptutik hainbestek pausua *ia-euskaldun* delakora ematea (eta trasbase horretan susmoa dugu lehendik datozen zifra batzuen halako koloka kontzeptuala dagoela). Inkestak erlatiboak dira, eta inkestetan oinarritzen diren kontzeptu batzuk areago hertsitu beharrekoak dira oker handietan ez jausteko.

Hala ere, azken hogeit eta hamar urteotako euskararen presentzia soziala gizartean nabarmenagoa egin da, eta etorkizunean erronka nagusia gure euskarak puntu gotor (eta espazio zabalagoak) irabazten lortzea izanen da.

Euskaltzaleen biltzar berritua

Pako SUDUPE

Urriaren 26an ehun eta hamabost bat lagun bildu ginen Heletako herrian, hortxe nonbait erdiak edo Hegokoak, eta gainerakoak Iparraldekoak, Etienne Salaberry apaiz, irakasle eta idazlea omendu eta *Euskaltzaleen Biltzar* berritua jendaurrean agertzeko. Salaberryren alde emandako meza ederra izan zen, kanta ederrez eta prediku egokiz girotua eta bazkaria ere lagunarte eta umore onean igaro genuen, Alkat eta Ezponda, Lekat eta Mendiburu bertsolariak lagun genituela, eta kantari hautak abesti ederrak kantatu zituztenak bazkariaren buruan. Baina azkar idatzitako lerroon helburua ez da omenaldiaren berri ematea baizik eta *Euskaltzaleen Biltzar* Berrituaren albistea Euskal Herriratzen laguntzea; ez biltzar berrituak ibilbide berrirako zer egitasmo dituen aditzera emateko baizik eta nagusiki biltzar zahar behera etorriak abiadura berri goranzkoa har dezan zer ikuskera eta hedadura izan beharko lukeenez hausnartzea.

Ene arrangurarik nagusiena delako biltzarraren geroaz oroitzea da, XX. mendearekin sorturiko biltzar honek XXI. mendean zer bila-kaera izaten ahal duen gogoetatzea, eta ildo horretarik haste-hastetik nahi nuke erran XX. mendean, funtsean, Ipar Euskal Herriko biltzar izan bada, handik harat Euskal Herri osoko izatera iragaten den neurrian iragartzen diodala etorkizuna, hots, gütxieneko dinamika lukeen erakunde gisa bermatua geroa, Iparraldekoa izateari utzi gabe Hegoaldekoa izaten ere asmatzen edo bederen entseatzen den heinean.

Hondarribian, 1902an, sortu zenean ehun eta hamabost kide zituen, berrogeita hamahiru Hego Euskal Herrikoak eta gainerako hirurogeita bi Ipar Euskal Herrikoak. Baina zinez biltzarrak abiadura,

dinamika eta laurehun kideetik gorako erakundea izatea erdietsi Jean Etxepare mirikuak 1923an giderrak hartu zituenean erdietsi zituen. Honek eman zion biltzarrari mende erdiz izan duen jitea eta ezaugarriak; eta, Hegoaldeko kideak behera etorri ziren, nortasun eta ospe handiko kide batzuen lankidetzaz sutsua gorabehera: Jose Eizagirre eta Ixaka Lopez Mendizabal, Anjel Irigarai eta A.M. Labayen, Monzon eta Manu Sota –Biltzarraren historia laburra Xarriton jaunak egin du, baina historia osoagoa oraino eginkizun da, eta nire baieztapenek badute behin-behinekotasunaren ajea–.

Jean Etxepare euskal idazle handia eta Aldudeko medikua izateaz gain, gerlari izan zen lehen mundu gerran. *Euskaltzaleen Biltzarreko* buru izan zen aldian idatzi zituen artikuluetan garbi azaldu zuen erakundeko buruen ikuskera zein zen, eta horrekin bat abian jarri zituzten jarduerak. Ideologiari dagokionez, behin eta berriz adierazi zuen Lekornen hazitako euskal idazleak euskara eta euskal ohiturak begiratzea eta sustatzea zituela xede nagusi Euskaltzaleen Biltzarrak. Gerraren ondotik kanpotar asko jina zen Ipar Euskal Herrira, batez ere kostaldera, eta barnealde menditsuak –zehazki Baigorriin 1923an egindako mintzaldi bat librokori aldatzen ari gara– euskal ohitura onak atxikiz eta oroz gain euskara, ordokia garbitu behar zuen arrotz kutsutik: *Adiaraziko ote dugu aski gora, aski ardura, sor herriko mintzaiaren dabilala errekkienik alan nor-bederaren gogoia; euskara dela euskaldunentzat adimenduko pindar, bihotzeko su, nahiaren hazkurri hoberena, nola baita alapiderik zaluena mihiko; euskarak gauzkala geure lurrari, geure aberriari gehienik atxikiak, hala nola, dela Frantziaren, dela Españaren alderat, menherriaren zerbitzari bulartsiago?...Agiantzen nuke herrietako ikastetxetan haurrer eskuetar eman liburuñoek, edozoin izan diten, artetan frantsesaren edo espāñolaren ondotik ager balitzate xehetasun zorbait euskara garbiz, horrela haurrek ikas dezaten hobeki, han erdara, hemen frantse-sa, eta bide beraz beren sor herriko mintzaiaren mamia barnago sar hazkurritzat beren buru-muñetan.*

Lehenagotik adierazia zuen hein batean *Euskaltzaleen Biltzarrak* euskararen eta euskal ohituren alde egindako lanari zor zitzaizola euskaldunak lehen mundu gerran Frantziaren aldeko hain gerlari bulartsuak gertatu izana.

Piarres Xarriton jaunak gogoan du 1955ean Euskaltzaleen Biltzarrak hirurehun edo laurehun lagun bildu zituela Jean Etxepare

omentzeko eginiko bilkuran, kolore guztietakoak, Monzon, Manu Sota eta Oxobi, Piarres Etxebarne, Erramun Idieder eta Jean Ibarnegarairaino, orduan gazte ziren Mixel Labeguerie, Jean Hiriart Urruti, Joseph Camino eta Xarriton berarekin batean, nola Elizalde *Zerbitzarrik* erran zuen Jean Etxeparek egin zuela *Euskaltzaleen Biltzarra* bere lan ezin ukatuzkoekin: "ehun bat herri eta herrixketako haurren idazki maitagarriekin, Uztaritzeko, Mauleko eta ez dakit nongo ikastegi handieneko ikasle bihoztunen kondaira eta bertsoekin, apaizgaien itzulpen eder eta predikuekin, egun bezalako bilkura ederrekin".

1927an Etxeparek Dassance uztariztarrari pasatu zion lekukoa eta horrek 1959an Mixel Labeguerieri, eta azken honek giderrak hartzarekin bateratsu sortu zen Ikas elkarte euskarazko irakaskuntza ahalbidetzeko eta garatzeko ikasgaiak sortzeko xedearekin, Seaska eta eskola publikoetako ikastalde elebidunei zerbitzu eskaintzeko –oker banago, egingo dut zuzenketa–, eta gerlari ohi kutsua kendu eta beste jite bateko euskaltzaletasunari leku eginez, Ipar Euskal Herriko kristau demokrazia zentristaren arrimu eta/edo gidaritzapean, eta azken urteetan Iparraldeko euskal idazle zaharren idatziak argitaratzeari eman dio lehentasuna.

Jean Etxeparek Bilboko Julio Urkixo oroitarazten duen tradizionalismo euskaltzale frantsesizalearekin araberako emaitzak eta ki-deak lortu bazituen, eta beharbada ongien Labegueriek ordezkatzten duen kristau demokrazia zentrista euskaltzaleak bereak eman baditu XX. mendearen bigarren zatian, Mixel Itzaina eta Andde Luberriaga ahanzi gabe –urriaren 26ko bazkarikoan kantatu genituen abestietan Labeguerie uztariztarraren itzala nabaria zen–, nola eman ditzake bereak XXI. mendeko *Euskaltzaleen Biltzarrak*? Zein ikuskera izan behar du gidari eta zein jarduera sustatu behar ditu?

Gorago adierazi dut, ene uste apalean, *eskualzaleen biltzar* izateari utzi gabe Euskal Herri guztiko Euskaltzale ororen Biltzar izaten entseatu behar duela, eta jakina, gaur euskaldunok dugun kontzientzia eta garapen maila ekonomiko nahiz kulturala aintzat harturik ez du zentzurik Frantzia edo Espainia hobeki zerbitzatzeko sustatzea euskaltzaletasuna baizik euskaltasun irekia baina beregaina finkatzeko, Ipar eta Hegoko gizarte eta batez ere kultur harremanak sendotze aldera, gure arteko ezjakintasun eta arrotasunari azpiak jateko; eta jarduerak Euskal Herri osoa kontuan hartzen dutenak behar lukete izan, baliabideen mugen apaltasunean, eta hasieran

bederen Iparraldeari lehentasuna emanaz, baina ahalaz Euskal Herri osora hedatuz joaki. Jarduerak zehaztea, behar diren baliabideak eskuratzeko bideak urratzea eta kide berriak emendatzeko moldeak proposatzea zuzendaritza berriaren eta kide berrion gain gelditzen da. Etorkizun oparoa opa diot *Euskaltzaleen Biltzar* berrituari, eta euskaltzale ororena izatea.

Baionako Gotzainaren txostentxoak eta Ouret jaunaren hitzaldia Etienne Salaberryren Omenaldian.¹

Evêché de Bayonne,
le 23 octobre 2003

Au moment où Hélette fête le centenaire de la naissance du chanoine Etienne Salaberry, l'évêque du diocèse désire s'associer à cette célébration, en reconnaissance envers celui qui fut son premier professeur de philosophie.

Ce Basque était un maître, ce penseur un pasteur ; marqué comme au fer rouge par ses années de stalag, il surprenait ses élèves par sa fougue, son don oratoire, sa capacité d'indignation et d'enthousiasme, sa pédagogie capable de structurer et d'ouvrir de jeunes esprits.

Nous sentions qu'il était quelqu'un hors du commun jusque dans ses distractions, ses réparties et ses engagements.

La jeunesse a des antennes: elle captait chez cet homme d'Hélette au regard bleu, une sorte de visionnaire enraciné dans son village qu'il aimait, mais dépassant les frontières de son pays, de son temps et des idées reçues. Il voyait grand et généreux. Son cœur était basque, son romantisme européen, son humanisme chrétien.

Quand l'âge et la maladie le figèrent dans un cadre, il en mourut ; sa mort bouleversa tous ceux qui avaient bénéficié de son intelligence, de son cœur et de son ardent témoignage de prêtre.

(1) Helatan, urriaren 26an Etienne Salaberryrem omenez ospatutako Omenaldian Baionako Gotzainak igorri zuen txostentxoak eta Ouret apaiz jaunak meza nagusian emandako hitzaldia jarri ditugu hemen.

Merci aux gens d'Hélette et à tous ses amis d'avoir su se rassembler dans cet omenaldi ; leur acte de mémoire est une bonne action, un de ces beaux gestes accordé à celui qu'ils honorent.

Pierre Molères,
évêque de Bayonne

J.P. Ouret apezaren predikua

Iduri luke ebanjelio hau egungo bestarendako hautatua izan zela.

Ebanjelioan, eskale itsua.

Hemen, aldiz So Egilea, izen ordain horrekin bere artikuluak sinatzen zituen Salaberry Étienne kalonjea.

«*Ene nagusia, egizu ikus dezadan*», dio itsuak.

Hemen, guk, aipatzen dugu izpirituen argitzailea, gazten erakaslea, Jesus Krixtoaren apeza, Salaberry kalonjea.

Ebanjelioak dio Bartime itsua, sendatu eta, jarraitzen zela Jesusi.

Guk aldiz, itsuak ez izanik ere, ardura itsu-mandoka bezala ibiltzen baigira gure biziko urratsetan, hor ditugu, bidearen erakusle, E. Salaberry-ren erakaspén eta etsenpluak.

E. Salaberry So Egilea: Artikulu frango izkiriatu ditu eskuaraz eta erdaraz anitz irakurgaietan. Etzen herabe bere ikus moldearen deneri erakusteko, Eskualduna izanik ere: ez dute Euskaldunek aise beren gogoko berri salatzen, bainan E. Salaberry-k bazuen nortasun berezi bat. Heletako seme, hemen zituen etxondoa eta erroak eta bere burua errotik euskalduna zaukan. Zenbait aldiz, gai pisu batzuetan lerro abstraktu batzu eginik ere, bat batean, lanoen artetik bezala agertzen ziren Baigura eta Heleta, beti aipatzen baitzituen Heletako etxalde eta lur-berriak, Santa Katalina feira eta hain maite zuen Besta-berri. Hortakotz etzen uzkur egoiten, han, Parisetik denak manatu nahi zituzten jaun batzueri igortzeko errepostu bipil bat fededunen, baserritarren, eskuara eta eskualdunen alde, « *Hi bahiz, gu ere bagituk* » gogoan erabiliz.

Bainan etzen So Egilea polemista. Gatazkan sartzea baino lake-tago zitzaion ereitearen jestu zabala: aroa alde ukanik ala ez, lurra prest izanik ala ez, beti kar berarekin hedatzen zituen baitezpadako zitzaizkon gai berak: Euskal Herria eta ere Europa, Askatasuna eta ere Zuzentasuna eta Bakea. So Egilea, bai eta ere helburu ederrenen ereilea. Ereite horiek gehienik egin ditu bere erakasle lanetan, Uzta-ritzeko semenarioan eta Baionako Villa Pia-n.

E. Salaberry erakaslea ari izan da 36 urtez izpirituen moldatzen. Ikasle ohi batek hemen erran zakon bezala, harekin ikasi zuten badela ideien mundu bat: hor, izan ziren Aristote, Kant edo Bergson. Gure erakaslearen izpiritu zabala, denekin etxekotua bezala, batetik bestera aise zabilan. Bainan filosofo horien erakaspén desberdinak etzituen euri nasai batean bezala ixurtzen eskolierren gainerat.

Nahi zuen beti ikaslea gogoetatzen lagundu, harekin erakaspén horiek haztatuz, biak ikasle, biak erakasle. Eta emeki-emeki izpirituak zabaltzen ziren eta ikasleak agertzen zuen bere nortasuna. Hortaratzeko lan hurri horrek galdegiten zuen beti pazientzia, konfidantza eta amodio anitz erakaslearen ganik.

Gerlarat joaitan, Garra bere etxondoan utzi zituen lerroetan arrazoinekin izkiriartzen ahal zuen : *«Ikasle guziak maitatu ditut, denetaz arta hartu dut, bozkariatuz ongi heltzen zirelarik, gogoia ilun aldiz huts egiten zutelarik. Maitasun berezi batez maitatu ditut apez-gaiak: heien adimenduak zabalduz uste dut Eliza ongi zerbitzatzén dutala.»*

Ikasleén zerbitzari, Elizaren zerbitzari, hori izan da Salaberry apezaren bizia.

E. Salaberry apezak hastetik erran zuen: *«Nahi dut izan apez erakasle gisa.»* Eta urteak joan eta ondotik aitortzen zuen: *«Ene apez sinestea eta ene erakasle solasa ados izan dira beti, haparka mikorik gabe elgarren artean.»* Ikastegietarik kanpo ere nahi ukan ditu zerbitzatu Jainkoa eta gizona, ikasleeri bezala gerlari, presuner laguneri eta herritarreri lañoki erranez badela gu baino goragoko Norbait gu-rekin eta gu baitan dagona. Jondoni Paulok eta Inazio Loiolakoak bezala ikusten zituen haatik gizonaren bizian borroka ari direla ongia eta gaizkia, Jainkoa eta debrua, eta gizona bekaturat aise lerratzen dela. Hortakotz, ardura bazoan Euskal Herriko parropietarát Jainkoaren amodioaren predikatzerat; maite zuen eskuara nasai eta ospetsu batean predikatzea. Joaiten zen denbora berean kofesatzerat, bere

haurrideen Jainkoarekin baketzerat. Erraiten zuen, kofessorra bera bekatorosa delakotz, kofesioak betiko lagun egiten dituela belaunikatu dena eta Jainkoaren barkamena ixurtzen dakon apeza. Adorazione egunetan zer umiltasunarekin, zer hitz sarkorrekin galdegiten zuen barkamendu bere eta denen izenean, belauniko Sakramendu Sainduaren aitzinean !

Fede eta errespetu handi batekin ohoratzen zuen Sakramendu saindua. Oroitzen niz Villa Pia-ko kaperan goizetan elgarretaratzen ginelarik meza sainduaren emaiteko, han zela jadanik otoitzean Salaberry kalonjea, begiak zerraturik, burua sorbalden artean sartua bezala tabernaklearen aintzinean. Ars-eko erretor sainduak bezala erran zezaken : *«Hari beha nago, eni beha dago.»*

Orai, zeruan, bere begiez ikusten du Jainkoa. Bere otoitzean eskaintzen duke lehenago, Teilhard de Chardin-en moldean asmatu zuen Eskual Herriaren gaineko meza. Zeru gainetik guri beha dago, gure beha dago.

Ongirateko eta zerurateko bidea erakutsia zaukun.

Orai, gure urrats ahulak argituz eta azkartuz, lagunt gaitzala gaizkiaren gau ilunetik ateratzen !

Bururatzean, harekin batean erraiten dugu berriz hemen berean duela 24 urte bere predikua bururatzean egin zuen otoitza :

Heletako Ama Birjina, begira gaitzazu gu oro, zure aintzinean ahuspez gaudenak.

Begira Euskal Herria.

Urrunt bortizkeriaren izurritea,

Baztert hisiaren ifernuko gerla,
Aldara odolaren ziliporta beltzak,

Begira gure gazteak, heietan baita herriaren geroa,
herriaren udaberria.

Egon gaiten, ahantzi gabe, beti, haurride maiteak, haurride.

J.P. Ouret
2003-10-26an

Aiako Harria eta euskara

Gogoeta lirikoa

Itziar MITXELENA

Gau luze eta hezetasunez betetako garai iluna desagertzeaz dagoenean, sortzen dira, tarteka, primadera gozoa aldarrikatzen duten egunak. Ezki beltzetako hosto berriak eta adar luzeko zumarretan ageri diren tita berde alaiak naturaren berpizte berritzailea erakusten digute; haize freskoaren eraginez, egurats aratzean, eguzkiaren distira leundu eta zorrotzu egiten da; hurbiltzen gaituen kemen pozgarriak suspertuak, betikoari ohikoa ez den moduan begiratzean, sekula ikusi ez bagenu bezala, zeruertzean agertzen zaigu Aiako Harria: ilun, indartsu, babesle eta sendo.

Mendi bikaina urdinean zizelatua ikustean, nire barrua, neguko hotzak itzalia, indar xume eta irribarretsu batekin pizten da, gogora ekartzen didana aspaldi utzitako haurtzaroko mundu itxia, borobil eta argitsua, itzaltzen ez den suak berotua.

Iraganaren distira honek adierazten ote du, harrizko paretara honetatik hurbil sortu nintzelako, nire baitan dagoen paisaiari betiko lotua dagoela?

Ur marroi babeslea utzirik, burua gune berrian ateratzen dugunean aurkitzen dugun guztia geureganatzen dugu esponja baten antzera, gu eta besteen artean ezberdintasunik ez balego bezala. Ikusten ez dakiteen begi irekietatik sartzen dira inguratzen gaituzten argi eta koloreak, bulto eta aurpegiak; sudur txikietatik pasatzen direlarik ahaztu ez daitekeen esentzia baten arrastoa uzten duten usainak; biriketarik sortzen den negar indartsuak eta eguzkiaren argi zuriak eragiten dizkigun keinu biziek aldarrikatzen dute besteekin

lotuko gaituen harreman eztabaidatsua hasia dela. Ez baita bakea aro honetako ezaugarri nagusia.

Naturaltasunak –ez adostasunak– menperatzen du haur garaia. Soinua hitz bihurtzen dela konturatu gabe, osatzen ditugu esaldi eta perpausak betiko gurea izanen den hizkuntzan, hizkuntzarik baze-goela ez genekienean ikasia. Bigarrenak, gaztelerak, alegia, bilakatu du lehena lehen, eta eskainiko digu poz berri bat ahotik, aia zuri eta bigun baten antzera, izenak aditzari modu berrian loturik irteten direnean, entzuten digutenengan esnatzen ez dutelarik (oi gertakizun harrigarria!) gudan sortzen duten harridura.

Arrastaka lehenik, gero pausoka, saltoka azkenik, oinek eramaten gaituzte eskolara, non gureganatzen dugun irakurketa eta idazkeraren lengoia, kanabera ahulen inteligentziak sortua, hizki, zenbakiz eta lerroz osatutako sarea, unibertso baztergabea eta isilean erori gabe salto egin dezakegula sinestarazten diguna.

Bigarrena lehenbizikoa bihurtuz, lehenengoaren lehenengotasuna desegin gabe, gazteleraz idatzitako letrei esker ezagutzen ditugu David eta Peggotty, Natacha eta Ander printzea, Urtzi Thor eta Tella-gorri, bai eta malakitazko kioskoaren jabea zen erregea, Abenamar gezurra esaterik ez zuen mairutegiko mairuarekin batera, kanta gozoko sirenak, betirako liluraturik uzten gaituztenak, Cervantes eta Borgesen hizkuntza leku berezian ezarriko dutenak, sentsibilitatearen aska eziniko korapiloak josiz.

Segmentu zuzen bati bestea lotuz, sokaren bukaerara iristen gara, konturatzen garenean besteengandik zurrupatutako gauza ezberdinek, guk berdinduak, pertsona ezberdin bat osatu dutela. Gu garen ni honek sentiarazten digunean kopia eta orijinalaren arteko diferentzi sakona, estiloaren beharra sumatzen dugu, hau da, lehenengo lengoian bigarrenean dastatu ditugun edertasunak esateko premia.

Egitasmo gogorra bi hizkuntzak sortu dituzten tradizioak konparatzen baditugu; eginkizun pozgarria iruditzen zaidana firmamendu zabalean Aiako Harria ikusten dudanean. Grabitatearen kontrako indar batek mugitu eta jasoko balu bezala hegan egitera doala ematen du: sorbalda aurrerantz; bizkar sendoa kapa eder baten antzera zabaldua; eskuineko besoa luzea eta izurtua; ezkerrekoak lrumugarrieta eta Txurumurrutik tira; bien artean, erdia eta gailurra marka-

tuz, Erroilbidek, Migel Angelen sabai famatuaren zenbait irudiren antzera, kosmoseko haize ez ezagun bati aurre egiten diola dirudi.

Ikuskizun honen edertasunaz konturatzen naizenean, iruditzen zait badagoela hondar hori eta ur sakon eta gaziko itsaso miresgarria harri astuna arintasunez bustitzeko egokia eta hizkuntz nahasketa harrigarrienak errazteko aproposa. Leku gabeko toki honetan elkar-tzen al dira bi idazlan arras ezberdinak, denborarekin lotuak dauden tituluak burutuak: *Gero* eta *À la recherche du temps perdu*. Gustuak eta kasualitateak eragindako lege finkoei obedituz, doinu haizegilea, fina, eta pizgarria sortuko dute Prousten esaldi dizdizariak (hausteko zorian hausten ez diren olatu luze eta apartsuak), eta kez karen goibeldurarik ezagutzen ez duen Axularren prosa bortitzak.

Haizekirri leunak erdi galdua dabilen ontziaren belak hanpatuko ditu, poesiaren bide ederra aurki dezan. Irudimenak sortutako para-jetan, Zefiro bigunari esker, ibiliko dugu neurri ezezaguneko bidea, guban taxutzen ari diren itxurek asmatua, bereizten gaituen berezita-sunik berezienak sortua, gure baitan handitua, guretzat, horratik, harrigarria eta misterioz betetako kamioa; arbasoen oihartzuna ia entzuten ez den leku ilun eta erakargarriak zeharkatzen dituen, guk kurritzen duguna, haurtzaroko hizkuntz maitea erabiliz, errealitate espirituala (eskribau umil eta leialen antzera) ispiatzen duen lana prestatzen dugun bitartean.

KRITIKAK ETA
ERRESEINAK

KRITIKAK ETA
ERRESEINAK

MIRAU COURT, Christophe. *Sorgin bat ikaragarri polita.*

Marrazkilaria: Elisabeth Schlossberg

Itzultzailea: Jose Antonio Sarasola

Argitaletxea: IBAIZABAL

Iñaki ZUBELDIA

Liburu zoragarri baten aurrean gaude eta irakurri duten ikasleek eta euren andereño/irakasleek halaxe ziurtatu digute. Irakurle hasiberrientzat oso egokia da. Kontrazalean 5 urtetik gorakoentzat gomendatzen da.

Sorginei buruz hitz egiten du kontakizunak eta ikusiko dugu oso mundu berezia dela sorginen hau. Istorio honetan agertzen diren sorginak itsusiak dira, garatxoak eta pikortaz beteak eta, gainera, harro daude itsusi izateaz. Beren umeak hezurrez egindako sehaskatan edukitzen dituzte lo, armiarma-sarek egindako maindire artean eta saguzar-hegoekin egindako txanoak jantzita. Horrez gain, ahalmen magikoak dituzte eta jendeak errespetua eta beldurra die.

Honelakoxe familia batean jaio zen Ederkini ere, munduan izan den sorginkumerik ederrena gure begiekin begiratuta, baina neskatilari nazkagarriena eta desatseginena sorgin begiekin ikusita. Bere gurasoak kezkatuta zeuden hain ederra zelako, eta beren buruak engainatzen saiatzen ziren honelako hitzak esanez: "Hauxe bai ume itsusia! Edozein sorgin bezain itsusia da! Zer nazkagarria den...!" Umeari sorgin itxura emateko jantzirik zarpailenak janzten zizkieten egunez eta lotarakoan simaurrarekin eta lokatz zikinekin egindako kremak ere ematen zizkieten aurpegian eta inon diren nazkagarrikeriarik handienak jartzen zizkieten ilean... Baina hurrengo goizean, azala inoiz baino finago eta leunago eta ile-adatsa inoiz baino distira-

tsuago eta ederrago zuela esnatzen zen neska gajoa. Edernini hain ederra zen, non printzesa ematen baitzuen.

Gurasoentzat zoritxar larria zen hura. Ama, Sorginen Batzorde Nagusiko Ohorezko Lehendakaritza kargutik kendu egin zuten. Sorginen andereñoak Edernin zigortu egiten zuen egunero. Beste sorginkumeei beren gurasoek ez zieten Ederninirekin jolasten uzten... Eta honek tristuraz eta penaz betetzen zuen neskatilaren bihotz samurra.

Baina mundu honetan ez da dena beltza edo dena pena eta tristura izaten. Bizitzak bere alde koloretsu, bizi eta alaiak ere baditu. Edernini ere, gazte eder eta lirain bihurtu zenean, printze artaburu ugari etorri zitzaion haren ahalmen magikoekin gehiago aberasteko asmotan. Eta denak zapo bihurtu zituen, hain zuri eta hain bereko izategatik. Baina, printze ximple eta jator bat etorri zitzaion, bera-ekin maitemindu zena, eta harekintxe ezkondu zen eta zoriontsu bizi izan ziren luzaroan.

ETA HAU HALA BAZAN SAR DADILA KALABAZAN
ETA ATERA DADILA IKAZTEGIETAKO PLAZAN.

ZUBELDIA, Iñaki. *Pako belearen bihurrikeriak.*

Marrazkilaria: Belen Lukas

Argitaletxea: IBAIZABAL

Mikel IRASTORZA

Abentura eta umorezko liburu honen aurretik beste bat dago: "Pako belea" izena duena eta bilduma berean azaldu zena. Han aurkezten zen Pako belea, bele sinpatiko, jator eta bihurri bat, pertsonen artean bizi zena (batez ere umeen artean) eta hitz batzuk esaten ikasi zuena.

Pako bele hau, kuriozkoa bada ere, sei bat aldiz existitutako bele bat da (ez metenpsikosis edo reenkarnaziorik jasan duelako), zaharrek desagertu eta berriak ekartzen zirelako baizik. Eta Zaldibian oraindik ere badira 2 edo 3 bele bezatu edo amaestratu "Pako" izena dutenak. Iزارo Iraeta, ETBko aurkezlearen etxean daude bele horiek. Gipuzkoako Goierrri aldean ohitura da nonbait beleak bezatzea eta Pako izena jartzea.

Liburu honetako Pako beleak bi izan ziren, liburuan bele bakarren bidez bezala azaltzen baldin bada ere, eta hauek ikaztegieta bizi izan ziren.

Aurreneko liburuan, beleak erdi erreta bukatu zuen San Juan sua ospatzen ari zirela eta sendatzen gelditu behar izan zuen etxe batean.

Bigarren liburu hau, belea sendatu ondoren, udako oporretan hasten da eta umeekin gaiztakeria dexente egiten ditu bele sinpatiko horrek.

Baina, liburu honetako gauzarik kuriosoena beleak CD-ROM bat ikusten duenean hasten da. Animalien bitzta ikusten du pantailan (horien artean batez ere beleen bizimodua eta ohiturak) eta odolaren deia sentitzen du, askatasunaren oihua, beretarrengana bizitzera joateko deiadar apelaezina. Bere barruko senaren deiari ezin dio entzungor egin eta, bera bizi zeneko familia agurtuz, beleengana joaten da. Baina, familiaren eta umeen adiskidetasuna eta maitasuna ez ditu albo batera utziko.

Liburu hau 2003an ikastolen arteko JUUL lehiaketan edo bozketan irabazle suertatu zen, 6 urtetik 9 urtera bitarteko umeen botorik gehien lortuz.

ARÀNEGA, Mercè. *Mikela igela.*

Marrazkilaria: Mercè Arànega

Itzultzailea: Patxi Zubizarreta

Argitaletxea: IBAIZABAL

Iñaki ZUBELDIA

Mikela igela bilduma Mercè Arànegaren obra da guztiz. Hau da ilustrazioak eta testua, dena Mercè Arànega autore katalanak egina da. Mikela igelaren istorioak lauzpabost urteko umeentzako dira. Itzulpena Patxi Zubizarretak egin du maisuki.

Mikelaren bi ipuin komentatuko ditugu gaur hemen.

Lehenengoa: *Mikela nahastuta dabil.*

Mikelak sagar tarta nahi du. Sagarrak bildu ditu zaldi gainera igota. Eta arrautza bila joan da oiloarengana. Txitekin dago oiloa eta goiko saskitik arrautza hartzeko esan dio, baina Mikelak behekotik hartu du. Etxera joan da eta arrautza ez da inon ageri. Saskian arrautza oskol puskatua bakarrik ikusten da. Sukaldean txitatxo hori bat dabil. Txitatxoa hartu eta oiloarengana eramaten du zaldi gainean.

—Nondik hartu duzu arrautza? —galdetzen dio oiloak

—Ez dakit! Desberdinak al dira? —erantzun dio Mikelak.

—Jatekoak goikoak bakarrik dira —azaldu dio oiloak.

Etxera itzultzean tarta eginda dago, aitak egin du irina, azukrea eta sagarra erabiliz. Zati bat zaldiari eman dio, beste bat oiloari eta Mikelak berak ere jan du. Humm! Bai tarta gozoa!

Gauzak ondo entzun behar dituela ikasi du Mikelak.

Bigarren liburua: *Mikela oihanean*

Mikelak, jolasean ari dela, maleta bat aurkitu du. Barruan sartu da zer dagoen ikusteko eta itxi egin zaio. Maleta barruan lo hartu du. Oihu batzuek esnatu dute. Kanpoan loroak, sugea, gorila... Oihanean dago. Gorilak sugearengandik salbatu du. Gero harri handi bat ikusten du eta han etzaten da. Baina hau mugitu egiten da. Kokodri-lo bat zen eta berriro ere gorilari deitu eta honek salbatu egiten du. Kontuz ibili behar dela erakusten dio, gauzak ez direlako itxuraz ematen dutena.

Ipuinak oso naif edo ume kutsukoak dira, inozenteak, baina aldi berean abentura bezala planteatuta daude. Mikelak bizitzarako ikaskizuna bere esperientzia propioetatik jasotzen du. Bizitzen duen abentura edo gertakizun bakoitzetik ikaskizun bat ateratzen du eta hau oso baliosoa izango zaio bere nortasuna osatzen joateko.

CALLEJA, Seve. Zuriñek beltza izan nahi du.

Marraskilaria: Nadia Barkate

Argitaletxea: IBAIZABAL

Iñaki ZUBELDIA

Denok dugu desio edo gurariren bat. Zuriñek beltza izan nahi du, bere auzunera etorri berri den neskatila hori bezain beltza. Sika du izena, eta hain polita da bere txirikorda eta begi handi horiekin... Agian bere ikasgelara etorriko da. Horregatik bera eta bere familia ezagutu nahi ditu, bere laguna izan nahi luke eta bere ametsak hari kontatu.

Eta hori lortu arte ez du bakerik izango. Aitak laguntzen dio Zuriñeri neskatila beltzarana-rekin lehenengo ezagutzak egiten.

Aurreneko pauso hori eman ondoren, Zuriñeri oso erraza egiten zaio Sika, neska beltzaren lagun egitea. Sikak ere lagunak eduki nahi ditu auzoan eta Zuriñek lagunduko dio eginkizun horretan.

Zuriñek berak, berriz, neskatila beltzaranarenak bezalako txirikordak nahi ditu ilean eta Sikaren amak txirikorda polit-politak egingo dizkio. Zuriñe harro dago bere txirikordekin, baina horrez gain, kolore beltzarana ere lortu nahi du, bere laguna bezain ederra izateko.

Eta Sikak neska zuriaren jantziak bezalakoak nahi ditu. Eta hori ere modu errazean konpontzen dute. Zuriñeren etxera joan eta honek bere armairuak irekitzen dizkio, gehien gustatzen zaizkion jantziak hartu eta erabil ditzan. Sika gustura dago hemengo neskek bezalako jantzi politak darabilzkielako. Eta gaua pasatzen Zuriñeren etxean geratzen da, bere gurasoen baimena lortu ondoren.

Gauean, biak ohe berean sartuta, Zuriñe ez da isiltzen. Bere lagunei buruz, irakasleei buruz, jangelari buruz.... burura etortzen zaion guztiari buruz azalpenak ematen dizkio Sikari.

Lagunari beldurrak uxatu nahi dizkio eskolara joan aurretik.

—Biok oso lagunak garela esango diot andereñoari, ea elkarren ondoan esertzen uzten digun, nahi duzu?

—Bueno —esaten dio Sikak onespena azalduz.

—Eta Iban ezagutuko duzu, gelako mutilik guapoena...

Horrelaxe bi neskatilek elkarren ondoan lo hartzen dute zoriontsu, bi aingerutxoren pare.

Astelehen goizean esnatu eta gosaldu aurretik, Sikak telefonoz deitzen die bere gurasoei, egunonak emateko eskolara joan aurretik. Eta eskolara doa pozik Zuriñe bezalako lagun berri jatorrak egingo dituela badakielako.

ZUBELDIA, Iñaki. *Mirari hegalarri.*

Marrazkilaria: Jabier Erostarbe

Argitaletxea: IBAIZABAL

Aimar ITURBE

Txiki jaio eta gutxi hazi zen neska baten historia kontatzen da liburu honetan. Mirari da neskatilaren izena. Etxean dagoen bitartean, txikitan, zoriontsu da, baina eskolara hasitakoan sortzen zaizkio arazoak eta penak. Burlak, iseka eta mesprezu gogorak egiten dizkiote ikaskideek txikia delako, eta Mirarik ezin ditu eraman inentzio txarreko burla anker horiek. Nahigabea eta tristura sortzen diote bihotzean eta asko sufritzen du neskatilak. Eskerrak eskolan badituen bi lagun jator, Janire eta Enara, bere adineko neskak, momentu txarretan lagundu eta aldi ilunetan argitasuna ikusarazten diotenak. Bere familiarekin batera, hauek dira Mirariren kemena eta bizipozaren euskarri sendoenak.

Eskola garaian Mirarik urtetan sufritu behar izan du ikaskideen burla isilik eta saminez. Baina hamar urte egindakoa, Oñatiko umeak (Mirari oñatiarra baita) Urbiara joaten dira udalekuetako hamabost egunak han pasatzera. Mirarik bere arazoari irtenbide bat eman nahi dio eta isilka, inortxok ere jakin gabe, ez bere lagunek ez bere etxekoez, plan bat prestatzen du. Tabernetan egoten diren sonbrila horietako batzuekin "parakaidas" antzeko tramankulu baldar bat prestatzen du, eserleku eta guzti. Bi motxila handitan bere trasteak hartu eta joaten da Urbiara.

Han bere bi lagunak konbentzitzen ditu gauz Aizkorrira igotzeko, ilargi betea dagoela, Arabako lautada eta Zadorrako pantanoa oso ederki ikusten direla, azken honek zilarrezko aintzira bat ematen

duela... Igotzen da gauzez Aizkorrira bere bi lagunekin eta bat-batean esaten die hauei:

—Orain hemendik salto egiten lagundu behar didazue —motxilatik “parakaidas” rustiko hura ateratzen duen bitartean.

Bi lagunek begiak zabal-zabalik begiratzen diote, zoratuta bezala.

—Ez zaitetze horrela begira geratu —esaten die—. Nik asko sufritu dut orain arte eta orain ahobero horiei erakutsi egin behar diet ni ere NOR naizela, txikia izanagatik, beste edozein bezalakoxe pertsona naizela eta eurak baino ausartagoa gainera...

Lagunek tramankulua ondo kokatzen laguntzen diote eta egun-sentiarekin batera Mirari airean abiatzen da haize bolada batek eramanda. Motxila bat darama bizkarrean eta han janariak eta maskota bezala untxi zuri bat motxilako poltsikotik burua aterata. Hura ikusita putre bat hurbiltzen zaio eta soketan trabatuta geratzen da hanketatik. Horrela hegan joango dira putrea eta Mirari Euskal Herri osoan zehar.

Egundoko abenturak bizitzen dituzte eta azkenik bueltan etortzen da Urbiara putrearekin batera hegan.

Orain lagunek heroi handitzat hartzen dute eta ez da lehengo neska txikia, pertsona ausarta eta hegalari handia baizik. Honela irabazten ditu ikaskide guztien miresmena eta errespetua. Janire eta Enara, berriz, harro daude horrelako lagun berezi eta ausartarekin.

SAIZARBITORIA, Ramon. *Kandinskyren tradizioa.*

Erein argitaletxea, Bioleta saila, Donostia. 2003
84 orrialde

Ainhoa AROZENA

Gazte literaturan lerratu dute hainbat kritikok eleberria, baina adin konkretu batentzat idatzi ez zuela argi utzi zuen idazleak berak liburua argitara eman zenean. Gazteak dira eleberriko protagonistak, nerabezarotik atera berri direnak batzuk eta ateratzen ari diren neska-mutilak besteak. Miren da eleberriko protagonista, bere koadrilako nesken artean gai nagusi dira mutilak eta batez ere sexua; Mirenek, ordea, ez dio hainbesterainoko garrantzirik ematen, arteak gehiago erakartzen du, pinturak batez ere.

Horrenbesterainokoa izaten da koadrilakoen galdeketa, azkenean, fikziozko mutil laguna asmatzea erabakitzen baitu Mirenek. Hasieran, ez dio bestelako garrantzirik emango bere jolasari, baina Rosaren galderentzat erantzunak bilatu beharrak, asmatu berri duen mutilarekin maitemintzerainoko bidea egingo du. Behin, bere amak irakurtzen zituen liburu sortaren artean Kandinskyren alargunak idatzitako biografia bat aurkituko du Mirenek eta errusiarren ohitura batez jabetuko da; urte zaharretik urte berrirako gauean bere deitura galdetzen zitzaion lehen mutilaren izena zuenarekin ezkonduko ziren errusiar gazteak. Mirenek, bere fantasiarekin gustura bazegoen ere, benetako mutil laguna ezagutzeko gogo bizia zuen eta urte zaharren zain zegoen bere ametsa beteko ote zen jakiteko. Aitor zen betidanik Mireni benetan gustatzen zitzaion mutil izena. Urte zahar gauean familiako ohiturak zirela eta, ez zen kalera ateratzen, baina aitzakia bat tarteko, errusiarren tradizioa betetzera irten egin zen.

Etixeratu zenean, ezin zuen sinetsi ezagutu berri zuen mutil ederraren izena Aitor zenik. Aurrerantzean, bien artean lagun harremana sortu zen, paseatzera joateko geratzen ziren gehienetan, baina Aitor haserre samar agertu izan zen behin baino gehiagotan, harreman horretan sexua faltan botatzen zuelako. Mirenek ere berarekin egoteko gogoaz bazuela eta, logela bat hartu zuten errepide bazterreko hotel batean. Aitor ederra zen, baina ez zuen bere fantasiako Manuk bezainbeste betetzen. Zakarra zen Aitor, heldugabea, hitz egiten ez zekiena eta gutxiago sentimenduak azaltzen. Harremana bertan behera geratu zen denbora batez, Mirenen kalterako, oso gaizki pasa baitzuen Aitor ahaztu ezinik. Denborak aurrera egin ahala, ordea, Aitorrek ez zuela horrenbeste merezi konturatu zen eta baita garai ilunetik argira pasa behar zuela ere. Aitorren itzulerarako eskaerek ez zuten indarrik izan eta lehen isilean gordetzen zituen sentimenduak orain agerian esan ziezazkiokeela ohartu zen Miren. Espero gabean, Bastidara gurasoek zuten etxera joan zenean, ezagutu zuen bere kezketatik gertuago zegoen mutila, Manu zuen izena, bizitzaren kasualitateak!

Topiko askotxorekin egingo du topo irakurleak liburuan, baina idazleak kontzienteki bilatutako topikoak direla dirudi. Di-da batean irakurtzen den liburuak zapore gozoa utziko die irakurle gehienei, mezu baikorra. Besterik gabe, gaztetxoei zuzendutako lantxo laburra dela pentsatu duenak, pare bat minutu har ditzake kontaketa-
mezua erreparatzeko.

AGIRRE, Josean. Romain zen bere izena.

Elkar argitaletxea, Donostia, 2003

206 orrialde

Ainhoa AROZENA

Literaturaren inguruan eginiko gogoetak eta hausnarketak dira liburuaren oinarrizko gaia. Tartean burua galtzekotan dabilen ikerlari taldearen ikerketa eta maitasun istorioak. Maitasun kontuak, atseginak eta zatarragoak. Zoriona eta galbidearen arteko tartea bata bestearengandik urrun ez dagoela sumatu ahal izango da behin baino gehiagotan.

Eleberriaren hasieran, emakume batek pistola batez bere senarra hilko du eserita dauden parkeko bankuan. Gizon hori, ikerlari talde bat bila ari den idazle famatua izango da. Romain Gari. Istorioak aurrera egingo du, baina atzera begirada askoren laguntzaz. Bien bitartean, senarra hil duen emakumeak ikerlari taldeko irakaslearen laguntza izango du bere ingurune ilunenetik ateratzeko. Irakasleak bere ikasle gazte batekin, Monikarekin, izandako maitasun istorio ia ezinezkoak ere indarra hartuko du une batez. Emakumeak atsegin ditu irakasleak, zer esanik ez Sophie, Romainen emazte zena. Maitasunaren eta erakarpeneren mugetan eleberriaren sekretu handia argituz joango da. Nor zen Romain Gari? Zergatik idazten zuen? Nor zen bere emazte Sophie? Zergatik akabatu zuen Romain? Galdera ugari sortzen du eleberriak. Irakurketan aurreratu ahala, zalantza guztiak argitu eta espero gabeko amaierarekin egingo du topo irakurleak. Aurrera ezin daitekeen amaiera, irakurtzeak misterioa galduko bailuke bestela.

Deskribapen zehatz eta sentsualez betetako liburua da; une txikiei garrantzia handia ematen zaiena. Geldoa da kontaketa, oso

geldoa agian, baina irakurleak irakurgaia tentuz jarraitzeko moduan osatuta dago mamia. Ez dago presarik amaierara iristeko. Sekretua jakin eta gero, ideia guztiak txukun lotzeko, gogoeta tartetxo bat eskatzen du liburuak.

Misterio kutsuak inguratzen duen maitasun istorio bat baino zerbait gehiago ere bada. Literatura du hizpide nagusi. Romain Gari idazlearen bizimodu frustratua aitzakiatzat hartuta, idazle askoren berri ematen da. Literatura egiteko arrazoiak azaleratzen dira, idazlearen joerak eta jarrerak, idazteko moduak eta zergatiak. Idazleak berak arteak nahiz literaturak sortzen zizkion galderei erantzuna aurkitu nahi ziela argi zeukan eleberria idatzi aurretik: "Artea nahiz literatura, dena espektakulu bat da askotan. Gehiago da fama errealtatea baino. Gai horiekin bueltaka nembilela, autore askorekin egin nuen topo. García Ortelanok beste izen batekin idatzi zuen nobela erotiko bat eta inor ez zen horretaz jabetu hil zen arte. Idazle askok jorratu du egia eta gezurraren arteko bide hori. Galdera ezberdinak etorri zitzaizkidan burura: Zer dira egia eta gezurra? Zer da artea? Zer da benetako artea/literatura? Artikulu batean Romainen bizitza ezagutu nuen eta izugarritzko historia iruditu zitzaidan, nik nahi nuena aurkitu nuen. Gizon horrek ez zuen muntaia bat egin, pertsonaia bat asmatu zuen bera ordezkatzeko. Best *seller*-ak idatzita, fama zeukan, ortodoxoa zen; *Concour* saria irabazita, garai hartako Frantzia oso handia zen. Baina bera aspertuta zegoen, kritikak ere gogorrak zituen. Seudonimo bat asmatu beharrean, bere ilobaren pertsonaia asmatu zuen bera ordezkatzeko, Emil Ajar ezizenarekin. Iloba bere golema zen, aurpegia ematen zuena. Lau liburu idatzi zituen ezizen horrekin, estiloz aldatu zuen eta beste *Concour* sari bat eskuratu zuen. Lehengo estiloan eta estilo berrian idazten jarraitu zuen, aldi berean. Gertaera hauen aurrean, idazle baten nortasuna zein den etortzen zaizu burura. Zein da benetakoa? Zein ez? Aukera ugari ematen zidan nik nahi nuena idazteko eta aurrera egin nuen".

Beterriko Liburuak literatur aldizkaria, 19. zenbakia.

ZUBIZARRETA, Patxi. *Barrikadak.*

Alberdania argitaletxea, Irun, 2003

94 orrialde

Ainhoa AROZENA

Bost pertsonaia nagusi, bost kontaketa, bost istorio... eta denak trenaren inguruan. Protagonista bakoitzaren egonezinak, miseriak karril arteko garraibidearen barruan nahiz kanpoan kontatu ditu idazle ordiziarrek. Bost kapitulutun banatuta, bakarka azaldu du kontaketa bakoitza, baina ez modu itxian; kapitulu batek bestearekin lotura estua du.

Senarrarengandik ihesi doan emakumearekin ematen dio hasiera Patxik eleberriari. Trena hartu eta Vigotik Hendaiara abiatu berri den emakumearen oroitzapenekin eta sentipenekin. Bizitza berri baten bila urrutira joateko indarra eskuratu duenean jarri du abian bere helburu nagusia: askatasuna eta zoriona aurkitzeko leihatila. Trenean, bere senarra zenari eskutitza idazten ari da ikuskatzailearekin begirada jolas polita izaten duenean... oraindik ere zoriotsu izateko ateak zabalik dituela konturatuko da berehala.

Gabardina luzez jantzita, bizibidea trena duen gizona da bigarren protagonista. Bizibidea trena du bai, lana ez da, ordea, trenetan egiten den ohikoena (edo bai). Lapurra da, horixe bere ogibidea. Trena tunel ilunetan sartutakoan bidaiarien poltsetan zer aurkituko ibiltzen da. Bizimodu gogorra egokitu eta lasaitze aldera aukeratutako lanbidea, protagonistaren miseriak eta ezinak agerian utziko dituen.

Ordiziako kuartelean bizi den guardia zibilaren irudia da hirugarren kontaketa muina. Espainiatik, ezkonberritan, emaztearekin diru gehiagoren bila etorri eta Euskal Herrian bizitzeko zailtasunak

ematen ditu aditzera. Euskal Herriarekiko eta euskaldunekiko gorrotoa beren buruaren sinesgarritasuna galtzerainokoa izango da, baita ingurukoena ere. Amorrúa, gorrotoa, haserreá, beldurra, zalantza, tristura... sentimendu ezberdinak.

Euskal Herriaren alde borrokan ari den gazteak hartuko du indarra laugarren kontaktetan. Institutuko ikaslea, herriaren alde borrokatzea da bere helburu nagusia eta ia bakarra. Euskaldunen aurkako jarreraren aurrean bat-bateko erantzuna, azkarra, etsaiari. Barrikadak eta iskanbilak guardia zibilarekin, suz eta arriskuz betetako egunak, iluntzeak eta gauak. Espainiatik etorritako erantzunari aurre egiteko ziurtasuna eta zalantza gazte ezberdinen azalean. Amorrúa, gorrotoa, haserreá, beldurra, zalantza, tristura... sentimendu ezberdinak.

Amona maitagarriaren irudia da bosgarrena. Tren geltokiaren ondoan bizi den emakume adinduarena. Eguneko orduak geltokiaren ondoan gertatzen denari leihotik begira igarotzen ditu, bizitzaren gogortasunak erakusten dio bizirik jarraitzen duela. Triste antzera bizitzeagatik, ez du inola ere etsi nahi. Begiratu atsegina eta esperantzaz beteá amonaxoaren ahots goxoak eskaintzen duen guztia.

Liburuko kapitulu bakoitzean Antton Olariagak marraztutako marrazkiek, gertakizunetan kokatzen lagunduko diote irakurleari. Marrazkietan protagonisten aurpegirik batere ez. Siluetak eta kokalekua imajinarioaren lagungarri. 80ko hamarkadako Euskal Herrian zehar paseatu eta garaiko egoera ezagutzeko aukera benetan atsegina eskaintzen duen liburua da Patxi Zubizarretaren azken lana.

MONTOIA, Xabier. *Baina bihotzak dio.*

Elkar argitaletxea, Donostia, 2002

321 orrialde

Ainhoa AROZENA

Besteak beste, poesiagintzan eta eleberrigintzan ezaguna da Xabier Montoia. Aipatzera goazen lan honen ondoren argitaratu berri du *Denboraren izerdia* eleberria. Ipuingintzaren alorrean ere batere arazorik gabe aritzen dela erakutsi zuen *Gasteizko hondartzak* liburuan eta zer esanik ez aipatzera goazen *Baina bihotzak dio* lanean. Korapiloak askatzeko duen erraztasuna nabarmen ageri da. Euskadi Sarietarako finalisten artean aurkitzen da Montoia lan honi esker.

Hamairu ipuinekin osatu zuen Montoia bere azken ipuin liburu. Ipuin horiek ez dira ipuin soilak, sakonak dira oso. Guztiek dute galtzailearen irudia bere baitan, protagonista ihes egitera behartu duen bizitzaren alderdi garratzen batek ukitutako bizipenen bat. Dauden lekuan daudela, Euskal Herrira itzultzea da protagonisten nahia; inguruak, familiak, lagunak, paisaiak, lasaitasunak, bizi nahiak edo beste sentimenduren batek erakarrita.

Liburu honetan munduan zeharreko txoko ugari azaltzen da. Hiri edo lurralde ezagunak dira batzuk eta guztiz ezezagunak besteak, munduko txokorik ezkutuenean gordeta diruditenak. Irakurketan begia jotzen dute lekuek -hiri, herri nahiz paisaia ezberdinek- hartzen dituzten deskribapenek. Idazketari darion naturaltasunarengatik, idazleak lekuan lekuko kontakizunak lurralde horretan bertan idatzi dituela dirudi.

Ipuin guztietako protagonistak, munduaren punta batean edo bestean aurkitu, euskaldunak dira izatez, eta bakoitzaren lurraldeari

dagokion euskalkia ekarri du Montoiak orrietara ipuin bakoitzean. Aipagarria euskalki ezberdinetan jarduteko duen abilezia.

Gurasoak bereizi eta ama Madrilera bizitzera joan zaion alabaren istoriotik hasita, irakurtzen jarraitzeko gonbitea egiten duten beste hamabi ipuinekin egingo du topo irakurleak. Adin ezberdineko protagonisten azaletan, sentimendu kontrajarriez mintzo da idazlea liburuan zehar.

Lan polita, harrigarria eta erakargarria. Guztiz gomendagarria!

ESTANKONA, Igor. *Hitzaren bidaiaria*.

"Tundra"

Susa argit. Zarautz, 2002.

78 orrialde.

Pello OTXOTeko

Leihora begira nago liburu hau irakurtzera jartzen naizen bakoitzean. Leihoa berdina da aldi bakoitzean, liburua lez, baina orrialdeetako poemok paisaia ezberdinak dira, aldakorak, eszenatoki anitzetara eramaten gaituztenak, basamortu hotza den tundra honetan haizeak tenperatura berdina duen arren. Gustura eta aise irakurtzen den poema liburua da. Hitz soil batekin deskribatu behar banu, *anitzasuna* aukeratuko nuke. Barne koherentzia osoa eta betea erabat lortua du, baina Igor Estankonak bere hitzen bidez paisaia eta argazki askotara bideratzen gaitu. Eta Estankonak zelai bat bezain zabal du eskua, eta norberaren ameteak aurrera jotzen dute egilea berarenak diren horiekin elkar talka noiz iritsiko den itxaroten. Horregatik, hitzaren bidaiaria moduan sumatzen dugu Igor Estankona. Ez ordea bidaiari erraria, baizik eta iparrorratz zitura duen marinel itxaropentsua da. Haizea bidaide leiala izanik eremu atsekabetuak ezagutzera doan abenturazalea dugu. Haizearen abiadurak Anemometroan utzitako arrastotik, ipar herrialdegarantz bultzatu zuen hitzaren xarmak eta indarrak, gune berriak bilatzearen. Eta tundrako zabalgunehotzetan aurkitu du hausnarketarako pausagunea. Izan ere, poeten betiko gaiak, eta ideia pisutsu eta gogorak lantzen baititu arratiarrak, hala nola, maitasuna, denbora, memoria, heriotza, justizia,... Natur elementuak hizpide izanik gogoetan barneratzen gaitu, arnas ugari eta anitzak uztartuz, herri ezberdinetako iratxoen bilkuran. Hauen izpirituekin bat egiteko, *neguan haritzak tximiniatik gora* egiten du basora itzuli eta batzar honetan parte hartzeko. Baina gure

izatearen eta gizartearen zauriak ezin ditu bete poetaren ahaleginak. Eta bere baitarako dio:

“Zergatik orduan hutsune hau?”

Hutsuneak baimentzen du hausnarketarako gunea, unea eta bidea. Hutsuneak jorratzen ditu kreaziorako ildoen erretanak. Hutsuneak baimentzen du pilotarien jokoa frontoian. Hau horrela izanik, ausaz madarika dezakegu hutsunearen balizko antzutasun ulergaitza. Haizea, haizea behar dugu hutsunetik hutsunera hustasuna betetzeko. Haizea, bidaiari damugabea, basamortu batetik bestera aise mugitzen den marinela, Estankona lez. Eta marinela honek hitza baino ez dauka eskifaia leial eta sutsu gisara. Horregatik hitzaren bidaiaria, hitzarekin bidaiatzen duelako; eta hitza beraren mamian, funtsezko oinarrian, bidaiatzeko ahalmen izugarria daukalako. Hitzak eskaintzen digun ahalbide semantiko anitzak erakusten dizkigu, hitzaren dimentsio ezberdinen atea zabaltzeko, hitz gutxitan, hitzaren azitia da, hitza berarekin bidaiatzeko eta hitzaren barnean murgilduz hausnarketa eragiteko. Haizeak batetik bestera garamatza, eta paisaia ezberdinak bisitatzera eramaten gaitu hitzaren bidez, aldako hegaltia migrazio garaian baillitza. Haizeak mugitzen ditu hodeiak eta *lainoak albal-paperean bilduta datoz*. Honela azaltzen zaizkigu Igor Estankonaren hitzak, aldaketa baten jabe, aldaketaren bila eta aldaketaren bidez eraztiak, baina zeozertan bildurik, barruan sekretu bat ezkutaturik daukatela. Eta sekretu hori asmatzea irakurleari uzten dio, irakurlearen zeregina da, eta pribilegioa era berean.

Hitzen aldaera ezberdinetan amilduz paisaiak deskribatuko dizkigu. Kasu askotan indartsu eta jarrera oldarkor batez sentimendu eta bizipen indartsuetan heldutasunez barneratuko da. Poesia sakona duarik gabe, eta natur elementuez apainduta ageriko bazaigu ere, noizbehinka hirikoagoa sumatuko dugu. Kontzeptuala batzutan, simbolista besteetan, baina gogoetarako gonbitea lerrook jarriatuko duten lurrinetan nabaritutako dugu. Hausnarketarako bidea irekitzen duten ildoak azaldu eta hauek jorratzeko aukera erakutsiko dugu. Modu batez edo beste batez ahalegin honetan saiatuko da. Baina betiere topatuko duguna, hala ere, irudi ederren erabilera freskoa eta dinamikoa izango da. Eta aldiro-aldiro proposamenak eta galderak geziak baillitza jaurtikiko dizkigu, hitzak errealitatea gurutzatzen duten geziak baitira:

"Pentsatu duzu kontu garrantzitsuez?
ze hizkuntzatan esango dizute agur?"

"Aukeraren bat baldin badago,
hori izango da gure etorkizuna."

"Norbaitek bultzatu ezik bizitzak ez du dardararik egiten,
ezin dugu beti arotza eta egurra izan aldi berean."

Oso gogoeta iradokigarria aurkitzen dugu lerro batean *erori berria den elurra bezain zaharra delako* esaten digunean, berehala gogora dakarkigu Josanton Artzeren *"Iturri zaharretik edaten dut, ur berria edaten, beti berri den ura, betiko iturri zaharretik"* baina eraberritua eta poema polit batean bikain txertatua ageri da.

Maitasunarekiko keinuak ere ugariak dira. Zenbait lerro ekarriko ditut orrialde hauetara adibide gisa:

"Kotoiz bete duten kanpaia
isilik dago, zerua airean,
eta haitzetara etorri diren txorien soinu tresnak
erosten ditugu gure belarri zaharrekin.
Badatoz zauritutako olatuak barkamen eske,
uretako giltzen zarata tristea ateratzen.
Nekazari arraroak dira ontziak.
Ni neu ere marra hartan jairo nintzela pentsatuko nuke
esku hauek ez banitu,
ez balira berriztatuko zureak ukitzen dituztenero."

Oso poema erromantikoa nire ustetan. Xamurtasunez eta giro bukolikoa murgildurik heltzen dio maitasunaren gaiari, erremate bikain bezain ederraz amaitzeko. Aipatuko dudan hurrengoa, aldiz, erromantiko gisara edo bestela ere uler daiteke. Ene aburuz liburuko onenen artean dago, eta mezu baikorra edukitzeaz gain gaurkotasunari indarra ematen dio. Hipotesi baten modura hasten du bere azalpena baina berehala karga emozional txundigarriaz norberaren sen positiboan berpizten ditu. Demagun...

"Demagun bihotza garaiezina dela
eta edozertarako erabil dezakegula.
Demagun ez dagoela zubirik handik hona.
Orduan, zer ardura dio helburu handiak dituenari
Edo ezelango handinahi barik ortuan dabilenari
bere memoriak irautea datozenengan...
bihotza garaiezina dela suposatu badugu?"

Maitasun negatibozko apurren bat izan dezakeen beste bat aipatuko nuke. Une batean *Zapaldu ezik perfektua da maitasunaren lurra* dio. Baina honek zer edo zer adierazten digu, maitasuna bizitzeko, benetan bizitzeko, lurra zapaldu behar dela; ondorioz, eta ia denok (egia ote?) lurra zapaltzen dugulako, ez dago maitasun perfekturik.

Gizakiaren galdera sakonak ere ezagun ditu, eta han hemenka ez dio muzin egiten hauek diren erronka gogorrari heldu gabe. Adibide gisa, denboraren arazoa lantzen duen poema bikaina. Hona hemen zati bat:

“Zauri honek izena dauka,
denbora irteten zaio borborka.
Zauri honek izena dauka,
atzazkalekin irekitzen dut lantzean behin
ez dadin inoiz senda.
Ez dut ezagutzen gauzen zabalera.”

Haatik, gordintasunaren zantzuak jaurtikitzen dizkigu noizean behin. Ez du, ez, inolako erreparorik geure barruak gogor astintzeko etorkizuna erabat beltza ikusten badu ere. Eta honelaxe baieztatzen digu bere kezkek *Etorkizuna beti da gezur barkaezina* esaten digu-nean adibide bat jartzearen.

Ideien burrunba honetan, gogoeta filosofiko sakonen atala zaindua eta zaildua aurkeztuko digu. “Tartaloren eskumako begia” izenburupean asmatutakoa oso poema sakona da. Maisu lana iruditzen zait. Xume, soil eta sotila irudi dezakeen arren sekulako sakontasuna badu barne-gogoetan murgiltzeko, batez ere bere azken bi lerroak:

“Ohean lo gaudela
erle gautar batek ezta egiten du gureztat
bihotza urratzen diguten oteak eurak baliatuz.
Izan ere, bizitza ez da dena,
askotan ez da garrantzitsuena ere izaten,
begira zenbat gauzak erabaki duten
ez izatea eta kito.”

Paradoxa existentzial modukoa agertuko da, “ez izatea” erabaki duten guztien izatea aldarrikatzen du. Euskal lema zahar hura gogoratuz, “izena duen guztiak izana badu”, isilean antzekoa jaurtikiko digu zailtasuna kiribilduz. Areago ere joan doa ausardia handiz: izena

eta izana edukitzeaz gain, "ez izatea"k ere izatea baduela aipatuz, horrela diren guztiak onartu eta ezagutu egiten ditu. Nork dio bada honelako erakustaldia ikusi ondoren Igor Estankonaren poesiaren atzean gogoetarik ez dagoela? Nork dio paisaia xume bezain sotilen atxikimendu eta deskribapen soila duen poesia dela?

Inola ere ez! Ausardiazko poesia gogoetatsua sumatzen dut nik hau guzti honen atzean; izengabearen bilaketa, izendatu ezin denaren gauzatzea, misterioaren araketa, ildo hauen jorraketa sumatzen da oro har, zuzenki zein zeharka planteaturik. Gogoeta, harridura, maitasuna, asaldaketa,... Emozioak etengabea eta ezustekoak noizean behin, tantaka amiltzen dira orrialdeotara.

"Gurari bakar bat" izenburua duen poema ere oso ona da, ongi taxututa iruditu zait eta gogoetarako bidea ematen duena. Delfoseko orakuluak zioena, "Ezagut ezazu zeure burua" gogora arazi dit. Harritu, zurtu eta leihotik kanpora dagoenaz gozatzea eta errealitatea arakatzera eramaten zaitu, zeure burua non eta nola dagoen alde zurretik hausnartu ondoren.

Baina marko doratuaz apainduko nukeen poema "Eztabaida baten zatia" izenekoa da. Bertan ideia ugari aurkitzen ditugu. Poema honetan gizakien arteko eztabaidak islatzen saiatuko da. Gure herriaren egoera suma daiteke plano inplizitu batean, baina oro har, iritzi ezberdinen arteko taldeen aurrez aurreko jarrera, ezin ulertua, irtenbidea emango duen edabearen *tanta hori erortzea eragotziko lukeen hitza esan gabe*. Zergatik ez dugu elkar ulertzen? Zergatik ez gara konponbidera ahal bezain azkar iristen? *Baditugu gauzak amankomunean: / ahoko izarra eta / taupada batetik besterako tartean presarik hartzen ez duen / bihotzaren pazientzia*. Ez al dugu gure artean konpontzeko gaitasunik? Hau dena eta gehiago eztabaidagai direlarik, gordinki mahairatzen dizkigu zalantzak, galderak eta arazo benetan garrantzitsuak geure begien aurrera. Ezinezkoa al da belearen beltza urkiaren zurian pausagunea topatzea odolaren kutxa itxirik mantenduz?

Beste zenbait poemien ideietan filosofiaren oihartzuna aurkituko dugu. "Hiru dimentsiotara isiltasuna" poeman esate baterako isiltasunaren apologia egiten da, eta isiltasunaren hondarrean geratzen den bakarra erantzun mutua da. Erantzun honek ezer esaten ez duenez, ezin da berari buruz hitz egin. Eta hitz egin ezin daitekeenaz

hobe ixiltzea. Beraz, erantzun isila, Igorrek dion moduan *geratzen denaren barruan dago*.

“Isiltasun zabalena
isiltasun luzeena
isiltasun sakonena
deiarar egin ostean
erantzunaren zain
geratzen denaren
barruan dago.”

Eta Platon eta haizuloaren mitoa zaharberiturik lerrootara hur-bildu zaizkigu:

“Zabaldu begiak gauza onei zein txarrei
eta bereizketa horretatik kanpo hegan dabiltzan
gaueko tximeletei.
Haizulo barruan edo beste egia horren arantzetan,
zabaldu begiak.”

Ez da ahuntzaren gauerdiko ezula Igor Estankonaren poemek duten muin gogoetatsua aniztasunezko paisaien bilduma honetan, hitzen bidezko diaporama honetan.

“Hasiera” eta “Alderantziz” poemak oso azpimarragarriak dira, baina dagoeneko gehiegi luzatu naiz.

Era berean, klasikoei kliska berezi bat egitera ausartu da Igor Estankona. Ulisesi buruzko poema bat aurkitzen dugu. Ez ote da ba Ulises beraren izpiritua ipar latitudeetara doana hitzaren esanahi berrien bila? Ez ote da Ulises hau poesia zko zaldia ren bitartez hitzaren barrura sartzea lortu duen adimen ausarta? Nolanahi ere, Igorrek *begiak handi eta zabalik* ditu, Ulisesenak lez, eta munduaren ikuskerari anitzak geureganatzen saiatu da.

Liburu aberatsa eta oso iradokigarria da, batez ere irakurlea kitzikatzeko eta asaldatzeko moduetan. Bere tia Luisari maitekiro eskainitako poeman, horrelako barne astinketak topa ditzakegu:

“Begiek ikus ditzaketen muinoetan
egia ikustea ezinezkoa bihurtu da.”

Ez dio, dena den, etsipenari ateak zabal-zabalik uzten eta estoi-kotasunez eta estanko(na)tasunez argi izpi ñimiñoenari gogoz heltzen dio:

“Badakit ez dudala leku hoberik aurkituko,
ez dagoela leku hoberik munduan
haizeak desegindako ohe heze hau baino
izarren azpian. Ilargia gaua irabiatzen.”

Baina oldoz dezagun patxadaz, ez *delako gauza bera prestatzea edo patxadaz prestatzea*, eta profita ditzagun poeta honek eskaintzen dizkigun pausagune eder bezain bikainak. Eta oldoztetan geure izatean barneraturik egizu lo. *Ilea laztanduko dizut gau luzeenean. / Goizean, izotzak hoztu ondoren, bigarrenez urtutako metal batez eginiko ezpata izango zara / nire eskuetan.*

OTXOTEKO, Pello. *Arnasa galduaren ondarea.*

Elkar argit. Donostia 2003

Luis Mari MUJICA

Egia esateko poesia oro existentzialista da, gizaki baten barne espresioa delako. Otxoteko poetak egun eskaintzen digun poemategian existentzialismo nabar baten aztarnak dira nagusi, eta hori harritzekoa da gure poetaren aurretiko ibilbide zenbait behatuta.

Arnasa galduaren ondarea poemategian existentzialismo umotu baten kerua nabaria da ia orri guztietan. Hain zuzen, gizon orori dagokio existentzialista izatea egitatearen aitzinean, bizia, heriotza, denboraren etengabeko joanak –orainak eta geroak beti galderak egitera baikaramatza–. Existenzialismoa nagusia zen orain hogeita hamar bat urte euskal poesian, eta existentzialismoak filosofiaren eremuan garapen anitza ukan zuen, Sartre, Mounier eta beste askoen luman. Euskararen esparruan, egia esateko, gerora ere landua izan da, eta geuri, orobat, gogokoa zaigu giza galderen poesia bezala. Nola ez, egitatearen aurrean absurdoaren, egiaeren, erlatibitatearen, aldiaren inguruan galderak egitea gizonari sakonetik dagokio bere burua “munduan izaten” kausitzen duelako.

Otxoteko poetak halako batean “utz nazue errealtatearen gazitazuna dastatzen” dio barne masokismo bati amore emanda. Hortik ezkutuko (eta maiz kanpora ateratako) pesimismo baten ildo ukaezina. Poemategiko gaiak aztertzean sentimendu berak jasotzen ditugu, baina bere pesimismoa, hala ere, ez da orotarikoa, dialektikoa baino gure ustetan. Logikoki, galderak egiteak darama poeta gazitazun horretara, absurdoaren beldurra ukitzera (nahiz galdera egiteak ezagutza-ezaren eztena azaldu sakonean...).

Otxotekoren, modu errepikakorrean maiz, existentziari loturiko halako gaiak ispliatzen dira. *Eza* edo *ezdeusaren* ingurukoa litzateke lehenik. Nihilismoa da, hain zuzen, gizonaren kezka nagusietako bat. Miranderen poemetan bada horrelakorik, bereziki, poetak heriotzari aurre egiterakoan harako *Nihil igitur mors est* olerkiaren mintzo garratza burutzean. Otxotekok ere zuzenki jarduten du nihilismoaz. Gizonaren sustrai-ezaz da bera kezkatu. Poeta existentziaren ontzian doala, une batean, ontziko lemazaina hilda dagoela ohartzen da. "Oi, Kapitaina! / Baina ontziaren lemazaina / aspaldi zendu zitzaigun" (100 or.). Bidean galduta ibiltzeak torturatzen du poeta, eta ezaren orratzak eztenzen bere barrunbea. Heriotzak, noski, gune esanguratsua ditu poemategian. Hiltzeko jaio da gizona, heriotzak oro besarkatzen baitu bere jardunean. "Jaio zinen jaio / Herioren hazia-ekin, / eta ankerkeriaren arnasaz loratuz zoaz / hondamendia aitzindari izanik..." (28 or.). Poetaren jarrera galdeak egita da, baina erantzun-zantzuak nekez jasotzen ditu. "... Erantzun orooren zantzuren bat / noiz aurkituko" (28 or.).

Heriotza baino okerragoa da, noski, herioa aktiboki hartuta. "Oi Herio! Oi Herio! / Etzazula utzi kaliza hau / horrela amaitzen!" (61 or.). Ikustekoa da, bestalde, Aresti poetarengan bezala, zenbateraino islatzen den molde linguistikoetan kristau kutsua duen mintzoa hantzen. Keru hori nabarmen gure poetak "Gupidak ez dauka dadorik" (61 or.) dioenean –edo eta otoitz-formula hartzen duenean sententzialismo baten ildotik. Molde horietan ezinbestekoaren alde krudela azaltzen digu, bestalde, poetak

Otxotekoren hemengo poetikan existentzialismoari atxikitako beste alderdia (pertsonalki asko hilduratu eta atormentatu gaituena) giza egitatearen sustrai-eza da, hots, esentzia edo ontologiaren eza. Nire belaunaldiak, hala ere, bere hezkuntzan (Otxotorenarenak ez bezala) jaso zituen ontologia batzuk (erlijioa bera ahantzi gabe). Geroa kultura posmoderno batean ontologia haiek ahanzten, endekatzen eta desgaitzen etorri ziren, eta hortik egungo gizakiaren sustrai-ezaren sentimendu gaitza. Poetak horren diskurtsoa dagi, eta ezak damaion iturritik inguruko egitatearen erlatibotasuna sakontzen du. Ertaroko munduan –eta lehenago gizarte klasikoan– esentziak bazeuden –eta gizonak ukitzen zituen haiek barne bermea edo tinkotasuna bilatuz–. Existentzialismoa, berriz, esentzialismoaren aurkako agertuko zen XX. mendean, oinarri-eza aldarrikatuz giza kontin-

gentzia orenen erdian. Poetak garbi dio: "Ziurra ez dena, ziurgabea da, / ziurgabeak erlatibotasunera garamatza, / eta erlatibotasunean hiletzi dira / giza balore guztiak!" (86).

Gerora, goiko bi adierazgarrien ondoan existentziaren ezina erakutsiko dizkigu poetak. Absurdoaren arazoa plazaratzen du poetaren gogoetak. Argi dio ilunaren esperientzia duela bidean. Errealitatea (edo egitate ontologikoa) ezin da ezagutu. "Lo mantentzen da Egia begiak itxita / engainu eta hipokrisiaren mantupean" (78 or.). Hortik dator poetaren pesimismozko kutsua. Bere ustean barrunbea eta kanpoa misterioa da (egitatea ez-ezaguna da, funtsean, nahiz misterioak poza bil dezakeen irtenbiderik egon daitekeela uste duenean). Erljio oro, adibidez, geroan errotzen den ilusio da, eta horri eusteak gizonari sostengu baten gustua luza diezaioke. Hemengo poesian, ordea, misterioa ez-ezagunaren erreinu da, eta, agian, hutsaren (eta eza-ren) atari.

Halere, poetak absurdoa aitortzen badu ere, argiari ez dio ukaziorik egin nahi... Berak ez du irteteko aterik ikusten ("...Ez dago eteteko katerik / ez dago irteteko aterik...") (27or.) , baina hala ere irten nahi luke...

Poemategiko sinboloetara pasatzen bagara, *Ibaia*, *Iluna*, *Semaforo gorria* bezalakoak azaltzen zaizkigu. *Ibaia*, adibidez, aldiaren iragankortasunaren –trantsitibitatearen– sinbolo da. Oro doa, oro ihesean murgiltzen da, eta sentimendu existentzial hori sakona da beste poeta batzuetan ere; adibidez, hurbilekoa zaigun bat aipatzekotan, Unamunorengan. Nik neuk, ene poetikan, trantsitibitatearen arazoari garadura asko eman diot. Guretzat, giza existentziaren alderik pairakor edo eztegarrienetakoa gauzak oro inguruan doazela da. Poetak *hausterrea*-ren sinboloa profitatuz dio: "Orenen zerizana da hausterrea, / badenetik ezerezero bitarteko pausoa" (32). *Iluna* da, bestalde, absurdoa eta ez-ezagutuaren sinbolo. "Gaua duzu begietan" (28 or.).

Otxotekoren poeman bada, orobat, protestari eskainitako gunerik. Poetari euskaldun izateak ere ekartzen dio espero zitekeen miakatasun enpirikoa, hau da, gure Herriak pairatzen duen egoera aitzinean kexua eta protesta. Poetak salaketa zenbait dagi. Kexua instalatzen da garbi bere poesian, noiz-noiz. Gure Herriaren egitatea, noski, ez da erosoegia poesia nasaia edo patxadatsua egiteko.

Goian esan dugunez, edozein haro eta belaunaldi da egoki giza existentziari buruz galderak egiteko, baina eza, absurdoa eta ilunaren eztena ez da inoiz poesia modernoan bezain sakona izan. Estilo zuzen, garden –eta pesimismo sotil batez– arazo guzti hauetaz jarduten du Otxotekoren poemategiak, eta pesimismo horretatik irteke ez zaizkigu ukatzen erabateko ildoak.

MAÑERO, Agustín. *Te cuento...*

Gráficas Leizaran, 2003 San Sebastián.

Luis Mari MUJICA

Ipuin-bilduma berria dugu Mañerok eskaintzen diguna. Ipuin-bilduma huts bat baino zerbait originalagoa da. Esan beharrik ez dago, ipuin-generoak bere umiltasunean berezitasun zenbait ukan dezakeela. Autore zenbaitentzat ipuina narrazio landu eta luzeago batera irteteko lehen pausu izan da. Beste batzuentzat ez, ordea. Ipuinak badu bere funtsa atze-asmorik gabekoa. Izan ere, ipuin zenbait irakurrita –bere laburtasunean ere- originaltasun garatua kausi dezakegu, hots, nagusitasun nahikoa, irakurleren makurrera probokatzeko gauza dena. *Te cuento...* deituriko ipuin-bilduman bada horrelako zerbait. Bertako kontakizun zenbaitek eleberri bat eraikitzeko aitzakia -edo funtsa- ere ematen du aise, eskainitakoaren argudioa, garadura narratibo eta errematearen originaltasunagatik. Beraz, ipuin batzuk kontaera egituratuago baten sintesi dira, sorpresaz eta argudio-uztarritz hornituak. Gainera, ipuin batek baditu eleberriak ez dituen alde onak, alegia, laburtasunaren abantaila. Egungo irakurle erdialfer, entzun-ikuskariaren irensele komodoak ipuinetan gihardura argumental hori bilatzen du.

Mañero-ren ipuin-bildumak horrelako zerbait sujeritu bide digu. Noski, bilduma bat da berak eskaintzen diguna, garadura eta abildade desberdinetako emaitzez. Bataz beste, liburu duina da, kontakizunen andanan sorpresaz beterikoa, eta maiz ipuin oso laburretan burutua (orri t'erdiko luzeran, adibidez), irakurlearen interesa erakartzeko gaitasuna duena.

Mañero idazlea, kasu, oso berandu hasia da ipuinak argitaratzen. Behin, bizibideko lana utzita, literatur jardunean bokazioz mur-

gildutako donostiarra dugu. Bokazio hori azpimarratzekoa da, ezen bizitzak emaniko aisialdi eta lanuztearen soberazko aldietan sorturiko ekintza da berea. *Te cuento...* ipuin-bildumak nabartasun asko du kontakizunetan. Batzuetan ipuin beraren molde literarioak erakartzen du irakurlea estilo oso zuzen eta aniztunagatik (noiz-noiz, barrokoa ere badena); detalle txipienari ere garrantzi egokia emateko gai da. Abilidade berezia azaltzen du idazleak argudioa espresio zehatzean biltzeko. Erremate kuriosoak maite ditu, inolaz ere sospetxatzen ez direnak. Kontakizunaren jiroa ezustekoa da anizteta (eta errematea bat-batekoan sorpresa handiagoa da).

Mañero-ren idazkera herri-kerua presente dago, ironiazko jantzi ezkutua nabarmen da argudioaren katenbegan, eta zehaztasun argudiozkoa (eta iradokikorra) ixekazko idazkera bihurri batekin ongi uztartzen asmatzen du.

Egia da, ipuin zenbait irakurrita galdeaz geratzen dela bat, hau da, "hau besterik ez al zen esanez". Bestetan, ordea, laburtasunak findade argumentala islatzen du ipuin zuhur eta bizkorrenetan. Hala-koetan, irakurleak hainbeste orri dituen eleberrien multzoa soberakotzat eman dezake, ezen argudio oso sotil –eta ezdeusekin– Mañerok lortzen du irakurlea xorginduta uztea.

Guk, estiloaren, ildotik, zenbait alditan, Cela handiaren kutsua atzematen diogu, hots, mundu errural eta abarreko tipologia literarioa, errematean huskeria gainditzen duen ironia magikoa nabarmen dela. Gaztelania aberatsa du donostiarra den autoreak, Gaztelako hiztegia nabarra (maiz, herri mintzaira fresko eta eskisito bati atxikia).

Ipuinetan markatzekoak dira *Jornada de ensueño*, *Proposición deshonestá*, *Requiem aeternam dona eis*, *Sí pero...*, *Frustrada alegría*, *Sonría, por favor* bezalakoak. Aipaturikoek (eta beste zenbaitek) garadura handiagoa du, baina luzerak ez du, nahitaez, lorpen hobe esan nahi. *Una vez a la semana*, *cosa sana* delakoan, adibidez, gihardura bi orriko luzadura eskasean burutzen da.

Gure usteen, Mañero idazle adinekoak (hainbat urte luzeen murturrean) benetako idazle-sena azaltzen digu azterkizun dugun ipuin-bilduman. Donostiarra izaki, harritu, bestalde, euskal kontestualizazioa urri duen ipuin-bilduma eskaintzeak. Euskal giroko ipuin garatze ugariagoa espero genuen, baina hautabideak beti ere libreak dira...

Beraz, autoreari keru barojianoa (edo molde barojarra) lortzeko euskal giro horren falta sumatzen diogu, baina lekuak ez du zergatik behartu behar bat argudioaren aldetik hobespen zenbait formulatzeko.

Eta, berriro, zertxobait azpimarratzekotan, Mañero-ren ekarpean, estimagarriena gauza erabat sotil eta eskasetatik autoreak kontaera bat maila literariora jasotzeko duen trebetasuna adierazgarri. Horixe da, bestalde, idazketan jenio izatea bat... Eta ipuinen generoan hori da hobestekoa, ze kontakizunak muga hertsia eta garadura elementalak izan ohi ditu. Aportazio ederrak egiten ditu *Te cuento*... ipuin-bildumak, eta gizonaren bizitzan edozein aro dela irudimena harrotzeko gune ere garbi uzten digu. Euskaraz landuriko literaturaren ondoan, badugu, bada, beste jardute gihartsua –gaztelaniaz landua, noski–. Betor ongi Mañeroren aportazio literarioa Euskal Herriaren idatz-ortura. Ona da bi kulturen inbrikazioa, idazle on aberastasun-bide delako. Hainbat hobea litzateke, dena den, gure herrian gaztelania lantzen dutenek ere euskararen ortuan eginiko produkzioaren jabe ere balira. Bigarren hizkuntzaren muga ez luke inoiz oztopo izan behar elkarrekiko ondare literarioen jabetun izateko. Bi kulturak aberasteko bidea da hori, nahiz gaztelania, nola ez, garadura luze eta zaharragoa ukan. Biziki eskertuko genieke euskaldunok gaztelania espresabide duten autoreek ere euskararen ezagutzara oraindik irmoago etorriko balira.

IGERABIDE, Juan Kruz. "Maisu Isila".

Alberdania arg. -2002

Patxi EZKIAGA

Behera beharretik gora beharreko bidaia

Poetak, historian zehar, eszeptiko samarrak izan dira euren bu-ruaz hitz egiterakoan, eta, iruditzen zait, hori inoiz baino egjagoa dela bizi dugun garaiko poeten obra aztertzen dugunean. Badirudi ezku- tuko beldur batek ez diela uzten publikoki poetak direla esatea, lotsatzeko zerbait izango balitz bezala. Horregatik, poeta bati zertan diharduen galdetzen zaionean "idazlea naiz" izaten da erantzunik normalena, "poeta" esanez gero bulegariak, burokratak, politikariak, dendariak, apaizak, kirolariak, kale garbitzaileak eta tren bidaztiak harritu eta larrituko direlakoan, "poeta" hitzak bai baitu arriskuarekin loturiko zerbait bere baitan.

Hori bera gertatu beharko litzateke filosofiarekin, filosofoak ere antzeko egoeran egon beharko liriateke; baina bada ezberdintasunik, ordea: filosofoek, Wislova Zsymborskak esaten zuen bezala, nolabai- teko titulu batez ederragotu dezakete beraien *deia*, filosofia-irakas- leak direla esanez. Haatik –eta hauxe da Juan Kruzen liburu eder hau irakurri orduko bururatu zaizkidan gogoetetako bat–, ez dago poesia- irakaslerik, bizitza-irakaslerik ez dagoelako, hain zuzen. Bestela, poe- ta izateko nahikoa litzateke zigilu ofizial bat daukan ageri horietako bat eskuetan izatea. Dena den, ez dut ahortzi nahi Joseph Brodskyk inolako inhibiziorik gabe deitzen ziola bere buruari "poeta". Bego.

Maisu Isila aztertzean berehala ohartzen gara poetaren lana ez dela batere fotogenikoa. Felipe Juaristiren *Galderen geografia* irakurri nuenean gertatutako zerbait gertatu zait Juan Kruzeekin ere, etenga- beko miatze, idazte eta ezabatze prozesuan sartuta ikusi dudala,

hatsa delako horrekin lehian, "ez dakit" beldurgarriaren putzuan murgilduta. Zorionez –edo zoritxarrez, auskalo–, "ez dakit" horrek bereizten ditu poetak boterearen atzetik –slogan batzuen bitartez– diharduten torturazaille, diktadore, fanatiko eta demagogoengandik, hauek jakin bai baitakite, eta aski baitute dakitenarekin. Horregatik ez dute beren indarra murriz dezakeen beste ezer nahi.

Maisu Isilaren poetak badaki galdera berriak sortarazten ez di-tuen ezagutza, harridurari biderik irekitzen ez dion poesia hilik da-goela, ezin baitezake ziurtatu bizitzari eusteko tenperatura. *Ekaitza-ren alde honetan nagok* –dio Igerabidek–, *argiaren giltzak iluntasu-nean galdurik...* (or 114) Horregatik da "ez dakit" hori hain garrantziz-koa, esaldi laburra izan arren, hego boteretsuak baititu urrun joa-teko, gure baitako espazioak adina gugandik at daudenak besar-katzeko gauza denez, izan ditzagun kosmologia berriak.

Igerabide poeta egiatia da eta etengabe errepikatzen du "ez dakit". Esan dezakegu 140 orrialde betetzen dituzten poema guztiak horri erantzuteko saioak direla, nahiz eta badakien azken hitza pape-rean utzi orduko zalantzak joko duela berriz ere: *Hutsaren mila me-zulari: hor doaz guztiak zintzurrestean barna, garratz, kafearekin batera* (or 69) erantzunak inoiz ez direla guztiz egokiak izango.

Maisu Isila-ko mundua –bere luze-zabalak beldurtuta uzten ba-gaitu ere, kikilduta gure txikitetasunak; sufrimenduarekiko indiferente ikusten dugunean ere, sufritzen duena pertsona, animalia edo lan-darea izan; izarrez, argi misterioitsu, planeta hilez inguratuta irudi-katzen badugu ere; ikaragarritzko antzokitzat jotzen badugu ere, jaki-nik jaio ginenetik daukagula antzezlanak ikusteko txartela hortzetatik zintzilik, edonola ere, beti da harrigarria.

Halere, Igerabideren poesia aztertzerakoan, tentu handiz ibili behar da "harrigarri" epitetoa erabili nahi denean. Oro har, esan ohi dugu forma ezagun eta arautu batetik apartatzen diren gauzak direla harritzen gaituztenak. Juan Kruzekin ez da halakorik gertatzen, Adu-nakoarekin ez baitago *jakindako* mundu nabaririk. Aldiz, harridura berez existitzen da, ez dago oinarrituta beste zerbaitekiko konpara-ketan. Autonomoa da.

Egia da eguneroko hizkeran, hitzak behar adina aztertzeko asti-rik ez dugunean "eguneroko mundua", "eguneroko bizitza", "gauza arruntak" ... eta estiloko adierazpenak sarritan erabiltzen ditugula.

Juan Kruz hortik ihes egiten saiatzen da: poesiaren hizkuntzan ez dago ezer arruntarik, hitz guztiek dute beren zama, Milan Kunderak *The Unbearable Lightness of Being* obran eman nahi izan zion zentzuan. Poesiaren hizkuntzan ez dago harri, kafe edo hodei arruntarik; ez dago egun edo gau bakar bat ere arrunta denik. Eta, batik bat –ez *Maisu Isilan* bederen–, ez dago existentzia bakar bat, mundu honetako bizitza bakar bat ere “egunerokoa”, “arrunta” denik. Horrela ulertzen da Seamus Heaney-k behin esan zuena, poetak ez direla sekula lan faltan izango.

Beraz, ildo horietatik egin nahi nuke *Maisu Isila* obraren azterketa, Wallace Stevens, René Char, Henry Michaux edo Miroslav Holub-en poesia metafisiko bortitzenean hartzen den norabidetik, Igerabideren liburu honetan metafisika baitabil alderik alde lehenengo poetarik azkeneraino. Nik, beste zenbait irakurketa egin daitekeela jakin arren, hamaika arlo ezberdinetan sailkatu nahi izan dut Juan Kruzen mundu hori.

- 1.– **Heriotzarena.** Juan Kruzek heriotzaren alderdi ugari erakusten digu: poesia mistikoa heriotzarekin lotuta ikusten du, suntsidurarekin (or 13); esango digu askatasuna eta heriotza esposatzen direnean ez direla (ez bata ez bestea) gelditzen *ernari*; aldiz, heriotza lorerik itsusi eta zatarrena bihurtzen dela (or 23); heriotzak berdindu egiten gaitu (or 26); adiskideren bat eramaten digunean ikaragarritzko hutsaldia uzten digu (or 31); ez dago ihes egiterik, eta heriotzaren sehaska kantak beti lotaratzen gaitu, lehenago ala beranduago (or 47); lagunen heriotza presentzia setati gisa gelditzen zaigu, gainetik kendu ezin dugula (or. 62, 65, 112, 122, 135); izua da heriotzaren aurpegiaren markarik arruntenetakoa (or 64); beti daukagu zelatari (or 67); eguneroko heriotza da egunero pairatu behar duguna (or 100) eta eguneroko heriotza horretarako bidea eder bezain tristea da (or 129), eta latza oso, heriok itxitako beste aldean bizitzea (or 111).
- 2.– Guztiaren kontzeptu **dialektikoa**, heriotzarekin lotuta ikusi ditugun kontzeptuetan nabari daitekeen bezala, Juan Kruzentzat dialektika bizitzaren oinarrian baitago (or 14). Adibideak jartzen hasiz gero, Igerabidek esango digu itxaropenaren eta itxaropenik ezaren arteko dialektika dela bizitzen gehien kostatzen zaiguna (or 34, 35, 37), eta mundua eta bertan den oro (gu barne),

bitan banaturik dagoenez, ezinezkoa dela poztasun betea (or 25).

- 3.– Horrekin batera, errealitatearen **inbertsioa** nabarmenduko nuke. *Maisu Isilak* gauzak aurkakoen inbertsioa gisa ikusten ditu, infernua paradisuaren inbertsio gisa (or 18), nolabait giza ordenamendu guztia inbertsio horretan murgilduta (or 22). Horregatik lotzen ditu heriotza eta bizitza hain estu bere poesian, eta bizitza bera koordenada horietan kantatuko du.
- 4.– **Bizitzaren definiziorako zenbait urrats.** Honi buruzko gogoeta egiten ari nintzela, burua Kavafisengana joaten zitzaidan, Pessoaengana, ez baita erraza poema liburu bakar batean lgerabidek eskaintzen dizkigun bezainbat ñabardura aurkitzea. Tronpatzeko arriskuaren ahoan ibiltzea irakurle interpretatzailearen eguneroko patua denez, esan dezagun beharbada arlo honetan ikusten dela garbien poetaren etikarekiko lotura. Hau bere zentzurik zabalenean baiesten dut, horretan ere Juan Kruzek poesiak bakarrik eman dezakeen askatasunez jokutzen baitu... *Maisu Isilarentzat* ez dago giza-ekimen irrelebanterik eta egiten dugun orok du ondoriorik (or 17); biderik eza izango da (dialektika eta inbertsioa berriz ere), norabide ororen bide (36); eguneroko plazer txikiak dira bizitzaren muina (or 36) eta inozentzia kontzeptuarekin loturik daude (or 36, 49); gaztaroa, labar amaigabeen ertzetan kresala haztatzen ari denaren aukera aparta izango da (or 43), aro hori, beste guztiak bezalaxe, basamortuan ematen baitugu (or 43); horregatik esan dezakegu bizitza paradoxa dela eta, Paris hiriko hormarriak dioen bezala gu ere etengabeko *fluctuat nec mergitur* ikaragarri baten uhinetan ari garela (or 45, 89); sarritan, ikusten duguna, egiten duguna hain da itsusia non hori guztia hautsi eta ezkututzen ari garena aurkitu beharrean baikaude (or 46); gu geu, ordea, konponketa hutsa gara (or 46). Beharbada puntu honetara etorrita ederra litzateke eta aberasgarria oso lgerabidek idazten duena gure Xabier Lete handiaren poesiaren argitan irakurtzea. Oiartzuararren *Ni naiz...* eta *lhes betea zilegi balitz...* poemak beso luzeakoak dira eta itzala ere halakoa dute (or 45, 55). Puntu honetara iritsita, Genesi liburuko arketipoekiko hurbiltze puntua ikusi diot Juan Kruzi eta, haiek bezala, bidaiatzea dela bidaiaren zentzua esango digu, bidaiatzea bidaiaren xede, *Paint Your Wa-*

gon-en gidoigileak idazten zuenaren apologia egingo balu bezala: *Home was made for coming from, for dreams of going to, which with any luck will never come true.* (or 56); bidaia horretan badugu lagun bat inoiz huts egingo ez diguna, hots, egunerokotasuna, betikotasunaren monotonia (or 70), nahiz eta sarritan ez dakigun egunerokotasunari zein izen jarri (or 76), zorionez (edo zoritxarrez) ez baikara gure buruaren ehule (or 76).

Esan dezagun, beraz, oro har, Juan Kruzek ez diola ihes egiten bizitzaren alderdi ilunari. Horregatik ikusiko du gazitzen prozesu gisa (or 77) eta Nor gara? galderari erantzun egoki bat eman beharreko sasoiak konturatzen gara, inoiz bainoago Ortega i Gasseten ni neu + ... horrek kezkatzen gaituela, gauzek gure eskutik ihes egiten duten heinean (or 78). Eta bizitzaren beste zenbait osagarri aztertzean kontzeptu ugari ekartzen digu *Maisu Isilak*. Besteak beste, lotsa ikusten du zeregin horretan (or 81); zoriona ere bai, nahiz eta guztiz iheskorra den (or 91), enigma ulertezina garelako batik bat (or 94) eta ezusteari irekita bizitzera behartuta gaudelako (or 97).

Beste behin esango zaigu gu geu garena gure bakardadearen egile (or 98) eta kexu bizitzea dela gure patua (or 103). Beharbada, horregatik animatzen gaitu Igerabidek erne bizitzera (or 127), gure hautsa zerugile izan baitaiteke (or 134), azterketa honen izenburua-rekin loturiko kontzepturik (apika) garrantzitsuenean: *behera beharra* dela *gorantzako jauzirako malgukia* (or 29), Alan Parson's Project irekitzen zuen poeman esaten zitzaigunaren arabera: *"What goes up, must come down"*, Koheleten bertso asko eta askoren oihartzun gaurkotua.

Aurrera egin baino lehen, iruditzen zait aurreko lerro hauetan usain daitekeen bezala, oso agerian utzi dituela adunarrak bere poesia aztertzeko beste zenbait norabide. Nik honela ikusten ditut: oro har, Igerabideren poesia ez da zarataren haurra, isiltasunaren lasaitasunean (edo gatazkan) egindako gogoeta baizik. Ematen du Juan Kruzek munduari buruzko zerbait esatearen premia espiritualak sentitu duela eta, horretarako, ez duela aurkitu zerbait guztiz pertsonala esatea baino bide egokiagorik. Nire iritziz, normalean poetok banan-banan, bakardadean irakurriko gaituen irakurlearentzat idazten dugu, ez gela handi batean bildutako jendetzaren aurrean deklamatzeko. Oker egon naiteke, baina *Maisu Isilari* ere itxura hori hartu diot: Juan

Kruzen poesiak irakurlearekiko eskuz-eskuko harremana eskatzen du, konplizitate ikaragarria. Hortan, badu zerikusirik Carlos Aurtene-txeren "Los cormoranes", Pello Otxotekoren "Arnasa galduaren on-darea" eta José Luis Padronen "Zure bila itsasoa bidaliko dut" obrekin, lau liburuek nondik norako zeharo ezberdinak dituzten arren. Baina denak dira, ertaroko torneotan bezala, tribunakoei botatako zapi bat. Esan nahi dut, zenbait kasutan, buruz bururako idazten denean, poesia "banitatearen" adierazlea, exhibizionismo mota bat ere izan daitekeela sentimenduak hain agerian uzten direnean, bes-teen kontenplazio-konplizerako ispiluan, arima salgai. Baina bizipoza ere ematen du, zorigaitza adierazteko eskubidea ematen digun hei-nean, barrua erretzen utzi ordez.

Hain zuzen, Juan Kruzen poesia oso pribatua eta pertsonala da eta, zenbaitetan, gauzei objektiboki begiratzen saiatzen den arren, oro har, espero ez dugun zirrikituetatik ihes egiten digu, zerbait guztiz pertsonala eskainiz. Ikuspegi askotatik begiratzen dio munduari; baita bere buruari ere. Poeta handi askok bezala, dualtasun hori dauka. Ez da broma.

Eta, maiz, begiak jaitsi eta tristezia keinu batez gogoetara bidaltzen bagaitu ere, lgerabidek maite du gizabanakoa, ulertzen saiatzen da ... baina behin eta berriro, aspertzeke, xuxurlatuz inori ezin diola eskaini salbamenik.

Beharbada horregatik ikusten zaio, hemen eta han, umore puntu bat, betiere tristeziarekin lotua, biak elkartu beharreko osagarriak izango balira bezala, munduarekiko ezin dela sentimendu bakarra eduki sinesten dutenen adierazle. Beraz, bizitzaren abentura bizi dugula, etsipena eta lilura dira normalean gutaz jabetzen diren senti-penak. Eta biak dira, lgerabiderentzat bere poesiarako iturri eta moti-bazio, jakin-minarekin batera, behaketarako indar ikaragarria ere antzematen baitzaio.

Hori guztia, aurreko esparruetan bezain garbi azaltzen da hu-rrengoetan ere.

5.- **Hutsunea, Hutsa, Ézereza.** Hiru kontzeptu hauek elkarrekin doaz *Maisu Isila* liburuan, eta nahastu ere egiten dira noizean behin, baina ezdeusa izatea, zaharra, barruan daramagun hutsunearen ondorioa da (or 16); bizi garen heinean, etxetik ihesi gabiltza eta gu guztion esperientzia da etxera itzuli nahi dugunean gerta

dakigukeela etxerik ez izatea (or. 17). Kristau eta sufien tradizio-ko *Salve* zaharraren mezua hor dago, etengabe, liburu honetan. Arazoa da *negar haran* honetako barne-hutsa esperimentatzen dugunean ere ez dakigula zehatz-mehatz zerk osatzen duen, zerk gauzatzen ezerezaren muina (or. 30). Honek guztiak zenbait ondorio dakar: hasteko, gu baino handiagoen pean gaudela, hutsaren hurrengo garenez (or. 44). Arazoa da, dio Juan Kruzek, gu baino handiago den "amona" bera hutsik dagoela (or. 40) eta gure hautsa zerugile izan daitekeela badakigun arren (or. 134), biluzik bizi garela (or. 110), denbora dela husten gaituena, denbora ere betetzen gaituena (or. 82). Horregatik ateratzen zaio Igerabideri hain barrenetik mundua bezain zaharra den funtsezko otoitz bakarra: salba nazazu ezerezetik! (or. 78).

- 6.– **Indarkeria.** *Maisu Isila* ez da askotan lerratzen puntu honetara, baina uste dut beharbada bertan azaltzen dela jarrerarik trinkoena. Malerusa ikusten du *aberria ala hil-etik aberria eta hil* bitarteko bidaia (or. 22) eta horregatik da indarkeriaren kontrako oihua (or. 21) bezain bortitza indarkeriaren inguruko alegoria beldurgarria (or. 24).
- 7.– **Errelato handien porrota.** Postmodernitatearen gunera garmatzan sekuentzia erdiragarria da Igerabideren liburu honetan. Aipatu gabe ematen dizkigu jakitera porrota horren urratsak eta lerro artean irakur daitezke Pragako udaberria, Berlingo harresia, liberalismo kapitalistaren ezintasuna, salbatzeko, Nietzsche, Feuerbach eta Jainkoaren heriotza, Vatimo eta egunsentiaren filosofia. Armiarma sare erraldoi horren barruan egiten du Juan Kruzek utopiarako bidaia (or. 30), bere eragozpen guztiekin, horren inguruan egiten du oinarriaren beharraren alegatoa (or. 45); orroka esaten digu inoiz bainoago behar dugula pertenezentzia eta nongotasun zentzua (or. 69), eta lehen ere aipatu dugun Kunderaren *arintasuna* versus *zama* hautabidean Igerabidek nostalgia handiz begiratzen dio arduratsuen *zamari*, irtenbide gisa, Viktor Frankl-ek bere obran, zein izango den gure bizitzaren monumentua hausnartzera gonbidatzen gaituenean bezala.

Bestelako ondorio gisa eskaintzen digu *Maisu Isilak ZURTZA*ren sekuentzia. *ZURTZA*ren haurrak garela dio Juan Kruzek eta ezin dugula ezbaia beste ezer margotu: umezurtza –gizazurtza– elezurtza

–urzurtza – aitazurtza – amazurtza –enezurtza (or. 32, 132). T.S. Elioten *The Waste Land*-eko oihartzunak ekarri dizkit, baita Rilke eta Celanenak ere.

- 8.– **Esperantzaren inguruan.** Ez da liburuan asko nabarmentzen den puntua, baina azaltzen da eta badu bere autonomia. Batik bat naturan eta gure hurbileko historia literarioan aurkitzen ditu horretarako erreferentziak. Igerabidek esango digu behetik gorako euriak, behetik gorako ibaiak, begi kliska batek adina irauten duela esperantzaren ikurrak (or. 33). Gainera, maiz aipatu dugun bezala, beti ere itxaropenaren eta itxaropenik ezaren arteko dialektikan ematen da (or. 34, 35, 37). Halere, itxaropenari leihoak zabaldu behar horretan (or. 38), behin edo behin Lizardiren “amona”tik haratago legokeen horretara begira jartzen gaitu, *Maisu isila* ere nostalgikoa izan daitekeela erakusteko, lehenaren nostalgiaz (or. 39), epe laburrerako bada ere (or. 125).
- 9.– **Gauaren, iluntasunaren inguruan...** mugitzen da, poema askotan, liburuaren tonua. Igerabidek arimaren gauaren sabelean murgilduta ikusten du gizon-emakumea eta, gainera, dio amalgabea dela (or. 52). Eta tristeziarako arrazoen bila jardunez gero, asko dira eman daitezkeenak baina *Maisu isilak* bere ahots iradokitzaileaz hiru aipatuko dizkigu, gordinak hirurak, poetikoki jarriko dizkigun arren: esango digu gure heldulekuak erabat herdoilduta daudela; luzaz dihardugula inor ukitu gabe; eta argizariarik piztu gabe gaudela inoren begietan (or. 107). Horregatik ikusiko du etorkizuna ilun (or. 120) eta azpimarratuko digu erroko tristeziaren otorduan mahaia jarria dagoela, guretzat (or. 126).
- 10.– **Oroitzapenen munduak** ere espazio berezia dauka *Maisu isilaren* gogoeten munduan, eta, oro har, oroitzapenak hitsak izango dira (or. 57), haurtzaro urrutiko nostalgiaren ukituaz gainezka gehienetan, horiek balira bezala Igerabideren erreferentziarik kuttunenak (or. 61, 62, 112). Eta oroitzapenen beldur gara, dio poetak, ia beti marrazki bizigabeak baitira (or. 92), bitzta ezkutatatu adina agerian jartzen duen diptiko baten forma hartzen dutenak (or. 99). Hemen ere, Juan Kruz dialektikara itzuliko da esan nahi digunari ukiturik poetikoena emateko orduan eta esango digu biluztasuna ahanzturaren mende dagoenean jasaten dugula zauririk sakonena (or. 109).

11. **Amodioa, erosa...** Liburua maitasunaren esentziaz beteta dagoen arren, gutxitan lantzen du gaia espezifikoki. Horretaz jarduten duenean, ordea, ikaragarriko sotiltasunez egiten du, xeraz, hitz, isiltasun eta irudi bakoitza begirada izuti batez babestu nahiko balu bezala. Niri, bederen, poema hauek inpresio handia egin didate. Bizitzaren eta amodioaren bilakaerari begira jartzen denean, nostalgiak gogoraturiko pasio urteak ere ez daudela urruti ohartzen da (or. 58), sexuaren presentzia etengabea dela (or. 68) eta erosa dela gure barruko indarrak irabiatzen dituena (or. 93).

Inork amodio kanta ederrak irakurri nahiko balitu, lau aipatuko ditut, bereziki, aukeran zein baino zein ederragoak direla uste dudalako: 115, 119, 133 eta 138 orrietakoak.

Igerabidek, bestalde edozein toki du aproposa gogoeta metafisiko hauek egiteko. Nagusienak aipatu nahi nituzke, inportanteak baitira, liburuaren tonua eskuratzeko.

- a) dutxan (or. 66), ura bezain labainkorrak garela esango digu, lehor zapia dela etorkizuna, uraren murmurioa iragana.
- b) euripean, aterki gaberik (or. 72), hegoak jaioko badira haurtzaroa ahantzi beharrean gaudela azpimarratzen duenean.
- ©) parkingetik eguzkitara irtetean (or. 74), zerua zentzukien munduarekin lotzen duela.
- d) balkoian arropa zabaltzen (or. 95) paradisuaren izenak ahantzi nahiarekin, purifikazio beharrarekin eta mugagabetasunaren nostalgiarekin identifikatzen dituenean.
- e) bolanteari helduta, kanpoan kazkabarra ari duela (or. 114), Jainkoa ere naufragoa dela adierazteko baina, bere distira uki dezakegun arren, ikusezina dela.
- f) ohea aldatzen ari dela (or. 123), esateko ezin dugula ezer jakin haizearen, maitasunaren, besarkadaren eta egiaresen egiaz.
- g) lo kuluxka egin berritan (or. 124), momentu aproposa existentzia zintzotasunez adina ustelkeriaz egina dagoela botatzeko.

- h) betaurrekoak garbitzen ari dela (or. 128), Feuerbachen susmo zaharra eguneratzeko, ea gure ahotsa ote den Jainkoaren asmatzaile.
- i) soneto batean kabitu ezinik (or. 131), bizi berri baten itxaropena kantu egiteko.
- j) loreei ura botatzen ari zaiela (or. 136), unez uneko irrikak soilik ez duela merezi bizitzaren definizio izatea aldarrikatzeko.

Eskaini ditugunekin, ordea, ez da husten *Maisu Isilaren* aberas-tasun betearen zakutoa, behin baino gehiagotan poesia modernoaren vademecum gisa ere ikustera ausartuko nintzatekeena. Igerabi-dek *amaieraren* gogoeta egiten du (or. 75), amaiera eternitatearen hasierarekin konparatzen duenean. *Adiskidetasunarena* ere egiten du (or. 79) esanez ezin dugula populatu besteen erroko bakardadea. *Kaiola bateko gogoetak* (or. 80) ezin dugula zero ñimiñoetara baino hegan egin botako digu. *Hitzaren gogoeta* (or. 83) egiten duenean heriotzarekin bateratzen du: hitza harrotzen denean "nor naiz?, non nago?" triste bat galdetzeko baino ez da gauza; heriotza apalak, ordea, ironiazko irribarre isila besterik ez du adierazten. *Alargunaren gogoetaz* baliatuko da (or. 84), absentzia-presentzia jokoaz jabetzeko. *Maitasunaren gogoeta* egitean (or. 86) promesaz betetako zerbait dela esango digu, funtsezkoa eta ezin dela fribolitate gisa hartu. *Tintaren gogoeta* (or. 88) iragankortasuna islatzeko izango da eta giza mugazia azpimarratzeko *damuarena* (or. 90). *Metamorfosia-
ren gogoeta* (or. 96) proposatzen digunean, etikaren mailuak, sendo, bereiztapenaren marrak desegin nahi ditunean, asperdurari zer forma emango dion galdetzen digu. *Gaueko gogoetak* (or. 101) ez garelako argiaren sortzaile, jabe eta administratzaile gogoratuko digu eta *gogoetaren gogoeta* (or. 104) gizon arruntaren jakituriari eginiko kantua izango da, *kalekoa* (or. 105) iparra galduta, noraezean, dabilenari eginikoa izango den bezalaxe. *Zentzuarena*, (or. 106) berriz, poetaren kredo bitalista eta orfikoarekin loturiko zerbait izango da, zentzua sentitu behararekin lotzen baitu, tradizioz onenean. *Auto-
buseko gogoetan* (or. 116) gizarte postmodernoarekin definizioari ekin dio: joan, ezkutatu, etorri, ahantzia izan ... bultzaka segi behar izateko, *bizitzaren gogoeta* (or. 118) bezain iluna, hartzea merezi ez duten gutunez egina definitzen baitu.

Esan beharrik ez dago, kredo metafisiko horietaz aparte, *Maisu Isilak* badituela beste zenbait ere, beharbada idazlearen ibilbide lite-

rarioaren berri ematen digutenak. Arlo hau ez dut gehiegi azpimarratu nahi, jakin arren garrantzi itzela daukala liburuaren egituraketan. Azken batez "Berriro igo nauzu" izeneko liburuaren bigarren zatian emango digu, poeta zarautzarraren bihotzari adi, bizitzako urteren berri. *Lizardi* behin eta berriz, beraz, lau aldiz: (or. 15, 24, 27, 39); ez da kasualitatea, inondik ere eta edozein irakurle ohartuko da hortaz. Estilo aldetik, *Duvoisinen* oihartzunik ere ikusi diot 19. orriko testuan. *Oteiza* (or. 16, 30) ere presente dago, *Lauaxeta* (or. 20) eta *Aresti* (or. 20, 21, 30) bezala. Euskal idazleekin segitzeagatik, ezin ditugu ahanzi *Gandiaga* (or. 23) eta *Mirande* (or. 19). Azken batez, konstelazio oso bat, azken urteotako euskal literaturari buruzko gogoeta pertsonala, oso pertsonala eta zintzoa. Eta beste erreferentzien munduan, *Maisu Isila* zurrunago dabil, eta *Miguel Hernández* (or. 22), *Dante* (or. 18, 23), *Vladimir Ilitx Ulianov Lenin* (or. 22) eta *Van Gogh* (or. 32) ekartzen dizkigu gogora. Inork dudarik balu nondik dabilen lgerabideren unibertso artistikoa...

Igerabideren formazio klasiko serioak ere badu adierazpiderik liburuan eta, nik dakidala, puntualki izan arren, *mitogintzak* literaturan izan duen garrantzia islatu nahi izan digu. Adibideak ez dira oso ugariak, baina bai ondo ekarriak eta aproposak: *Tiresias* (or. 45), *Zerbero* (or. 65), *Pandora* (or. 53), *Esfíjjea* (or. 78) eta *Fenixa* (or. 78). Aipatu baino ez ditut egiten, jakinik, beste paragrafoetan bezala, liburu aberats honen lurra jorratu besterik ez dudala egin, besteren batek azterketa lan sakonagori ekin diezaion.

Bestela, baliabide literarioei dagokienez, badago zer aztertu liburuan. *Erritmoen alternantziak* daude (or. 29); *diminutiboen aliterazioak* (or. 19, 80, 85, 89); *beste arte motei eginiko deia*, (or. 30), Michelangeloren kezka gogoratzen digunean, harria lantzen hasi baino lehen; testuak hala eskatzen dionean beste euskalkietara ere joko du, *lapurterekin* egiten duen bezala (or. 43); kurioa da nolako *erritmo eta espazio hausturak* erabiltzen dituen (or. 50, 51) espresabideen indarra lortzeko; deigarria egin zait *kontzeptuen kontrajartzea* (or. 53, 78, 80, 82, 84) eta *erreferentzia intemporalak* erabiltzea (kutzazain automatikoarena eta Pandoraren kutxarena, adibidez) (or. 53), efektu bera lortzeko; *hitz jokoan* erabilera, (or. 19, 78), haur literaturan maisu dugun poeta batek ezin baztertu dezakeena; *hitzen polisemia* (or. 93) edo *gosari poetikorako gonbita* (or. 76).

Metaforen munduari ekin baino lehen, *SIMBOLO*ena aipatu nahi nuke, niretzat, liburuia bete-betean gozatzeko giltza delako. Halako hurbiltze-azterketa batek eskatzen duen modura, aipatu baino ez ditut egingo. Gainera, uste dut, poema liburu on guztiek bezala, *Maisu Isilak* ere liburu interaktiboa izan behar duela, konplizitate handiz beteriko irakurketarako aukera ematen duena. Beraz, irakurleak egin beza bere irakurketa pertsonala. Nik sinbolo horietatik zazpi hautatu ditut, niri lagungarrien egin zaizkidanak liburuaren barne-bideetan abiatzeko: *TXORIA* (or. 31, 33, 78, 97, 119); *ESNEA* (or. 51, 52, 61); *EULIAK* (44, 59, 121); *EURIA*ren presentzia jarraikoa (or. 113, 114, 120); *ERLEA* (or. 34, 38, 58); *KILKERRAK* (or. 63) eta, azkenik, baina ez garrantzia gutxiago duelako, *AMONA* (or. 99).

Liburuan, bestalde, *METAFORAK* presentzia ugaria du, baina neurrizkoa, bertsoari bere araztasuna eta biluztasuna lapurtu gabe. Juan Kruz Igerabidek egun *ilehoriez* hitz egingo digu (or. 35), *lubaki urdinez* eta *euriaren trostaz* (or. 35), *esperantzarentzat goroldiozko zoru bigunak* (or. 38) eskainiko dizkigu eta *neskatxa zurbil* bilakatu du eguzkia (or. 50), edo *odol tanta* (or. 62); *hondartzako patata-saltzaile* egingo du Herio (or. 67) eta ez zaio ahaztuko noizbehinka *denboraren lautearen* beharrean gaudela (or. 88), *gereziak* jotzen ditu apropostzat (or. 76) irribarrea bitan zatitzeko; *kaktusaren hatz zorrotzak* onak dira minak seinatzeko (or. 90), *kuartzozko azazkalak* moztzen ditugu noizbehinka (or. 107) eta heriotza *tulipan ubel* bat bezala loratzen bada ere (or. 122), ezin izango ditugu ahortzi maite ditugunen *izenen txoriak* (or. 119).

Esango nuke, hizkera metaforiko horretaz baliatzen dela *Maisu Isila*, liburuan Jainkoaren presentzia isila detektatzeko: *zirriborroa egiten duen hatza* izan bai baitaiteke (or. 85) edo *biluztasun gardena* (or. 87) edo *hilik*, euli hila bezala, hankak bilduta otoitzean (or. 87). *Zauri* izango zaigu (or. 113), distira ia ukitu arren, ikusezina zaigun *Jainko naufragoa* (or. 114), *Maisu Isilak* hortaz ezer esaten ez badigu ere, jakin dezagun Jainkoa ez dela inoiz ikusten, espermentatu ezean. Orduan ez da harrizkoa *Maisu Isilaren Credo in Alium Deum* horretako Jainkoa ezberdina izatea (or. 137), nahiz eta Emmanuel Mounierrek horri buelta eman eta esaten zuen: hemen garrantzizkoena ez da zuk Jainkoagan sinesten duzula sinestea, baizik Jainkoak zugar sinesten duela sinestea. Nabardurak.

Laburbiltzera noa. Eta horretarako, liburuak irakurtzen eta berrirakurtzen nuen bitartean hartutako oharrak erabiliko ditut, aurkitu dutanaren berri emango dutelakoan.

- Igerabidek, hala iruditzen zait, katez lotu ditu berritsukeriaren liluramendua eta hizkera rapsodikoa; aldiz, adierazpen mota aratzago baten aldekoa apustua egin du: arte bihurtu du ustezko xalotasun erraza.
- Poeta argia iruditu zait, seduktorea, eskurakoi eta ulerterraza bezain ezkutukoa. Bizitasun indartsu eta sendogarriz betea, sarritan jolasaren xarma hartzen du (bere haurrentzako liburuetan bezala), harik eta adarra jotzen ari zaigula eta guztiz kezkarria izan daitekeela ohartzen garen arte.
- Horregatik, zenbait poema behin eta berriro irakurri behar dira, azpian dautzan bibrazioen oihartzunez ohartzeko, hain da opa-roa gaien aniztasuna eta hain sakona gaiekiko enpatia.
- Denetatik aurkitu dut liburu aparta honetan: autobiografikotzat jo dezakeguna da, ordea, (nire uste apalerako, bederen) gehien nabaritu dudana. Juan Kruzek aitormen luze batez eskaintzen digu bere mundu metafisikoaren lirikotasun berezia, poeta espekulazio metafisikoekin bezain ongi konpontzen baita zirraren eta esperientziaren material gordinagorekin eta horrek guztiak, blokeatu ordez, are erakargarriagoa bihurtzen du bere poesia.
- Ez dakit esan daitekeenik Igerabidek (Felipe Juaristik edo Joan Mari Irigoienek askotan egin duten bezala) poemario honetan ironia modu paradigmaticoan erabili duela, (agian bai), baina sarritan erabiltzen du eta hor dago, baliabide gisa, behar denean, mezuak bere bidea modu iradokitzaileagoan egin dezan.
- Bere poema asko ohar aztoragarri batez hasten dira, jokoan ari denaren keinuak maitatuko balitu bezala. Gero, ordea, erritmoak bere martxa hartzen du, iritsi behar duen ertza jo arte.
- Esango nuke, sarritan absurduaren antzerkiaren kutsua hartu diodala bere zenbait poemari, mozorro burlati batez nahastu nahiko balitu bezala; baina lerroek aurrera egiten duten heinean Platonen kobazuloan (hor nonbait, Belkoainen maldetan) arreta handiz ehoturiko zerbait dela ohartzen gara, zentzuaren, zuhurtasunaren eta sen etikoaren ekimen neurtu eta zorrotza.

- Alferrikako artifizioa ezabatu nahi duenaren estetika.
- Eta zerbaiti irribarrez begiratu nahi dionean ere, Esfinjeari uzten dio bufoiaren rola, kontura gaitezen giza printzipioen eta idealen urritasun eta behin-behinekotasunean fribolitateari ezin zailola toki gehiegirik eman, haginkada-indarra errespetatu nahi badiogu, bederen.
- Beraz, *Maisu Isilaren* indarraren arrazoietakoa bat hauxe izango litzateke: gure garaiko larrimina modu hotzean diseekzionatzeko erakusten duen trebetasuna, sinbolo eta metaforen itxura airosoaren bitartez.
- Horretarako aierua, iradokizuna erabili beste erremediorik ez zaio gelditu, eta hori egin du, batik bat lerroen arteko irakurketara bultzatzen gaituenean.
- Ironia aipatu dut lehenago, baina noizbehinka erabiltzen duenak ez dut uste bereizkuntza estoikora eramaten duenik.
- Harrigarria egin zait zenbatetan erabiltzen duen modu subjuntiboa, suposaketa eta silogismoa bitarteko hartuz, utopia apalei bide egiteko.
- Euskarak, bestalde, ez dauka motibo askorik Juan Kruzek eman dion trataeragatik kexu izateko!

Oharra: Erreferentzia zuzenak emateko orduan nahiago izan dut orriaren zenbakia bakarrik eskaintzea, aipu zehatzak emateak itxuragabe luzatuko luketelako azterketatxo hau. Gainera, iruditzen zait, irakurketa egiteko modu aberasgarriagoa dela, irakurleari liburua aurrez aurre edukitzea eskatzen baitzaio, konplizitatea.

LANDA, Mariasun. *Haur eta Gazte Literaturaren Espainiako sari nazionala.*

G.E.

Urriaren 22 aldera zabaldu zen berria: lehenengo aldiz euskaldun batek irabazi zuela, alegia, "Haur eta Gazte Literaturaren Espainiako Sari Nazionala". Bat-batean zabaldu zen berria gure artean. Hain zuzen, lankide baitugu Irakasle Eskolan Mariasun Landa saritua. Benetan poztu zen jendea, poztu ginen denok.

Mariasun Landa, idazle txit ezaguna da Haur eta Gazte Literatur munduan. Asko idatzi du, liburu ugari ditu argitara emanak eta haietako hainbatek, aldeko edo moldezko saria jaso dute. Baina, dirudienez, sari nazional hau beharrezko zen haren ibilbide literarioari gailurra jartzeko. Mariasunen hitzak honeratzuz bere ibilbideari egin zaion aitoren gisa hartu duela esaten digu. Eta, begira nondik nora, hainbat alditan azken txanpara iritsi ondoren, lortu duen sari preziatua. Bost boto eskuratu omen zituen *Krokodiloa ohe azpian* liburuak. Finalisten artean luma kontsaktatuak: Victoria Perez Escriva: *Antes cuando Venecia no existía*, Jose Zafra: *Cuentos de cuando yo era* eta Agustín Fernández Paz: *Noite de voraces sombras*. *Noite de voraces sombras*.

Mari Jose Olaziregi izan da zortzi epaimahaikoen artekoa eta bere azalpenetan esaten duenez: "hasieratik amaiera arte denak testuarekin liluratuta egon direla" dio, "bazela garaia saria eskuratzekoa... Defentsa sutsua egin diogu Mariasun Landaren lanari", nahiz mahaia itzulpena irakurri zuen, ez baitago oraindik gaztelanira tolestua.

Arrazoi gehiago ere izan ditugu pozik hartzeko saria, "momentu berezi batean harrapatu gaituelako, non denak ziren berri txarrak eta erasoak. Mariasun berak dio "euskararen kontrako eraso handi baten aurrean gaudela eta beharbada azkenaldi honetan kanpotik datorkigun poz bakarra izan da".

Sailkatze aldetik, irakaskintzan dihardugunok sarri esaten duguna gertatzen da *Krokodiloa ohe azpian* liburuarekin: ez dela erraza liburu hau mugatzen: "badakigu gazte eta helduen arteko mugak oso labainkorak direla, izan ere gazte literatura, berez, asmakizun nahiko modernoa da. "*Krokodiloa*"ren gaia heldu bati oso ondo sartuko zaio, gustura irakur dezake, azken finean bakardade historia delako" "Gazte literaturan" sailkatu dute "horretarako aproposak diren ezaugarri batzuk dituelako. Alde batetik narrazio laburra da, erritmo handikoa, ekintzak dira nagusi, umoretsua da..." Baina ez da gazte literatur tipikoa eta topikoa" Mariasunen hitzetan: "Haur eta helduen literaturako muga nahiko argia da; gazte eta helduen artekoa oso erlatiboa da. Gazte literatura komertzializatzeke erabildendena izena da"...

Testuak ukitzen duen gaia, edozein gizakiren baitan taupadaka dabilen "larritasuna, bakardadea, depresio ingurukoa eta baita ere itxaropena eta maitasuna da, umorezko errejistroa erabiliaz, apur bat satirikoa eta sarritan absurdua, depresioaren ingurukoa". *Krokodiloa* denok gure baitan daramagun munstroaren sinboloa da. Metafora bat da: ahotzar batekin irentsiko zaituen piztia da eta horrekin negoziatu behar da". eta "Mariasun Landak ohikoa duen umore ukitu finez, absurduarekin jolastuz, gertaera korapilatuz doa, amaiera biribil batera iristen den arte. Bakardadeaz, besteengana hurbiltzeko dugun zailtasunaz ari da egilea erritmo azkarrean." "Amaiera itxaropentsua du –dio idazleak– defendatzen duelako amodioa eta bizitza honetan denok krokodilo bat daramagulako ideia, baina konpartituz gero, existentzia arintzen duela".

Narrazioaren erritmoari garrantzi berezia eman dio: zehatza, bizia eta artifiziorik gabekoa, alperrikako hitzik gabekoa. "Lanak gaitasun literario pixka bat eskatzen du, beste irakurketa batzuk egin izana. Samurra da irakurtzen, baina sakontzeko behar da sentimentu batzuek esperimentaturik edukitzea".

Maria Jose Olaziregiren hitzetan "nabaritzen da Mariasunek duin kontsideratzen duela haur eta gazte literatura, bere kodeak menderatzen dituela eta sinesten duela egiten duenaren balioan. Horregatik eraman du saria".

2002ko poesia kaiera

Jon KORTAZAR

1. Inoiz entzundakoak

Aspaldi euskaraz irakurri ditudan maite poemarik ederrenak eman ditu *Inoiz izan ez garenotan* liburuan Karlos Linazasorok. Eta esaldiaren bermea aipatu nahi nuke berriro: aspaldi ez dut horrelako maite poemarik irakurri. Sendoak, gartsuak, iradokorrak... beteak.

Maite poesiaz hitz egiterakoan genero galdu antzekoaz ari garela dirudi. *Maitasuna zein erridikulua den!* esaten entzun genuen aspaldi, erridikulua norberari tokatzen ez zaion arte. Barregarri izateari batere lotsarik gabe, bere sentipen eratua, eraikia, sortua agertzen du Linazasorok *Inoiz izan ez garenotan* liburuan. Tituluak berak esanahi bi adierazten ditu. Batetik, liburuaren lehen esaldia da, idazlea testuen gorputzari izenik ezin eman gabe ibili izan balitz bezala, eta biderik errazena hartu balu bezala. Bestetik, inoiz egon ez den toki horren bila abiatutako liburu dela esango nuke.

Hertsia, zarratua guk diogun moduan. Bere berean betea. Geldia eta geldoa. Esamoldean "zu" bati etengabe ari zaiona, bigarren pertsonaren nagusitasuna agertuz eta moldatuz. Baina niaren eta zuaren arteko elkarrizketa horretan hitz-arloan borborrean ari da, irakiten... Ikustekoa da nola sortzen den diskurtsoa, etengabe, ura balitz bezala, isurkor, eta ikustea zein hari finek eusten duten esapide hori.

Pausu luzeko poemak dira Linazasorok aurkeztu dituenak. Erritmoari begiratzen diotenak, agian kutsu (neo)klasiko batez, hitzen silabak neurtuz, eta antzeko silaba kopuruz osatuz bertso lerroak, eta bertsoa atonduz. Egiturak moldatuak dira, paralelismoen bidez,

errepikapenen bidez. Agian ez dago zer esan handirik, edo esatera doana denok dakigu... Eta hala ere, eta hala ere... berriak dira esapideak eta esamoldeak. Eta metafora nagusitzen da bazter batean, eta bestean hirukoitasuna, eta esaldiak hiru bider errepikatzen du ideia, eta moldatuz doa niaren eta zuaren arteko dialektika, poemaren egitura atonduan.

Linazasoro idazleak maila altuari eusten dio gehienetan, ezustekorik gabea bada ere bere mintzaira poetikoa.

“Oro da maitasuna zure begi-ninietan” dio poetak eta maitasun horren espresioaren bila abiatu da poema bilduman. Eta poema bakoitza eskura ezina (izan ez garenon tokien arrastoen bila) hartzeko eta hausnartzeko ahalegina da, borobila, bere horretan bukatzen dena. Hiperbole puntu batekin, heldu-ez-heldu zalantzaren bidean.

Inoiz Xabier Leteren oihartzunak nabaritu izan ditut poesia honetan, oparotasunean, eta Juan Mari Lekuonarenak ere bai, definizioari zabaldutako bideetan. Linazasoro une oro agertzen da, kontraesanean, paralelismoan, maitasunaren hondarrak agertzeko orduan. Baina Salinas datorkit gogora. Eta Pessoa, nola ez?.

Testuak gora egiten du, arnas handiko perpaus eta solasaldietan. Barrokorako joera nabari zaio bai, eta era berean, bere-berea duen espresio bidea.

2. Gogo bizia

Gogo biziz ekiten die bizitzari eta poesiari Jose Luis Padronek. Traiektoria luzeko poeta dugu, eta ekintza kulturaletan sartu den eragile kulturala. Poesia sinbolistaren maitale, kutsu surrealista erabili izan du atera berri duen *Itsasoa bidaliko dut zure bila* liburuan.

Maite sentimenduaren inguruan eraikitako testu honek egilearen gogo beroa erakutsi du; poemak borborrean datoz, eutsi ezinak balira bezala.

Bere poema libururik borobilaren gisa aurkeztu du egileak garroko hau. Eta ez dakit horrelako adierazpen handiek mesede egin dieten liburuari eta irakurleak hartaz har dezakeen irudiari, edo okerrera egin duten.

Nire aldetik, lehengo pausuak, orain arte Padronen poesian ezaugarri nagusi izan diren aztarnak ikusten ditut: "zu" bati zuzenduriko esamolde garbia, irudikorra, metafora bitxiak jantzia. Agian, bizitzaren aurrean agertu duen bizi-gogo bero horretan dago berritasunik gehienen, irakurle honen uste apalean beti ere.

Surrealismoaren bidetik jo du Padronek liburu honetan, eta bide hori indartu duela dirudi, sentimenduaren adierazpen garbiaren aurretik.

50 poema luzeko testua aurkeztu du Padronek, poemategi osatua, beraz, esamoldearen etorriari kasu egiten diona. Baina bizitzari buruzko eta heriotzari buruzko iritziak sortzen du tonu nagusia testuan.

Idazkeran puntu eta komarik gabe idatzitako testuak aurkeztu dira, irudiak pilatuz, aditzaren nagusitasuna indartuz. Baina sententzietatik sortu badira, eta "zu" nagusi horri bidalitako esaldiak eraiki baditu idazleak, ondoren badirudi poetak bigarren errealitate barenekoiago batean sartu duela bere espresio poetikoa eta irudiak eta hitzak pilatu egin dira, bukaera edo etenik ez duen ibaiaren gisa.

Nolabait sentitutakoaren aurrean definizio irrazional, sentikor bat eman nahian agertu zaigu poeta, eta hitz batek beste bat dakar ondotik, bata besteren artean sortzen den etenduran berebiziko indarra bilatuz. Joera espresionistak ez dira falta galderei buruzko liburu honetan.

Azken aipamen bat gorde diogu argitarapen aldeari, nahi bada testuz kanpoko aldeari. Benetan liburu txukuna da orain Bermingham etxeak plazaratu duena, kalitate handiko diseinuz hornitua, eta testuaren irakurketan lagundu egiten duena.

3. Mugaren leihoan

Iuri Lotman literatura teoriko nagusiak adierazten duenez, mugaren kontzeptua berezia da kulturaren, gurean eta edozein kulturatan, hain zuzen ere mugan gertatzen direlako kulturen arteko elkarriketak, kulturen arteko harremanak, batuketak eta banaketak, bata bestari hartzen dion eragina mugan gauzatzen da. Muga beraz kultu-

ren aldaketetarako atea da, begiak zabalik izatera behartzen duen atea.

Ander Iturriotz idazleak –hainbat urte isilik eman ondoren-muga hartu du bere prosa poetikoaren liburu berria osatzeko unean. *Mugaren ariketa* deitzen da liburua, eta Elkar etxeak eman du argitara.

Izenburu nagusiak “ariketa” batez hitz egiten badu ere, irakurleak mugari buruzko begirada -zolia, argia, ezustekoa-aurkituko du liburuan. Beti ere, niaren eta objektuaren arteko, izanaren eta litekeenaren arteko mugan Ander Iturriotzek mosaiko nagusia osatu du begiradaren, mugaren, interpretazioaren izaerari buruz.

Testuak garbi adierazten du, kontzientzia osoz, mugatasunaren sentipena. Hasteko “mugako” genero batean idatzi da testua: prosa poetikoan, hura osorik ez den eta hau beterik ez den generoan, mugan, han eta hemen, biak batera besarkatzen duen munduan. Mundu bi ditu poetak izan ere begien aurrean: barnekoa eta kanpoko, eta bien artean kokatzen den mugan –begian- datza testu poetikoaren sen nagusia. Ez da soilik generoa “mugako” dena liburuan. Adibidez, hitzaurreak, beste “mugako” testuak, ikaragarriko garrantzia du testu honetan, han azaltzen baitira argi eta garbi zeintzuk izan diren idazlearen asmoak, eta zein baliabide erabili dituen. Beraz, liburuaren azterketa estilistikoa hortxe aurkituko du irakurleak beste inon baino hobeto azalduta. Eta, hirugarrenez, ez da ahaztu behar zenbait testu poetiko, edo hobe dramatiko, agertzen direla liburuan zehar.

Irakurle honek nabaritu duena, baina, begiradaren azpian jausi dela askotan testua, eta, ondorioz, deskribapen geldoa nagusitzen dela behar baino gehiagotan. Baina, zer bide legoke bestela, sinbolismoaren bideetatik, estetizismoaren alorretatik abiatu den liburuan? Literaturaren eta pinturaren arteko elkarriketaren berri ere –espero zitekeenez- gertatu da liburuaren barnean.

Ez du joera klasikoa baztertzen idazleak: “Zaude objektuan. Zaitz hil bizitzan. Matematika bezala, zaitz hil forma hutsean”. Baina forma hutsaren gainetik, deskribapen estetizista eta nonbait kargatuen ondoan, liburuak agertu du gaurko gure egoeraz hausnarketa baliagarririk.

4. Letra txikiz bada ere

Lur bat haratago erraldoiaren ondoren, poema liburu berriarekin datorkigu oraingoan Joan Mari Irigoien, *Letra txikiz bada ere* poema-tegiarekin.

Inguruak eraginda, ezin isildurik, barreneko egonezina adieraziz, poesia zuzena idatzi du (nahiago dut zuzen deitu, eta ez soziala edo politikoa). Argitaratu duen liburu berri honetan, eta egoera latz eta larriaren aurrean, letra larrien bidea aukeratu beharrean, letra txikiz idatzi ditu testuak, benetan tipografia bikoitza erabiliz eta zenbait hitz –poetikoak omen ez direnak- molde txikiago batez inprimaturik.

Zer esan liburu zuzen honen aurrean? Bada, aldeko zerbait bai behintzat. Batetik, beti miretsi dut Joan Mari Irigoienek euskara erabiltzeko duen esku zoragarri eta fina. Euskaraz duen maisutasun estilistikoaren berri eman du liburu honetan ere, batez ere bere izenarekin egindako joko luzeak eman dit zer pentsa handia bere trebeziari buruz. Izenen erreskada horrek (Zirigoien, Zirrigoiien, Txirrigoiien, Mirrigoiien, Petralgoien, Zulogoien, Irrigoien). Hitzen piroteknia harrigarria da, hitzen zirrikituetatik sartu eta esanahien artean esanahi berriak sortzeko eta asmatzeko joera ere nabarmentzekoa da testuan. Bestetik, liburuen eraketan eta izenburuetan trebezia berezia agertu du beti idazle horrek. Har dezagun poema liburuaren txatalen eraketa: Alajainkoa, Zorogoiien, Dies irae, Zirigoien, Dies illa. Atalik luzeena Dies irae horren inguruan eratzten da, gorrotoaren inguruan nolabait esateko, eta bertan egunerokotasunak bultzaturiko testuak nabari dira. Egunerokotasunak eta egoerak sortzen dituzten nekadurak ere bai.

Baina, liburuaren kontzeptu poetikoak kezkatzen nau. Agian, gardenegia da Irigoienen begirada bertan. Eta, aspaldi erabili izan diren errekurtsioak ikusten dizkiot nik: ironia, lehenik, ideia eta topikoen dekonstrukzioa gero, ederra lana, beste topiko batzuk erabiltzeko ez balitz. Poema batzuk, ingenium-ean oinarriturik dira, gogo argi eta olgetari batek eratuak balira bezala. Baina teknika horiek, bat-batean, aspaldian Joxe Anton Hartzek egin zuena ekarri didate gogora. Edo 70eko hamarkadan erabili zirenak.

Zenbaitek txiste itxura hartu die.. Eta testuak orokorrean, lehenago, aspaldi baten, ikusi eta irakurritakoaren sentipena utzi dit. Agian berriak dira mezuak, baina aspaldikoak lana tratatzeko erak. Ez

dakit zer gertatzen den, baina ikusitakoaren susmoa izan dut Sarri-
nandiaren nobelaren lehen partean, Haranburu Altunaren nobela
erabili den euskaran, eta testu honetan.

Poesia zuzena, zuzenegia, agian.

5. Gabriel Kortaren harriak

Denbora luzean isilik egon ondoren, Gabriel Korta (Donostia,
1951) berriro datorkigu euskal letren plazara. 1980. urtean *Isiletik*
liburua argitaratu zuen eta 1987. nean *Okaranak*. Geroztik eta gaur
arte, poema liburuak idatzi baditu ere, argitaratu gabe egon da.
Orain, eta dirudienez bere kabuz argitaratua, *Harri hautsiak* liburu
eman du irakurleengana, bere ahalegin bereziaz, beste norbaitzuen
eraginetatik kanpo.

Gabriel Kortaren poesia beti izan da txikitasunaren zalea, isilta-
sunaren mugetan mugitzen dena, inpresioz beterik, eta era berean
gogo bizi agertzen duena.

Inpresio biziz onduriko poemategia dela esan dezakegu. Jose
Luis Padron hitzaurre egileak adierazi duenez, bizitzaren eta hitzaren
artean mugitzen den poesia da Gabriel Kortak agertzen duena: hitza-
ren eta bizitzaren artean. Bizitza dago lehenik, begirada bat, inpresio
bat, gogapena, gogo-poema, zertzelada txikia, eta ondoren, bulkada
horren espresio poetikoa, beti ere txikitasunari begira, unearen jaso
nahiari, eta han eta hemen ikusitakoa agertu nahiez.

"Hitzetan biztanle" dela esaten zaigu poema bildumako lehen
atalean. Hitzaren biztanlea: poetak ezin du bizi hitzetan ez bada, eta
bizitza eta hitzaren arteko kinkan agertzen du Gabriel Kortak bere
izaera agertzeko joera. Bizitza maitatzeko joera gorria du poetak,
baina heriotza aurrez aurre duenez, kanta behar du: "Urtaroak maite
ditut...! Heriotzak bakarrik/ Banatzen gaitu/ Denetatik, denengan-
dik...". Banaketarik gerta ez dadin hitza behar du poetak. Poema
bildumako beste atalek sakondu egiten dute bide hori: "Ogia eta
poesia", "Maitasunaren argiak eta itzalak". Baina bizitzaren ikuspe-
giaren beste zertzeladak bilatzen ditu poetak, beste atal batzuetan:
"Poemario laburra", edo "Gatazkaren fruituak", zein "Kale biluzian"
edo "Negua eta poesia", nahiz "Zelaian" deituriko ataletan idazleak

bizitzaren pozak duen mikatza adierazten du: bakardadea, paradoxa, bizitzak sortzen dituen alderdirik gorrienak islatuz.

Kortaren poesiak badu, liburuan agertzen diren irudiek erakusten dutenez, ekialdeko poesia sendo eta finaren usainik. Berea, batzuetan, hari bakarrari tira eginez eta finezia handiz sortzen den poesia da, elementu (euria, elurra, isiltasuna) gutxiz balliatzen dena.

Eta, alabaina., sujerentziaz, iradokizunez bete. Esaten dena baino adierazgarriago baita isildu dena. Poesia fina, betiko bideetatik doana, irakurteraza, baina ere beran, arimaren zirrikituetatik laguntzen gaituena.

Poesia pentsamenduen zertzeladekin osatzen du Gabriel Kortak, bizitzaren pozaren eta garratzasunaren artean, hitza biziz, bizitakoa hitzez emanez.

6. Arantzak barrurantz

“Esnatu da trikua” esan genezake Bernardo Atxagarekin batera, eta esnatu da poeta berri baten ahotsean, emakume idazle baten letran agertu da eta Sonia Gonzalezen *Sagarroiak* liburuaren orrialdeetan. Sonia Gonzalez Barakaldokoa da, idazlea, berria... baina hark esango lukeen moduan, gero liburu irakurri beharra dago gero!.

Sagarroiak arantzak barrurantz ditu, eta kanporantz begira ari bada ere, barruak agintzen du eta barruak min egiten du. Esnatu da poesia egunkari fresko baten itxura duen liburu honetan

Egunkaria: egunero-egunero poetak bizi izandakoa paperera ekarri duen poema liburu da hau (irakurtzea eta pentsatzea, ames-tea eta ebokatzea bizitzea baita). Egunkaria idazten dutenean, poetaren begiak auzoan, etxean, ikusitakoan biltzen dira eta hori hurbiltasunez eta indarrez agertzen digute.

Freskoa: estetika zabalak ageri dituelako hor ezpalak: punkaren eta rockaren soinua (ez naiz gauza zein zein den nabaritzeko zenbaitetan), auzoko drogazaleen begi-ninien distira sotilak (eta drogak ez du hitz jatorraren esanahia inguru horretan), geografia amestu baten oihartzunak... dena da baliagarri poesia hau egiteko orduan.

Askotan zuzena da espresamoldea, zuzenegia, agian. Poemategiaren lehen aldean, ironiak bere banderak usu agertzen dituelarik,

norberaren buruaz irri egiten delarik, emakume izatearen kariaz askotan pentsatzen delarik, norbera nor den eta munduan nola kokatzen den adierazten saiatzen delarik, identitate baten hausnarketa da liburua. Eta gaia tratatzerakoan ez da falta espresara ingenuorik, nire ustez.

Miranderen aipu batekin zabaldu du liburuko bigarren atala, eta heterodoxiaren zantzuak agertu dira poemen zehar: desira, bekatu, askatasun nahiak jota idatzi dira hainbat poema.

Egunerokotasunaren begiradarekin batera, amodioaren eta desamodioaren bideak badira neurri berean desertuko karabanak maitatu dituen poesia honen aldeetan.

Gora beherak ditu poemategi honek. Poema batzuk oso zuzenak dira eta gustura uzten dute irakurle hau, beste batzuk, ordea (irakurleak desertuko karabanak bezain beste direla ahazturik, nire lagun batek zeintzuk diren esan behar nukeela diost), desorekatuak iruditu zaizkit. Beste kontu bat da batasunarena... Arlo asko eta irudimen mundu ugariak ukitzen dira testuaren lehen aldian, osatua-go ikusten dut horregatik bigarrena, hari bati lotuagoa...

Lehen liburua da, eta lehen liburu guztiak bezala, harrera onak arreta ona besterik ez du adierazten... Zeren oraindik "poemarik behinenak/ izkiriitzeke daude..."

7. Denbora eta bakardatea

Gernikakoa da Joan Aldamizetxebarria poeta. Uste dudanez *Denbora igarotzen ez denean* hau bere lehen poema liburua da, nahiz eta lehenago kanta-letrak eginez trebatu dituen bere luma eta bere espresio sentipena.

Poeta gaztea dugu, Tarragonan jaioa, baina Gernikan bertakotua. Eta bere lana argialetxe txiki batean eman du ezagutzera VII. Marrodan Olerki Saria irabazi ondoren.

Poetaren aurkezpena egiten duen testuak, garbiro azaltzen du zein den poetaren eremua: "Adiskidetasuna, maitasuna, bakardatea eta distantzia" omen dira liburuko muga nagusiak. Eta gaien zerrendak bat-baten jartzen gaitu poesia honen deskripzioaren atzetan. Sentipenaren poesia? Bada ez osoro, nahiz eta tonua ezaguna den.

Ebokazioaren mugetan garena esango nuke. Ebokazio: joan den denbora, joan diren adiskideen oroimenaren gustuan idatzitako poemategia dugu hau. Poema luzeek, hala ere, tokia ematen diote hausnarketari. Eta guztiak desoreka puntu bat badu ere, zuzenaren eta inpresioaren azpian idatzitako testua dugula honako hau esango genuke.

Badakit eskaintza zerrenda testuz kanpo geratzen den ezaugarria dugula, baina hemen jarri den "Eskerrak" sail luzeak ongi adierazten du, bidean aurkitzen dugun seinalearen antzera, nondik joko duen idazleak.

Zenbaitetan deskriptiboa da idazlearen tonua, beste askotan oparotasunak agintzen du. Baina beti geratzen zaio irakurleari sentipen berbera: bere kodeak darabiltza idazleak, berak sentitutako eta bizitutakoa dago, gehienbat, paperean, eta kanpoko ikuslearena egitea tokatzen zaio maiz orrialdeetara hurbildu denari. Ez da falta, baina, espresio berri baten (tonu poetikoen nahasketa, irudiaren agerpena, ahozko tonua, ingelesera) jarraipena liburuan.

Poema pilaketa den honek momentu garaiak eskaintzen ditu, bere ageriko inperfekzioa gora-behera oso gustura irakurri dut "Bizitzaren bideak" aipu perfektu batekin ("Tu país son tus amigos"). Eta beste asko.

Zirkulu eta zirkuitutik kanpo dagoen liburua da hau. Bere tonu jakinarekin eta sentipenekin, bere pitxi arraroekin...

8. Joan etorrian

Ying eta Yang, joan eta etorri, heldu eta solte, eutsi eta utzi, bete eta huts, hala doa, joanez eta etorritz, nahiez eta galdez, Jose Angel Irigarayren poesia, *Joa-jinaren labirintoan*.

Kondairaren ihauterian (1978) hura argitaratu zuenetik hona, beste poema liburu bi eman ditu argitara *Bizi minaren olerkian* (1986) eta *Urdinkara* (1995). Traiektoria luze honetan laugarrena da, beraz, komentatzen dugun hau.

Sublimazio prozesu batek hartzen du beti Jose Angel Irigarayren poesia, idealismotik eta estetizismotik hurbil dagoen idazkera batek gidatzen du bere luma. Eta fineziak. Bizitza eta idazkera askotan

ematen dira batera, eta lanak sotiltasunaren (sor-tilegioaren) ispilu bihurtu du poetak.

“Bizitza taupada bezainbat bidaia da” idazten du atarian, eta atariko esaldi horrek gidatu du bere pauso bidea, bere pausa bidea. Izan eta egon, eta joan eta ibili.

Barne prozesu baten berri eman ohi du Irigarayk bere poesia mugetan. Galdera eta kontraesanaren mugetan.

Identitatearen poesia idatzi du maiz, batzuetan herri identitatea azaltzen duelarik, bestetan berea, eta beti bata eta bestea ortzadarrrez uztartuz, eta izadiaren aipamen gardenez, biak batuz eta bat eginez.

Kanpoa eta barnea, norbera eta gizartea, izadia eta barnekoia, eta joana eta etorria, geratzen ez den higidura da Irigarayk adierazten duena: higidura bat, barne mugimendua baketu ezina: labirintoa.

Lau alde nabarmen ditu testuak. “Ilunabarrez joaten” eta “Jiten argisentian”, biak zein biak molde beretsuko poemez osatuak; “Joan zen jin” testu laburrez osaturiko poemategia, eta “Joan-jinenaren labirintoan” arnas luzea bilatzen duten poemez oratua.

Kontrajarpenaren eta kontrarioen batasunean sinesten duen poesia idazten du Jose Angel Irigarayk. “No zen to / ar eme / dena alderantziz /xuxen guztiz”. Poema labur honek ematen du zein den bere poesiaren sena: kontrarioen batasuna, oximoron bortitzaren lasaitzea, bi direnak bat egitea, eta hitz jokoaren edertasunean idazkera propioa, urteen poderioz findu eta landu duena, ematea.

Existenzialismoaren erroetan jaiotako poeta dugu Irigaray. Poema liburu honek jarraitzen digu haren pentsakizun munduaren berri ematen, galderen artean, ziurra ez den mundu baten isla agertu nahi duelarik, bidean, bizitzan, agerturiko zeinuen irakurketa sortuz eta berriro kiribilduz. Galdera eta galderen arteko zalantza izpien idazkera.

9. Emakumearen bazterrak

Bazterreko ahotsa Ana Urkizak argitaratzen duen bigarren poema liburu da, eta oraingoan Elkarlanean argitaletxearen poesia sai-

lean eman du plazara. Eta izenburuak bat-batean jartzen du oroimean Kirmen Uriberen *Bar Puerto*. *Bazterreko ahotsak* lana. Eta inoiz ikusi dugu poeta Uriberen lanekin olgetari eta harekiko jolasean.

Norbaitek esan du feminismoa gaur eguneko marxismoa dela, ez soilik bere ahalmen iraultzailea garbi geratzen delako, eta, ondorioz, munduaren aldaketa sortzeko itxaropena dakarrelako, baizik eta fedez eta entusiasmo handiz jarraitzen delako.

Liburua irakurtzen dugularik ezin dugu alde batera utzi poema-sortak duen tonu berritzaile hori.

Izenburuan dago lehendabiziko aldarrikapena: emakumearen ahotsa bazterrekoa da, eta periferiaren orde, gunea hartu nahi luke. Poemategiaren lehen bertsoak ere aldarri egiten du, eta kontzientzia hartze baten berri eman du: "Gaur emakume izanik esnatu naiz.[...] Gaur, emakume naizela konturatu naiz".

Eta, irakurleari bat-batean etorriko zaio Amaia Lasaren hitz poetikoa gogora: "Hutsunean igeri dabilen emakume bat izaten naiz".

Definizioa, beraz, edozer baino lehenago, eta definizioarekin batera mundu ikuskera.

Izaki biologikoa izakiaren kontzientzia nola bihurtzen den ikustekoan gauzatzen da poema liburu hau. Biologia ideologia bihurtzen den heinean hartzen du hizpideak bere joan-etorria.

Ana Urkizaren poesian egunerokotasunaren aipamenak garrantzi handia duela esango nuke, badutela ikusitakoak eta bizitakoak bere indarra, eta handixe hasten da poetaren ahotsa idazten.

Batzuetan hitz jokoak edo gogo zorrotzak ematen dio hasiera poemari. Beste askotan egoeren zertzelada ugariak bidaltzen dute poemaren gaia, eta hirukoiztasuna planteatuz bukatzen da testua: edo hiru ahapaldiz osatzen delako poema ("Ezustekoa", "Galdera bat", "Armairu bete desio", "Urruti da oihartzuna"), edo hiru erreplikapenez adierazi ("Katea ez da sekula apurtzen", "Ibaiaren sorburuan"), edo hiru kontzepturen artean eraiki eta formulatu ("Bizitzaren ardatza", "Espermatozoidea").

Nik ez dakit baina, agian, modu bitakoak dira Ana Urkizaren poemak: edo norberaren bizipenetik sortzen direnak, edo pentsakizunaren ahotsez sortzen direnak. Zer esanik ere ez, barne esperientzia erakusten dutenak ditut gogokoen, besteak ahuleziaz

jantziak ikusten ditut, egitura bera aurretiaz ikusteko modua dagoe-lako.

10. Denok gara Ahab Kapitaina

Aritz Gorrotxategiren *Taxi bat Hamletentzat* poema liburua irakurtzeko aukera izan dut egunotan eta poetika berezi batekin topo egin dudala aitortu behar dut. Liburuaren hitzaurrearen egile gisa, eta aurkezle ezin hobez, Harkaitz Cano agertzen da. Eta ez da aurkezpen makala adiskideak egiten diona.

Aritz Gorrotxategiren (Donostia, 1975) ibilbide literarioa ezezaguna nuen, nahiz eta irabazitako zenbait sariren berri ematen zaigun bere aurkezpen oharrean, haien artean aipagarriena Irun Hiriko Nobel saria.

Liburu batez baino gehiago bederatzi zirkuluez ari gara, eta zirkulu bakoitzak bere tonu berezia du. Bere modalizazioa ere bai, bere ahots poetikoaren tratamendua. Agian bere eszenategi propioa. Tonu asko dira poemategi honetan, banaturiko kapituluak edo sailak beste behintzat. Hala ere, liburu bakar bat dugu, bere joera simetrikoekin, bere joko metaliterario eta aipu kulturekin, bere txiste eta pentsakizun sakonekin, poesiaren izaerari buruzko hausnarketarekin.

“Scherezade auzoa” deituriko atalean, ekialdeko exotismoa aukeratu du idazleak eta ipuin fabulistikoen pertsonaiak eta jarrerak aukeratu, askotan parodiaren bidea ere nabaria delarik hasierako poemetan. Umorezko modalizazioak, aukeratuko ikuskerak, kalte egin diola poemategiari esango nuke, baina aukera bat da idazleak egin duena: parodiarena, azalarena. Zati honek bere alde simetrikoa du zazpigarren atalean “Ekialdeko herensugeen azoka”, nahiz hemen Txina herriko exotismoa bilatu. “Itsuen hiria” asko estimatzen dudana atala da, poesiaren izaera hartu nahi luke kontuan idazleak eta isiltasunarekin eta itsu izatearekin egindako loturak oso estimagarriak direla uste dut. Poesia mota honek nostalgiaz eta ezintasunez begiratzen die idazteari eta poesia egiteari eta nostalgiaz gain, tonu tragikoak ematen dio nagusitasuna testuari. Atal hau “Itsuen portu erreak” deiturikoaren beste aldea da, atal simetrikoa litzateke, edo hau harena, nork jakin?. “Jazz pusketa galduen etorbidea”k

eszena Ameriketara jartzen du eta "Babelgo dorrea eta inguruak" atala Europan zehar egiten den bidaia da. Lehen pertsona poetikoa "Basamortuko hobi izoztuak" sailean berreskuratzen da, isiltasunari buruz eta heriotzari buruz mintzatzeko. Ordea, kulturalismoaren ertzetan idazten da "Argizarizko museoa". Niretzat baina, "Underground" poema saila da liburuko giltza: bikoitzaren gaia, mundu galdu baten fantasiaren posibilitatea eta hitzaren eta isiltasunaren arteko kakoa, denok baikara Ahab kapitaina eta errealitatea gure fikzioan bizi da.

11. Urruneko familiak

Jendakiak urruneko familian izeneko liburuarekin Arabako Foru Aldundiak eratzten duen Ernestina de Champourcin saria irabazi zuen Edu Zelaieta idazle etorri berriak. Ondoren beste sari batzuk irabazi ditu ipuingintza arloan.

Euskal poesian ez da maiz hitz egiten kanpoko idazleen eka-riaz. Adibidez, Mario Benedettiren izena batean baino gehiagotan aipatu beharko litzateke, bai bere haikuen bidez, bai eta ere gizarteaz duen iritzi kritikoaren bidez ekarpen handia egin duelako zenbait euskal poeten lanera.

Zelaietak darabilen hizkera poetikoak askotan agertu du joera hori: Esan beharra dago hemen, esaldiak zuzen egiten direla, inguruko adornurik gabe, artificio handirik gabe; errepikapenen bat, hiztegiaren moldapena, egitura simetrikoren bat, zehaztapena, eta egia borobilak omen direnak.

Hiru zati nagusi dituen liburu honen hasierak ematen du erabiliko denaren tonu nagusia: "Literatur emankortasunak/ ikara sortzen dit". Beste poema baten aterikoa dugu hurrengo esaldi hau: "La escritura ha de escupir crueles verdades".

Eta poesiaren izaeraz osatzen da lehen atal hau. Baina hasiera programatiko horren ondoren, poemetan egiak omen direnak pilatzen dira: poesia molde desberdinak, joko metaliterarioak.

Bigarren aldean justizia (orokor) baten eskaerak luzatzen du. Eta maitasuna da hirugarren atalaren giro nagusia.

Nitasunaren poesian gaude berriro, batzuetan bizitakoak eman dio nagusitasuna bertsoari. Baina hitz jokoa maite duen egile honek

badu bere idazkeratik urruntzeko joera bat, idazten duena ironiaz begiratzeko moldea eta gogo. Poema dexente bukatzen ditu hitz joko berezi batez ("Eusko lege biltzarra", "Abentura bat", "Esperoan").

Hala ere simplea dirudien poesia mota bat egiten du Zelaietak, inoiz alegoriara jotzen duena, eta beti esan beharrez gauzatzen dena.

12. Deserriko bidea

Mikel Iburgurenen bigarren poema liburua dugu *Deserriko karrikak* hau. 1996. Urtean *Hemen gauak lau ertz ditu* poema liburua eman zuen argitara Susa argitaletxe berean.

Bost atal nagusi ditu liburuak, bost helbideren karrikak aipatuz, eta hemendik hasi beharko genuke liburu honen irakurketa: barne kartografia baten agerpena egiten du deserriko bideetatik barna. Liburuaren helburua esperientzia bat azaltzea litzateke: ausentzia baten agerpena agertu. Badirudi lehendabiziko liburua kartzelan idaztitakoa dela, eta hau sorterritik urrun, herri izan arren ere.

Helbideen -karriken kartografia- egunerokotasunaren seinale bihurtzen du bere liburuan Iburgurenek, zuzen, beti ere esperientzia, kanpo esperientzia delarik poema hasten denean, eta barneratze prozesua kontatzen zaigularik poeman zehar.

Liburua zabaltzen duen Czeslaw Milosz-en aiputik bertatik adierazten zaigu identitateari buruzko liburu baten aurrean gaudela: Baina (pertsone bati) uka iezaiozu aberria, hizkuntza,/ eta orduan benetan galduta egongo da". Hemen aipatzen dena Milosz-ek berak adierazi zuen elkarrizketa batean, Poloniako literaturan agertzen ez den gai bat dela poloniar izatearen tasuna. Identitatearen gaia desagertu zela, alegia. Ez da hori gurean gertatzen, eta identitatea bermatzeko ahalegina da Iburgurenen liburu hau: "Hemen bertan altxatuko genuke gotorlekua/ arerioak zeharka ez gaitzan".

Baina ez da hori bakarrik. Absentzia baten presentziarekin moldatzen da hizkera poetikoa, galdua eta ihesean dagoen zuka bati hitz egiten zaiolarik: "behin-behineko ihesa da haatik zure gordeleku bakarra". Eta horregatik "gabeziari etxe bat" eraikiko diogu. Aresti-

ren eta Sarrionandiaren oihartzuna gordetzen duen hasiera poema honetan ageri dira liburuak ondoren emango dituen zenbait zeinu.

Zu horri zuzenduriko tonuak betetzen du poemategia. Absentzia bat ("izkiria nezan zure ausentzia"), galdua den norbait, ihesean eta joanean, galdua eta eskura ezina ("uhinek ez dakarte zure erbestearren berri")... Eta egoera horretatik sortzen den sentimenduak (oinazea, galera, oroimina) ematen dio jarraipena adierazpideari. Galera maitasun hizkerari gorpuztea izango litzateke poema hauek agertzen duten biderik sentikorrena.

Bestela, espero zitezkeen moduak dira hemen: paisaia barne mundu baten adierazgarri, joanaren eta bidearen hiztegi zabala, egunerokotasunaren eta barne munduaren uztartzea... poesia garbi eta espresionista era batean agertzeko zolitasuna, egunerokoa poetizatze ahalegina, maitasun hizkeraren agerbidea...

13. Klasizismoaz

Beti da pozgarria poeta berri bati ongi etorria ematea. Joseba Jaka II. Beka jaso ondoren, Anjel Errok *Eta harkadian ni* poema liburu ederra eman du argitara Elkar etxean.

Poema liburu olgetaria da, ironiaz josia, eta abangoardiaren ondorengoetan poesiak eman duen, eta gure artean askorik erabili ez den bide bati ekiten dio: neoklasizismoari.

Behin baino gehiagotan aipatu dugu hemen modernitate ondorengo mugimendua hasi zela: "dena esanda dago" esaldi famatuaren ondoren berriro hizkuntzarekiko genuen mesfidantza gureganatu eta esaten berriro hasten ginenean. Mugimendu desberdin asko batzen dituen egoera da modernitate ondorena, batzuetan jarrerok, gainera, kontraesanean daude: batek pentsatuko du oraindik hizkuntzak ezin duela errealitatea jaso, errealitatearen erreferentzia sortu eta kode berriak eraikiko ditu, edo, hemen gertatzen den bezala, esana bere hartan onartzen da, ironia nagusi erabiltzen bada ere: "Oro errana da, aspaldidanik./ Oro errana dela ere errana da./ Oro errana da, bada ezinbestean./ Oro errana da, baina ez nik".

Beraz ni hori hasten da mintzatzen bere kode propioan. Poema horretatik hasita, bidea neoklasizismoz jasotzen da. Catulo maiz etorri zait gogora, eta Argentario (baina hau nire gustu pertsonala bes-

terik ez da) epigramak irakurtzen ditudalarik, eta ezin izan dut burutik kendu zein ongi argitu den bidea: Poema gainetiko zenbaki erromatarrek mugatzen dute irakurketa. Erromako itzalpean gaude. Baina itzala besterik ez da jokoa: euskal izenak era latinoz maiz ematen ditu, tonua sinesgarri bihurtuz, gure artean hain aise erabiltzen den euskara eta gaztelera arteko hitz jokoa, Errok latinaren eta euskararen arteko bihurtu du hitz joko hori; latinez ere eman du poema bat. Eta testua irakurtzen nuela gogoan izan ditut beste poeta noklasikozale batzuk, hala nola J.A. González Iglesias. Eta epigramen muge-tan gaiak zabal doaz, maitasunaren eta erotismoaren jokotik, poesiarren bidera.

Epigramak idazti behin eta berriz, epigramak: ziri zorrotzak, beti ere, baina jolasak hartzen duelarik tonu bereziren bat urruna, ironia ez ezik tragedia laztantzen duena. Azken batean, badago arriskua, eta poetak badaki: "lerroburua ariketa formaltzat hartuko dute/ edo, okerrago dena, bizi honen alegoriatzat". Eta poema liburuan bada jolasik, baina ez dut uste alegoriarik dagoenik... gehien jota irriaren azpian poesiarri buruzko ahalbidea da zabaltzen dena: bide posiblea, hitz jokoa zilegi bazait. Eta hori adierazten du liburuaren bukaerak: "Argitu iezadazu bederen/ narratiboa edo lirikoa zaren/ chillida nahia-go ala oteiza/ poesian sinesten jarraitzen ote".

14. Poeta txukuna

Aspalditik ari da Auxtin Zamora poeta poesia aurrera eramaten eta sustatzen. Hatsa Elkarteak sortu du, eta haren azpian urtero-urtero bere etxera heltzen diren poemekin "Hatsa" bildumak argitaratzen ditu. Orain pausu bat gehiago eman du eta hiru poema liburu desberdin argitaratu ditu.

Ohi duen modu txukunean egin du gainera. Artisautza maite duen poeta baten aurrean gaude, eta txukuntasun hori diseinuan agertzen da batez ere. Azalaren tintatzen lanetan, poemak argitaratzeko erabiltzen deun letra moldeetan (apala izan arren inprentatze lana), txukuntasuna orrialdeak biltzeko lazuetan. Baina ez dakit nik gero ongi zabaltzen diren horrenbeste txukuntasunarekin egindako lanak.

Baina itxuraz gaindi poeta baten lana dago *Trapuetan haizea* deitzen den poema liburu honetan.

Traiektoria etengabea eraman du aurrera Zamorak. Eta orain eskaintzen duena ez da, uste dut, lehengotik asko urruntzen. Agian hausnarketa beltzagoa da orain. Zamorak izadiari begiratzen dio, eta izadiaren eta hitzaren artean dagoen zubiaz hitz egiten digu oraingo honetan. Izadiaren eta idazlearen arteko lotura du mintzagai, eta hitza, bien arteko den haize fin hori bien arteko zubi bihurtzen da. "Haizeak, gure trapuetan dabilta, bainan,/ ez gure trapuak, haizeetan. Hitz edo zeinu/ bat aldrebes,/ eta mundua kakola hau, doha, lau hankaz gora...!".

Hausnarketa poesia bat idazten du Zamorak, agian hitzaren lilurak eramaten duelarik, ez dut uste estetizismo sinbolistak hemendik ihes egin duenik. Eta noizbait, aipatu dugun poeman, eta liburuari izena damakion horretan, adibidez, hitzaren arteko jokoak intuizioa ez ote duen lausotzen. Eta hitzaren jokoak dantzatzen du poesiaren alboetan ("Ametsetan", "Zirtziltegian"), eta irakurleak nabaritzen du aspaldiko poesia moldeak direla hemen, hitzaren aberastasun barrokoaren aldeko apustua egin delarik (Aski duk", "Koktela"), hitz jokoak eramaten duela poesia ia haur literatura, haur poesia izatera ("Iratzar xite", "Kokin")...

Hitzaren lilurak eramaten badu ere poesia hau, Zamorak bilatzen du hitzaren jokoaren bidez irri poesia lortzea: "Zantiagoko bidean", edo poesia herrikoia zantzua lortzea: "Xerrero eta Petxero".

Erregistro guztien gaineratik, XVI. mendeko poeta Nahuatl-ak eman dio poesiaren bidean hausnarketa egiteko forma eta ahala.

15. Emakumearen dantza

Bego Zestau poeta berria dugu. Eta *Sabeleko dantza* bere lehen poema liburua, bere lehen liburua, omen da. Hatsa elkarteak argitaratu du Senperen, Auxtin Zamorak ohi duen txukuntasunarekin.

Juan Karlos Mugertza bere irakaslea izan denak, eta poeta izan ere omen denak, idatzi dio hitzaurrea. Eta hitz horietan marraztu du Zestau idazlearen nondik norakoa. "Maitasuna, xangrina, desira arinak eta sakonak" osatzen omen dute bere poesia zuzena.

Eta forma aldetik, ohikoa dugu: "Aliterazioak, ahapaldi askeak eta errimadunak. Formaren aldean edukina", Bai, bada. Denek egiten dute berdin, beti da horrela poesia: aliterazioa, modua, ahapaldien taiadura ongi moldatua... Zer dakar berezirik Zestauk?

Ez dakit erantzuten. Liburu berri bat, eta ez da gutxi.

Batez ere paralelotasunaren poesia bat ekarri duela, hurrenkerarena, hitz jolasean arintzen den poesia molde bat; ugaritasuna isiltasuna baino gehiago maite duena, hitzaren liluran, esaldien pilaketan: "Presentzia betiratua./ Irudi barneratua./ Besarkadaldi liluratu./ Muxualdi disfrutatua./ Topaketa mirestua."

Nitasunaren poesia zuzena da Sabeleko dantza honek adierazten duena, noizbait nerabea, eta zuzena, nitasunak jartzen dizkio mugak eta erromantizismo urrun batek tonua. Besterik ez dagoenean ongi da. Baina moldeak askotan erabili ez ote diren zalantzatan nago.

Mundua hasi eta buka egiten da. Eta erotismo xuabe batek (nahiz Iñaki izan, naiz Xabi, naiz Ana) isurtzen du bere joera poeman zehar. Eta hitza berriro nagusitzen da. Eta ez dakit esaldiaren oparotasunak ez ote duen bertsolaritzarekin lotzen espresio molde hau. "Ontto" hitza aitzakia da esaldiaren joan etorria adierazteko. Baina zalantzan naiz hauek ote diren hitzaren oparotasunaren garaiak.

Lehen poema liburua da eta aspaldi agertzen denez, euskara, hizkuntza poetikoa hizkera malgua da poetaren eskuetan. Gaiak eta interesak dira kontuak. Inoiz ez da alde batera utzi behar poeta gazte batek periferian egiten duena, baina irakurtzeak inori kalterik ez diola egiten ere esan beharra dago.

Bego Zestauren mundua mundu propioa da. Agian, beste gazte askorekin parekatu dezakeguna, eta agian, horixe da bere joera nagusia, arketipo bihurtzea: "Iruñean. Bakarrik./ Arratsaldeko 20.23./ Silvio Rodriguez-en musika lagun./ Oroitzapenak dantzan gora-behera".

Eta barne mundu baten agerpenean, eta arketipo baten joeran joan dira orrialdeak liburua bukatu arte.

16. Egunkari ezkutua

Hitzaurrean idatzitako hitz batzuekin hasi nahi nuke idazkitxo hau: editoreak Joakin Balentziaren liburuaren atalburuan jarritakoak dira: "Euskal nortasunak, kolonizatzailearen aurka, bizi duen odol eta buru barruko borroka...erlijioen hainbat sinesmen desberdintasun desberdinen arteko mental-borroka... larrua jo beharra edo prokrea-zioarentzat, kale-ezkin guztiek, sortzen duten borroka... mila ideologia desberdinen burutazio antzuen borroka... borroka... borroka... eta oraino borroka".

Eta joera epiko honen azpian hasten da Joakin Balentzia-Tirapuren *Egunkari Ezkutua* liburua. Molde askotako poema liburua dugu. Abisatu zaigu "Panta rei" da bere esaldi nagusia: oro doa arin, eta arin harrapatu behar du poetak egunerokotasuna.

Hiriko giroa eta arin doana harrapatu beharrak moldatzen du idazkera. Inpresioen idazkera nagusia da hau. Baina, era berean, ironiarena eta sarkasmoarena. Idazlea bakarrik geratu da, giroa ez du epel eta gordin erantzuten dio giro horri: "paper zuria, asmo beltza, / oroitzapen zuhurrak,/ hitz zogiak/ urmael geldo eta likits honetan".

Balentziak traiektoria luze xamarra du euskal poesiaren munduan. Bereak dira *Espaloian dago munduaren zilkoa* (1989) eta *Amaigabeko zikloa* (1995), oker ez banago, behintzat. Eta inoiz aipatu du bere poemak ipuinak direla, eta halakoak dira hemengo asko ere. Poemaren hasieran planteamendu narratiboa askotan agertzen da. Eta poemaren muga espazioa eta denbora maiz agertzen dira, irakurleak jakinik dituela non kokatu behar duen bere burua. Baina Balentziak gogoz adierazten du errealitatea ez dela nahiko eta hausnarketa nagusitzen da bertso lerroen bideetan.

Poetaren burua agertu nahi da. Bere sotiltasuna adierazi: "hor-metako irudi zikinetan/ egunero irakurtzen ahal dugulako,/ eta norberaren sentipen intimo,/ pertsonal eta ezkutua, berriz,/ ez da albisteetan agertuko,/ zorionez".

Balentziaren poesiak molde luzea maite du, deskribapen , sotiltasunean luzatzen da, egoera eta hausnarketa biltzen dituelarik, badu joera klasiko bat, baina gehienbat bere eguneroko bibentziek osatzen dute bere tranpolin nagusia. Bizipenetik hasten da poesia idazten eta poesiak bere adarrak betetzen ditu. Horregatik ez da

arraroa parabola bihurtzea bere esamoldea: "Gaur mintzatuko naiz/ aspaldiko maisuen arabera/ parabola baten bitartez".

Garratz eta gogor bizipenen bultzadaz idatzitako poesia da Ba-lentziak agertzen duena.

17. Oinutsik, biluzik

Poesia merkatutik kanpo mugitzen da. Nahikoa da, batzuetan, borondatea (eta poesia idatzia izatea ere bai, noski) poemak hartu eta poema liburu bat ateratzeko. Lagunen laguntza besterik ez da behar. Ez dakit nola dabilen Arteako Zertu Elkartea, ez dakit nondik eta nola bizi den, baina Gaizka Amondarainen *Ortozik* poema liburua atera du eta ez da muga erraza jaso dutena. Ez dakit, ezta ere, liburu eder honek nolako ibilbidea izango duen, nolakoa izango den zabal-kundea eta norik irakurri duen.

Irakurri dut, jada, Igor Estankonak egin dion goraipamena, eta ez da gutxi hori ere.

Liburua txikia bada ere, ez da inondik inora, alde batera uztekoa, badu xarmarik edizioan, eta hau poemaren gunea ez dela askok esango badidate ere, kontuan hartzekoa da beti paratestua... Eta marrazkiek indarra eman diote testuari.

Gaizka Amondarainen poema liburu honek baditu poeta gazte bati aurrez ikusten zaizkion ezaugarri zenbait: nitasunaren eta inguru-koaren arteko oposaketa, norberaren burua agertzeko bidea, irudia lantzeko nahia, poema luzeak idazteko zaletasuna, noizbaiten poemako irudien errepikapen lausotua, han eta hemen espresioaren zabaltasuna, egitura logikoaren agerpena...

Baina niri poema liburu honetan poetaren indarrak eman dit sentipen nagusia. Badira han eta hemen esaldi borobilak, badira sententzia modura eraikitako esamolde borobilak: Eta bat baino gehiago testuetan: "Eta bakardadeak bizitako agureak/ ardotan afalduko zuen bere zorigaitza gaur ere".

Aitortu beharko nuke hiru zatitan banandutako liburu honetan joera sentimental etsipenez betea agertzen dela askotan, nitasuna agerian ("Itogarria da sentsazio hau/ Ezagutzen ez dudan zerbaiten ausentzia"), eta lanbroak tonuaren garbitasuna estaltzen duen beza-la, argiegiak dira handik eta hemendik jasotako oihartzunak ("Hiruro-

gei kiloko etsipenezko hektareen usaina"). Baina, batez ere, kontzientzia bat dago, bertso lerro garbi batean agertzen dena: "Idazlea koldarra da./ Ez du errealitateari aurre egiteko adorerik".

Bizitzaren eta hitzaren artean dagoen lautada igaro nahi du Gaizka Amondarainen poesiak. Batzuetan asmatzen duela esango nuke, melankolia garratz batek ematen dioenean arnasa esamoldeari. Beste batzuetan joera erretoriko batek galtzen du pausua. Baina poeta interesgarri baten aurrean gaude, liburuaren proiektua marraztu duena, eta, era berean, poemari behar duen unea ematen dion horietakoa.

18. Euriaren indarra

Liburu sakona, sakonik egin bada aurten gure artean, idatzi du Juan Kruz Igerabidek. *Mailu isila* du izenburua, eta hainbeste hitzez beteriko poesiari uko eginez, isiltasunaren barnean ezkutatzen den adierazpideari kasu eginez eskaini duela liburu hau esan dezakegu. Aspaldi idatzi nuen *Begi-niniaren poemak* (1992) haurrentzako omen zen liburu euskal poesiak eman duen libururik ederrenetarikoa zela. Hamar urte igaro dira eta haurrentzako omen zen liburu hartan ageri ziren zenbait poesia zertzelada eskaini ditu orain ere Igerabidek.

Poema liburu haren aurretik bazen adunatarraren idazkeran ekialdeko filosofiek utzitako zenbait jarrera, 68ko semeei jazo zitzaizen moduan. Kontenplaziorako joera hori 1992ko poema liburuaren aurretik agertu zuen, eta urteetan indartzen ari dela iruditu zaigu. Bi dira filosofia horiek (bat baino gehiago baitira) poesian egin duten bidea: batetik, hausnarketa budista bat dagoela esango nuke, gauzetara hurbiltzeko begirada sotila, soinurik atera gabe agertzen duena, aurkarien arteko elkartasunean –edo anaitasunean– sinesten duena. Eta bestetik, zehazkiago, Zen filosofia nagusiaren bideak, han eta hemen, hizkuntzaren eta buruaren tranpei izkintxo eginez, hustuketaren bidez, kontzientzian barna doana.

Mailu isila honetan ere hauek dira, nire ustez, abiapuntu nagusiak. Haiku poema idazterako –eta asko idatzi ditu azken urteetan Juan Kruzek– beharrezko den pazientzia eta sotiltasuna bereak egin ditu, eta objektu poetikoa hausnartzeko – eguneroko gairik arrunte-

na delarik ere— berebiziko ahalmena du idazleak. Eta iruditzen zait testuaren barnean Zen filosofiak indar zabalagoa izan duela. Han da euria, liburuiko sinbolo nagusia, liburu guztian zehar bere hezea zabalduz eta elkartuz eta formak biolentziarik gabe hustuz. Euria heriotzaren sinbolo nagusi gisa, poemak beheranzko bidea hartzen duenean, “Behera-behar hau” poema-bildumako lehenengo atalean, eta bizitzaren sinbolo, bizitzaren ernegarri poemaren bigarren atalean, “Berriro igo nauzu”.

Sinboloa baina, esperientzia gune bihurtzen da hirugarren atalean, “Mailu isil bat behar dut” horretan. Jarrera mental eta sinbolikoak eguneroko bizitzara ekartzen dira eta hartan urtu eta esperimentatu.

Joan doa poeta, jaitsi da infernurako bidaia batean, eta etorri, badator poetaren esaldia, igo egiten du nahikunde mistiko baten bila, baina bildu egiten da bere eguneroko bizitzan eta jira eta bira dabilen euria, han eta hemen agertzen dena, beti presente dagoena, marrazkilari bat da eta txirikorda marrazten du: postmodernitatearen irudi nagusia, beti hasiz eta beti itzuliz ari den irudi geometrikoa, Juan Kruz Igerabidek hainbeste maite izan duena beti, eta aldi berean postmodernismotik urrunduz, zeren erlatibismo horren azpian, hustuz eta hustuz, bilaketa espiritual bat baitago.

Bide zoragarria marraztu du, artean, poetak. Sentipenez eta sotiltasunez osatua, tradizio sinbolistaren barnean eta aldi berean tradizio sinbolista hori euriaren bidez deseginez, bidea eta bizitza, unean unekoa nagusitzen den bidean.

19. Tundra, bihotzaren desertua

“Inork ez du txoririk ikusi zerua zeharkatzen/ Txori horiekin hasten da liburu hau”. Hitz horiekin hasten da *Tundra*, Igor Estankonaren liburu berria. Txoriak pasatu dira, baina ikusezinak izan diren txoriak harrapatzera, begizatzaera doa poeta.

Egia esateko, batzuetan nagiegia naiz poesia hau gustura irakurtzeko eta ulertzeko, baina estimatzen diot duen ahalmen berezi bat: tonua, egunerokotasunean Estankonak sortzen duen magia, isiluneen agerpena, agian, kopia zaharren teknika berritua da berea, eta ez diot hau irudien erabileraetik, baizik eta isilunean sortzen den

magia, inork ikusten ez duena eta berak bai, azaltzeko gai delako estimatzen dut poesia hau. Txoriak hor daude, baina inork ez ditu ikusi, eta paradoxa horretan gauzatzen da poesiaren gunea.

Eta isiltasun puntu horrekin poetaren begirada dago. Begirada eta teknika. Begirada garbi bat, kasik haur batena, isiltasunean estalita dagoena agertzeko eta gure begien aurrean jartzeko.

Eta teknika, nola ez. Gutxi batzuetan izan ezik, toki eta denboraren zehaztasun falta da nagusi poemetan, ni eta zu soilik testuaren buruan, eta ez beti, eta esaldiak zehazgabetasun horretan min egiten du, argia baita, txikitasunean oinarritua baina argia, begietan min egiteko moduko argia erabiltzen baitu idazleak testua agertzerakoan.

Teknikaren barnean kokatu beharko litzateke, baita ere, behin eta berriro aipatu izan den irudiaren erabilera. Bai, esaldiak baieztapenak dira, borobilak dira, behin eta berriro esaldi sinpleak, eta artean, batetik bestera gertatzen da jauzia, eta isilean egindako jauzi horretan loturak irakurlearen kontura doaz. Isil puntu horien arteko lotuak dira, nire ustez, interesagarri poema liburu honetan, irudia beste irudi batekin lotzen duelako idazleak, edo irudia espero ez dugun beste baieztapen orokorrago batekin lotu duelako: "Etorkizuna beti da gezur barkaezina" adibide berezian bezala.

Gai nagusiak erabili omen ditu poetak oraingoan, maitasuna, heriotza... eta hala da.

Baina nik oraindik haurraren begirada sotila eta poetaren esku zuzena maite ditut, horregatik atsegin ditut laburrak diren testuak, luzeagoetan nabariegia dut teknika eta ez horrenbeste arintasunaren xarma.

20. Aspaldiko hitza

Itxaro Bordak Maiatz argitaletxean bere poema liburu berria eman du argitara, Euskadi Saria irabazi ondoren. Hautsak errautsa bezain du izena, eta barne mundu bateko bidaia marraztu duela aitortu beharko genuke hasi aurretik.

Liburuaren irakurketa posibleak eman baino lehenago, hitz egin dezagun poema liburuaren moldapenez eta diseinuaz. Euskaraz eta frantsesez emana da Maiatzek martxan jarri duen politika berri bati erantzun nahiaz. Euskal Herriko poetak beste muga batzuetan eza-

gutarazi nahi omen ditu eta liburu elebidunak ateratzen hasi da. Eta horrela dator hau ere, euskaraz eta bere ondoan frantseseko ordaina duela. Beste alde batetik poemak banan-banan adierazi dira orrialdez orrialde, baina batzuetan ez dakigu poema berri baten aurrean gauden edo aurrerakoaren jarraipena ote den. Erabili izan den diseinua-gatik, batzuetan, irakurlearen berebiziko arreta eskatzen du liburuak.

Bordaren poetikaren beste adibide bat izango dugu liburuan. Oso elementu gutxirekin egindako poemategia dugu: ahots poetikoaren joan-etorri bat. Abiapuntua paisaiaren zertzelada bat da, askotan, ibaia, Adur ibaiaren, hegietan egindako eta hausnarturiko begiztapen bat. Ondoren Li Bai (Li Po) eta Rainer Maria Rilke poetekin egindako elkarrizketa bat, joan etorriko pentsakizun sorta bat. Intertestualitatezko elkarrizketa bat baino gehiago poeta biok Bordaren pentsakizunaren oihartzuna dira, eta haiek esandakoa eta euskaldunak pentsaturikoa tartekatuz mundu metafisikoa marratzen da. Zentzu honetan liburuaren atarian jarritako hiru aipamenek nahiko garbi uzten dute zein den poema liburuaren ibilbidea: kanpoko begirada hasiz eta barne ikuspegian bukatu.

Joan-etorri horretan, Bordak barne paisaia marratzen du. Ez da berea surrealismotik datorren hitz moldea. Gehiago da ikuspegiak eragindako hausnarketa baten solasaldia. Ibaiek, ibaiek eta poetek sortzen duten hitz agerpenean sortzen da *Hautsak errautsa bezain* hau, etsipenaren sinbolo nagusi hau: "Burua goratzen duzu baina zeruak/ Kontsolamendu izpirik ez du".

Ibaietako urak joan doazen era berean doaz Bordaren pentsakizuna adierazteko moduak: "Damurik gabeko/ Ibai ireki maneran/ Eroaten zaituela sentitzen/ Duzu/ Eta txiripa laino hori/ Maite duzu". Hona hemen jarraitutako bidearen ataltxo bat besterik ez. Kanpoko errealtatea barne mundu baten marrazketa lana bihurtu du poetak eta hortxe datza bere poesiaren alderik sakonena. Halaz ere, jokoa behin eta berriro errepikatzen da poesiaren poesia.

21. Hitzaren askatasuna eta lotura

Idazle "uharte" omen den, eta hein berean, euskal gizarte literariotik urrun bizi den baina, dena dela, idazle den Xabier Galarretak

Bertso askeak kateatuko nautenak eman du argitara Hiria argitaletxean.

Izenburuan agertzen den paradoxak ematen dio hasiera liburuar-
en irakurketari. Hitz askeak dira hemen aurkezten direnak, satiratik
hurbil gehienetan, lotura bakoak, idazlearen zintzotasunaren testigu,
bizitza literarioaren beldurrik gabe, eta, are gehiago, lotsarik gabe
kritikan sartzen direnak, zuzenak, loki gabekoak, hitz laxo aurkezten
zaizkigunak, eta neurri berean bere ordean, bere erantzukizuna ekarri-
ko dutenak.

Bost zati, nire ustez oso desberdinetan banatu du liburua ida-
zleak, eta bost liburu desberdin ote diren atalok naukazue. Bost
asmo behintzat badira testuotan.

Lehena "Hilko zaitut" deitzen da. Eta zu horrekin jolasten du
idazleak. Hurbileko "zu" bati zuzenduriko hitzak dira eta nitasunak
bere erretratu morala eskaintzen du bertan. "Alferrikako igarotzeak"
deitu izan du bigarrena, eta hemen poetak paradoxaren bidez eman
du bere bizitzaren eta bere ikuspegiaren berri. Denbora aurrera joan
dela ikusirik, Galarretak ironia darabil bizitzaren eta bere buruaren
aurrean diren galderei erantzuteko: "zer izan daitezke hitz hauek/
ezbaiko etorkizun baten etorrera ezkutua baizik?". Etorrera ezku-
tuzko horren aurrean galderak ditu poetak, ikuspegi ironikoa, mun-
duaren aurrean begirada ozpina eta irribarre xume bat egunerokota-
sunak dakarren bide gogorraren aurrean. Niri atsegin izan zait alde
hau, konturatzen naiz, baina, poema mota honek larregi jotzen duela
formulen errepikapenera, munduaren ikuskera irudi fin batekin
azaltzeko ahaleginera, eta formaren laxotasunarena. Baina irudiak
baino gehiago errealtatearen irudiak ditugu labur zizelkaturik, eta ez
nuke esango testua baliorik gabe dagoenik. Zertzeladak dira, arin
esanak, bat-batekotasunari aurre egiten diotenak... Poesia arin eta
garbi baten aipamenak, pesimismo kutsuak joak. "Axuriol" hiruga-
rren atalak Miranderen kutsua dakar, poema luzeak dira hemen
poetak hausnarketa-lana aurkeztu nahi izan balu bezala. "Mazkaren
estetika" eta "Jainkoa ere okertzen baita" poema nagusi bi dira,
autopoetika baten azalpen. "Poemario ergela" deituriko atala inpre-
sio eskukada bat da, han eta hemen bilduriko eta agerturiko inpre-
sioak, botila baten gorde eta edonora bidalitakoak. Hurrengo atalak,
itxura bereziagoa du, poesiaren eta musikaren artean kokatua, "Mu-
sikak iradoki zizkidan poemak", oso pentsakizun desberdinen bildu-

ma dugu, musika zaharra eta berria biltzen dituen, baina batez ere Vivaldi entzutearekin sortua. Beti da zalantza nagusi poesia eta poeta honen bertso lerroetan, inpresioaren askatasunean.

22. Hitzaren garrantzia

Poesia uretan idaztea irudi erromantikoa da, ahalegin poetikoa-ren ahuleziak hitz egiten du, bat-batean desagertzen den poetika baten iraunkortasunaz mintzatzen da. Lauaxetak adibidez, irudi hori erabiltzen du poesiaren idealtasuna adierazteko, fina omen da poesia eta uretan idatzia bezalakoa.

Izenburu hori, *Uretan idatziak*, jarri dio Patxi Salaberrik bere poema liburuari eta poema liburu horren bidez Irun Saria irabazi azken deialdian. Baina ez dakit orain uretan idazteak ez ote duen beste esanahia hartu, esan nahi dut, badirudi poetak uretan idazten duela esaten duenean, ez ote duen adierazten ez duela konfiantzarik bere poesian: "Eta zalantza izpirik ez da/ elur-urtze garaiko uriolak baina lehen/ desagertuko direna/betiko".

Ez nago ziur, gainera, hori den liburuiko izenburua. Poemak hasi orduko, eta behin eta berriro esaten bazaigu ere *Uretan idatzia* dela liburuaren izena, poemak hasi orduko, irakurleak han du izenburu nagusi bat: "Bakargune urratuak", eta ez dakigu, izenburua ez bada, zeri dagokion izenburu horrek. Ondoren, hiru atal nagusi baitatuz.

Liburua hiru zati nagusitan banandu du idazleak, orokortasun baten bila. "Ene ordurik isilena"k, lehenak, poetika bat adierazten du, bigarrenak, "Botila hustuaren begiradapean" deiturikoak, bizitza-rekin egiten du topo, eta joera existenzialista bilatzen da hirugarrenean, "Azaletik daridan elurra (Obituarioa)" deitu duenean.

Koherentzia ezin bazaio ukatu liburuari eta erretorikak eta osotasunak utziriko aztarna, liburuak joera zaharkitua agertzen du bere orrialdetan. Hori adierazteko jo dezagun poetika adierazten duen poemara. Zer ote den poesia galdetuz hasten du liburua Patxi Salaberrik: neke-lorren eragina? Behazunaren idatzi beharra? Kontzientzia? Negar malkoa? Erraiaren mintzoa? Eta iruditzen zait azken hau aukeratu duela idazleak.

Ezin zaio ukatu eroso sentitzen dela idazlea poemen kanpo aldea lantzen, diskurtsoaren jira biran gustura ikusten duela bere

burua. Baina poesia erraiaren mintzoa dela esateak lehenago izan diren poesia bideak urratzea da.

Barne hausnarketa baten poesia dela esaten dugunean, ez gara urrun ibiliko idazleak bere poesiarako utzi duen bidea dela esaten dugularik. Mundu propio bat da hemen agertzen dena, hizkeraren lanketa gozoa, eta inoiz aberatsa, beste inork ikusi ez duen zertzeladaz hornitua, erretorizismo batek ongi jantzia, hori bai, eta hizkuntza-ren erabilera aipatu beharrean gaude, euskara ona... bai, eta?

BIBLIOGRAFIA

Joan Aldamizetxebarria: *Denbora igarotzen ez denean*. Ediciones Beta, Bilbao, 2002.

Gaizka Amondarain: *Ortozik*. Zertu Kultur Elkarte. Artea, 2002.

Joakin Balentzia-Tirapu: *Egunkari ezkutua*. Hatsa. Senpere, 2002.

Itxaro Borda: *Hautsak errautsa bezain*. Maiatz. Baiona, 2002.

Anjel Erro: *Eta harkadian ni*. Elkar. Donostia, 2002.

Igor Estankona: *Tundra*. Susa. Zarautz, 2002.

Xabier Galarreta: *Bertso askeak kateatuko nautenak*. Hiria. Donostia, 2002.

Sonia Gonzalez: *Sagarroiak*. BBK Fundazioa- Euskaltzaindia, Bilbao. 2002.

Aritz Gorrotxategi: *Taxi bat Hamletentzat*. Hiria. Donostia, 2002.

Mikel Ibaguren: *Deserriko karrikak*. Susa. Zarautz, 2002.

Juan Kruz Igerabide: *Mailu isila*. Alberdania. Irun, 2002.

Jose Angel Irigaray: *Joan-jinaren labirintoan*. Pamiela. Iruñea, 2002.

Joan Mari Irigoien: *Letra txikiz bada ere*. Elkar. Donostia, 2002.

Ander Iturriotz: *Mugaren ariketa*. Elkar, 2002.

Gabriel Korta: *Harri hautsiak*. Gabriel Korta. Zarautz, 2002.

Karlos Linazasoro: *Inoiz izan ez garenotan*. Erein. Donostia, 2002.

José Luis Padrón: *Zure bila itsasoa bidaliko dut*. Bermingham. Donostia, 2002.

Patxi Salaberri Muñoa: *Uretan idatziak*. Kutxa. Donostia, 2002.

- Ana Urkiza: *Bazterreko ahotsa*. Elkarlanean, Donostia, 2002.
- Auxtin Zamora: *Trapuetan haizea*. Hatsa.Senpere, 2002.
- Edu Zelaieta: *Jendakiak urruneko familiatan*. Araba Foru Aldundia. Gasteiz, 2002. Bego Zestau: *Sabeleko dantza*. Hatsa. Senpere, 2002.

Bi egunkari bakar batean

berria

Gerrarako argudioak balio gabe utzi dituzte arma ikuskatzaileek

Trillidaren 200 obra European ikusgai

MAI DE OIO

INGURUMENA

ITSAS MENDI

berria

Informazioa

Informazio landu eta argigarria, diseinu berritzaile batekin emana

- t** bertea
- Astaldia
 - 12 orrialde egunero
 - Gertuko gaiak
 - Elkarrizketak
 - Erreportaiak
 - Kronikak
 - Mendia
 - Moda
 - Gastronomia
 - Jaiak...

...eta gainera

mantangorri

Mendia ezagutu, natura maizatu

- Mantangorri:** Larunbatetan 16 orrialdeko gehigarri koloretsua haur eta gaztekoentzat

IGANDEA

Ahots isildua, boz ozena

ingurumena

- Igandea:** Asteko albisteak patxadaz aztertzeo aukera.

berria

- Internet:** Edizio jarraitua, webgune tematikoak eta eztabaidaguneak

Euskaldunok behar dugun **berria**

UZTARRO

giza eta gizarte-zientzien aldizkaria

UZTARRO aldizkaria jaso nahi dut.

Izena _____

Helbidea _____

Herria _____ Posta-kodea _____

Telefonoa _____

N.A. / I.F.K. _____

Ordainketa:

Kontu korrontearen zenbakia (20 digitoak)

Bankoa _____

2003. urterako harpidetza (4 zenbaki)

Harpidetza-txartela:

UDAKO EUSKAL UNIBERTSITATEA
Concha Jenerala 25, 4 - 48010 BILBO
Telefonoa eta Faxa: (94) 4217145 / 4214679
e-mail: bulegoa@ueu.org

miramon

ZIENTZIAREN KUTXAGUNEA
KUTXAESPACIO DE LA CIENCIA

HONA HEMEN ZIENTZIA
AURKITZEKO FORMULA:

[[jakin + jolas]² = miramon

*Kutxak, bere Gizarte-Ekintzaren bidez, zientzia jolasgarriago bihurtzeko formula zehatza aurkitu du, **Miramon. Zientziaren KutxaGunea**.*

Ingurunean duguna hainbat sistema elkarrengileren bitartez uler dezagun osmatutako gune bat. Hemen ikitu, behatu, ulertu, gozatu egin baitezokezu. Zatoz eta begira egiazu munduari beste begirada batez.

- 156 esperimentu elkarrengile.
- 10 gaiak erakusketa iraunkor.
- Planetarioa.
- Behatoki astronomikoa.
- Aldi baterako erakusketak.
- Aparkalekua eta bertaratzeko bide erosok.

Mikeletegi Pasealekua 45. DONOSTIA

Urtarraren 1etik martxoaren 31ra

Azkenetik arundatzen 10. 19%

gizaki eta jurgunetan 11. 19%

Ekainaren 1etik irailaren 30a arte

Azkenetik arundatzen 10. 20%

gizaki eta jurgunetan 11. 20%

Batzar Asanblatuetan, Urtarrilaren 1an, Urtarrilaren 20an eta Abenduaren 23an

www.kutxa.net

kutxa

gizakiak donostia kutxa
eta jurgunak san telmoan

Egin zaitez HARPIDE

Egin ezazu
HARPIDE
berri bat
eta eska itzazu:

- Liburuak doan
- Liburuak %eko 40 merkeago
- Orixeren Lan guztiak 38 Eurotan
(berez 205 Euro balio dute).
- Bibliotekak:

DOAko harpidetza 2002an.

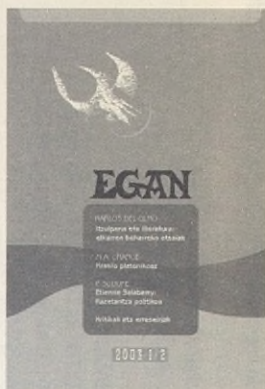
EGAN Bilduma DOAN

(agortuak ezik)

Oharra: Ez da salmenta, EGAN-en eskaintza da.

Informa zaitez: EGAN

Peña y Goñi, 5-2º
DONOSTIA - 20002

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

EDUKIAK

- 1.- Azterketa literarioak
- 2.- Sorkuntza: poesia, antzerkia, kontakizunak
- 3.- Ahozko tradizioa
- 4.- Itzulpenak. Autore unibertsalen itzulpenak
- 5.- Adabakiak: Euskara eta literatur inguruko berrien komentarioak.
- 6.- Kritikak eta erresinak: euskal eta erdal liburuenak

Harpidetu zaitez:	Urteko harpidetza:	18 €
	Atzerrian:	21 €
	Dendan ale bakoitza:	18 €
	Ale atzeratuak:	21 €

Informazio gehiago nahi baduzu, eskatu konpromisorik gabe.

Gure helbidea: EGAN
Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea
Peña y Goñi, 5. 2gn. ezk.
Postakutxatilla 3.263 - 20080 - DONOSTIA
www.egansarean.com

HARPIDETZAREN TXARTELA

Izen deiturak _____
Helbidea _____
Herria _____ Posta-kodea _____ tel. _____
Banku edo Kutxa _____
Kontu zkia.: _____

BetEriKo LibURua AiPameNa 2002, datorren maiatzean

BetEri-Ko LibURua
Gerora Bidea

Gipuzkoako Foru Aldundia
Kultura eta Hizkuntza
Departamentua

MAIPENA

Lagun izaguzu 2002 urteko liburuik gustukoena aukeratzen. Bidali zure proposamena!

Orain arteko liburu sarituak:

- 1996, Joxean Agirrearen "Elgeta"
- 1997, Ur Apalategiren "Gauak eta hiriak"
- 1998, Koldo Izagirren "Nik ere Germinali egin gura nuen aldarrri"
- 1999, Lourdes Ohederraren "Eta emakumeari sugeak esan zion"
- 2000, Ramon Saizarbitoriaren "Gorde nazazu lurpean"
- 2001, Joseba Sarrionandiaren "Lagun izoztua"

BetEriko Liburua
literatur aldizkaria
etxean jaso nahi baduzu,
edo Epaimahai
Orokorreko kide izan nahi
ezkero, bidali ondoko
orritxoa zure datuekin:

MANUEL LARRAMENDI
KULTUR BAZKUNA 44. posta kutba,
20150 AMASA-VILLABONA (GIPUZKOA)
943-696450

betErikoliburua@topagunea.com
www.larramendi.org

EpaiMaHaI OrokoReko
KiDe iZan nAhi dUt

BetEriKo LibURuaren
harPidedun iZaN nAhi dut

Deiturak
Izena Jaioturtea
Helbidea
Herria Posta kodea
Harremanetarako telefonoa
Posta elektronikoa
Jaioteria eta lurraldea
Kontu korronte zenbakia

(Harpidetzaren kasuan bete behar da. Urte osoko harpidetza saria 10euro)

Ainhoa AROZENA. <i>Kandinskyren tradizioa.</i> (SAIZARBITORIA, Ramon)	205
Ainhoa AROZENA. <i>Romain zen bere izena.</i> (AGIRRE, Josean)	207
Ainhoa AROZENA. <i>Barrikadak.</i> (ZUBIZARRETA, Patxi)	209
Ainhoa AROZENA. <i>Baina bihotzak dio.</i> (MONTIOIA, Xabier)	211
Pello OTXOTeko. <i>Hitzaren bidaiaria.</i> (ESTANKONA, Igor)	213
Luis Mari MUJKA. <i>Arnasa galduaren ondarea.</i> (OTXOTeko, Pello)	220
Luis Mari MUJKA. <i>Te cuento...</i> (MAÑERO, Agustín)	224
Patxi EZKIAGA. <i>"Maisu Isila".</i> (IGERABIDE, Juan Kruz)	227
G.E. <i>Haur eta Gazte Literaturaren Espainiako sari nazionala.</i> (LANDA, Mariasun)	241
Jon KORTAZAR. <i>2002ko poesia kaiera</i>	243

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

Urteko harpidetza	18 €
Atzerrian	21 €
Dendan ale bakoitza	18 €

BOLETIN

De la Real Sociedad Bascongada
de los Amigos del País

Suscripción anual	18 €
Número suelto	12 €

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
“BOLETIN”-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila - DONOSTIA